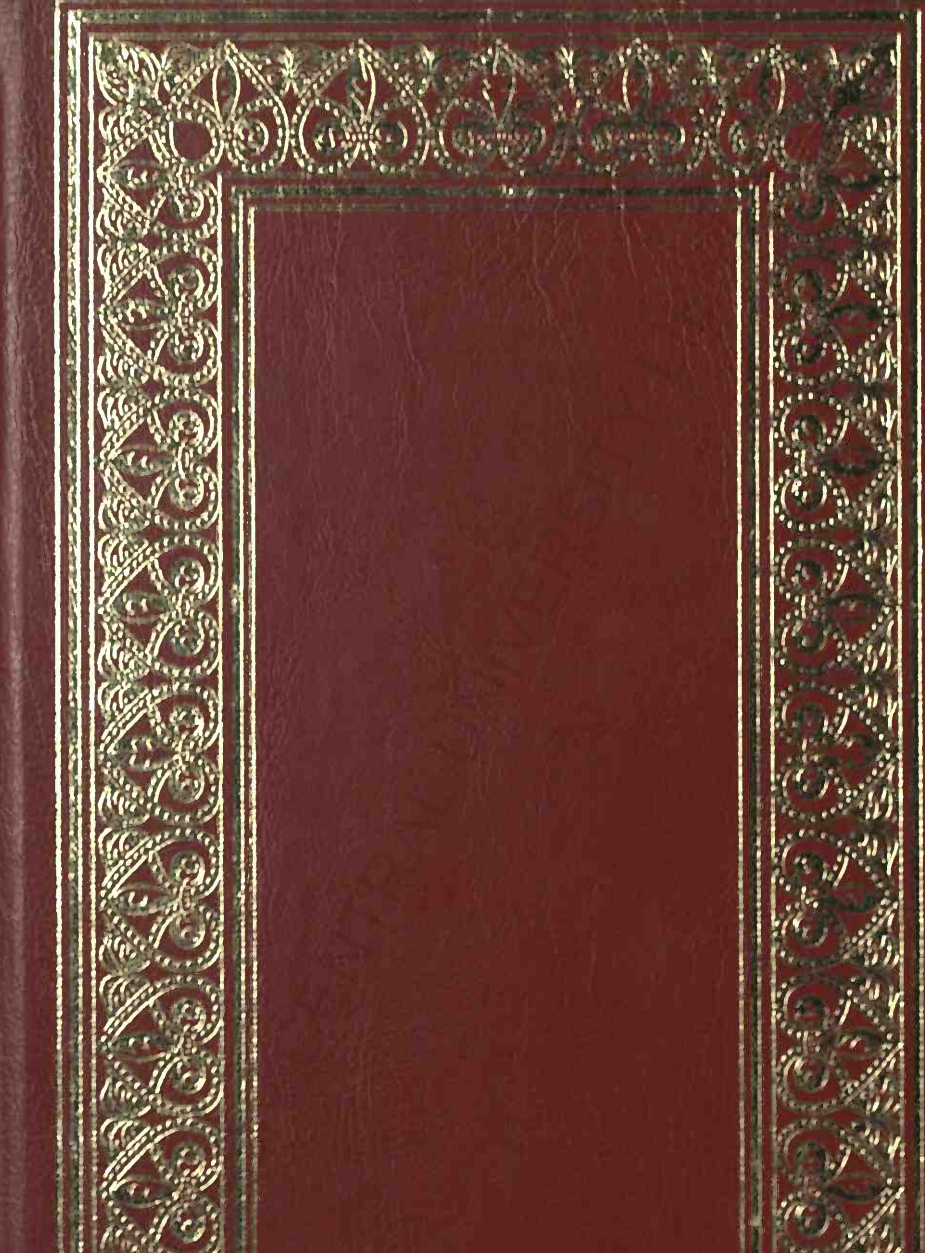

Apolodor. — Cred că sunt în măsură să vă povestesc tot ce s-a întâmplat, așa cum doriți. Nu de mult, plecat din Faleron[1], unde locuiesc, mă îndreptam spre oraș, când am fost strigat de un cunoscut de-al meu, care venea în urma mea. „Hei, omule! Apolodor din Faleron! a spus el pe un ton glumeț, stai odată și așteaptă-mă!" M-am oprit și l-am așteptat. „Apolodor, mi-a spus el, pe tine te căutam; voiam să aflu de la tine ce a discutat Agaton cu Socrate, Alcibiade și ceilalți oaspeți la banchetul pe care l-a dat și ce au spus acolo în cuvântările lor despre iubire. Îmi istorisise câte ceva unul, care le auzise de la Foinix, al lui Filip; omul acela îmi spusese că tu le știi mai bine, el nefiind în măsură să mă lămurească mai mult! Așadar, povestește-mi! Tu, în primul rând, ești îndreptățit să redai spusele prietenului tău. Dar mai

1) port lângă Atena (la 4-5 km de oraș).

întâi spune-mi, a adăugat el, ai luat parte și tu, la petrecerea aceea?

— Îmi dau seama că omul acela nu te-a lămurit deloc; dacă tu poți să-ți închipui că ospățul de care vorbești a avut loc atât de curând, încât să fi putut lua parte și eu!

— Așa credeam.

— Cum se poate, Glaucon? Nu știi că sunt câțiva ani de când Agaton nu mai este în Atena? Și apoi nu au trecut nici trei ani de când stau în preajma lui Socrate, străduindu-mă zilnic să aflu ce spune și ce face. Mai înainte vreme, rătăceam, fără țintă, și mă credeam înțelept, fiind, în fond, cel mai nefericit om din lume, așa cum ești tu acum, prețuind orice altă îndeletnicire mai mult decât filozofia!

— Scutește-mă de glumele tale, a spus el; mai bine spune-mi când a avut loc ospățul.

— Pe vremea aceea noi eram copii, am răspuns eu, când Agaton obținuse un premiu pentru prima sa tragedie; a doua zi după victorie, împreună cu choreuții[1] săi, el închinase zeilor o jertfă de mulțumire.

— Înseamnă că a trecut mult timp de atunci, a spus el, dar cine ți-a povestit ce a fost acolo? Chiar Socrate?

— Nu, pe Zeus! i-am răspuns, altcineva! Cel care i-a povestit și lui Foinix, Aristodem din Kydhathenaeon[2], omulețul acela scund, care umbla mereu

---

1) coriștii greci.

2) unul din cele mai vechi cartiere din Atena, așezat în partea de miazăzi.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

desculț; el luase parte la întâlnirea de atunci, și era cel mai devotat discipol al lui Socrate, la data aceea, dacă nu mă înșel. Totuși, de atunci l-am întrebat chiar pe Socrate, vrând să-mi deslușească unele lucruri, iar el a adeverit tot ce auzisem de la Aristodem.

— Atunci, nu mai sta pe gânduri, povestește-mi și mie; drumul care duce spre oraș este foarte potrivit pentru ca cei ce-l străbat să poată sta de vorbă."

Mergând spre oraș am vorbit despre toate cele petrecute atunci pentru că, așa cum vă spuneam la început, știu destul de multe. Deci, dacă vreți să vă povestesc și vouă, așa voi face! De altfel, pentru mine, cea mai mare mulțumire este să discut despre filozofie — fie că-i ascult eu pe alții, fie că eu sunt cel care vorbește — în afara folosului pe care-l dobândesc. În schimb, când îi aud pe unii vorbind despre alte lucruri, îndeosebi pe oamenii voștri bogați sau negustorii voștri, asta mă plictisește la culme și mi se face milă de voi, prietenii lor, întrucât credeți că faceți o treabă grozavă când, de fapt, nu faceți mai nimic. Poate că și voi, la rândul vostru, socotiți că sunt un nefericit și cred că nu vă înșelați; dar părerea și convingerea mea este că voi sunteți cei cu adevărat nefericiți.

Prietenul lui Apolodor. — Ai rămas același, Apolodor! Veșnic nemulțumit, ponegrindu-i pe alții, dar și pe tine; cine te ascultă ar putea crede că în afară de Socrate toți oamenii sunt vrednici de milă, și tu în primul rând. Nu știu în ce împrejurare ți s-a dat porecla de mâniosul, dar știu că nu-ți schimbi felul de a vorbi, fiind mereu pus pe ceartă, cu tine și cu

ceilalți, în afară de Socrate.

Apolodor. — Da, dragul meu prieten, de bună seamă părerea pe care o am despre mine și despre ceilalți a făcut din mine un om mânios și ciudat.

Prietenul lui Apolodor. — Nu are rost să discutăm despre asta acum, Apolodor; mai bine fă ce te-am rugat, povestește-ne despre discuțiile ce s-au purtat acolo.

Apolodor. — Bine! Iată cum s-au petrecut lucrurile, dar mai bine să încerc să o iau de la început, așa cum mi le-a povestit și mie Aristodem.

„L-am întâlnit pe Socrate, tocmai când ieșea de la baie; în picioare avea sandale, contrar obiceiului lui[1]. L-am întrebat unde se ducea așa dichisit.

El mi-a răspuns: Mă duc la masă la Agaton. Ieri nu m-am dus la petrecerea pe care a dat-o, sărbătorindu-și triumful, pentru că mă temeam că va fi lume prea multă; dar am promis că voi veni a doua zi; ai înțeles acum de ce m-am dichisit: voiam să arăt frumos, ca să mă pot duce la un bărbat frumos. Dar tu, a urmat el, primești să vii la masă, fără să fi fost poftit?

— Fac precum zici, i-am răspuns.

— Atunci, hai cu mine, a spus el, să zicem, potrivind puțin zicala, că oamenii cumsecade se duc la masă și nepoftiți la oamenii buni[2]. Homer nu numai că schimbă zicala, dar își bate joc de ea, după cum se pare, când, după ce l-a înfățișat pe Agamemnon ca pe un mare războinic, și pe Menelau ca pe un luptător

---

1) Socrate umbla desculț, de obicei.

2) Agaton, în limba greacă, înseamnă Cel Bun.

nevolnic, l-a adus pe Menelau, nepoftit, la ospățul dat de Agamemnon, după ce acesta adusese jertfe zeilor; adică un om inferior, la un om superior din toate punctele de vedere[1].

La aceste cuvinte, Aristodem ar fi răspuns: „Mi-e teamă să nu fiu, la rândul meu, ca să vorbesc ca Homer, oaspetele nevrednic care se prezintă la ospățul unui înțelept, fără a fi fost poftit. Dacă mă iei cu tine, te-ai gândit la vreo scuză? pentru că, în ce mă privește, nu voi mărturisi că am venit nechemat, ci voi spune că m-ai poftit tu.

— Hai să mergem, ne vom sfătui pe drum ce să spunem, a răspuns Socrate.

Așadar am pornit la drum; Socrate, cufundat în gândurile sale, a rămas în urmă; l-am așteptat, dar el m-a îndemnat să merg înainte. Când am ajuns la casa lui Agaton, am găsit ușa deschisă; am fost pus într-o situație de tot hazul: a venit de îndată un sclav, să mă întâmpine, însoțindu-mă apoi în sala unde se aflau toți oaspeții, voind tocmai să înceapă ospățul. Îndată ce m-a zărit, Agaton mi-a spus: „Ai sosit la momentul potrivit, Aristodem, ca să iei masa cu noi; dacă ai venit pentru altă treabă, las-o pe altă dată; chiar ieri te-am căutat, ca să te invit, și nu am dat de tine nicăieri; dar cum de nu l-ai adus pe Socrate?“

Atunci am privit în urma mea, dar pe Socrate nu l-am văzut.

---

1) era la modă ca un atenian cult să se refere în orice împrejurare la epopeile lui Homer.

— „Eu am venit într-adevăr împreună cu Socrate, el m-a poftit la ospățul vostru."

— Foarte bine a făcut, dar el pe unde o fi?

— Îl lăsasem în urma mea, mă întreb și eu unde o fi.

— Copile, a spus Agaton, du-te repede să vezi unde este Socrate și adu-l încoace. Tu, Aristodem, așează-te lângă Eriximah.

În timp ce un sclav mi-a spălat picioarele, ca să mă pot așeza la masă[1], alt sclav a venit cu vestea că Socrate se oprise sub porticul casei vecine și nu voia să vină, deși îl chemase de mai multe ori.

„Ciudat, a spus Agaton; du-te din nou și-l cheamă și nu-l lăsa până nu vine cu tine."

— Ba nu, am spus eu, lăsați-l în pace, acesta-i obiceiul lui: i se întâmplă, uneori, să se abată din drum și să rămână acolo un timp. Trebuie să vină, de la o clipă la alta, așa cred; nu-l tulburați, lăsați-l în pace.

— Să-l lăsăm, dacă aceasta-i părerea ta; iar voi, băieți, aduceți-ne la masă ce doriți, ca și cum nu ar fi nimeni aici ca să vă poruncească: grija aceasta nu am avut-o niciodată. Închipuiți-vă că acești oaspeți și cu mine am fost invitați de voi; așadar, serviți-ne bine, ca să meritați la urmă toate laudele noastre".

Am început să mâncăm, dar Socrate nu mai venea. Agaton a vrut de câteva ori să trimită după el, dar eu

---

1) gazda și musafirii stăteau întinși pe paturi, sprijiniți pe cotul stâng; cu mâna dreaptă luau mâncarea și apoi băutura, așezate pe o măsuță, în stânga fiecărui pat.

m-am opus de fiecare dată. În cele din urmă a sosit, fără să fi zăbovit prea mult, după cum îi era obiceiul; eram pe la mijlocul mesei. Agaton, care stătea singur pe ultimul pat, l-a strigat: „Vino, Socrate, așează-te aici, aproape de mine, ca să-mi transmiți astfel gândurile înțelepte care ți-au trecut prin minte stând sub porticul vecin; sunt încredințat că ai aflat ce căutai, pentru că altfel nu plecai de acolo."

Socrate, așezându-se, a spus: „Ce bine ar fi, Agaton, dacă înțelepciunea ar fi ceva care s-ar putea strecura de la un om care o are din plin la unul care nu o are deloc, doar prin simplă atingere, după cum apa trece, printr-un fir de lână dintr-o cupă plină într-o cupă goală. Dacă ar fi așa, și cu înțelepciunea, aș aprecia cât se poate de mult hatârul pe care mi-l faci, așezându-mă lângă tine, pentru că îmi închipui că astfel mă voi împărtăși și eu din frumoasa ta înțelepciune, a mea fiind neînsemnată și îndoielnică, amăgitoare ca un vis. A ta însă este sclipitoare, plină de făgăduințe, în ciuda tinereții tale, după cum ai dovedit-o alaltăieri, uimind peste 30.000[1] de spectatori greci.

— Râzi de mine, Socrate, a spus Agaton. În privința înțelepciunii noastre ne vom socoti noi doi ceva mai târziu, luându-l pe Dionisos drept judecător. Acum, gândește-te mai bine la masă și gustă ceva."

Atunci, Socrate s-a așezat pe pat și s-a ospătat împreună cu ceilalți comeseni; au făcut libații, au adus

1) numărul acesta era folosit de greci pentru a desemna o mulțime foarte mare.

cinstirea cuvenită zeului și, după ce s-a îndeplinit ritualul obișnuit[1], s-a adus băutura. Atunci Pausanias a luat cuvântul: „Ei bine, prietene, cum să rânduim mai bine băutura ca să nu ne tulbure? Eu unul, vă spun drept, simt că nu mi-am revenit complet după cheful de ieri, mi-e capul greu, și am nevoie, ca și cea mai mare parte dintre voi (doar erați de față!), de un mic repaus, să-mi trag sufletul. Gândiți-vă deci să bem cu mai multă cumpătare.

Aristofan i-a răspuns: — Bine zici, Pausanias; se cade să facem o pauză; și eu fac parte din cei care au întrecut măsura ieri."

Eriximah, fiul lui Acumenos, a luat și el cuvântul: „Ați gândit cum nu se poate mai bine; dar aș vrea să-l mai întreb pe unul dintre voi, și anume pe Agaton, dacă și astăzi are chef de băutură.

— Eu, nu! a răspuns Agaton. Sunt cam mahmur.

— Ăsta-i norocul nostru, al meu, al lui Aristodem, al lui Phaidros și al celorlalți comeseni, ca voi, marii băutori, să vă lăsați păgubași, pentru că noi, aștialalți, nu am știut niciodată să bem. Cu excepția lui Socrate, care este în stare și să bea, și să fie cumpătat astfel încât el va fi mulțumit, orice hotărâre am lua noi. Întrucât nici unul dintre cei de față nu pare dispus să bea peste măsură, poate vă va plictisi mai puțin ceea ce vă voi spune despre beție. Practica mea de medic m-a dus la concluzia că beția este dăunătoare, iar eu nu doresc să beau din nou și nici nu i-aș îndemna pe

1) ca spălarea mâinilor, aranjarea meselor pentru băut.

ceilalți să bea, mai ales cei care se resimt încă după cheful din ajun.

— Eu te ascult întotdeauna, mai cu seamă când vorbești ca un medic, a spus Phaidros din Mirinunte, dar cred că astăzi îți vor asculta povețele și ceilalți, dacă sunt înțelepți.

După ce s-au rostit aceste cuvinte, toată lumea a fost de acord ca această petrecere să nu fie o beție, ci fiecare să bea atât cât îi face plăcere[1].

Eriximah a mai spus: „Dacă s-a hotărât ca fiecare să bea cât îi va face plăcere, fără obligația de a se supune unei reguli, am o propunere: să o lăsăm să plece pe flautista care tocmai a intrat, să cânte pentru ea sau pentru femeile din casă, dacă dorește; iar noi să ne petrecem timpul între noi, stând de vorbă; dacă doriți, vă voi propune o temă de discuție."

Au răspuns cu toții că sunt de acord și l-au rugat pe Eriximah să le spună despre ce era vorba.

Eriximah a continuat astfel: „Voi începe ca în Melanippe a lui Euripide[2]: propunerea nu este a mea, ci

1) la partea a doua a mesei, când venea rândul băuturii, era o regulă hotărâtă după care se bea și cărcia trebuia să i se supună toți. De aceea se alegea un simposiarh, — un conducător al banchetului — care supraveghea ca fiecare să-și bea porția impusă.

2) eroina Melanippe din tragedia lui Euripide începe astfel dialogul cu părintele ei, Eol: „Povestea ce ți-o spun nu e a mea, ci auzită de la maică-mea". Eriximah vrea să spună că el nu face decât să repete ideea lui Phaidros.

a lui Phaidros, aici de față, care îmi spune mereu, cu indignare: „Nu crezi că este ciudat, Eriximah, ca foarte mulți zei să fi fost slăviți de poeți, prin imnuri și cântece de victorie, iar unui zeu ca Eros, atât de puternic și vrednic de cinstire, nici un poet, dintre atâția poeți câți am avut, să nu-i fi închinat un imn de laudă?

Dacă i-ai cerceta cu atenție pe sofiștii destoinici, ai vedea că ei compun în proză imnuri spre slava lui Heracles și a altora, cum a făcut vestitul Prodicos, și este foarte firesc să fie așa. Dar mi-a căzut în mână o carte a unui sofist, în care sarea era grozav de lăudată, pentru foloasele sale; laudele aduse unor lucruri tot atât de mărunte sunt destul de frecvente[1].

Nu este ciudat că se dă atenție unor astfel de nimicuri și că nimeni nu s-a gândit, până acum, să-l preamărească pe Eros, așa cum i s-ar cuveni? Iată totuși, cum a putut fi trecut cu vederea un zeu atât de mare!

În privința aceasta, cred că Phaidros are dreptate și de aceea doresc să-i aduc prinos lui Eros; totodată s-ar cădea ca la acest ospăț să-i aducă cinstire zeului iubirii toți cei de față. Dacă vreți să mă ascultați, fiecare dintre noi, începând de la stânga la dreapta,

---

1) sofiștii din secolul al V-lea și al IV-lea î.H. scriau cuvântări de laudă — sau dojană — din care se puteau scoate pentru orice prilej figuri de stil, tipice. Mai întâi s-a scris despre eroii legendari, apoi despre lucrurile cele mai neașteptate.

va face, cât mai bine cu putință, panegiricul[1] lui Eros, iar Phaidros va vorbi primul, pentru că ocupă primul loc (în ordinea vorbitorilor) și în același timp este părintele acestei propuneri.

— Toți vor fi de părerea ta, Eriximah, a spus Socrate; eu unul nu mă voi opune, eu care recunosc că nu mă pricep decât la dragoste; de asemenea, nici Agaton, nici Pausanias și cu atât mai puțin Aristofan, care nu se ocupă decât de Dionisos și de Afrodita; deci nici unul din cei care s-au întrunit aici. Cu toate acestea, noi, care suntem pe ultimele locuri, ne aflăm într-o situație de inferioritate față de primii, dar dacă aceștia vor vorbi cum nu se poate mai bine, noi ne vom declara mulțumiți. Să înceapă Phaidros și, cu ajutorul zeilor, să-l preamărească pe Eros."

Desigur, toți au fost de părerea lui Socrate și au cerut să se procedeze după cum a spus el. Nu aș putea să redau exact tot ce a spus fiecare, pentru că nici Aristodem nu-și amintea prea bine, iar eu nu-mi amintesc chiar tot ce mi-a spus el. Mă voi opri, așadar, la cuvântările și la oratorii cei mai de seamă.

După cum mi-a povestit Aristodem, Phaidros a vorbit primul și a început astfel: „Mare zeu este Eros, demn de venerația oamenilor și a zeilor, și pe bună dreptate, lucrul cel mai de seamă fiind obârșia sa. El are cinstea de a se număra printre zeii cei mai vechi și, ca dovadă, nu are părinți; nici un prozator sau poet

1) *panegurikos*, în greacă, înseamnă elogiul excesiv adus cuiva.

nu i-a menționat vreodată; doar Hesiod afirmă că mai întâi a fost Haosul:

„apoi Gaea[1]*, cu sânu-i generos, veșnică și trainică temelie a tuturor lucrurilor, și Eros"*.

Așadar, după Haos s-au născut Gaea (Pământul) și Eros; părerea lui Hesiod este împărtășită și de Acusilaos, dar, pe de altă parte, Parmenide, în epopeea sa despre facerea lumii, spune:

„Înaintea tuturor zeilor a fost zămislit Eros".

Astfel, toți sunt de acord, considerându-l pe Eros unul dintre zeii cei mai vechi.

Zeul acesta străvechi este un mare binefăcător pentru întreaga omenire; nu poate fi mai mare bine pentru un tânăr, la vârsta adolescenței, decât iubirea pe care i-o arată un om virtuos, iar cel iubit nu-și poate dori binefacere mai mare decât aceea de a avea un prieten virtuos. Acest sentiment trebuie să ne călăuzească toată viața, dacă vrem să trăim cinstit; ori, acest sentiment nu ni-l poate inspira nici familia, nici onorurile, nici bogățiile, nimic, în afară de dragoste. Ce înțeleg eu prin acest sentiment? A te rușina de tot ce este rău și urât, a năzui către tot ce este bun și frumos, dacă acest sentiment nu există, nici Cetatea, nici cetățeanul nu vor realiza ceva măreț sau frumos. De aceea spun că un om care iubește, dacă este prins asupra unei fapte rușinoase sau dacă a fost destul de laș, ca să se lase insultat, fără să se apere, va fi mai puțin copleșit de rușine dacă a fost văzut de tatăl său, de prietenul

1) Gaea (sau Ge) era personificarea Pământului.

său sau de oricare altă persoană, decât dacă a fost văzut de cel pe care-l iubește; la fel cel iubit, se rușinează cel mai mult de cei care îl iubesc, dacă săvârșește o faptă condamnabilă. Dacă ar exista o cale de a întemeia o cetate sau de a constitui o armată, numai din cei ce iubesc și din cei ce sunt iubiți, s-ar realiza astfel o societate ideală, bazată pe aversiunea față de viciu și năzuința de a săvârși, pe întrecute, tot ce este bine și frumos; dacă acești oameni — într-un număr destul de mic — ar porni la luptă, strâns uniți, ar fi în stare să biruiască lumea întreagă. Un bărbat care iubește s-ar simți mai puțin stingherit dacă, în toiul luptei, l-ar fi văzut întreaga armată cum își părăsește postul și își aruncă armele, decât să fie văzut de cel pe care îl iubește; desigur, ar prefera să moară decât să îndure o astfel de umilință. Cât despre a-l părăsi pe cel iubit sau a nu-i veni în ajutor, la primejdie, nu cred că există vreun om, oricât de laș ar fi el, căruia Eros să nu-i insufle vitejia necesară, ca să facă din el un adevărat erou. Ceea ce spune Homer, anume, că „zeul îi însuflețea pe anumiți eroi“[1], Eros o face, într-adevăr, îmbărbătându-i pe cei ce iubesc.

Neîndoielnic, numai cei ce iubesc sunt gata să moară unul pentru altul; nu este vorba doar de bărbați, ci și de femei. Fiica lui Pelias, Alcesta[2], a dat Greciei o pildă grăitoare: ea singură s-a oferit de bunăvoie să

1) eroii lui Homer, atât în *Iliada*, cât și în *Odiseea*, sunt deseori încurajați de zei.

2) Alcesta a fost soția regelui Admet din Tesalia.

moară în locul soțului ei, deși acesta avea și tată și mamă! Dragostea ei a întrecut-o atât de mult pe cea a părinților, încât aceștia au apărut în ochii fiului lor ca niște străini, părinți doar cu numele. Fapta ei atât de frumoasă a fost prețuită nu numai de oameni, ci și de zei, care i-au acordat o favoare deosebită. Dintre toți cei ce au săvârșit fapte vrednice de laudă, puțini sunt cei cărora zeii le-au redat viața, aducându-i înapoi pe pământ.

Zeii au îngăduit sufletului Alcestei să părăsească Hadesul, căpătând din nou viață, pentru că i-au admirat curajul și i-au cinstit astfel devotamentul și sacrificiul făcut din iubire!

Dimpotrivă, zeii l-au lăsat pe Orfeu, fiul lui Oiagros, să se întoarcă din Hades fără să-i îndeplinească ruga; i-au arătat doar umbra soției sale, pe care o căuta, ca să o aducă înapoi, pe pământ. Zeii nu i-au dăruit-o lui Orfeu, cântărețul din liră, pentru că se arătase lipsit de curaj, nefiind în stare să moară pentru dragostea lui, ca Alcesta, și încercase să pătrundă la Hades fiind încă în viață. De aceea, zeii l-au pedepsit, făcându-l să moară ucis de femei[1].

În schimb, l-au slăvit pe Ahile, fiul lui Thetis, trimițându-l în insula Fericiților, pentru că, deși fusese prevenit de mama sa — că va muri, dacă îl va ucide

---

1) sunt două versiuni, conform legendei: femeile din Tracia l-au ucis, supărate că Orfeu, după moartea soției sale, le disprețuia; preotesele lui Dionisos l-au sfâșiat pentru că se împotrivea cultului zeului lor.

pe Hector, iar dacă nu-l va ucide, se va întoarce în patria sa, unde va trăi până la adânci bătrânețe — Ahile a preferat să moară, pentru a-l răzbuna pe Patrocle, de care era iubit, dorind ca prin moarte să fie din nou alături de el. Zeii și-au arătat mulțumirea, prețuindu-l pe Ahile ca pe un erou neasemuit, pentru că cinstise astfel dragostea ce i-o purta Patrocle. Eschil a născocit că Ahile era cel ce-l iubea pe Patrocle; cum să dăm crezare acestei închipuiri, când Ahile îi întrecea în frumusețe pe toți eroii, chiar și pe Patrocle, și era mult mai tânăr, după cum spune Homer, nici nu-i crescuse barba. Dacă zeii dau o mare cinstire virtuții inspirate de iubire, ei admiră, îndrăgesc și prețuiesc mult mai mult devotamentul celui iubit față de prietenul care îl iubește, decât al celui care iubește față de prietenul care este iubit (cel care iubește este într-adevăr mult mai aproape de zei, fiind călăuzit de Eros). De aceea, Ahile a fost răsplătit și cinstit mai mult decât Alcesta, ajungând în insulele Fericiților.

Astfel, eu cred că Eros este zeul cel mai vechi, cel mai slăvit, cel mai în măsură să le insufle oamenilor virtutea și să le dăruiască fericirea, atât în timpul vieții cât și după moarte.

Aceasta a fost cuvântarea lui Phaidros, după spusele lui Aristodem. Au mai fost și alții, despre care nu-și mai amintea bine și pe care nu i-a mai pomenit; a trecut apoi la cuvântarea lui Pausanias.

„Phaidros, mi se pare că propunerea ta de a-i aduce laude lui Eros nu este lămurită. Dacă într-adevăr este vorba de un singur Eros, este corect; dar, întrucât Eros

nu este unic, este bine să precizăm pe care dintre ei îl preamărim. Voi căuta să îndrept acest neajuns, precizând cărui Eros îi aducem cinstire și apoi îi voi aduce prinosul cuvenit. Știm cu toții că Afrodita nu poate fi închipuită fără Eros; dacă ar fi o singură Afrodită, atunci ar fi și un singur Eros. Nu poate fi tăgăduit faptul că sunt două zeițe Afrodita: cea dintâi, zămislită numai de Uranus[1], pe care o socotim cerească, pură — numită Urania —, iar cea de-a doua, mai tânără, fiica lui Zeus și a Dionei — numită Pandemos[2] — este zeița dragostei pământene, vulgare; implicit, și Eros care o însoțește pe prima este Ceresc, iar cel care-i stă alături celeilalte este Obștesc, vulgar. E drept că trebuie să-i lăudăm pe toți zeii, dar să încercăm să precizăm ce le stă în putere celor doi Eros. Orice faptă nu este nici bună, nici rea, privită în sine; de pildă, tot ceea ce facem noi acum — bem, cântăm, discutăm — nu este bun în sine, ci devine astfel, datorită modului în care o facem: este bun și frumos ceea ce se face respectând principiile de cinste și dreptate; este rău și urât ceea ce se săvârșește prin încălcarea lor. Același lucru se poate spune despre dragoste și despre Eros: nu orice iubire este frumoasă și vrednică de laudă, ci doar cea care te face să iubești cinstit.

Eros care o însoțește pe Afrodita dragostei comune,

---

1) personificare a Cerului

2) în greacă *pan* = tot; *demos* = popor. Numele dat zeiței poate fi înțeles ca (zeița) „iubită de popor"

vulgare, este și el cu adevărat comun, pentru că nu cunoaște înfrânarea. Este acea dragoste pe care o manifestă oamenii de rând, atât față de tinere, cât și față de tineri, iubind mai mult trupul decât sufletul, căutându-i cu precădere pe cei mai săraci cu duhul, pentru că acei oameni nu urmăresc decât satisfacerea plăcerilor lor, fără să se gândească dacă este cinstit sau nu, bine sau rău; de aceea, fiind lipsiți de discernământ ei fac și bune, și rele. Zeița cea tânără, născută din parte bărbătească și din parte femeiască, îi îndeamnă să iubească astfel.

Cealaltă iubire, însuflețită de Afrodita cerească — care nu a fost zămislită decât de parte bărbătească, și este cea dintâi născută — nu cunoaște nechibzuința, lipsa de măsură. Așa se explică faptul că cei ce sunt în puterea Erosului ceresc își îndreaptă dragostea către partea bărbătească, care, prin natura ei, este înzestrată cu mai multă putere și istețime; printre aceștia, se pot distinge cei inspirați numai de acest Eros, prin faptul că ei iubesc numai pe cei care au trecut de la copilărie la adolescență, atunci când încep să judece mai bine.

Legându-se de tinerii aceștia, ei doresc să rămână împreună și să le fie mereu alături; ei nu au de gând să înșele un tânăr necopt, de care să-și bată joc, ca apoi să caute alți iubiți.

Ar trebui instituită o lege care să interzică iubirea față de copilandri, pentru a evita o strădanie care s-ar putea dovedi zadarnică, rezultatul fiind nesigur; și aceasta pentru că nu se poate prevedea cum va evolua un copil, în bine sau în rău, fie sub aspect fizic, fie

sub aspect moral. Oamenii superiori respectă această lege de la sine; ar trebui să li se impună și oamenilor de rând, așa cum li se interzice, atât cât este cu putință, să aibă legături de dragoste cu femei de moravuri ușoare. Oamenii aceștia au defăimat iubirea față de tineri atât de mult, încât unii cutează să spună că este o rușine a fi pe placul celui ce iubește; ei vorbesc astfel pentru că iau drept exemplu dragostea nepotrivită a unor oameni necinstiți, care iubesc; căci nu este drept să iei în nume de rău o faptă care nu încalcă în nici un fel legea și buna rânduială.

În alte cetăți, principiile de judecată în privința iubirii sunt ușor de înțeles, simple și precise; aici, în schimb, sunt complicate (ca și în Lacedemonia[1]); în Elida[2] și în Beoția[3] și în alte locuri unde oamenii nu au darul vorbirii meșteșugite, se socotește că este corect a face pe placul celui ce iubește și nimeni, fie tânăr, fie bătrân, nu ar gândi că este ceva rușinos.

Eu cred că în felul acesta ei vor să nu se mai străduiască să-i câștige pe tineri cu darul vorbirii — pe care nu-l au; fiind mai degrabă zgârciți la vorbă[4]. În Ionia și în multe alte state aflate sub stăpânirea barbarilor, se dezaprobă dragostea pentru bărbați, socotind-o rușinoasă. De asemenea, ei consideră că este

---

1) Sparta
2) partea de nord-vest a Peloponesului
3) în Grecia de mijloc
4) „Cel iubit să asculte fără multă vorbă de cel ce-l iubește", spuneau ei.

o rușine să te consacri filozofiei sau gimnasticii, pentru că, fiind stăpânitori absoluți, se tem ca nu cumva să se înfiripeze, printre supușii lor, prietenii și asociații trainice, cum numai Eros știe să insufle, putând să le primejduiască domnia.

Tiranii[1] din Atena au simțit acest lucru pe propria lor piele: iubirea lui Aristogiton și prietenia lui cu Harmodios, strâns legate, i-au înlăturat de la putere. Prin urmare, acolo unde s-a împământenit convingerea că este rușinos să-i faci pe plac celui ce iubește, aceasta dăinuie numai din vina celor care au format-o, adică din cauza ambiției conducătorilor și a lipsei de curaj a celor conduși. Acolo unde legea îi aprobă, fără ocolișuri, este din comoditatea de gândire a celor care au formulat-o. La noi, însă, legea este întemeiată pe principii mai frumoase și, așa cum spuneam, mai greu de pătruns.

Într-adevăr, dacă ne gândim că după concepția noastră este mai frumos să iubești pe față, fără ascunzișuri, decât să iubești pe furiș, și în mod deosebit să-i iubești pe tinerii cei mai buni, a căror fire este aleasă, chiar dacă frumusețea lor este mai prejos decât a altora; că, pe de altă parte, cel ce iubește se bucură de încurajarea tuturor, deoarece se consideră că procedează cinstit, faptele lui fiind onorabile; că izbânda lui îi face cinste, iar eșecul îl acoperă de rușine; că legea dă îndrăgostitului care încearcă să câștige dragostea celuilalt deplina libertate de a acționa, săvârșind

1) stăpânitor absolut al unui stat sau al unei cetăți grecești din antichitate

tot felul de năstrușnicii, care ar fi sancționate dacă s-ar urmări și s-ar atinge cu totul alt scop, primind, în acest caz, și mustrări aspre. Dacă țelul cuiva ar consta în a căpăta bani de la cineva, sau în a dobândi o slujbă însemnată, fiind dispus să facă ceea ce fac cei ce iubesc pentru cel iubit — când cererea lor este susținută de reproșuri, rugăminți fierbinți, stăruitoare, când fac jurăminte, se culcă pe pragul ușii — umilindu-se într-un fel pe care nici un sclav nu l-ar îngădui, — omul acela nu ar fi lăsat să procedeze în acest fel, pentru că atât prietenii cât și dușmanii lui l-ar împiedica. Unii l-ar învinui pentru lingușire și josnicie, iar ceilalți l-ar mustra, fiindu-le rușine de el.

În schimb, toate acestea sunt trecute cu vederea celui îndrăgostit, care se poate comporta astfel, cu îngăduința legii, ca și cum purtarea lui ar fi fără cusur. Mai mult: potrivit zicalei populare, zeii îl iartă numai pe îndrăgostitul care a făcut un jurământ strâmb, pentru că jurământul din dragoste nu este un jurământ adevărat. Iată deci cum zeii și oamenii îi dau celui ce iubește toată îngăduința — după cum o dovedește legea ateniană —; dacă ne gândim bine la toate acestea, ajungem la concluzia că în cetatea noastră se socotește că este foarte frumos să iubești și să răspunzi dragostei celui ce ți-o poartă.

Dar, pe de altă parte, întâlnim situații contrare. Vedem părinți care-și pun băieții sub supravegherea unor pedagogi, interzicându-le fiilor lor să stea de vorbă cu cei ce caută să le câștige dragostea, recomandând și pedagogilor să insiste asupra acestei

interdicții. Când vedem că băieții de vârsta lor și colegii lor îi dojenesc și-i fac de ocară, pentru că leagă astfel de prietenii, iar cei vârstnici nu găsesc că este ceva nepotrivit, nu-i împiedică și nici nu-i mustră, atunci putem afirma, din contră, că dragostea față de tineri este rău văzută, ca ceva înjositor.

Iată ce cred eu în această privință. Dragostea nu este un lucru simplu. Am afirmat, la început, că nu este nici frumoasă, nici urâtă, în sine, dar dacă se desfășoară corect, într-un chip frumos, este frumoasă; săvârșită într-un chip urât este urâtă. Este nedemn și urât să-i acorzi dragoste unui ticălos sau pentru că ai temeiuri josnice; este corect și frumos să o acorzi unui om bun, vrednic de ea, sau pentru că ai temeiuri cinstite.

Este josnic cel ce iubește, fiind stăpânit de Erosul vulgar, pentru că iubește trupul mai mult decât sufletul, pentru că se leagă de ceva trecător, iar atunci când frumusețea îndrăgită se veștejește, „își ia zborul și dispare", el uită de vorbele frumoase rostite și de făgăduielile făcute; în schimb, cel ce iubește un suflet nobil îi rămâne credincios toată viața pentru că s-a legat de ceva neschimbător.

La noi este obiceiul de a-i pune la încercare pe cei ce iubesc, într-un fel precis și cinstit, acceptându-i pe unii, respingându-i pe alții; astfel este îndemnat și cel ce iubește să stăruiască, iar cel iubit să se ferească. Se analizează și se precizează felul de a iubi al celor doi, cărei categorii îi aparține cel ce iubește și cărei categorii îi aparține cel iubit. Pentru acest motiv se

consideră că este rușinos să cedezi repede, pentru că dragostea cere timp, dar proba impusă de timp este fără greș. Nu este frumos nici să te lași copleșit de bogății sau de putere, cedând astfel ușor, fie din teama de a fi persecutat, necutezând să te opui, fie din neputința de a te lăsa ispitit de bani și de onoruri. Din toate acestea, nimic nu este sigur, nici stabil, și pe această bază șubredă nu se poate lega o prietenie frumoasă. Ținând seama de spiritul principiilor noastre, nu există decât un singur fel de comportare corectă a celui iubit, față de cel ce-l iubește; căci, după cum am spus, nu este nimic josnic sau rușinos în supunerea de bunăvoie, oricât ar fi de mare și de completă, a celui ce iubește față de cel iubit; de asemenea, mai există o altă formă de supunere de bunăvoie care nu este supusă oprobriului: servitutea acceptată pentru dobândirea virtuții.

La noi s-a statornicit părerea, care se respectă ca o lege, că dacă cineva acceptă să dea ascultare altuia, făcându-i pe plac, năzuind totodată să devină mai înțelept sau să dobândească altă virtute, această supunere de bunăvoie nu are nici un caracter josnic sau rușinos. Aceste două cerințe trebuie să slujească același țel, atât cea referitoare la dragostea pentru tineri cât și cea privind filozofia sau alte domenii ale înțelepciunii, dacă socotim că este un lucru frumos ca cel iubit să se supună dragostei celui ce-l iubește. Dacă, de o parte și de alta, se respectă legământul pe care-l fac de bunăvoie, și anume ca cel ce iubește să-l slujească cu cinste pe cel ce i-a primit dragostea, iar

celălalt să se poarte deopotrivă, cu cinste, făcându-i pe plac celui ce-l ajută să devină mai bun și mai înțelept, unul este în măsură să împărtășească celuilalt din înțelepciunea și învățătura sa, pe care el dorește să le dobândească. Așadar, numai când există această concordanță, și numai atunci, cel iubit poate răspunde cu aceeași dragoste celui ce-l iubește, altfel, nu! Atunci nu mai este o rușine chiar să fie înșelat, în timp ce, în caz contrar, înșelat sau nu, se face de rușine. Dacă, într-adevăr, cineva se lasă iubit, numai pentru că lăcomia lui de bani este mare, crezându-l bogat pe cel ce-l iubește, dovedindu-se până la urmă că acela nu este bogat, și că astfel s-a înșelat, este vrednic de tot disprețul pentru purtarea lui nedemnă. Un astfel de om își arată adevărata sa fire, fiind în stare să facă tot ce este pe placul primului venit, de dragul banilor, și acest lucru nu este deloc frumos. La fel trebuie judecat și cel care răspunde iubirii cuiva, crezându-l pe celălalt bun și virtuos, năzuind să ajungă mai bun și mai înțelept datorită prieteniei acestuia; dacă se înșeală și cel ce iubește se dovedește un om nevrednic, fără virtute, dezamăgirea lui este totuși onorabilă, deoarece și el își arată adevărata fire, și el, fiind dispus să facă pe placul oricui, din dorința de a deveni mai bun și mai vrednic, ceea ce este deosebit de frumos. Tragem concluzia că cel ce se dăruiește de dragul virtuții și al desăvârșirii este vrednic de stimă.

Aceasta este iubirea cerească a Afroditei cerești, binefăcătoare atât pentru întreaga cetate cât și pentru fiecare om în parte, pentru că îi obligă, pe cei ce

iubesc și pe cei ce sunt iubiți, să vegheze neîncetat, unii asupra altora, întru dobândirea virtuții. Orice altă iubire pornește de la cealaltă zeiță. Iată, Phaidros, tot ce am putut improviza, preamărind iubirea; aceasta este contribuția mea la laudele aduse lui Eros".

Pausanias a făcut o pauză — ca să fac și eu un joc de cuvinte așa cum m-au învățat sofiștii[1] — și a venit rândul lui Aristofan. Dar, după cum a povestit în continuare Aristodem, acesta nu a fost în stare să vorbească, fiind apucat tocmai atunci de sughiț, pentru că ori mâncase prea mult, ori era din altă pricină. El i-a spus medicului Eriximah, care stătea ceva mai încolo: „Eriximah, trebuie să faci ceva ca să-mi treacă sughițul sau să vorbești în locul meu, până când se va opri de la sine". Și Eriximah i-a răspuns: „Le voi face pe amândouă. Voi vorbi în locul tău, și după ce îți va trece sughițul, vei vorbi în locul meu. Acum, dacă vrei, ține-ți respirația cât timp voi vorbi, poate te va lăsa; dacă nu, fă gargară cu apă; dacă tot nu vrea să-ți treacă, ia ceva și gâdilă-ți nasul ca să strănuți; dacă vei strănuta de două sau de trei ori îți va trece sughițul negreșit. — Grăbește-te să iei cuvântul, a spus Aristofan, iar eu îți voi asculta poveștele."

Eriximah a vorbit astfel: „Pausanias a început bine, dar nu a dezvoltat suficient tema; cred că ar trebui completată și mă voi strădui să o fac. Deosebirea dintre cei doi Eros mi se pare îndreptățită, dar

---

1) sofiștii țineau cursuri de retorică, învățându-i pe discipoli să întrebuințeze diferite figuri de stil.

practicarea meseriei mele, medicina, mi-a arătat că Eros pune stăpânire nu numai pe sufletele oamenilor, pentru frumusețea altor oameni, ci și pe multe alte lucruri; iubirea sălășluiește, de asemenea, în trupurile tuturor viețuitoarelor — animale sau plante —, într-un cuvânt, în toate ființele. Eros este într-adevăr un zeu mare și minunat, în puterea căruia se află tot ce este divin și omenesc. Voi vorbi mai întâi despre medicină, pentru a da cinstire meseriei mele.

Trupul, prin natura sa, este supus celor doi Eros, întrucât ceea ce este sănătos se deosebește întru totul de ceea ce este bolnav, dorind și iubind lucruri neasemănătoare. Una este iubirea care cuprinde partea sănătoasă din trup și alta este cea din partea bolnavă. Astfel, așa cum spunea adineaori Pausanias, este frumos să răspunzi iubirii celor buni și rușinos, celei a desfrânaților și tot așa se întâmplă și cu trupul oamenilor. Este frumos și chiar necesar să răspunzi deopotrivă părții bune și sănătoase a fiecăruia — ceea ce numim noi medicină — dar este urât și rușinos să cedezi și trebuie să lupți împotriva a tot ce este rău și bolnav, dacă vrei să fii un medic bun; [...] cel care poate să deosebească iubirea cea bună de cea rea este un medic priceput, iar cel care poate schimba pornirile trupului, ca o iubire să ia locul celeilalte, care este capabil să insufle dragostea acolo unde nu există, dar ar trebui să fie, sau să o retragă de acolo de unde se află, nefiind priincioasă, acela este un foarte bun cunoscător în ale medicinii. El trebuie să fie în măsură să stabilească o armonie și o împăcare între elementele cele mai potrivnice ale trupului, care

sunt opuse și se resping. Aceste elemente contrare sunt frigul și căldura, amăreala și dulcele, uscăciunea și umezeala și altele de acest fel. După cum spun poeții care sunt de față, străbunul nostru Asclepios este considerat întemeietorul medicinii pentru că a știut să împace aceste elemente, prin dragostea și buna înțelegere pe care le-a întipărit în ele. Astfel, medicina este călăuzită în întregime de zeul Eros, ca și gimnastica și agricultura.

În privința muzicii, dacă o analizăm cât de puțin, este limpede că face parte din aceeași categorie. Poate că Heraclit[1] a vrut să spună tocmai acest lucru, deși afirmația lui nu este prea deslușită: „*unitatea dezbinată ea însăși față de sine, se recompune ca armonia arcului și a lirei*". Nu este logic să afirmi că armonia înseamnă raportul dintre două lucruri contradictorii sau că este alcătuită din elemente care rămân opuse; poate că a vrut să spună că este constituită din elemente care sunt mai întâi contrarii, sunetul ascuțit și cel grav, pe care apoi le pune de acord arta muzicală. Într-adevăr, armonia nu poate fi creată din elemente care rămân opuse, mă refer la sunetele înalte și la cele joase; cine spune armonie spune consonanță și cine spune consonanță spune acord, iar acordul nu poate rezulta din elemente opuse, atât timp cât rămân opuse, iar armonia, la rândul ei, nu poate rezulta decât din concordanța dintre sunete. Ca și armonia, ritmul este format din elemente mai întâi opuse,

---

1) mare filozof grec, de pe la sfârșitul secolului al VI-lea î.H. Esența filozofiei sale este că *nimic nu este, ci totul e în devenire.*

lung — scurt[1], apoi acordate. Muzica creează acordul, stabilind dragostea și concordanța între elemente; ca și medicina, muzica este știința despre dragoste, cu privire la armonie și ritm.

Nu este greu de remarcat rolul dragostei chiar în alcătuirea armoniei și a ritmului. Aici nu mai este vorba de două feluri de iubire; dar când ritmul și armonia trebuie să fie puse la dispoziția oamenilor — fie creându-le, ceea ce se numește a compune, fie executând corect melodiile și ritmurile compuse deja, ceea ce se numește a fi instruit — atunci se ivesc greutățile și este nevoie de un artist iscusit, pentru că revenim aici la principiul că trebuie să ții seama numai de oamenii înțelepți, cărora se cuvine să le fii pe plac, și să-i ajuți pe ceilalți să devină înțelepți — dacă nu sunt încă — să răspunzi iubirii lor, care este iubirea cea frumoasă, cerească, iubirea muzei Urania. În schimb, cea a Polymniei[2] este iubirea oamenilor de rând: trebuie să te bucuri de ea cu măsură, astfel încât să-i guști plăcerea, fără a ajunge la necumpătare. Tot astfel, și în meseria noastră, este greu să strunești pofta

---

1) în antichitatea greco-romană, muzica și poezia erau arte îngemănate, iar metrica muzicală se baza în totul pe metrica poetică, rezultată din organizarea cantitativă a duratelor temporale ale silabelor. Durata era de două feluri: lungă (*syllaba longa*) și scurtă (*syllaba brevis*).

2) Polymnia era una dintre muze, cea a retoricii. Eriximah pomenește această muză în locul Afroditei care insuflă dragostea vulgară.

unui om lacom, încât să-i facă plăcere mâncarea, evitând excesele care ar duce la îmbolnăvire.

În consecință, și în muzică, și în medicină, ca și în toate celelalte lucruri fie cerești, fie pământene, te poți bucura de amândouă felurile de iubire, în măsura îngăduită, pentru că ele se află în toate.

Până și în orânduirea anotimpurilor se întâlnesc acești doi Eros. Când stările contradictorii despre care am vorbit, cald și rece, uscat și umed, sunt stăpânite de iubirea cea frumoasă și cumpătată, și se îmbină într-un echilibru armonios, ele aduc belșugul și sănătatea atât oamenilor, cât și animalelor și plantelor, fără a dăuna cu ceva. Atunci când iubirea cea urâtă și necumpătată își face simțită puterea asupra anotimpurilor, ea strică și distruge multe lucruri; atunci apar de obicei molimele, cum sunt pestele și alte feluri de boli ale animalelor și ale plantelor. Înghețul, grindina, tăciunele grânelor se ivesc ca urmare a lipsei de măsură și de orânduială aduse de iubire în îmbinarea elementelor. Cunoașterea influenței pe care o are iubirea asupra mișcării astrelor și asupra anotimpurilor anului se numește astronomie.

În plus, toate jertfele și tot ce ține de profeție, care face legătura între oameni și zei, nu urmăresc decât statornicirea Erosului bun și alungarea celui rău.

Este o nelegiuire să nu dăm ascultare Erosului cumpătat, să nu-l cinstim, să nu-l preamărim în tot ce facem, aducându-i slavă celuilalt Eros, în raporturile noastre cu părinții, vii sau morți, sau cu zeii. Este sarcina proorociei de a supraveghea și de a avea grijă

de cei doi Eros: ea este cea care a creat legăturile de prietenie dintre zei și oameni, pentru că știe ce anume, în iubirea dintre oameni, duce la cinstirea zeilor și la cucernicie.

Aceasta este puterea lui Eros: multiplă, imensă, mai curând universală; cel care are drept țel săvârșirea binelui cu ajutorul înțelepciunii și al cumpătării este Erosul care are cea mai mare putere, fie asupra noastră, fie asupra zeilor, cel care ne oferă o fericire deplină, dându-ne putința de a lega prietenii, atât între noi cât și cu zeii, care sunt mai presus decât noi.

Poate că în această laudă a lui Eros am uitat de multe lucruri, fără voia mea. De altfel, ți-a venit rândul, Aristofan, și dacă mi-a scăpat ceva, tu vei aduce completările cuvenite. Dacă ai de gând să-l preamărești pe zeu în alt chip, ești liber să o faci; văd că ți-a trecut sughițul".

După cum mi-a spus Aristodem, Aristofan a vorbit astfel: „Fără doar și poate, s-a oprit, dar nu mai înainte de a-i fi aplicat tratamentul cu strănutul; mă uimește faptul că pentru binele trupului e nevoie de zgomote și gâdilituri, așa cum e cu strănutatul. Cum l-am provocat, mi-a trecut sughițul.

— Dragul meu Aristofan, a spus Eriximah, ia seama ce spui! Faci lumea să râdă pe socoteala mea, chiar acum când ți s-a dat cuvântul; mă silești să-ți controlez cuvântarea, ca nu cumva să strecori ceva care să stârnească râsul, deși poți vorbi nestânjenit".

Aristofan a început să râdă și a spus: „Ai dreptate,

Eriximah, consideră că nu am spus nimic și nu mă supraveghea, nu mi-e teamă că aș putea spune ceva, în cuvântarea mea, care ar stârni râsete: ar fi pentru mine un bun prilej, fiind și potrivit firii muzei mele — mi-e teamă doar să nu spun lucruri nepotrivite și să mă fac de râs.

— După ce m-ai luat peste picior, crezi că ai să-mi scapi, Aristofan? Fii cu băgare de seamă și vorbește ca un om care trebuie să dea socoteală de vorbele sale; cu toate acestea, dacă voi crede de cuviință, am să te iert.

— Da, Eriximah, a spus Aristofan, am de gând să vorbesc într-un fel diferit de al tău și de al lui Pausanias. Într-adevăr, am impresia că oamenii nu cunosc deloc marea putere a lui Eros; dacă și-ar da seama de ea, i-ar consacra zeului templele și altarele cele mai măreț și i-ar aduce prinosul celor mai bogate jertfe; în zilele noastre nu este cinstit în acest fel, deși ar fi lucrul cel mai necesar. Dintre toți zeii, el se arată cel mai iubitor, venind în ajutorul oamenilor, alinând suferințele, a căror lecuire ar aduce neamului omenesc cea mai mare fericire. Așadar, voi încerca să vă fac să înțelegeți care este puterea lui Eros, și apoi voi îi veți lămuri pe alții. Mai întâi trebuie să învățați să cunoașteți natura omenească și prefacerile la care este supusă.

Odinioară, făptura umană se înfățișa cu totul altfel decât acum. La început au fost trei tipuri de oameni și nu două, ca în ziua de azi: bărbatul, femeia și în plus, al treilea tip care le îmbina, în ființa sa, pe primele două. Numele i-a rămas, dar ca speță a dispărut: este

vorba despre androgini[1] care aveau înfățișarea de bărbat-femeie, având trăsături caracteristice, atât bărbatului cât și femeii; în prezent numele este folosit ca un cuvânt de batjocură. Mai mult: cele trei tipuri de oameni aveau o înfățișare rotundă, cu spatele și cu fiecare din cele două laturi ale trupului omenesc formând un cerc; aveau patru mâini, tot atâtea picioare, două fețe întru totul asemenea pe un gât rotund, iar aceste două fețe care priveau în direcții opuse aveau un singur cap, patru urechi, două organe genitale și toate celelalte pe măsură. Mergeau drept, ca și acum, în direcția pe care o doreau, iar când începeau să alerge, făceau ca saltimbancii care se învârtesc în cerc, aruncându-și picioarele în sus; sprijinindu-se pe cele opt membre se rostogoleau cât se poate de repede. Aceste trei tipuri de oameni erau alcătuite astfel, pentru că bărbatul se născuse din soare, femeia, din pământ, iar tipul bărbătesc — femeiesc își avea obârșia în lună, care ține și de soare, și de pământ. Oamenii aceștia erau sferici și felul lor de a umbla la fel, pentru că semănau cu cei care îi zămisliseră. Puterea și capacitatea lor de a acționa erau uimitoare, și cum cutezanța le era nemăsurată, i-au înfruntat pe zei, și ceea ce spune Homer despre Efialte și Otos[2] se spune despre

1) în greceşte, hermafroditi *andros* = bărbat; *gune* = femeie
2) Efialte și Otos erau fiii lui Aloens și ai zeiței Geea. În fiecare an creșteau câte un cot în grosime și câte un stânjen în înălțime. Când au împlinit 9 ani au vrut să pună munții Pelion, Ossa și Olimp unul peste altul ca să urce în cer și să-i dea jos pe zei. Au fost uciși însă de zeul Apollo.

ei, și anume că au vrut să urce până la cer ca să se războiască cu zeii. Atunci Zeus s-a sfătuit cu ceilalți zei în privința măsurilor care trebuiau luate. Situația era delicată, zeii șovăiau; nu se hotărau să-i distrugă pe oameni, ca să piară neamul omenesc trimițând asupra lui tunetul, așa cum au fost nimiciți și Giganții; dar pierdeau atunci onorurile și jertfele pe care le primeau de la oameni; pe de altă parte, nu mai puteau îngădui cutezanța lor nerușinată. În cele din urmă Zeus, după ce a chibzuit bine, a spus: „Cred că am găsit mijlocul de a-i păstra pe oameni, curmându-le totodată necuviința: îi voi face mai slabi. Îi voi tăia în două, pe fiecare; vom obține foloase mai mari, slăbindu-le puterea și făcând să crească numărul lor. Vor merge drept, pe două picioare. Dacă vor continua să se poarte fără pic de rușine și nu se vor cuminți îi voi tăia în două încă o dată, și nu vor mai putea merge decât sărind într-un picior".

După ce a vorbit astfel, a tăiat oamenii în două, așa cum se taie fructele sorbului, când le pui la uscat, sau când tai niște ouă fierte, cu un fir de păr. Pe măsură ce-i tăia îi dădea lui Apollo, care primise porunca să le întoarcă fața și jumătatea de gât înspre tăietură pentru ca oamenii, văzând-o, să devină mai cuviincioși în purtare. De asemenea, Zeus i-a poruncit să vindece rănile rămase: Apollo a întors fețele și a adunat pielea din toate părțile peste ce numim noi pântece, așa cum se strâng băierile unei pungi, lăsând o singură deschizătură la mijlocul pântecelui, în jurul căreia a legat pielea, pe care noi o numim buric. Apoi

a netezit cutele, a modelat pieptul cu o unealtă asemănătoare celei pe care o folosesc cizmarii pentru întinderea cutelor pielii pe calapod; Apollo a lăsat înadins câteva cute, în jurul buricului, ca să le rămână oamenilor amintirea străvechii pedepse.

Trupul odată tăiat, fiecare parte, simțind lipsa celeilalte, dorea să fie împreună cu ea; se strângeau în brațe, cu dorința de a se contopi, formând o singură ființă. Oamenii au început să moară de foame, pentru că nu voiau să facă nimic, fără cealaltă parte; când una dintre jumătăți murea și cealaltă era în viață, aceasta căuta o altă jumătate, se alipea de ea — fie că era vorba de o jumătate de femeie întreagă — adică o femeie, în ziua de azi — fie de o jumătate de bărbat și neamul omenesc se stingea cu încetul.

Atunci Zeus, înduioșat, a găsit un alt mijloc: le-a mutat în față organele genitale — până atunci erau așezate la spate, și oamenii zămisleau și nășteau nu prin conlucrarea acestor organe, ci în pământ, ca greierii. Așadar, Zeus, așezând acele părți în față, le-a dat oamenilor putința de a se împreuna și de a zămisli. Hotărârea lui urmărea două țeluri: să asigure dăinuirea speciei umane, prin împreunarea unui bărbat cu o femeie, iar dacă era vorba de un bărbat cu un bărbat, după ce își împlineau dorințele și intervenea saturația, despărțindu-i un timp, se apucau de treabă, asigurând astfel cele trebuincioase vieții. De atunci există dragostea înnăscută a oamenilor, unii pentru alții: iubirea reface străvechea specie omenească, tămăduind-o prin contopirea a două ființe într-una.

Prin urmare, fiecare dintre noi este o jumătate dintr-un întreg, de vreme ce am fost despicați ca niște limbi de mare, făcându-se doi din unul; de aceea fiecare își caută jumătatea lui. Tuturor bărbaților care sunt o jumătate din tipul androgin (îmbinând cele două sexe — bărbătesc și femeiesc) le plac femeile; de aici provin cei mai mulți bărbați adulteri; de asemenea, toate femeile cărora le plac bărbații și sunt adultere, purced din același tip androgin. Dar femeile care sunt jumătăți de ființă-femeie nu dau nici o atenție bărbaților preferând să se apropie de femei; acestei spețe îi aparțin lesbienele. Bărbaților care au fost tăiați din ființe-bărbat le plac bărbații, și câtă vreme sunt copii, cum sunt și ei felii mici, tăiate din partea bărbătească, îndrăgesc bărbații, le plac îmbrățișările lor și fac dragoste cu ei; dintre toți copiii și băieții tineri ei sunt cei mai destoinici, pentru că au firea cea mai bărbătească. Sunt unii care îi socotesc lipsiți de decență; nu au dreptate pentru că ei se comportă așa nu din lipsă de decență ci pentru că au curaj, bărbăție, cutezanță, îndrăgindu-i pe cei care le seamănă. Iată o dovadă convingătoare: când ajung la maturitate, bărbați în toată firea, ei sunt singurii care se consacră conducerii cetăților. Chiar dacă se căsătoresc și au copii, ei o fac, fiind siliți de lege, nu dintr-o pornire firească; ei s-ar mulțumi să ducă o viață de celibatari, petrecându-și viața împreună. Astfel de oameni iubesc sau sunt iubiți de bărbați deoarece dragostea lor se îndreaptă către cei care sunt asemenea lor.

Când un om întâlnește partea aceea care a fost cândva jumătatea lui — fiind atras fie de bărbați, fie de

femei — el este cuprins pe dată de o mare dragoste, încredere și prietenie și nu vrea să mai fie despărțit nici măcar o clipă de jumătatea sa. Iată cum asemenea oameni își petrec toată viața împreună, fără a fi capabili să spună ce așteaptă unul de la celălalt; s-ar părea că nu desfătarea simțurilor îi face să se caute cu atâta foc și să se bucure că sunt mereu împreună. Este clar că sufletul amândurora tânjește după altceva, ce nu este rostit dar pe care sufletul îl bănuiește. Dacă atunci când sunt îmbrățișați, ar apărea Hefaistos cu uneltele sale și le-ar spune: „Oameni buni, ce vreți unul de la altul?" și văzându-i că nu știu ce să răspundă, i-ar mai întreba: „Nu doriți din tot sufletul să fiți cât se poate de mult împreună și să nu vă despărțiți, unul de celălalt, nici ziua, nici noaptea? Dacă asta-i dorința voastră, am să vă topesc, alipindu-vă pentru a forma, din doi cât sunteți acum, o singură ființă, fiind împreună pentru tot restul vieții, trăind o singură viață, ca și când ați fi un singur om; iar după moarte, la Hades, să fiți unul, în loc de doi, murind împreună. Gândiți-vă, dacă aceasta vă e dorința și veți fi mulțumiți când vi se va împlini!" Știm bine că nici unul dintre ei nu ar spune nu și nu ar arăta că dorește altceva; ar crede mai curând că a fost rostită dorința lui cea mai vie, de a se alipi și de a se contopi cu ființa iubită fiind unul în loc de doi, căci în vremurile de demult, ființa noastră era un întreg. Dorința de a fi din nou întregi, căutarea înfrigurată a celeilalte jumătăți, aceasta este iubirea.

Întregi am fost, după cum am spus, dar din cauza cutezanței noastre nesăbuite, am fost despărțiți, tăiați

în două de Zeus, așa cum spartanii i-au despărțit pe arcadieni[1]. Dacă nu-i vom respecta pe zei cum se cuvine, ne putem teme că vom fi din nou despicați și vom fi asemenea figurilor reprezentate din profil pe basoreliefurile de pe pietrele de mormânt, care par tăiate în două pe linia nasului[2]. Iată de ce trebuie să ne îndemnăm unii pe alții, să nu uităm de datoria noastră față de zei, ca să scăpăm de aceste nenorociri și să dobândim mulțumirea pe care numai Eros poate să ne-o dea, zeul care este călăuza și căpetenia noastră. Să nu i se împotrivească nimeni! a te război cu Eros înseamnă a-ți atrage ura zeilor. Dacă ne străduim să-i câștigăm bunăvoința și ne este prielnic, vom izbuti să-i întâlnim pe cei care sunt propriile noastre jumătăți — foarte puțini sunt cei cărora le este hărăzită fericirea aceasta.

Să nu-și bată joc de spusele mele Eriximah, închipuindu-și că m-am referit la Pausanias și la Agaton! Poate că ei fac parte din numărul acela restrâns de fericiți, și provin amândoi din aceeași ființă bărbătească. Dar eu vorbeam despre femei și bărbați, în general, și spuneam că neamul nostru omenesc nu poate dobândi fericirea decât cu condiția de a împlini năzuința de a afla iubirea cea adevărată, ca fiecare

---

1) în 385 î.H., arcadienii au fost biruiți de spartani, orașul lor, Mantinea, a fost distrus, iar locuitorii lui au colonizat patru localități diferite.

2) figurile de pe basoreliefurile pietrelor de mormânt erau întotdeauna executate din profil.

să-și găsească propria jumătate, revenind astfel la starea dintâi. Dacă în acest fapt constă suprema fericire, rezultă că acum, ceea ce ne apropie cel mai mult de ea este găsirea unei ființe pe plac, după voia inimii noastre. Dacă trebuie să-i mulțumim unui zeu pentru că ne-a scos în cale făptura dorită, atunci se cuvine să-l preamărim pe Eros, care în prezent ne ajută cel mai mult, călăuzindu-ne către ființa cu care ne putem întregi, și care ne face să sperăm, pe viitor — dacă vom aduce zeilor prinosul cucericiei noastre — că vom reveni la starea dintâi, vindecându-ne rănile[1] și dăruindu-ne o mare mulțumire și fericire.

Aceasta a fost lauda pe care i-am adus-o lui Eros; nu seamănă cu a ta, Eriximah! Acum, după cum te-am mai rugat, nu o lua în râs! Mai bine să-i ascultăm pe cei doi care au rămas, Agaton și Socrate".

După cum povestește Aristodem, Eriximah a spus: „Am să te ascult, căci mi-a plăcut cuvântarea ta! Dacă nu aș ști bine că Socrate și Agaton sunt cei mai în măsură să discute despre iubire, aș fi foarte îngrijorat că nu ar mai găsi ceva de spus, după atâtea cuvântări felurite; dar îmi pun toată nădejdea în talentul lor!"

Socrate a spus: „Ai dus la bun sfârșit obligația ce-ți revenea, Eriximah; dar dacă ai fi în situația în care mă aflu acum sau în care mă voi afla, după ce Agaton își va fi rostit frumoasa sa cuvântare, ai fi și tu foarte neliniștit și tot atât de încurcat cum sunt eu, acum."

---

1) este vorba despre tăietura făcută de Zeus.

— Vrei să mă deochi, Socrate, a spus Agaton; vrei să mă fâstâcesc la gândul că cei întruniți aici se așteaptă la o cuvântare minunată.

— Ar însemna să nu țin minte cu cât curaj și încredere te-ai urcat pe scenă împreună cu actorii, fiind în fața unui public numeros, care asista la reprezentarea piesei tale, dacă mi-aș închipui acum că te-ar putea tulbura un auditoriu atât de restrâns.

— Ei bine, Socrate, a răspuns Agaton, doar nu mă crezi atât de împătimit de teatru încât să nu-mi dau seama că pentru un om cu judecată câțiva oameni înțelepți sunt mai de temut decât un număr mare de necunoscători.

— Aș face o mare greșeală, Agaton, dacă mi-aș închipui că ai atât de puțin discernământ; dimpotrivă, știu bine că dacă te afli în fața câtorva oameni pe care-i consideri înțelepți, cu judecată limpede, pentru tine are mult mai mult preț părerea lor decât cea a mulțimii. Dar poate că noi nu ne număram printre acei înțelepți, pentru că atunci ne aflam și noi la teatru și făceam parte din mulțime. Dar dacă te-ai afla în fața altor oameni cu minte luminată, te-ai teme de judecata lor, dacă ai crede că ai înfăptuit ceva nepotrivit, nu-i așa?

— Așa este, a răspuns Agaton.

— Și nu te-ai teme de părerea mulțimii dacă ai crede că săvârșești o faptă condamnabilă?

Phaidros l-a întrerupt atunci: „Dragul meu Agaton, dacă îi răspunzi mereu lui Socrate, lui nu-i va păsa cum se va desfășura mai departe discuția noastră, totul

pentru el este să aibă cu cine să stea de vorbă, mai cu seamă dacă este un tânăr frumos. Și mie îmi place să-l ascult pe Socrate cum vorbește, dar eu trebuie să veghez asupra preamăririi lui Eros și să adun laudele fiecăruia dintre noi; făceți-vă datoria față de zeu și după aceea puteți discuta în voie.

— Ai dreptate, Phaidros, a spus Agaton; pot să-mi încep cuvântarea, căci se vor ivi și alte prilejuri ca să stau de vorbă cu Socrate."

„Mai întâi aș vrea să spun un cuvânt despre felul cum s-ar cuveni să fie lăudat Eros, după părerea mea, apoi îl voi preamări în cuvântarea mea. Mi se pare că toți cei care au vorbit până acum nu l-au lăudat pe zeu, ci au slăvit binele pe care l-a făcut oamenilor. Nimeni nu a rostit un cuvânt despre ceea ce este în sine autorul acestor binefaceri. În privința laudei — indiferent de subiect — nu există decât o singură metodă precisă, aceea de a arăta felul de a fi, apoi de a înfățișa binele făcut de cel lăudat. Potrivit acestei metode, pentru a-l preamări pe Eros se cade să arăt mai întâi cum este zeul, ce fire are, apoi să vorbesc despre darurile pe care ni le face.

Ori, eu susțin că dintre zeii preafericiți, Eros este — dacă se poate spune fără a o jigni pe Nemesis[1] — cel

---

1) una din divinitățile infernale; slujitoare a echilibrului și a ordinii din univers, ea cântărea fericirea și nenorocirile oamenilor, faptele lor bune și fărădelegile săvârșite și abătea asupra lor pedeapsa cuvenită, călăuzindu-le soarta.

mai fericit, fiind cel mai frumos și totodată cel mai bun. Este cel mai frumos și am să vă explic de ce spun asta. Mai întâi este cel mai tânăr dintre toți zeii, Phaidros; dovada cea mai grăitoare o dă el însuși, prin faptul că pe el nu-l atinge bătrânețea, care pe noi ne ajunge destul de repede, mai repede decât ar trebui. Ori, Eros are față de bătrânețe o aversiune înnăscută și nu vrea să se apropie de ea, nici de departe. Tânăr, este mereu împreună cu tinerii; este îndreptățită vechea zicală: cine se aseamănă se adună. Așa că, fiind de acord cu Phaidros asupra multor alte aspecte, nu pot să-i împărtășesc părerea, și anume că Eros ar fi un zeu mai vechi decât Chronos și Iapet[1]. Eu susțin, dimpotrivă, că este cel mai tânăr dintre zei, că este veșnic tânăr, iar vechile certuri dintre zei, despre care povestesc Hesiod și Parmenide, s-au iscat din cauza Necesității, nu a lui Eros, dacă or fi adevărate cele spuse de scriitorii aceștia. Căci nu s-ar fi săvârșit atâtea acte de violență — mutilări, puneri în lanțuri — dacă Eros ar fi fost printre ei; ar fi trăit în pace și bună înțelegere, precum trăiesc acum, când Eros domnește asupra lor.

Deci, Eros este tânăr și nu numai tânăr, ci și gingaș; numai un poet ca Homer ar putea descrie gingășia acestui zeu. Homer spune despre Ate[2] că

---

1) Chronos, unul dintre titani, fiul lui Uranus și al Geei, care a luat locul tatălui său, devenind stăpânul lumii. Iapet era fratele lui Chronos.

2) Ate este zeița care te orbește împingându-te la păcate și apoi te pedepsește.

este zeiță și gingașă sau cel puțin că picioarele ei sunt gingașe:

„*Ea are picioare gingașe; căci nu atinge pământul, pășește doar pe creștetul oamenilor.*"

Mi se pare că dă o frumoasă dovadă a gingășiei Atei spunând că ea nu umblă pe drum tare, ci calcă pe ceva moale.

Voi folosi același argument în favoarea lui Eros, pentru a-i sublinia delicatețea: el nu calcă nici pe pământ, nici pe capetele oamenilor — punct de sprijin nu prea moale; el umblă și își găsește sălașul în tot ce este mai gingaș pe lume. Într-adevăr, el se stabilește în sufletele zeilor și ale oamenilor, dar nu în toate, fără deosebire; dacă dă peste o fire aspră, fuge de ea, pentru că nu rămâne decât acolo unde întâlnește blândețea. Așadar, întrucât atinge mereu cu picioarele și cu toată făptura sa lucrurile cele mai gingașe dintre cele gingașe, trebuie neapărat să fie înzestrat cu cea mai desăvârșită gingășie. Este, deci, cel mai tânăr și cel mai gingaș.

Mai mult, el este foarte mlădios, pentru că altfel nu ar putea cuprinde lăcașul ales, nici să se strecoare în suflete și să le părăsească, pe nesimțite. Dovada hotărâtoare că este mlădios ne-o dă grația sa, fără pereche, recunoscută de toți. Eros nu se poate împăca cu ceea ce este urât, lipsit de grație.

Pielea obrazului său, atât de frumoasă, o datorează faptului că a stat mereu în mijlocul florilor, căci Eros nu sălășluiește într-un trup, un suflet sau în alt loc, care să nu aibă belșug de flori. Unde se află florile

frumoase și miresmele alese, acolo îi place zeului să stea!

Am vorbit destul despre frumusețea zeului, deși ar mai fi încă multe de spus. Se cuvine să-i preamăresc acum virtutea. Lucrul cel mai de seamă este că Eros nu face nimănui vreun rău, fie zeu, fie om, după cum nici el nu are de îndurat neajunsuri, nici de la unii, nici de la alții. Dacă are ceva de îndurat nu este prin forța brutală, care nu-l poate atinge pe Eros, pentru că nici el nu folosește constrângerea. Toți ne supunem de bună voie, în toate, zeului Eros. Iar atunci când există un acord, de ambele părți, legile, „stăpânele cetății" declară că este drept.

În afară de dreptate, Eros este înzestrat cu cea mai mare moderație. Noi înțelegem prin a fi moderat a-ți stăpâni plăcerile și patimile, ori, nici o plăcere nu este mai presus de dragoste. Dacă plăcerile îi sunt inferioare, ele sunt biruite de zeu, iar el este cel care triumfă; fiind învingător, înfrânând plăcerile și patimile, el dovedește cât este de cumpătat, având măsură în toate.

Cât despre bărbăție, nici zeul războiului, Ares, nu poate să-i țină piept, pentru că nu Ares îl domină pe Eros, ci Eros este cel care a pus stăpânire pe Ares, îndrăgostit, după cum se povestește, de Afrodita. Cel care stăpânește este superior celui stăpânit și cel care-l învinge pe cel mai viteaz este, de bună seamă, cel mai viteaz dintre toți.

Am vorbit despre spiritul de dreptate, despre moderația și bărbăția lui Eros. Mai rămâne să vorbesc

despre destoinicia sa, încercând, atât cât îmi stă în putere, să nu rămân mai prejos în această privință. În primul rând ca să aduc și eu cinstire meseriei noastre, după cum a făcut și Eriximah cu a sa, voi spune că zeul este un poet atât de iscusit, încât este în stare să-l facă și pe altul poet. Într-adevăr, orice om, chiar străin de Muze[1], fiind sub puterea lui Eros, devine poet. Este o dovadă foarte bună că priceperea lui Eros în toate lucrările muzelor este fără seamăn, pentru că ceea ce nu ai sau nu știi nu poate fi dăruit sau făcut cunoscut altuia.

Dacă trecem acum la crearea tuturor viețuitoarelor, poate fi tăgăduit faptul că puterea lui Eros le-a dat viață și le-a făcut să crească?

Iar în privința iscusinței în orice meserie, știm bine că cel călăuzit de zeu va străluci și va avea renume, iar cel pe care Eros nu l-a atins rămâne necunoscut, fără faimă. Apollo, mânat de dorință și de iubire, a descoperit arta de a trage cu arcul, medicina, prezicerea, astfel încât putem să-l socotim unul din discipolii lui Eros. Tot așa sunt și Muzele, în privința muzicii, Hefaistos, în meșteșugul făurăriei, Athena, în cel al țesătoriei, și chiar Zeus, în cel al cârmuirii zeilor și oamenilor. Astfel, printre zei s-a înstăpânit ordinea,

---

1) Cele nouă muze (zeițe ocrotitoare și inspiratoare ale artelor, în general) erau: Calliope — elocvența; Clio — istoria; Erato — elegia; Euterpe — muzica; Melpomena — tragedia; Polymnia — poezia lirică; Terpsichora — dansul; Thalia — comedia; Urania — astronomia.

sub înrâurirea lui Eros, zeul iubirii, adică al frumuseții, pentru că Eros nu are nici o legătură cu ce este urât. În vremea de demult, după cum am mai spus, în lumea zeilor, potrivit legendelor, s-au petrecut fapte cumplite din porunca zeiței Ananke, Necesitatea. Când s-a născut Eros, dragostea pentru tot ce este frumos i-a îndreptat spre bine atât pe zei cât și pe oameni.

Sunt convins, Phaidros, că Eros, fiind mai întâi el însuși cel mai frumos și cel mai bun dintre toți zeii, le dăruiește și celorlalți aceste însușiri. Aș vrea să spun în versuri ce gândesc acum, că el este zeul care dăruiește „*pace, oamenilor; liniște, mării; tăcere, vântului; culcuș și somn, grijilor*".

El este cel care ne descătușează de sălbăticie și ne insuflă dorința de a ne împrieteni cu semenii noștri, cel care ne face să ne întrunim, care ne îndrumează la sărbătoare, la coruri și la jertfe. El ne învață ce e blândețea și alungă asprimea; el ne dăruiește bunăvoința și ne ferește de reavoință; ocrotitor al celor buni, slăvit de înțelepți, admirat de zei; dorit de cei ce nu-l au, prețuit de cei ce-l au; părinte al fineței, al gingășiei, al desfătării, al grațiilor, al patimii, al dorinței, el poartă de grijă celor buni și pe cei răi nu-i bagă în seamă; necazul, teama, dorința, felul de a vorbi, el le cârmuiește; este, de asemenea, apărătorul, sprijinul și mântuitorul nostru, în cel mai înalt grad; este fala zeilor, cel mai bun și mai frumos povățuitor, pe care trebuie să-l urmeze fiecare om, cântând imnuri frumoase și reluând cântarea minunată pe care o cântă el însuși, ca să încânte sufletul zeilor și al oamenilor.

Iată, Phaidros, prinosul meu, închinat zeului; am îmbinat, în cuvântarea mea, gluma cu seriozitatea, cât am putut mai bine".

Când a sfârșit Agaton de vorbit, toți cei de față și-au manifestat zgomotos aprobarea; după părerea lor, laudele aduse lui Eros îi făceau cinste atât zeului cât și tânărului care le rostise.

Atunci Socrate, întorcându-se către Eriximah, a spus:

— Tot mai crezi că teama mea era zadarnică, fiu al lui Acumenos[1]? Nu am fost eu un bun profet când am spus că Agaton va vorbi atât de bine încât mă va pune în încurcătură?

— Sunt de acord că ai fost un profet bun, în privința lui Agaton, i-a răspuns Eriximah, dar că ai fost pus în încurcătură, asta n-o cred!

— Cum să nu fiu pus în cumpănă, a reluat Socrate, nu numai eu, dar și oricare altul ar fi în locul meu, când trebuie să vorbesc după o cuvântare atât de frumoasă și de cuprinzătoare? Nu-i prețuim toate părțile în egală măsură, dar la sfârșit cine nu a rămas uluit de frumusețea cuvintelor și a rânduielii lor alese? În ceea ce mă privește, recunosc că nu aș fi în stare să vorbesc tot atât de frumos și m-aș ascunde undeva de rușine, dacă aș ști încotro să mă îndrept. Într-adevăr, această cuvântare îmi amintește de Gorgias[2] atât de

1) Acumenos era tatăl lui Eriximah, medic vestit.

2) retor și sofist grec, din secolul V î.H.

mult, încât am resimțit pe deplin ceea ce spune Homer: mi-a fost teamă că Agaton, sfârșindu-și cuvântarea va arunca asupra vorbirii mele capul acelui maestru al elocvenței, care a fost Gorgias și mă va lăsa fără grai, transformându-mă în stană de piatră[1].

Apoi, mi-am dat seama că m-am făcut de râs promițându-vă că îl voi lăuda și eu pe Eros, împreună cu voi, făcând mare caz de faptul că sunt priceput în ale iubirii, când eu nu mă pricep de loc să aduc laude, oricui ar fi. În prostia mea, îmi închipuiam că trebuie să spui adevărul despre cel pe care-l vei preamări, că lauda trebuie să se întemeieze pe adevăr, din care să se aleagă tot ce este mai frumos, orânduindu-l într-un chip potrivit. Mă mândream că voi vorbi bine, cunoscând metoda cea bună și adevărată de a rosti o laudă, dar, după cum văd, aceasta nu este metoda cea mai bună. Dimpotrivă, trebuie să-i atribui celui în cauză cele mai mari și cele mai frumoase însușiri, adevărate sau nu, neadevărul fiind fără importanță, pentru că ne-am înțeles să avem aerul că-l lăudăm pe Eros, nu să-l lăudăm cu adevărat. Iată, de ce cred că vă străduiți, din toate puterile ca să-l copleșiți cu laude pe Eros, și susțineți că este un zeu atât de mare și de

1) joc de cuvinte pe care-l face Socrate, bazat pe asemănarea numelui sofistului Gorgias cu numele Gorgonei (Gorgo), monstru din mitologia greacă, închipuit ca o femeie cu ochii aprinși și cu șerpi în loc de păr (erau trei Gorgone; una dintre ele, Medusa, transforma în stană de piatră pe cel pe care-l privea).

binefăcător: voi îl faceți să treacă drept cel mai bun și cel mai frumos zeu, în ochii neștiutorilor, bineînțeles, nu ai celor cu minte luminată. Este, într-adevăr, ceva frumos și măreț, într-o astfel de proslăvire; dar eu nu cunosc acest fel de a lăuda și, necunoscându-l, am făgăduit că-l voi lăuda și eu pe Eros, la rândul meu: „limba a făcut făgăduiala, nu mintea". Nu-mi pasă de ea! Eu nu voi slăvi în felul acesta, nici nu aș fi în stare! Totuși sunt de acord să-l laud pe Eros ținând seama de adevăr, potrivit obiceiului meu, fără a mă face de râs, măsurându-mă cu voi în elocință. Așadar, Phaidros, gândește-te bine dacă ai nevoie de o astfel de cuvântare, cu alte cuvinte să vi se spună adevărul despre Eros, cu cuvintele și întorsăturile lor, care-mi vor trece prin minte".

Phaidros și ceilalți l-au rugat să vorbească așa cum crede de cuviință.

„Te rog să-mi îngădui, Phaidros, să-i pun câteva întrebări lui Agaton, ca să mă înțeleg cu el asupra lor, înainte de a-mi rosti cuvântarea.

— Desigur, întreabă-l, a spus Phaidros."

După aceea, Aristodem mi-a povestit că Socrate a început cam așa:

— După părerea mea, dragă Agaton, ți-ai început bine cuvântarea spunând că mai întâi trebuie arătat ce este Eros, apoi ce este în măsură să înfăptuiască. Îmi place foarte mult începutul acesta. Acum, după ce ai spus lucruri atât de frumoase și de minunate asupra naturii lui Eros, aș vrea să-ți pun o întrebare, în privința aceasta.

Prin firea lui, Eros este iubire de ceva sau de nimic? Nu întreb dacă este iubirea unei mame sau a unui tată, ar fi absurd să întreb dacă Iubirea este iubirea pe care o nutrești pentru o mamă sau un tată. Dar dacă aș întreba, de exemplu, în privința noțiunii de *tată*, dacă *tata* înseamnă *tată* al cuiva sau nu, tu mi-ai răspunde, fără îndoială, dacă vrei să răspunzi corect că un *tată* este *tatăl* unui fiu sau al unei fiice, nu-i așa?

— Da, a răspuns Agaton.

— Nu ai spune același lucru și despre noțiunea de *mamă*?

Agaton a încuviințat și de data aceasta.

— Dă-mi voie să-ți mai pun câteva întrebări, ca să te fac să-mi înțelegi mai bine gândurile: noțiunea de *frate*, în sine, înseamnă *frate* al cuiva?

— Este frate al cuiva.

— Al unui frate sau al unei surori?

— Desigur.

— Încearcă atunci să gândești la fel despre noțiunea de *iubire:* există iubire de ceva sau de nimic?

— Fără îndoială, iubire de ceva.

— Ține minte ce ai spus: *iubire de ceva;* acum, spune-mi, Eros dorește sau nu ceea ce iubește?

— Firește! a răspuns Agaton.

— Dar, a continuat Socrate, când dorește și iubește acel lucru, îl are sau nu îl are?

— După cât se pare, nu îl are, a spus Agaton.

— Gândește-te dacă în loc de *după cât se pare* nu trebuie să spui *negreșit* că acel ce dorește dorește un

lucru care îi lipsește și nu dorește ceva de care nu duce lipsă. Mie mi se pare cât se poate de evident că este negreșit așa; tu ce crezi?

— Așa cred și eu, a spus Agaton.

— Foarte bine. Atunci un om care e mare nu ar putea dori să fie mare, nici un om care e puternic, să fie puternic?

— Nu se poate, ținând seama de ceea ce am stabilit mai înainte.

— Într-adevăr, având această însușire, nu ar mai putea dori să o aibă.

— Este adevărat.

— Dar dacă un om puternic ar dori să fie puternic, un om sprinten, să fie sprinten, un om sănătos, să fie sănătos — s-ar putea crede că astfel de oameni care au aceste însușiri și altele, asemănătoare, tot mai doresc ceea ce au, de fapt! Stărui asupra acestui punct, pentru că nu vreau să ne amăgim. Te rog să chibzuiești puțin, Agaton, asupra celor ce-ți voi spune: în cazul acestor oameni, se înțelege că ei trebuie să aibă, în clipa de față, toate însușirile pe care le au, că le vor sau nu le vor. Atunci, cum ar mai putea dori ceea ce au? Iar dacă s-ar găsi cineva care ar spune sus și tare că dorește să fie sănătos, fiind sănătos, că dorește să fie bogat, fiind bogat, și că dorește să dobândească tocmai bunurile pe care le are, noi i-am răspunde: Tu, prietene, care te bucuri de bogăție, de sănătate, de putere, tu vrei să te bucuri de toate bunurile acestea și în viitor, pentru că în clipa de față le ai, de vrei sau nu. Ia gândește-te, când tânjești după ce ai, dacă

nu cumva vrei să spui mai curând: Doresc să am și în viitor bunurile pe care le am acum. Crezi că ar încuviința spusele mele?

— Cred că da, a spus Agaton.

— Nu înseamnă oare că dorești un lucru de care nu dispui încă și pe care nu-l ai, atunci când îți exprimi dorința ca, pe viitor, să rămână al tău ceea ce ai în clipa de față? a spus Socrate.

— Fără îndoială.

— Așadar, un astfel de om, asemenea tuturor celor care doresc ceva, dorește ceea ce îi lipsește acum; ceea ce nu ai, ceea ce nu ești, ce îți lipsește, iată țelul râvnit de dorință și de iubire.

— Este foarte adevărat, a spus Agaton.

— Bine! Să recapitulăm ce am stabilit împreună: în primul rând, Eros înseamnă iubire de anumite lucruri, și în al doilea rând iubire de acele lucruri care îi lipsesc în clipa aceea. Așa este, Agaton?

— Da.

— În afară de aceasta, amintește-ți că în cuvântarea ta, ai spus că Eros înseamnă iubire de ceva. Care este acel *ceva?* Ți-l voi aminti eu, dacă ești de acord. Dacă nu mă înșel, tu ai afirmat că buna rânduială s-a stabilit în lumea zeilor, datorită dragostei pentru tot ce este frumos, căci nu poți iubi ce este urât. Acesta este sensul celor spuse de tine, nu-i așa?

— Chiar așa este.

— Ai avut dreptate, prietene, a continuat Socrate; dacă lucrurile stau așa, Eros înseamnă iubirea pentru frumusețe și nu pentru urâțenie?

Agaton a recunoscut că este așa.

— Nu am stabilit noi că el iubește ceea ce îi lipsește și ceea ce nu are?

— Ba da.

— Așadar, iubirii îi lipsește frumusețea, pe care nu o are.

— În mod inevitabil.

— Și atunci, poți să mai susții că este frumos ceea ce este lipsit de frumusețe și nu o are sub nici o formă?

— Nu, nu mai pot.

— Atunci, mai poți afirma că Eros este frumos?

— Tare mă tem, Socrate, a răspuns Agaton, că am vorbit fără să mă gândesc mai bine la ce spun.

— Cu toate acestea, cuvântarea ta a fost minunată, Agaton. Mai răspunde-mi, te rog, la câteva întrebări: nu crezi că tot ce este bun este și frumos?

— Cred că este așa.

— Prin urmare, dacă Iubirii — lui Eros — îi lipsește frumusețea, iar frumusețea este nedespărțită de bunătate, înseamnă că îi lipsește și bunătatea.

— Socrate, nu pot să-ți țin piept, a spus Agaton; mă plec în fața raționamentului tău.

— Te pleci în fața adevărului, dragă Agaton, pentru că lui Socrate nu e greu de loc să-i ții piept.

Dar acum, te las în pace, Agaton; am să vă povestesc ce mi-a spus despre Eros, odinioară, o femeie din Mantineea, Diotima, care cunoștea foarte bine aceste lucruri, și multe altele. Ea era cea care, demult, înainte

să izbucnească ciuma, i-a îndemnat pe atenieni să facă jertfe ca să îndepărteze de ei molima — timp de zece ani această urgie nu i-a atins — tot ea m-a învățat tot ce știu despre iubire. Voi încerca să redau propriile ei cuvinte, pornind de la principiile pe care le-am stabilit, Agaton și cu mine; o voi face cum voi putea mai bine. Mai întâi, se cuvine să arăt, așa cum ai făcut și tu Agaton, cine este și cum este Eros și apoi să vorbesc despre ceea ce face. Pentru mine, cred, este mult mai ușor să vă povestesc totul așa cum s-a întâmplat în ordinea întrebărilor pe care mi le punea străina, și a răspunsurilor mele. Am făcut aproape aceleași afirmații ca și tine, Agaton, adineaori, față de mine, și anume că Eros este un mare zeu, un zeu al iubirii de frumos. Ea mi-a demonstrat atunci, folosind același raționament ca și mine, când nu am fost de acord cu Agaton, că Eros nu este nici frumos, cum credeam, nici bun.

— Cum poți spune așa ceva, Diotima? am spus eu. Atunci Eros este un zeu urât și rău?

— Vorbește mai bine fără să defăimezi; crezi că ceea ce nu este frumos trebuie să fie negreșit urât?

— Desigur.

— Crezi tu, de asemenea, că cel care nu este învățat este neapărat neștiutor? Nu știi că există ceva intermediar, între știință și neștiință?

— Ce poate fi?

— Este vorba despre părerea adevărată — de adevărul căreia ești conștient, fără a-l putea explica — care nu este nici știință — nu se poate numi știință

ceea ce nu poate fi dovedit — nici neștiință — ceea ce conține întâmplător un adevăr nu se poate chema neștiință; părerea adevărată este acel *ceva* care se situează între știință și neștiință.

— E adevărat, am spus eu.

— Prin urmare, nu trebuie neapărat să tragi concluzia că ceea ce nu este frumos este urât și că ceea ce nu este bun este rău. Și în privința lui Eros lucrurile se petrec la fel: de vreme ce tu singur ai recunoscut că nu este nici bun, nici frumos, să nu gândești că în chip necesar trebuie să fie urât și rău, mai curând socotește-l ceva între acestea două.

— Cu toate acestea, am spus, toată lumea este de părere că este un zeu mare.

— Când spui „toată lumea" te referi la neștiutori sau și la cei știutori?

— La toți la un loc.

— Cum ar putea fi recunoscut drept un mare zeu de către cei care spun că nu este nici măcar un zeu? a spus Diotima râzând.

— Care sunt aceia? am întrebat eu.

— Cel dintâi dintre ei ești tu, după aceea vin eu.

— Ce vrei să spui, Diotima?

— Nimic altceva decât ceea ce pot dovedi cu ușurință. Spune-mi, nu crezi că toți zeii sunt fericiți și frumoși? Poți să afirmi că există printre zei vreunul care să nu fie fericit și frumos?

— Nu, pe Zeus!

— Ori, după părerea ta, fericiți sunt cei care stăpânesc lucrurile bune și frumoase, nu-i așa?

— Sigur că da.

— Dar tu ai recunoscut că Eros, fiind lipsit de aceste lucruri bune și frumoase, le dorește tocmai pe acestea, pe care nu le are.

— Am recunoscut că așa e, într-adevăr.

— Și atunci, cum ar putea fi el un zeu, dacă nu are parte nici de cele bune, nici de cele frumoase?

— Mi se pare că nu poate fi.

— Vezi bine, a spus ea, că nici tu nu-l consideri pe Eros un zeu.

— Atunci, ce poate fi Eros? Un muritor?

— Nici vorbă.

— Atunci, ce?

— Întocmai ca lucrurile despre care am vorbit, este ceva care se află între muritor și nemuritor.

— Ce înțelegi tu prin asta, Diotima?

— Un mare *daimon*[1], Socrate; pentru că un *daimon* se află la mijloc, între zei și muritori.

— Și ce-i stă în putere unui *daimon*?

— El tălmăcește și mijlocește, transmițând zeilor rugăciunile și jertfele pe care le fac oamenii, iar oamenilor, poruncile zeilor și răsplata dată pentru prinosuri; aflându-se la mijloc, între zei și oameni, el umple golul dintre ei (ca o punte între cele două lumi) astfel încât îmbină părțile marelui Tot; el este cel care

1) *daimon* în limba greacă înseamnă un geniu mijlocitor ce unește lumea zeilor cu cea a oamenilor, dând universului unitatea.

dăruiește harul profeției, iar preoții îi datorează priceperea lor de a aduce jertfe și de a înălța rugăciuni. Prin mijlocirea lui se înfăptuiesc farmecele, vrăjile. Zeii nu sunt în legătură cu oamenii; ei stau de vorbă cu ei, comunică cu ei, fie în somn, fie când sunt treji, numai prin intermediul *daimon*-ului. Cel care este în măsură să facă astfel de lucruri este *daimonic*, iar cel ce se pricepe la altele, artă sau meșteșug, nu este decât un meșteșugar. *Daimonii* sunt mulți și feluriți: unul dintre ei este Eros.

— Cine-i este tatăl, cine-i este mama?

— E o poveste cam lungă, a spus Diotima, dar am să ți-o spun.

La nașterea Afroditei, zeii au făcut un banchet, la care a luat parte și Poros[1)], fiul lui Metis[2)]. La sfârșitul ospățului s-a arătat și zeița Penia[3)], care văzând masa atât de îmbelșugată, s-a așezat lângă ușă, să cerșească.

Ori, Poros, amețit de cât nectar băuse — căci pe atunci nu era vin — a ieșit în grădina lui Zeus și, cu capul greu de atâta băutură, s-a întins și a adormit. Atunci Penia, împinsă de sărăcia ei, s-a gândit să aibă un copil cu Poros; s-a culcat lângă el și astfel l-a avut pe Eros, care a devenit însoțitorul și slujitorul Afroditei, întrucât a fost zămislit în ziua în care se sărbătorea nașterea Afroditei și bineînțeles pentru că iubește

1) *Poros* era zeul belșugului.
2) prima soție a lui Zeus.
3) Sărăcia.

frumosul, iar Afrodita este frumoasă.

Ca fiu al lui Poros și al Peniei, Eros a moștenit de la părinții săi anumite trăsături: mai întâi este veșnic sărac și, departe de a fi gingaș și frumos, cum este închipuit de obicei, este aspru, uscățiv, desculț, fără adăpost, doarme pe pământul gol, sub cerul liber, pe drumuri și pe lângă pragul caselor; toate acestea le-a moștenit de la mama sa, zeița Penia, iar sărăcia și nevoile îi sunt tovarășe nedespărțite. Pe de altă parte, semănând la fire cu părintele său, se simte întotdeauna atras către ce este frumos și bun. Eros este curajos, hotărât, plin de râvnă, vânător iscusit, mare meșter în născocirea șiretlicurilor, dornic de cunoaștere, foarte priceput, filozofând tot timpul, mare vraci-vrăjitor și sofist. Prin natura sa, nu este nici nemuritor, nici muritor; în cursul aceleiași zile este când înfloritor și plin de viață, atâta vreme cât toate îi merg în plin, când moare și apoi renaște, datorită firii moștenite de la tatăl său. Ceea ce dobândește se spulberă necontenit, astfel încât nu putem spune că trăiește în sărăcie sau în bogăție; Eros se află, de asemenea, la mijloc, între știință și neștiință, și iată de ce: nici un zeu nu este preocupat de filozofie și nu dorește să devină învățat, pentru că *este* un învățat; în general, când cineva este învățat nu se ocupă cu filozofia. Neștiutorii nu se ocupă nici ei cu filozofia și nu doresc să devină savanți; ceea ce este supărător este faptul că neștiința, neavând nici frumusețe, nici bunătate, nici știință, crede că le are îndeajuns. Ori, când crezi că nu duci lipsă de ceva, nu ai dorința de a avea acel lucru.

Am întrebat apoi: Cine se ocupă cu filozofia, Diotima, dacă nu sunt nici ştiutorii, nici neştiutorii?

— Şi un copil ar fi înţeles pe dată că sunt cei care se află la mijloc, iar Eros este unul dintre aceştia. Într-adevăr, ştiinţa se numără printre lucrurile frumoase, iar Eros este plin de dragoste pentru frumos; astfel deducem că Eros este filozof şi, fiind filozof, se situează între învăţat şi neştiutor; această stare intermediară se datorează obârşiei sale, ca fiu al unui părinte învăţat şi cu multiple posibilităţi şi al unei mame neştiutoare şi lipsite de mijloace. Iată, dragul meu Socrate, care este natura acestui *daimon*. Cât despre felul în care ţi-l închipuiai pe Eros, nu e de mirare; îţi închipuiai — după cum reiese din spusele tale — că Eros reprezintă ce este iubit şi nu ce iubeşte: iată de ce, cred, îl vedeai atât de frumos. Într-adevăr, demn de a fi iubit este ceea ce este frumos, gingaş, desăvârşit şi preafericit. Dar partea care iubeşte are cu totul altă fire, cea pe care am arătat-o.

— Fie cum spui, străino, pentru că judecata ta e dreaptă! Dar Eros, fiind aşa cum l-ai descris, ce rol are în viaţa omenească? Care sunt binefacerile sale?

— Voi încerca să te lămuresc în această privinţă, Socrate, chiar acum. Cunoşti firea şi obârşia lui Eros şi recunoşti tu însuţi că el este iubirea de lucruri frumoase. Dar dacă ne-ar întreba cineva: În ce privinţă, Socrate şi Diotima, Eros este iubirea de frumos? Sau, mai clar, ce doreşte cel ce iubeşte frumosul?

— Să fie al lui, am răspuns eu.

— Răspunsul tău atrage o altă întrebare: Ce va

dobândi cel ce va avea toate acele lucruri frumoase?

I-am spus că nu eram pregătit să-i dau de îndată un răspuns.

— Dar dacă, înlocuind *frumos* cu *bun*, te-ar întreba cineva: Spune-mi te rog, Socrate, când iubești lucrurile bune, ce dorești?

— Să fie ale tale, am spus eu.

— Și ce va dobândi cel ce va avea toate acele lucruri bune?

— Aici răspunsul este mult mai ușor: va fi fericit.

— Într-adevăr, fericirea constă în stăpânirea veșnică a lucrurilor bune și este de prisos să întrebi de ce cel ce năzuiește la fericire vrea să fie fericit: am obținut răspunsul la întrebare, după câte mi se pare.

— Adevărat, așa este.

— Dar ce crezi tu, Socrate: toți oamenii simt această dorință, toți iubesc și vor să stăpânească mereu ceea ce este bun? Care este părerea ta în privința aceasta?

— Eu cred că toți oamenii au această dorință și iubire.

— Atunci, de ce să nu spunem despre toți oamenii că iubesc, de vreme ce toți iubesc și toți doresc aceleași lucruri? noi o spunem doar despre unii, iar despre alții nu.

— Mă mir și eu, am spus.

— Nu te mai mira! Noi folosim termenul de iubire pentru a desemna prin numele întregului, o parte, un anumit tip de iubire.

— Dă-mi o pildă, te rog!

— Iată una: știi bine că termenul *poiesis*[1], cuprinde multe lucruri. În general, *poiesis* este orice lucrare care face ca ceva să treacă de la neființă la ființă; putem spune despre formele de creație din toate artele că sunt *poiesis*, iar cei ce le realizează sunt *poietai*[2].

— Este adevărat.

— Totuși, a adăugat ea, nu-i numim pe toți *poietai* și le dăm multe alte nume; o singură parte, desprinsă din întreaga *poiesis*, cea care privește numai compunerea versurilor și a melodiilor poartă numele întregului; numai această parte se numește *poiesis*, iar cei care se îndeletnicesc cu ea se numesc *poietai*.

— E adevărat.

— Tot așa e și cu iubirea; în general, năzuința la bine și la fericire, sub toate formele, este, pentru toată lumea, „marele și iscusitul Eros". Iubirea te poate însufleți în multe feluri; despre cei care urmăresc alte țeluri, ca dobândirea bogăției, a puterii trupului, a filozofiei, nu se spune că iubesc sau că sunt iubiți; cei ce năzuiesc către bine pe o singură cale anume sunt cei ce iubesc și cei ce sunt iubiți.

— Se pare că ai dreptate.

— Se spune uneori, a continuat ea, că a iubi înseamnă a căuta cealaltă jumătate a ființei tale; după părerea mea, dragul meu prieten, iubirea, îndreptată asupra unei jumătăți sau asupra întregului, nu este iubire decât dacă această jumătate sau acest întreg sunt

---

1) în greacă înseamnă creație, facere, poezie.

2) în greacă cei ce fac, creatorii, poeții.

bune. Oamenii acceptă să li se taie picioarele și mâinile, atunci când socotesc că acele părți ale ființei lor nu mai sunt bune. Eu cred că oamenii nu țin la ceea ce le aparține, decât dacă privesc *binele* ca pe un bun al lor, parte integrantă din propria ființă, iar *răul* le este străin; oamenii nu iubesc decât *binele*; nu este și părerea ta, Socrate?

— Ba da, pe Zeus!

— Atunci putem spune fără ocolișuri că oamenii iubesc binele?

— Da.

— Dar nu s-ar cuveni să adăugăm că ei doresc ca binele să fie al lor?

— Așa ar trebui.

— Mai mult: că ei doresc nu numai să-l aibă, ci să-l aibă mereu?

— Așa este, trebuie adăugat și asta.

— De fapt, iubirea înseamnă dorința de a avea mereu binele.

— Este cât se poate de adevărat, Diotima.

Ea a continuat: „Odată ce am stabilit că iubirea este iubirea de bine, să vedem acum în ce chip și în care împrejurări putem numi iubire râvna și strădania celor ce urmăresc binele lor? Poți să-mi spui ce anume trebuie să facă?

— Dacă aș ști, Diotima, nu aș mai fi uimit de știința ta și nici nu aș fi venit la tine ca să învăț toate acestea.

— Bine, o să-ți spun eu. Este zămislirea, întru frumos, atât trupește cât și sufletește.

— Nu te înțeleg; ar trebui să fiu ghicitor ca să pricep ce spui.

— Am să-ți vorbesc mai deslușit. Toți oamenii simt nevoia de a procrea, Socrate, atât trupește cât și sufletește. Când ajungem la o anumită vârstă, firea noastră omenească dorește să zămislească, dar numai întru frumos; împreunarea bărbatului cu femeia este într-adevăr zămislire. Aceasta este o lucrare divină, iar oamenii își manifestă năzuința la nemurire prin procreare, numai în prezența frumuseții, pentru că urâtul nu se potrivește deloc cu ce este divin! La zămislire, frumusețea (zeița Kallone) are rolul Moirelor[1] și al Eileithyei[2]. Iată de ce, când ființa doritoare să zămislească se află în preajma frumuseții este bucuroasă, și în mulțumirea ei deplină zămislește și dă naștere. În schimb, când se apropie de urât, făptura omenească, mâhnită, supărată, se închide în sine, se îndepărtează și zămislirea nu mai are loc; ea își păstrează rodul și suferă. Încântarea celui prea plin de rodnicie, în prezența frumuseții, provine din faptul că ea îl scapă de marele chin al dorinței. Dragostea nu este iubirea de frumusețe, cum crezi tu, Socrate.

— Ce este deci?

— Dorința de a procrea întru frumusețe.

— Cred că este așa cum spui, Diotima.

— Chiar așa este. De ce pentru procreare? Pentru

---

1) zeițe care călăuzeau destinele omenești; puterea lor era mai presus de voința zeilor (Ursita).

2) zeița nașterilor.

că reprezintă pentru un muritor ceva veșnic și nepieritor; ori, năzuința la nemurire este strâns legată de năzuința de a dobândi binele, după cum am vorbit, de vreme ce iubirea înseamnă dorința de a poseda pe vecie binele; rezultă, implicit, că iubirea este și dorința de nemurire.

Toate acestea mi le-a spus Diotima, când am vorbit despre iubire. Odată ea m-a întrebat: După părerea ta, Socrate, care este imboldul acestei iubiri și al acestei dorințe? Nu ai văzut ce neastâmpăr ciudat cuprinde toate animalele — cele care zboară în văzduh și cele care umblă pe pământ — când vine vremea împerecherii și sunt toate bolnave de dragoste, chinuite de dorința de a zămisli și apoi când trebuie să-și hrănească puii, cum sunt gata să-i apere, chiar animalele cele mai slabe, luptă împotriva celor mai puternice decât ele, fiind gata să-și dea viața pentru a-și salva puii; cum se lipsesc de hrană, deși sunt înfometate, numai pentru a-i hrăni și nu precupețesc nici un sacrificiu pentru binele lor?

În privința oamenilor, s-ar putea crede că ei procedează astfel din chibzuință; dar la animale, cum se explică aceste porniri nestăpânite? Ai putea să-mi spui?

Am mărturisit iar că nu știam.

— Și crezi că vei înțelege vreodată ce este iubirea dacă nu cunoști lucrurile acestea? a adăugat ea.

— Doar de aceea am venit la tine, Diotima, ca să învăț și să fiu lămurit. Spune-mi deci, care este cauza acestor manifestări deosebite, precum și a altor

lucrări ale iubirii.

— Dacă ești încredințat că obiectul firesc al iubirii este cel pe care l-am stabilit noi în mai multe rânduri, nu mai ai de ce să te miri. Și în cazul acesta, ca și mai înainte, același principiu călăuzește ființa pieritoare, care caută mereu să dobândească, atât cât poate, veșnicia și nemurirea; dar aceasta nu se poate realiza decât prin zămislire, prin care o făptură mai tânără ia locul alteia, mai bătrâne. În realitate, chiar în timpul cât trăiește și rămâne mereu ea însăși, — de exemplu, de la copilărie la bătrânețe — cu toate că se spune că este aceeași, nimic nu a rămas același din ființa aceea, primenindu-se și lepădând mereu câte ceva: părul, carnea, oasele, sângele, în tot trupul său — și nu numai în trup ci și în suflet: obiceiuri, fire, păreri, patimi, plăceri, amărăciuni, nu rămân niciodată aceleași, unele se nasc, iar altele pier.

Ceea ce este mult mai ciudat, este faptul că și cunoștințele noastre apar și dispar din conștiința noastră și nu rămânem niciodată aceiași în privința aceasta. Fiecare cunoștință, în parte, poate să sufere schimbări; medităm atunci când ne lipsesc cunoștințele.

Uitarea înseamnă dispariția cunoștințelor, iar gândirea profundă, redeșteptând o nouă amintire ce ia locul celei dispărute, păstrează cunoștințele, astfel încât par că au rămas aceleași. În felul acesta poate dăinui tot ce este pieritor și vremelnic, nerămânând mereu absolut același, ca tot ce este divin, ci lăsând în locul celui care piere, îmbătrânit, un urmaș tânăr care-i

seamănă. Datorită acestui mijloc, Socrate, a adăugat ea, ceea ce este sortit pieirii (trupul și tot ce face parte din ființă) devine părtaș la nemurire; căci ceea ce este veșnic se prezintă în cu totul alt fel.

Nu te mai mira, așadar, că fiecare făptură își iubește odrasla; strădania și iubirea ce o însuflețesc izvorăsc din năzuința la nemurire.

După ce am auzit aceste cuvinte, i-am spus, plin de admirație: „Bine, prea înțeleaptă Diotima; dar o fi într-adevăr chiar așa cum spui?"

Ea a vorbit apoi ca un sofist desăvârșit: „Fii sigur că este așa, Socrate! Dacă te oprești puțin asupra dorinței de glorie a oamenilor, te va surprinde absurditatea unei astfel de ambiții — dacă ții seama de ce am vorbit — gândindu-te la starea ciudată în care-i aduce dorința de a avea o faimă și de a dobândi o glorie veșnică. Această dorință, mai puternică chiar decât iubirea față de copii, îi îndeamnă să înfrunte toate primejdiile, îi determină să-și cheltuiască averile, să îndure oboseala și nevoile și să-și dea viața. Ești sigur că Alcesta ar fi murit de dragul lui Admet; că Ahile s-ar fi jertfit pentru a-l răzbuna pe Patrocle, sau că regele vostru Codros[1] nu s-ar fi hotărât să moară,

1) rege legendar al Atenei; în veacul al XI-lea î.H., orașul era în primejdie mare, urmând a fi cucerit de dușmani; potrivit oracolului, cineva trebuia să-și dea viața de bunăvoie pentru salvarea Cetății. Codros nu a șovăit, s-a jertfit și a salvat Atena.

ca să păstreze domnia pentru fiii săi, dacă nu s-ar fi gândit la faptul că lasă o amintire nepieritoare a curajului lor? Nici gând! Nu cred că mă înșel atunci când spun că pentru a fi veșnic preamăriți și a se bucura de o faimă asemănătoare, oamenii s-au învoit să jertfească tot ce le sta în putință, cu atât mai mult cu cât era vorba despre oamenii cei mai buni și mai destoinici; pentru că iubeau nemurirea.

Cei care doresc să procreeze sunt atrași de femei; este felul lor de a iubi, zămislind copii, ca să-și asigure nemurirea, amintirea nepieritoare, fericirea, într-un viitor pe care și-l închipuie veșnic. Cât despre cei al căror preaplin de rodnicie este sufletesc... există și oameni din aceștia, care sunt mult mai rodnici sufletește decât trupește, în privința lucrurilor pe care sufletul le poate concepe și zămisli. Care sunt acelea? Înțelepciunea și celelalte virtuți, cărora le-au dat viață toți poeții și acei artiști care au darul de a crea. Dar latura cea mai importantă și cea mai frumoasă a înțelepciunii este cea care stă la baza cârmuirii statelor și a familiilor, vreau să spun, cu alte cuvinte, chibzuiala și dreptatea. Când aceste virtuți sunt sădite în sufletul omului, de mic copil, la vremea cuvenită acest om deosebit va fi încercat de dorința de a zămisli și el va căuta cu înfrigurare frumusețea, ca să procreeze întru frumos, pentru că niciodată nu va putea zămisli întru urât. Îmboldit de această dorință, el va fi atras de un trup frumos, iar dacă în acest trup frumos găsește și un suflet frumos, generos și nobil, iubirea lui pentru acea ființă va fi nețărmurită. În prezența

unui astfel de om, el găsește multe cuvinte alese despre virtute, îndatoririle și îndeletnicirile unui om vrednic, și începe să-l instruiască pe calea virtuții; și, într-adevăr, în prezența frumuseții, el zămislește și dă la iveală ceea ce purta de mult în suflet. În prezență sau în lipsă, el se gândește la celălalt și împreună poartă de grijă rodului unirii lor. Comuniunea unei astfel de perechi este mult mai profundă, iar dragostea, mult mai trainică decât cea care leagă tatăl de mamă, pentru că au împreună copii mai frumoși și mai nepieritori. Nu există om care să nu dorească să fie părintele unor astfel de copii — preferându-i celor pe care-i poate avea după legea firii — gândindu-se numai la Homer, la Hesiod și la alți mari poeți, pe care-i invidiază pentru că odraslele lor sunt nepieritoare, le asigură gloria dincolo de moarte și le păstrează amintirea, neștearsă. Sau când își amintește de Licurg[1], ai cărui copii au salvat Sparta și, putem să o spunem deschis, întreaga Grecie. Solon[2] se bucură la voi de aceeași slavă, pentru că a conceput legile voastre; alți bărbați, în multe alte țări, grecești sau străine, sunt preamăriți pentru lucrările lor minunate și au dat la iveală tot felul de virtuți: numeroase temple le-au fost închinate, pentru a fi lăsat aceste odrasle ale spiritului lor — ceea

1) a fost primul legiuitor al Spartei, dându-i o constituție cu un caracter aristocratic militar (secolul IX î.H.)

2) Solon este autorul legislației democratice care a fost dată Atenei la începutul secolului VI î.H.

ce nu s-a întâmplat vreodată, cu un copil născut din femeie.

Îmi închipui că până aici, Socrate, am izbutit să te fac să pătrunzi tainele iubirii; în privința ultimei trepte a inițierii, contemplația, țelul final al celui care urmează calea cea bună, nu știu dacă vei fi în stare să o atingi. Am să-mi dau toată silința, în continuare, ca să te fac să înțelegi, iar tu, urmărește-mă cu atenție. Cel ce se îndreaptă către acest țel pe calea cea adevărată trebuie să caute de tânăr să se apropie de un trup frumos. Mai întâi, dacă este bine îndrumat, el trebuie să-l iubească numai pe acela, și împreună să aibă gânduri și cuvântări frumoase. Apoi își va da seama că frumusețea unui trup este soră cu frumusețea oricărui altuia; într-adevăr, ar da dovadă de lipsă de pricepere cel care, căutând frumusețea înfățișării, nu și-ar da seama că frumusețea tuturor trupurilor este una și aceeași. Odată convins de acest adevăr, va fi cuprins de iubire pentru toate trupurile frumoase și va renunța la iubirea pătimașă pentru un singur trup, socotind-o neînsemnată, vrednică de dispreț. Va trebui apoi să prețuiască frumusețea sufletelor, mai mult decât frumusețea trupurilor; astfel, dacă va găsi un suflet frumos, chiar într-un trup mai puțin ademenitor, acest fapt trebuie să-i fie de ajuns ca să-l atragă și să-l facă să-i dăruiască toată iubirea, să-i poarte de grijă și să găsească pentru el cuvântări frumoase, creând altele, care să-i facă pe tineri mai buni. În felul acesta, ajunge să iubească frumusețea care există în acțiuni și în legi, să își dea seama că frumusețea este aceeași în toate

cazurile și, în consecință, că frumusețea trupului nu are mare preț. De la acțiunile oamenilor va trece la cunoaștere și va vedea frumusețea științelor. Realizând o percepție mai cuprinzătoare a frumuseții, el nu se va mai lega de frumusețea unui singur obiect și va mai iubi, în felul meschin și limitat al unui sclav, un tânăr, un bărbat, o îndeletnicire anume. De acum înainte, întorcându-și privirile spre întinsul necuprins al frumuseții, contemplându-i nenumăratele aspecte, el va produce neîncetat, cuvântări frumoase, minunate, iar belșugul de gânduri alese va izvorî din iubirea pentru înțelepciune, până când spiritul său, care a prins noi puteri și s-a înălțat, va descoperi o cunoaștere unică, aceea a frumosului, despre care îți voi vorbi acum.

Încearcă acum să mă asculți cu toată atenția. Cel ce a fost călăuzit până în acest moment pe căile iubirii, după ce a contemplat frumosul, trecând de la o treaptă la alta, după o ordine firească, atingând țelul suprem, se va afla deodată în fața unei frumuseți de o natură aparte, fără seamăn. Este chiar acea frumusețe, Socrate, care constituia țelul străduaniilor sale de până acum, frumusețea eternă, care nu se naște și nu piere, nu crește și nu scade, frumusețe care nu este frumoasă sub un aspect și urâtă dintr-altul, când frumoasă, când urâtă, frumoasă dintr-o privință, urâtă dintr-alta, frumoasă aici, urâtă acolo, frumoasă pentru aceștia, urâtă pentru aceia; frumusețea care nu i se va arăta ca având chip, sau mâini, sau trup; nu i se va înfățișa nici ca un raționament, nici ca o știință, nici ca un lucru care

există în altcineva, de exemplu, într-un animal, în pământ, în cer sau într-un anumit lucru; frumusețe care, dimpotrivă, există în sine și prin sine, simplă și veșnică, din care au luat naștere toate celelalte lucruri frumoase, încât ivirea sau pieirea lor nu-i produce nici o modificare, nici mărire, nici micșorare. Când cineva — fiind, desigur, iubitor de tineri — s-a înălțat, treaptă cu treaptă, până la acea frumusețe și începe să o zărească se poate spune că a ajuns la țintă.

Aceasta este adevărata cale a iubirii, pe care o străbatem singuri sau călăuziți, pornind de la frumusețile obișnuite, ale lumii noastre vremelnice, înălțându-ne neîncetat către acea frumusețe minunată, eternă, trecând, treaptă cu treaptă, de la un trup frumos la două, de la două, la toate; de la frumusețea trupurilor la frumusețea faptelor, apoi de la faptele frumoase la frumusețea științelor, iar de la acestea din urmă ajungem la știința despre frumusețea absolută, cunoscând în sfârșit frumosul în sine.

Dacă vreodată viața merită a fi trăită, dragă Socrate, este în clipa în care omul contemplă frumusețea în sine. Dacă o vei vedea cândva, îți vei da seama că este mai presus decât toate lucrurile pe care le prețuiești acum — aurul, podoaba, băieții și tinerii frumoși, care te tulbură în prezent, pe tine și pe mulți alții. Voi ați fi în stare, dacă ar fi cu putință, să răbdați de foame și de sete numai ca să-i vedeți pe iubiții voștri și să fiți mereu împreună cu ei. Închipuie-ți, Socrate, cât de fericit ar fi un om, dacă ar putea vedea frumosul absolut, simplu, neamestecat, pur, și i-ar fi

îngăduit să contemple — în locul unei frumuseți pângărite de cărnuri, culori, și nenumărate nimicuri trecătoare — însăși frumusețea absolută, în unica ei înfățișare. Crezi că ar fi o viață obișnuită aceea hărăzită unui om, care înălțându-și privirea spre ea, ar contempla-o cu mintea, și ar fi împreună cu ea în cugetul său? Nu crezi că privind frumosul astfel, cu ochii minții, va da naștere nu unor asemănări cu virtutea, ci unor virtuți adevărate, pentru că a cunoscut adevărul? Ori, cel ce zămislește și ocrotește adevărata virtute este îndrăgit de zei, iar dacă vreunui om îi este dat să fie nemuritor, va dobândi și el nemurirea".

Phaidros, și voi, prieteni, care mă ascultați, asta-i tot ce mi-a spus Diotima. Ea m-a convins și, la rândul meu, încerc să-i conving pe alții că, pentru dobândirea unui bun atât de minunat, firea omenească nu poate găsi un mijlocitor mai vrednic decât Eros. Iată de ce afirm sus și tare că fiecare om e dator să-l cinstească pe Eros, de ce îl slăvesc eu însumi și îl preamăresc în mod deosebit, de ce îi îndemn și pe alții să o facă, de ce și acum, și întotdeauna, voi lăuda puterea și bărbăția lui Eros, cât sunt în măsură să o fac. Dacă vrei, Phaidros, poți considera cuvântarea mea ca o laudă adusă lui Eros; dacă nu, numește-o cum îți va plăcea.

Socrate a sfârșit astfel de vorbit și a fost lăudat de toți cei de față; Aristofan tocmai se pregătea să spună ceva în legătură cu faptul că Socrate se referise la o parte a laudei pe care el o adusese lui Eros, când,

deodată s-au auzit bătăi în poarta de la curtea ce da în drum, mult zgomot, de parcă s-ar fi adunat acolo un alai de beţivi, însoţiţi de o femeie care cânta la flaut.

Agaton le-a spus sclavilor să meargă repede să vadă despre ce este vorba: „Dacă este vreunul din prietenii noştri, poftiţi-l înăuntru; dacă nu, spuneţi-le că nu mai bem, pentru că banchetul s-a sfârşit şi că ne odihnim acum."

La scurt timp după aceea, s-a făcut auzit glasul lui Alcibiade, care părea doborât de băutură; el striga cât îl ţinea gura: „Unde e Agaton? Vreau să fiu dus la Agaton". Atunci flautista şi câţiva oameni care-l însoţeau l-au prins de braţ şi ni l-au adus. S-a oprit în prag, purtând o cunună groasă de iederă şi viorele, capul fiindu-i acoperit de tot felul de panglici. „Vă salut, prieteni! a spus el. Primiţi să bea alături de voi un om care a băut şi aşa destul de mult? Sau vom fi nevoiţi să plecăm? Ne mărginim atunci la a-l încununa pe Agaton, că doar de aceea am venit! Mi-a fost cu neputinţă să vin ieri, dar iată-mă astăzi, cu aceste panglici pe cap, pe care le voi lua ca să încing fruntea celui mai înţelept şi mai frumos bărbat. Veţi râde de mine, pentru că sunt beat? Râdeţi, dacă asta vă e voia, dar eu ştiu că e drept ce spun. Dar spuneţi-mi degrabă dacă îmi îngăduiţi să intru, în condiţiile pe care le-am stabilit. Vreţi sau nu vreţi să beţi cu mine?"

Toţi comesenii l-au salutat, cu strigăte de bucurie şi l-au poftit să intre şi să se aşeze la masă. Agaton l-a chemat şi el. Alcibiade a intrat, însoţit de prietenii lui de petrecere, şi şi-a scos panglicile de pe cap, ca

să-l încununeze pe Agaton; avându-le în fața ochilor, nu l-a mai putut vedea pe Socrate și s-a așezat lângă Agaton, între el și Socrate, care, îndată ce-l zărise pe Alcibiade se trăsese de o parte ca să-i facă loc. După ce s-a așezat, Alcibiade l-a îmbrățișat pe Agaton și i-a pus cununa pe frunte.

Agaton le-a poruncit sclavilor să-i scoată încălțămintea lui Alcibiade, ca să se întindă lângă ei, ca al treilea oaspete.

— Foarte bine, a spus Alcibiade, dar cine este al treilea?

Totodată s-a întors și, văzându-l pe Socrate, a tresărit și a spus: „O, zei! Ce înseamnă asta? Socrate aici? Te găsesc iar, așteptându-mă, la pândă, după cum ți-e obiceiul de a apărea deodată acolo unde mă așteptam cel mai puțin să te întâlnesc. Și acum, ce cauți aici? De ce te-ai așezat acolo? De ce nu ai stat lângă Aristofan sau vreun alt mucalit? Te-ai dat peste cap ca să te așezi lângă cel mai frumos bărbat de aici.

— Agaton, a spus Socrate, vino, te rog, în ajutorul meu. Dragostea pe care o am pentru omul acesta îmi pricinuiește destule necazuri; de când am început să-l îndrăgesc, nu mi se mai îngăduie nici măcar să arunc o privire fugară unui tânăr frumos, nici să-i vorbesc; dacă o fac, gelos și invidios cum e, îmi face o scenă, mă ocărăște și abia se stăpânește ca să nu mă lovească. Vezi dacă-l poți opri cumva, să nu facă vreo năstrușnicie, și împacă-mă cu el; sau dacă face vreun gest necugetat, apără-mă, pentru că mi-e teamă de mânia și de iubirea lui.

— Nu, a răspuns Alcibiade; noi doi nu putem face pace; dar ai să mi-o plătești tu, altă dată! Până atunci, Agaton, dă-mi înapoi câteva panglici, pentru că vreau să încunun capul minunat al omului acestuia, ca să nu vină să-mi reproșeze că l-am uitat încununându-te numai pe tine, el, a cărui vorbă meșteșugită îi biruie pe toți, în toate împrejurările, nu ca tine, doar alaltăieri[1]".

Luând panglici, l-a încununat pe Socrate, apoi s-a așezat pe pat, rezemându-se pe cot.

— Ei, prieteni, a spus Alcibiade, ce-i cu voi de sunteți atât de cumpătați la băutură? Așa ceva nu vi se îngăduie: trebuie să beți, așa ne-am înțeles! Ca să beți îndeajuns, mă aleg chiar eu simposiarh[2]. Acum, să ne dea Agaton câte o cupă mare... sau mai bine nu: adu-mi, băiete, vasul acela de răcit băutura (zărise un vas în care intrau cel puțin opt pahare).

După ce sclavul i l-a umplut, Alcibiade l-a băut dintr-o singură înghițitură, a cerut să i se toarne lui Socrate și a spus: „Cu Socrate e altceva, nu am de ce să mă ascund: el poate să bea oricât pentru că de îmbătat nu se îmbată niciodată."

Sclavul i-a umplut vasul lui Socrate și acesta l-a băut.

Eriximah a spus atunci: „Ce vom face acum,

---

1) când a fost premiat, pentru una din tragediile sale. Agaton este socotit un urmaș al lui Euripide; din tragediile pe care le-a scris nu au rămas decât câteva fragmente răzlețe.

2) în această calitate, putea dispune cum și cât să se bea.

Alcibiade? Vom sta așa, fără să scoatem o vorbă sau să cântăm după ce am băut un pahar? Ne vom pune pe băutură ca niște oameni care mor de sete?"

— Eriximah, a spus Alcibiade, fiu minunat al celui mai bun și mai cumpătat dintre părinți, mă închin ție!

— Și eu ție! a răspuns Eriximah; dar ce vom face?

— Ce ne vei porunci; îți datorăm ascultare. „Un doctor prețuiește cât mulți oameni la un loc." Prescrie-ne ce vrei.

— Ascultă, a spus Eriximah. Hotărâsem, înainte de venirea ta, ca fiecare dintre noi, începând de la dreapta, să vorbească despre Eros, ținând o cuvântare cât se poate de frumoasă, preamărind zeul. Noi am vorbit, cu toții, iar tu, care ai băut, dar nu ai spus nimic, trebuie să iei cuvântul! După aceea, îi vei cere lui Socrate să vorbească despre ce vei crede tu de cuviință, Socrate va cere vecinului din dreapta și așa mai departe.

— Bine ai gândit, Eriximah, a spus Alcibiade; numai că nu mi se pare drept să se măsoare cuvântarea unui om amețit de băutură cu a unuia care nu a băut deloc. Pe de altă parte, crezi vreun cuvânt din toate câte le-a spus Socrate despre mine? Nu știi că este adevărat exact contrariul? Dacă laud pe altcineva de față cu el — fie zeu, fie alt bărbat, — în afară de el, nu se va putea stăpâni să nu mă lovească.

— Ce tot îndrugi acolo? a spus Socrate.

— Pe Poseidon, a continuat Alcibiade, nu mă mai contrazice, pentru că nu voi lăuda pe nimeni altul decât pe tine, dacă ești de față.

— Ei bine, a spus Eriximah, fă cum crezi că e

mai bine, laudă-l pe Socrate.

— Ce spui, Eriximah? Te-ai gândit bine? Să-l atac pe omul acesta, ca să mă răzbun, aici, în fața voastră?

— Ei, prietene, a spus Socrate, ce gânduri ai? Vrei să-ți bați joc de mine, în cuvântarea ta de laudă? Ce vrei să faci?

— Să spun adevărul, dacă îmi dai voie.

— Adevărul! nu numai că îți îngădui, dar și îți cer cu hotărâre să-l spui.

— Îndată, a spus Alcibiade. Să ne înțelegem; iată ce te rog: dacă voi susține ceva neadevărat, oprește-mă fără șovăială și spune fără înconjur că este o minciună — pentru că nu vreau să mint de bunăvoie; dacă voi vorbi fără șir, depănându-mi amintirile la întâmplare, te rog să nu te miri: nu e prea ușor, în starea în care mă aflu, să înfățișez ordonat și amănunțit ciudățeniile tale.

Prieteni, voi folosi comparația, ca să-l laud pe Socrate; el își va închipui, poate, că vreau să-mi bat joc de el, dar nu este câtuși de puțin așa. Eu voi schița un portret real, nu o caricatură. Spun, deci, că el seamănă cât se poate de bine cu acei Sileni[1] pe care-i vedem

---

1) statuile reprezentând sileni erau, de fapt, dulapuri în care se păstrau statuete de zei și alte obiecte de cult. Silenii aveau o înfățișare urâtă; se știe că Socrate era urât. De aici asemănarea; mai mult, după cum dulapurile în formă de sileni aveau figuri de zei înăuntru, tot astfel și înfățișarea urâtă a lui Socrate ascundea un suflet nespus de frumos (Sileni — denumire purtată de satiri la bătrânețe).

expuși în atelierele sculptorilor, pe care artistul i-a înfățișat cântând din nai sau la flaut. Desfăcând în două aceste statui, găsești înăuntrul lor statuete ale zeilor. Eu sunt convins și de marea lui asemănare cu satirul Marsyas[1]. Faptul că te asemeni la chip cu acești semizei este de netăgăduit, Socrate, cred că nu mă vei contrazice; că le semeni și în alte privințe, o voi dovedi îndată. Îți place să zeflemisești, nu-i așa? Dacă ai de gând să negi, să știi că pot aduce martori. Dar eu nu știu să cânt la flaut, îmi vei spune tu. Ba da, știi, și mult mai frumos decât Marsyas, care-i încânta pe oameni cu sunetele minunate ale flautului său, și îi farmecă și acum când i se cântă cântecele; cele pe care le cânta Olympos[2] erau tot ale lui Marsyas, dascălul său. Fie că sunt cântate de un mare artist, fie de o flautistă nepriceputâ, aceste melodii sunt singurele care au darul de a fermeca inimile și, întrucât sunt divine, ne fac să-i descoperim pe cei

---

1) satirii erau genii câmpenești sau ale pădurilor, legate de cultul lui Dionysos. Marsyas, socotind că el cânta la fluier mai frumos decât Apollo, l-a provocat la întrecere pe zeu, care s-a învoit, cu condiția ca acel ce va fi învins să se supună pedepsei dictate de învingător. Victoria a revenit în cele din urmă lui Apollo; drept pedeapsă pentru trufia lui, zeul l-a legat pe Marsyas de crengile unui copac și l-a jupuit de piele. Apoi, domolindu-și mânia, s-a căit de fapta sa crudă și l-a transformat într-un râu.

2) cântăreț legendar, care ar fi învățat arta sa de la Marsyas; la anumite ceremonii religioase se cântau cântece la flaut, care făceau o impresie deosebită asupra auditorilor, mergând până la exaltare.

care au nevoie de zei și de a fi inițiați în cultul lor. Singura diferență care există între voi este că tu produci aceleași emoții fără ajutorul vreunui instrument, numai cu darul vorbirii. Când ascultăm cuvântările altuia, de ar fi el orator înnăscut, rămânem nepăsători; în schimb, dacă te ascultăm pe tine, sau pe altul care redă spusele tale, chiar dacă nu s-ar pricepe prea bine să le repovestească, toți, fără deosebire — femei, bărbați, băieți tineri — suntem mișcați și fermecați.

În ceea ce mă privește, vă voi spune ce simt sub impresia cuvântărilor lui, iar de vă par prea beat ca să-mi dați crezare, martori îmi sunt zeii! Când îl ascult, inima mea bate mai tare decât a coribanților[1], iar vorbele lui mă pătrund și-mi dau lacrimile; am văzut foarte mulți oameni care împărtășeau emoția mea. Ascultându-l pe Pericle sau pe alți mari oratori, am gândit deseori că vorbeau frumos, dar nu simțeam nici o emoție, sufletul meu nu era tulburat și nu mă revoltam că am un suflet de sclav. Dar acest Marsyas, aici de față, m-a adus deseori în astfel de stări încât mi se părea cu neputință să continui în același fel viața pe care o duceam.

Nu vei spune, Socrate, că nu este adevărat. Și, acum, dacă aș asculta o cuvântare de-a lui, aș fi numai urechi și aș fi copleșit de aceleași emoții. Omul acesta mă silește să mărturisesc că având, eu însumi, multe lipsuri în multe privințe, nu mă preocupă desăvârșirea ființei mele, ci mai curând port de grijă treburilor

1) preoți ai zeiței Cibela

atenienilor. De aceea sunt nevoit să-mi astup urechile, ca în fața sirenelor[1], fugind departe de el; altfel, rămân țintuit lângă el, până la bătrânețe. Numai față de Socrate simt ceea ce nimeni nu ar crede că sunt în stare să simt față de cineva, în toată lumea largă: e singurul om care mă face să roșesc de rușine și de care mi-e rușine. Îmi dau foarte bine seama că nu mă pot împotrivi și că ar trebui să fac ceea ce îmi poruncește; dar îndată ce nu-i mai stau în preajmă râvnesc să mă bucur cât mai mult de cinstirea pe care mi-o dă mulțimea. De aceea fug de el, ca un sclav fugar, iar când îl văd, mi-e rușine de mărturisirile făcute și deseori aș vrea să-l știu pe lumea cealaltă; numai că, dacă ar fi așa, amărăciunea mea ar fi cumplită; ajung să spun că nu știu ce să mă fac cu omul acesta.

Iată care este efectul pe care-l produce cântul din flaut al acestui satir, asupra mea și asupra altora. Am să vă dau acum alte dovezi ale asemănării sale cu cei cu care l-am comparat, precum și ale însușirilor lui minunate. Eu vă încredințez că nici unul dintre voi nu-l cunoaște pe Socrate așa cum îl cunosc eu și cum am să vi-l înfățișez. Vouă vi se pare că Socrate îndrăgește tinerii frumoși și caută să le fie mereu în preajmă, privindu-i, fermecat. Pe de altă parte, afirmă că nu știe nimic; cel puțin așa vrea să pară, neștiutor.

---

1) nimfe ale mării care aveau un glas atât de melodios încât vrăjeau cu cântecele lor pe toți corăbierii care se abăteau prin apropierea insulei lor (în Marea Mediterană) și-i făceau să-și zdrobească navele de stânci.

Nu seamănă cu statueta unui silen? Ba da, întru totul, pentru că acestea sunt aparențele sub care se ascunde, ca silenul sculptat, al cărui înveliș exterior tăinuiește comori de înțelepciune. Să mai știți că nu pune nici un preț pe frumusețea unui bărbat; dimpotrivă, o privește cu o nepăsare neînchipuită, ca și bogățiile și celelalte plăceri pe care le râvnește mulțimea. Pentru el, toate aceste bunuri nu au nici o valoare și nici noi nu reprezentăm mare lucru, credeți-mă! Își petrece viața batjocorindu-i sau luându-i în râs pe oameni; dar când nu glumește și te lasă să vezi comorile minunate ce le ascunde sufletul său... nu știu dacă cineva a văzut frumusețile pe care le tăinuiește — ca un silen; dar eu le-am văzut și mi s-au părut atât de strălucitoare și de frumoase, atât de divine și de minunate, încât mi-am dat seama că ar trebui să mă supun întotdeauna și să-i împlinesc voile.

Mi-am închipuit că este îndrăgostit de frumusețea mea și am crezut că, datorită acestui fapt, răspunzând dorinței lui, voi avea ocazia nemaipomenită de a învăța de la el tot ce știe; cât eram de mândru de privilegiul meu, numai zeii o știu! Frământat de gândul acesta, vrând să fiu singur cu el, l-am îndepărtat pe preceptorul meu, care, de obicei, era de față ori de câte ori venea Socrate. Acum, așa cum v-am făgăduit, am să vă spun tot adevărul; vă rog să mă ascultați cu atenție, iar tu, Socrate, dacă spun un neadevăr, te rog să mă critici și să mă dojenești. Am rămas, așadar, singur cu el și eram convins, dragii mei prieteni, că va începe să-mi spună ceea ce spune de obicei cel ce iubește

celui iubit; mă bucuram dinainte, dar nu s-a întâmplat așa. El a stat cu mine de vorbă ca de obicei și la sfârșitul zilei a plecat. Apoi l-am chemat la palestră, ca să facem împreună câteva exerciții fizice, l-am provocat la luptă dreaptă, corp la corp, crezând că voi izbuti; deseori am fost singuri, dar ce să vă mai spun? nu am făcut nici o ispravă. Văzând că dădusem greș, luând-o pe calea aceasta m-am gândit să dau un atac hotărâtor și să nu mă las până nu mă voi lămuri cum stau lucrurile. Prin urmare, l-am poftit să ia masa cu mine, întocmai ca un îndrăgostit care vrea să prindă în mrejele sale ființa iubită. Nu s-a arătat prea dornic să răspundă invitației mele, dar în cele din urmă a primit. Prima dată, după ce am luat masa a vrut să plece; mi-a fost rușine să insist ca să rămână, așa că a plecat. Altă dată, am încercat să-l ademenesc în alt fel: după ce am mâncat, am stat mult de vorbă și eu am căutat să lungesc discuția până noaptea târziu; când Socrate a vrut să plece, l-am silit să rămână pentru că se făcuse prea târziu. A rămas întins pe patul pe care se așezase când am luat masa; patul lui era alături de al meu, eram singuri, nu mai era nimeni în casă.

Ceea ce am spus până acum poate fi repetat, în fața tuturor; voi nu ați avea prilejul să auziți cele ce urmează dacă, vorba proverbului, „adevărul nu ar fi în vin" sau în gura copiilor; apoi mi s-ar părea nedrept, ca în lauda lui Socrate să trec sub tăcere pilda aceasta de trufașă stăpânire de sine. În afară de aceasta, mă simt ca omul mușcat de viperă: el nu vrea să vorbească despre nenorocirea lui decât cu cei care au fost și ei

mușcați, pentru că sunt singurii care pot înțelege și privi cu îngăduință faptele nesăbuite pe care le-a făcut sau cuvintele necugetate pe care le-a rostit, în marea lui suferință. Dar eu am fost mușcat într-un fel mult mai dureros, în partea cea mai vulnerabilă a ființei mele — căci am fost împuns și mușcat, în inimă sau în suflet, (cum veți dori să-i spuneți) de vorbele filozofiei, care pătrund, mai nemiloase decât veninul viperei, în sufletul ales al unui tânăr, îndemnându-l să spună sau să facă tot felul de lucruri lipsite de judecată — de altfel, îi văd pe Phaidros, Agaton, Eriximah, Pausanias, Aristodem, Aristofan, fără să mai vorbim despre Socrate și despre ceilalți, pe toți îi văd cuprinși, ca și mine, de patima filozofiei, și sunt hotărât să vă spun totul, fără înconjur; voi găsi la voi înțelegerea necesară pentru a ierta ce am făcut atunci și ce voi spune acum. Iar slujitorii și oamenii mai puțin instruiți să-și astupe bine urechile.

Așadar, prieteni, după ce sclavii au ieșit din casă și s-a stins lampa, am socotit cu cale să nu o iau pe ocolite și să-i spun deschis ce gânduri am. L-am atins ușor și i-am spus: „Dormi, Socrate?"

— Nu, nu dorm, mi-a răspuns el.

— Știi la ce mă gândesc?

— Spune, mai lămurit, mi-a spus el.

— Dintre toți oamenii care mă iubesc tu ești singurul vrednic de mine, dar văd că șovăi să mi-o spui. Iată care este părerea mea în această privință: ai da dovadă de puțină înțelepciune dacă nu te-ai bucura de faptul că vreau să-ți fiu pe plac și că te-ai putea

folosi de averea și de prietenii mei, dacă ai avea nevoie. Nu am vreo dorință mai mare decât aceea de a fi cât mai desăvârșit și nimeni nu m-ar putea ajuta mai bine decât tine. De aceea m-aș simți mult mai rușinat în fața unor oameni luminați, neîmplinind dorințele unui om ca tine, decât aș fi, în fața unei mulțimi de nătărăi, pentru că le-am împlinit."

Socrate a răspuns cuvintelor mele în felul lui batjocoritor: „Dragul meu Alcibiade, s-ar părea că nu ești căutși de puțin un nesocotit, dacă tot ce ai spus despre mine este adevărat, și îmi stă mie în putere să te fac mai bun. În cazul acesta, tu ai văzut în mine o frumusețe neasemuită, superioară frumuseții înfățișării tale; ori, după ce ai făcut descoperirea aceasta, dacă încerci să mă convingi să facem un schimb, frumusețe pentru frumusețe, înseamnă că vrei să închei un târg destul de bun: în schimbul unei frumuseți amăgitoare vrei să dobândești o frumusețe reală, adevărată, gândindu-te că în realitate „dai aramă și iei aur." Dar, dragul meu, chibzuiește mai bine și fii atent să nu-ți faci vreo iluzie în privința nimicniciei mele. Ochii minții devin pătrunzători atunci când vederea începe să scadă; tu mai ai încă mult până să ajungi la vârsta aceea."

Iar eu i-am spus: „În ceea ce mă privește, ți-am spus care mi-e părerea și nu am spus decât ceea ce gândesc cu adevărat; acum gândește-te și tu la ceea ce este mai bine pentru tine și pentru mine.

— Ai dreptate! a spus el; pe viitor ne vom sfătui ca să luăm cea mai bună hotărâre, în folosul amândurora, în privința aceasta și în altele".

După acest schimb de cuvinte, m-am ridicat și, fără să-i dau răgazul de a mai spune ceva, acoperindu-l cu haina mea — pentru că era iarnă — m-am strecurat sub vechea lui manta și m-am culcat alături de el; l-am luat în brațe pe omul acesta divin și minunat și l-am ținut așa, îmbrățișat, toată noaptea.

Cred că nu vei dezminți spusele mele, Socrate. Cu toate aceste ademeniri, a rămas neclintit, nepăsător față de frumusețea mea, pentru care nu a avut decât dispreț, ironie și batjocură, cu toate că eu îmi închipuisem că îi ofeream ceva de mare preț: frumusețea mea, judecătorilor, pentru că eu vă chem să judecați trufia lui Socrate. Vă jur pe zei, pe zeițe, că spun numai adevărul, când m-am ridicat de lângă el, să știți că petrecusem noaptea ca și cum aș fi stat alături de tatăl meu sau de fratele meu mai mare.

Vă închipuiți în ce stare eram după tot ce se întâmplase: mă credeam disprețuit; cu toate acestea, îi admiram caracterul, stăpânirea de sine, tăria sufletească. Întâlnisem un om neegalabil, prin dârzenia și înțelepciunea sa, cum nu voi mai găsi altul pe lume. De fapt nu puteam să-i port pică și nici nu eram în stare să mă lipsesc de tovărășia lui; pe de altă parte, nu vedeam cum l-aș putea cuceri; știam că bogățiile nu aveau nici o însemnătate în ochii lui, fiind, în această privință, de neatins, mai mult decât era Ajax[1],

1) după o tradiție târzie, Ajax a devenit invulnerabil pentru că Hercule l-a învelit odată cu pielea sa de leu, pe care o purta pe umeri

la lovitura unei lănci. Singura momeală pe care o folosisem cu gândul că voi izbuti să-l prind dăduse greș. Eram pus în mare încurcătură și-l urmam pe omul acesta, robit de el cum nu s-a mai aflat nimeni în robia cuiva.

După aceea, în campania împotriva Potideei[1] ne aflam împreună, în aceeași unitate de luptă. De la bun început trebuie să spun că a făcut față nenorocirilor pe care le pricinuiește războiul într-un fel care a dovedit superioritatea sa, nu numai în raport cu mine, ci și cu ceilalți. De pildă, dacă nu mai puteam primi hrana, așa cum se întâmplă la război, pentru că drumurile erau închise, și eram nevoiți să răbdăm de foame, Socrate îndura toate lipsurile acestea cu seninătate, ca nimeni altul. În schimb, dacă ne aflam la un ospăț, el era omul care cinstea cel mai mult masa îmbelșugată și băutura; dacă cineva îl silea să bea, deși nu este băutor, el îi întrecea pe toți dar ceea ce uluiește și mai mult este faptul că nimeni nu l-a văzut vreodată beat. Veți avea și voi îndată prilejul să o constatați. Cât despre felul în care a îndurat frigul — iernile sunt foarte aspre în această regiune — este un lucru tot atât de uimitor; pe un ger năpraznic, când nimeni nu îndrăznea să iasă afară sau dacă ieșea cineva, era bine încotoșmănat, încălțat, cu picioarele înfășurate în pâslă sau în piei de miel, a fost văzut ieșind cu aceeași haină pe care o purta de obicei și

1) oraș în peninsula Calcidică, pe țărmul nordic al Mării Egee

desculț, pășind pe gheață cu mai multă ușurință decât ceilalți, cu toate încălțările lor, iar soldații îl priveau bănuitori, crezând că vrea să-i sfideze.

Asta-i aproape tot ce vroiam să vă spun despre puterea de a răbda a acestui om; dar „câte a făcut și a îndurat acest bărbat viteaz"[1], acolo, la Potideea, trebuie să știți, așa că vă rog să mă ascultați. S-a întâmplat o dată să-l găsim, în zorii zilei, stând în picioare, adâncit în gândurile sale, neclintit, urmărind o idee pe care nu izbutea să o limpezească. A stat așa până la amiază; soldații se uitau la el cu mirare și își spuneau: „Socrate stă acolo, în picioare, de dis-de-dimineață, tot cugetând". În sfârșit, spre seară, câțiva ionieni, după ce au mâncat și-au scos paturile de campanie afară — pentru că eram în toiul verii — ca să poată dormi la răcoare, fără să-l piardă din ochi pe Socrate, ca să vadă dacă și noaptea va mai sta în picioare.

Într-adevăr, nu s-a clintit din loc până în zorii zilei următoare, când a răsărit soarele; după ce i s-a rugat, a plecat de acolo.

Vreți să aflați cum se comporta Socrate pe câmpul de luptă? Căci și aici se cuvine să-i recunoaștem meritele. În bătălia de pe urma căreia am primit din partea strategilor noștri cea mai mare distincție, pentru vitejia mea, am rămas în viață numai datorită lui. Eram rănit; nu m-a părăsit și m-a salvat, salvându-mi totodată și armele. Iar eu le-am cerut atunci comandanților mei

1) Homer, *Odiseea*, cântul IX.

să-ți dea ție, Socrate, acea distincție. Cred că nici asupra acestui punct nu mă vei dojeni sau vei spune că mint. Strategii luaseră însă hotărârea de a-mi acorda mie distincția, ținând seama de faptul că eram un om cu vază; atunci tu, Socrate, ai insistat mai mult decât ei, ca să fiu eu răsplătit astfel, și nu tu.

Să vă povestesc acum, prieteni, o altă întâmplare, din care va ieși la iveală felul de a fi a lui Socrate. Armata noastră se retrăgea în dezordine după înfrângerea de la Delion[1]. S-a întâmplat să ajung în preajma lui; eu, călare, el, pe jos, ca hoplit[2]. Soldații noștri se retrăgeau, împrăștiindu-se, care pe unde putea; Socrate era alături de generalul Lahes[3]. Îndată ce i-am zărit, i-am îndemnat să-și recapete curajul, încredințându-i că nu-i voi lăsa. Cu acest prilej l-am privit cu atenție pe Socrate, mai bine decât la Potideea. În primul rând, am observat că avea mult mai mult sânge rece și stăpânire de sine decât Lahes. Apoi, l-am văzut pășind acolo, ca și pe străzile Atenei, „semeț, cu pieptul scos în afară, rotindu-și ochii încolo și încoace", cum spui tu, Aristofan[4], privind cu nepăsare, prietenii și dușmanii; îți

---

1) oraș din Beoția, unde atenienii au suferit o grea înfrângere, în anul 424 î.H.

2) soldat pedestraș (infanterist) cu armament greu: coif, zale, scut, suliță, sabie.

3) general și bărbat politic atenian, care a participat la războiul peloponesiac (431-424 î.H.).

4) în comedia *Norii*.

atrăgea atenția, chiar de departe, și îți dădeai seama că oricine ar fi îndrăznit să-l atace ar fi avut de-a face cu un om în măsură să se apere cu îndârjire. Se retrăgeau astfel în liniște, Socrate și Lahes, fără ca cineva să le stea în cale; la război, oamenii aceștia cutezători nu sunt urmăriți de obicei; mai curând, fugarii, care profită de dezordinea generală, sunt cei puși în urmărire.

Multe alte lucruri minunate ar mai fi de spus, spre lauda lui Socrate, cu toate că felul lui de a fi, în general, își găsește asemănare cu al altora. Ceea ce este cu totul uimitor este faptul că nu seamănă cu nici un alt om, nici din trecut, nici din ziua de azi. Ahile poate fi comparat cu Brasidas[1] și cu alții; Pericle are și el semenii lui, de pildă Nestor[2], Antenor[3], și alții. Toți oamenii mari își au pereche, numai un om atât de neobișnuit ca Socrate, cu vorbele lui meșteșugite, nu-și află pereche. Oricât ați căuta să descoperiți pe cineva care să-i semene întrucâtva, printre cei din vremurile de demult și printre cei din ziua de azi, strădania voastră va fi zadarnică, pentru că nu-l veți putea găsi — doar dacă îl comparați, ca mine, cu Silenii și Satirii. Ființa și vorba lui Socrate nu îngăduie nici o

1) general spartan vestit, în războiul peloponesiac; a căzut într-o luptă în anul 422 î.H.

2) cel mai înțelept dintre toți eroii greci care au luat parte la luptele din jurul Troiei.

3) cel mai înțelept dintre eroii troieni.

comparație cu vreun om.

Este un lucru pe care am uitat să vi-l spun de la început, și anume că spusele lui seamănă perfect cu statuetele silenilor, care se pot deschide. Dacă îl ascultăm, spusele lui ne par la început caraghioase; cuvintele, felul deosebit în care le orânduiește într-o cuvântare constituie învelișul gândurilor sale, asemenea pielii unui satir batjocoritor. El vorbește despre fierari, cizmari, tăbăcari și pare că spune mereu aceleași lucruri, cu aceleași cuvinte, încât oricărui nătărău i-ar veni să râdă. Dar dacă izbutește cineva să vadă ce ascunde învelișul lor își va da seama că acele cuvinte au un tâlc aparte; apoi, că sunt mai divine decât oricare altele, cuprinzând nenumărate imagini ale virtuții, exprimând tot ce se cuvine să aibă în vedere cel ce dorește să fie înzestrat cu însușiri alese.

Iată, dragi prieteni, felul în care am crezut eu de cuviință să-l laud pe Socrate. I-am adus și câteva reproșuri, pentru că m-a jignit; v-am povestit cum și-a bătut joc de mine, dar nu am fost singurul. La fel s-a purtat cu Charmides, fiul lui Glaucon, cu Eutidem, fiul lui Diocles, și nenumărați alții, pe care i-a amăgit, prefăcându-se că îi iubește; numai că Socrate preferă să fie el cel iubit, nu cel care iubește. Toate acestea ți le spun mai ales ție, Agaton, ca să nu fii și tu înșelat de omul acesta. Învață din câte am pătimit noi și ferește-te să nu ajungi, așa cum spune proverbul, asemenea copilului care întâi o pățește, apoi se învață minte.

Când Alcibiade a terminat de vorbit, toți au făcut haz pentru că vorbise deschis, fără înconjur, și pentru faptul că părea încă îndrăgostit de Socrate.

„Nu s-ar spune că ai băut, Alcibiade, a spus Socrate; de bună seamă, altfel nu ai fi căutat cu atâta măiestrie să ascunzi cu vorbe iscusite scopul adevărat al cuvântării tale, pe care abia la urmă l-ai dezvăluit, ca un lucru lipsit de însemnătate, ca și când nu ai fi luat cuvântul decât cu scopul de a ne învrăjbi, pe mine și pe Agaton, socotind că trebuie să te iubesc numai pe tine, că Agaton să fie iubit de tine și numai de tine; te-am ghicit și am deslușit foarte bine tâlcul piesei tale satirice și al silenilor tăi. Dar, dragă Agaton, hai să-i zădărnicim jocul, iar tu nu-i îngădui să ne dezbine.

— S-ar putea să ai dreptate, Socrate, a spus Agaton. Mă gândesc și la faptul că s-a așezat între noi înadins, ca să ne despartă; dar nu a obținut nimic, ci a pierdut, pentru că eu vin să mă așez lângă tine.

— Foarte bine, a spus Socrate, stai la dreapta mea.

— O, Zeus! câte nu trebuie să îndur de la omul acesta! Voința lui trebuie să fie lege, oriunde. Cel puțin, om fără pereche ce ești, lasă-l pe Agaton să stea între noi, a spus Alcibiade.

— Cu neputință! a răspuns Socrate; tu mi-ai ținut cuvântarea de laudă și eu, la rândul meu, trebuie să-l slăvesc pe cel din dreapta mea; ori, dacă Agaton se așează la dreapta ta, nu mă va lăuda pe mine din nou, înainte ca eu să-l laud pe el. Lasă-l să-și vadă de

treabă, minunatul meu prieten, și să nu-ți fie ciudă pentru laudele pe care le voi aduce acestui tânăr; doresc din toată inima s-o fac.

— Ah! Ah! nu se poate, Alcibiade, să rămân pe locul acesta, a spus Agaton. Trebuie neapărat să mi-l schimb, ca să fiu lăudat de Socrate.

— Așa se întâmplă mereu când este Socrate de față, a spus Alcibiade. Nimeni nu se mai poate apropia de un bărbat frumos! Vedeți cu câtă ușurință a găsit un motiv demn de crezare, ca să-l așeze lângă el pe frumosul acesta!"

Agaton se ridicase, vrând să se așeze lângă Socrate, când, deodată, un grup mare de petrecăreți s-a oprit în fața porții și, văzând-o deschisă pentru că tocmai ieșise cineva, a intrat de-a dreptul în încăpere și s-a așezat ca să bea. A fost larmă mare, vânzoleală, comesenii au fost nevoiți să bea vin peste măsură, iar Eriximah, Phaidros și alții s-au retras. Pe Aristodem l-a doborât somnul și a dormit foarte mult; nopțile erau lungi, dar după cântatul cocoșilor și ivirea zorilor, s-a trezit și el. Deschizând ochii, a văzut că mai rămăseseră treji Agaton, Aristofan și Socrate, care beau dintr-o cupă mare care trecea de la unul la altul, de la stânga la dreapta. Socrate stătea de vorbă cu ei.

Aristodem nu-și mai amintea bine totul, pentru că nu prinsese începutul, fiind toropit de somn; dar a reținut că Socrate îi făcuse pe ceilalți doi să recunoască faptul că același om putea crea și comedii și tragedii, iar atunci când ești poet tragic, cu artă, ești și poet comic.

Nevoiți să o recunoască, dar urmărindu-l pe Socrate cu greutate, dădeau din cap, aprobând. Aristofan a fost cel dintâi care a adormit; apoi, fiind ziuă în amiaza mare, l-a furat somnul și pe Agaton. Socrate, după ce i-a văzut adormiți, s-a sculat și a plecat, urmat ca de obicei de Aristodem. Socrate s-a dus la Liceu[1] și după ce și-a făcut baia, și-a văzut de treburile lui obișnuite, petrecându-și acolo toată ziua; pe seară s-a dus acasă să se odihnească.

1) gimnaziu, situat în Atena, lângă templul lui Apollo Lykios (în greacă Lukeion)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CRITON
sau
DESPRE DATORIE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Socrate. — Ce te-a făcut să vii atât de devreme, Criton? Nu este prea de dimineață?

Criton. — E dis-de-dimineață, într-adevăr.

Socrate. — S-a făcut ziuă?

Criton. — Abia se ivesc zorile.

Socrate. — Mă mir că te-a lăsat să intri paznicul închisorii!

Criton. — Ne cunoaștem destul de bine, doar am venit de atâtea ori! Și apoi, i-am câștigat bunăvoința cu ceva bani, de fiecare dată.

Socrate. — Ai venit acum sau ești aici mai de mult?

Criton. — De câtva timp.

Socrate. — De ce nu m-ai trezit de îndată? De ce ai stat fără să spui o vorbă?

Criton. — Zeii îmi sunt martori, Socrate, că, dacă aș fi în locul tău, nu mi-ar plăcea veghea aceasta îndelungată și apăsătoare; mă surprinde somnul tău

liniștit, de când ești aici. Nu te-am trezit înadins, pentru că am vrut să te las să te bucuri cât mai mult de odihnă. De altfel, de multe ori ți-am admirat firea echilibrată; dar acum ți-o prețuiesc mai mult ca oricând, când viața ți-e distrusă și tu îți înduri soarta cu atâta seninătate și resemnare.

Socrate. — Ar fi ridicol, Criton, ca la vârsta mea să mă revolt că trebuie să mor.

Criton. — Ah! dragul meu Socrate, mulți oameni de vârsta ta s-ar revolta împotriva destinului, în această încercare, fără ca vârsta să le fie sfetnic înțelept.

Socrate. — Este adevărat. Dar te întreb din nou, de ce ai venit atât de devreme?

Criton. — Ca să-ți aduc o veste dureroasă; oh! nu pentru tine, îmi dau seama, ci pentru mine și pentru toți prietenii tăi, care suntem copleșiți de amărăciune; nimic nu ne-ar putea mâhni mai mult!

Socrate. — Ce veste? Este vorba cumva de întoarcerea corăbiei din Delos, sosirea ei însemnând clipa în care trebuie să mor?

Criton. — Corabia nu a intrat încă în port, dar, dacă nu mă înșel, va sosi chiar azi; cel puțin așa spun oamenii care au venit din Sunion și au văzut-o acolo. Ei au spus că va intra în port astăzi și atunci, Socrate, tu vei muri a doua zi, după cum îți este osânda.

Socrate. — Ei bine, Criton, asta mi-e ursita! Facă-se voia zeilor! Totuși, după părerea mea, vasul nu va sosi chiar astăzi.

Criton. — Ce te face să crezi asta?

Socrate. — Am să-ți spun: eu trebuie să mor a

doua zi după intrarea corăbiei în port.

Criton. — Același lucru îl spun și cei care au hotărât moartea ta.

Socrate. — Iar eu socotesc că vasul nu va sosi astăzi, ci mâine. Presupun acest fapt din cauza unui vis pe care l-am avut, chiar în noaptea aceasta. De aceea, poate ai făcut bine că nu m-ai trezit.

Criton. — Ce ai visat?

Socrate. — Mi s-a arătat o femeie înaltă și frumoasă, îmbrăcată în alb, care m-a chemat și mi-a spus: „Socrate, vei ajunge poimâine în ținuturile mănoase ale Ftiei."

Criton. — Într-adevăr, ciudat vis, Socrate!

Socrate. — Un vis plin de înțelesuri, Criton, după părerea mea.

Criton. — Da, prea plin, din păcate! Pentru ultima oară, ascultă-mi sfatul, neprețuitul meu prieten, și încearcă să te salvezi! Dacă tu vei muri, nenorocirea mea va fi îndoită: pierd un prieten ales, cum nu voi mai găsi vreodată altul! Apoi, dintre oamenii care ne cunosc, mulți mă vor acuza de nepăsare, de lipsă de bunăvoință, gândind că aș fi avut posibilitatea să te salvez, dacă m-aș fi învoit să plătesc cât trebuia! Ori, spune-mi, Socrate, poate fi o ticăloșie mai mare decât aceea de a pune averea mai presus decât prietenii? Majoritatea oamenilor nu va crede că tu ești cel care a refuzat să părăsească închisoarea, în ciuda faptului că noi, prietenii tăi, ne-am străduit din tot sufletul să te salvăm.

Socrate. — Bunul meu Criton, este cazul oare să

dăm atâta importanță părerii celor mulți? Contează numai părerea celor buni, cu judecata dreaptă, care nu se vor îndoi că lucrurile s-au petrecut în realitate, întocmai în acest fel.

Criton. — Ei! Trebuie să înțelegi, Socrate, că este necesar să ții seama de părerea celor mulți! Această împrejurare tristă dovedește cât se poate de clar că ei pot face mult rău — nu se poate nenorocire mai mare! — atunci când dau crezare calomniilor.

Socrate. — Dacă zeii ar fi binevoit, Criton, acești oameni, capabili să creeze multe neajunsuri, ar fi putut, în egală măsură, să facă și mult bine și ar fi fost în ordine. Dar ei nu sunt în stare nici de una, nici de cealaltă; ei nu-i pot face pe oameni mai chibzuiți sau mai lipsiți de chibzuială; ei îndeplinesc numai voia sorții.

Criton. — Fie, cum spui tu! Te rog să-mi răspunzi, Socrate! Ce te împiedică să-mi asculți sfatul? Te gândești, oare, la ceea ce ni s-ar putea întâmpla, mie și celorlalți prieteni ai tăi? Dacă ai ieși de aici ți-e teamă ca nu cumva sicofanții[1] să nu provoace vreun scandal, învinuindu-ne că te-am ajutat să evadezi și, drept consecință, să ne pierdem toată averea, sau, în cel mai bun caz, o grămadă de bani, fiind supuși, poate, și la alte pedepse aspre? Dacă acest lucru te neliniștește, te rog, Socrate, înlătură această temere! Dorința noastră este de a te salva și este de datoria

1) la Atena, sicofanții erau denunțătorii de profesie; ei intimidau oamenii cu acuzațiile lor false, pe care nu le retrăgeau decât în schimbul unei sume importante.

noastră să ne asumăm acest risc, chiar unul mai mare, dacă va fi nevoie. Ai încredere și fă ce îți cer.

Socrate. — E adevărat, gândul acesta mă împiedică să te ascult, Criton, și mai sunt și alte motive.

Criton. — Nu-ți face griji, te rog! De fapt, se găsesc oameni care, pentru o sumă mică, sunt dispuși să te salveze și să te scoată de aici. Pe urmă, sicofanții aceia pot fi cumpărați la un preț scăzut, astfel încât cheltuiala noastră va fi foarte mică.

Îți pun la dispoziție întreaga mea avere și sunt sigur că va fi de ajuns. Pe de altă parte, dacă dintr-o delicatețe prietenească, nu vrei să iei bani de la mine, să știi, dragă Socrate, că se află aici câțiva străini, care vor să contribuie la cheltuială. Unul dintre ei, Simmias din Teba, a și adus suma cuvenită; Cebes[1] și mulți alții doresc să-ți fie de folos. Deci, repet, înlătură această teamă care te reține; și nu te mai gândi, așa cum ai spus în fața tribunalului, la felul în care îți vei duce viața, în afara cetății tale. Oriunde ți-ai îndrepta pașii, vei găsi prieteni; în Tesalia — dacă dorești să ajungi acolo — am mulți cunoscuți care te-ar primi cu toată cinstea ce ți se cuvine, asigurându-ți o viață liniștită, ferită de orice neplăcere.

Mai mult, Socrate. Cred că săvârșești o mare greșeală refuzând să fii salvat, pentru că salvarea este în mâinile tale. Acționezi împotriva ta, îndeplinind dorința celor care au vrut atât de mult să te piardă.

---

1) Simmias și Cebes, oameni bogați din Teba, filozofi, erau buni prieteni cu Socrate.

În plus, cred că îți trădezi propriii fii. Tocmai acum, când ai fi putut să-i crești, să-i educi, tu îi părăsești, lăsându-i în seama sorții; iar soarta lor va fi, așa cum se întâmplă în general, soarta obișnuită a orfanilor. Trebuie să alegi: ori să nu ai copii, ori să te trudești să-i crești, să le dai educație; tu pari a fi ales calea cea mai lesnicioasă. Nu, datoria îți impune alegerea pe care ar face-o orice om cinstit și curajos, mai cu seamă atunci când susține că în viață nu trebuie să se lase condus decât de virtute.

În ceea ce mă privește, mă tem și îmi este rușine, atât pentru tine, cât și pentru noi, prietenii tăi, că vom fi învinuiți de lașitate, pentru felul în care am lăsat să se desfășoare evenimentele: înfățișarea la tribunal, când puteai să nu te prezinți; procesul însuși, care ar fi putut lua altă întorsătură[1]; în sfârșit, acest ultim episod, acest deznodământ ridicol, care va duce la concluzia că noi n-am întreprins nimic ca să te salvăm, din nepăsare, din lașitate, deși acest lucru era posibil, realizabil, dacă noi ne-am fi dovedit capabili să-l îndeplinim. Socrate, gândește-te bine, o astfel de purtare nu este rușinoasă și greșită, atât față de tine, cât și față de noi?

Haide, chibzuiește — mai bine, nu! nu mai avem timp să chibzuim — nu există altă cale, în afara acestei

1) Dacă Socrate ar fi părăsit Atena, înainte de proces, ar fi scăpat de acuzatorii lui. Prezentându-se la tribunal, ar fi putut să apeleze la serviciile unui logograf renumit, ca să-i compună un discurs emoționant, bine ticluit; ar mai fi putut să încerce să-i înduplece pe judecători.

hotărâri: salvarea ta. Totul trebuie să se facă în noaptea următoare; dacă mai întârziem, planul nostru devine irealizabil și nu ne mai rămâne nimic de făcut. Așadar, nu mai șovăi, Socrate, urmează-mi sfatul și fă ce îți spun.

Socrate. — Dragul meu Criton, stăruințele tale ar fi neprețuite, dacă ar fi în concordanță cu datoria pe care o am; cum nu sunt, devin supărătoare.

Deci, avem obligația să analizăm dacă suntem sau nu îndreptățiți să acționăm astfel: am un principiu, pe care l-am respectat întotdeauna: acela de a mă lăsa convins de un singur raționament, care s-a dovedit a fi cel mai bun, după o analiză minuțioasă. Nu pot să resping acum ceea ce susțineam cu tărie mai înainte, numai pentru faptul că mie mi s-a întâmplat ceva; pentru mine argumentele sunt identice: cele pe care le respectam ieri au aceeași valoare și astăzi: Dacă nu există un raționament mai edificator, să știi, Criton, că nu te voi asculta, chiar dacă puterea celor mulți va încerca să ne înspăimânte, cu tot felul de amenințări: închisoare, torturi, confiscări de bunuri.

Să vedem cum vom proceda, ca să analizăm cât mai bine situația de față. Ce ai zice, dacă am relua, pentru început, ideea pe care ai exprimat-o, referitoare la judecata oamenilor? Aveam sau nu dreptate afirmând că sunt judecăți de care trebuie să se țină seamă, iar de altele nu? Sau afirmația care era valabilă pe vremea când nu eram condamnat la moarte s-a preschimbat acum într-un simplu exercițiu oratoric, și constatăm că nu a fost decât un joc de copii, doar vorbe în vânt? Aș

dori să analizăm cu atenție condițiile, Criton: dacă această afirmație se prezintă sub un alt aspect, din cauza situației mele actuale sau rămâne neschimbată: dacă o respingem sau o considerăm ca o lege. Dacă nu mă înșel, iată ce susțineau — în privința aceasta — oamenii demni de toată încrederea și ceea ce, de altfel, am afirmat și eu: dintre hotărârile pronunțate de oameni, unele trebuie respectate cu strictețe, iar altele nu. Afirmația aceasta, Criton — pe toți zeii! — nu ți se pare și acum la fel de îndreptățită? Pentru că tu nu riști să mori mâine — atât cât putem prevedea soarta unui om — neavând deci, perspectiva unui pericol iminent, nimic nu te împiedică să recunoști adevărul. Hotărăște-te. După părerea ta, aveam dreptate când spuneam că nu toate sentințele oamenilor sunt demne de a fi luate în considerație: ale unora trebuie respectate, iar ale altora, nu. Ce părere ai? Este cu adevărat așa?

Criton. — Da, așa este.

Socrate. — Sentințele corecte au fost pronunțate de oameni chibzuiți? Cele nedrepte au fost formulate de ceilalți?

Criton. — Fără îndoială.

Socrate. — Ce trebuie să înțelegem prin această afirmație? De pildă un tânăr sportiv care vrea să devină un bun gimnast ține seama de criticile și de părerea primului venit sau urmează numai sfaturile medicului și ale pedotribului[1]?

---

1) pedotribul se ocupa de antrenamentul copiilor și al tinerilor, la palestră.

Criton. — Numai ale acestora din urmă.

Socrate. — Așadar, critica de care se teme, lauda pe care o primește, provin de la o singură persoană, nu vin din partea celor mulți.

Criton. — Desigur.

Socrate. — Astfel, în domeniul gimnasticii, în privința regimului alimentar, a băuturii, el trebuie să respecte hotărârea unei singure persoane, a celui pe care l-a ales drept îndrumător — un profesionist capabil — și nu se va lăsa influențat de părerea celorlalți.

Criton. — Sunt de acord cu tine.

Socrate. — Bun! Dacă el nu-i va da ascultare acelui singur om, dacă-i va ignora, în mod voit, critica și laudele, acordând toată atenția părerii celor mulți și nepricepuți în domeniul respectiv, nu va avea de suferit?

Criton. — Ba da, firește.

Socrate. — În ce fel va suferi? Cum va fi prejudiciat? În ce sens va fi vătămat cel ce nu ascultă sfaturile înțelepte?

Criton. — Evident, trupul său va avea de suferit, pentru că încetul cu încetul își va ruina sănătatea.

Socrate. — Foarte bine. Și aceasta, Criton, este valabil și pentru alte lucruri, pe care nu le vom mai pomeni. Astfel, vorbind despre dreptate și nedreptate, frumusețe și urâțenie, bine și rău — esența analizei noastre — oare trebuie să urmăm sau să ne temem de părerea celor mulți sau mai curând de aceea a singurului judecător care se poate pronunța asupra acestui punct — singurul capabil să o facă — hotărârea lui

fiind cea care trebuie respectată, de care trebuie să ne temem, mai mult decât a tuturor celorlalți? Mă refer la cel căruia îi datorăm ascultare; orice abatere de la această regulă este dăunătoare, stricând ceea ce se poate îmbunătăți printr-o judecată dreaptă, distrugându-se printr-un raționament incorect, nedrept. Este întemeiată ideea aceasta?

Criton. — Sunt de părerea ta, Socrate.

Socrate. — Și atunci ce se va întâmpla în cazul în care ceea ce se poate îmbunătăți printr-un regim de viață chibzuit, sănătos, și se poate distruge printr-unul nepotrivit, nesănătos — iar noi contribuim la această năruire, ținând seama de părerea celor care nu se pricep în această materie? Ne referim la trup, bineînțeles. Putem trăi cu un trup distrus, vrednic de milă?

Criton. — Nu, firește!

Socrate. — Putem spune, în cazul acesta, că se poate trăi când noi am distrus ceea ce se poate deteriora printr-o judecată incorectă, dar care se poate dezvolta cât se poate de bine, conform unei judecăți drepte? Sau noi acordăm trupului mai multă importanță, decât altei părți a ființei noastre, oricare ar fi ea, raportată la nedreptate și la dreptate[1)]?

Criton. — Nu, desigur.

Socrate. — Această parte nu este mult mai prețioasă?

---

1) pentru a desemna sufletul, Platon se folosește aici de o perifrază, subliniind faptul că un suflet poate fi distrus în aceeași măsură ca un trup.

Criton. — Mult mai mult, bineînțeles.

Socrate. — Prin urmare, dragă prietene, nu de părerile celor mulți trebuie să ținem seama, ci de judecata celui care este singurul îndreptățit să se pronunțe în materie de dreptate și de nedreptate, într-un cuvânt, singurul cunoscător al adevărului pur[1]. Deci mai întâi tu ne induci în eroare, propunându-ne să ținem seama de părerea celor mulți, când este vorba despre dreptate, frumusețe, bine și de contrariul lor. Ni se poate obiecta că cei mulți au puterea de a ne distruge.

Criton. — Așa este, Socrate.

Socrate. — Da, bunul meu prieten; dar raționamentele pe care le-am folosit și-au păstrat valoarea. Dar celălalt principiu, și anume că nu este atât de important a trăi, ci a trăi conform binelui, așa cum trebuie, și-a păstrat valabilitatea?

Criton. — Este pe deplin valabil, firește!

Socrate. — Convingerea că binele, frumusețea, dreptatea alcătuiesc un tot s-a păstrat sau nu?

Criton. — S-a păstrat.

Socrate. — Bizuindu-ne pe principiile enunțate, cu care suntem amândoi de acord, să analizăm dacă este drept să încerc să fug de aici, fără aprobarea atenienilor, sau dacă este nedrept să o fac. Dacă vom dovedi că este drept, vom încerca; dacă nu, vom renunța. În privința argumentelor pe care le invoci, în privința cheltuielii, a opiniei publice, a educației copiilor mă

1) adevărul, conceput ca o însușire a ființei divine, pare a fi identificat aici cu Divinitatea însăși.

tem, Criton, că acestea sunt în realitate cele ale oamenilor care pronunță fără chibzuială o sentință la moarte și cu aceeași ușurință sau lipsă de înțelepciune ar reînvia condamnatul, dacă le-ar sta în putere; m-am referit la cei mulți. În ceea ce ne privește, potrivit raționamentului nostru, trebuie să examinăm ceea ce am spus adineaori: vom face un act de dreptate dând bani celor care mă vor scoate de aici, la care se adaugă recunoștința noastră, pentru că ne-au înlesnit evadarea, iar noi am evadat? Sau comitem o faptă nedreaptă, procedând astfel? Dacă este un lucru nedrept, nu mai trebuie să ne gândim că vom muri, rămânând aici, fără a face ceva, sau vom îndura altă osândă, pentru că este vorba de a nu săvârși o nedreptate.

Criton. — Cred că ai dreptate, Socrate. Vezi ce putem face.

Socrate. — Vom cerceta împreună, bunul meu prieten; dacă ai vreo obiecție, aducând un argument contrar celor spuse de mine, te rog să o faci și atunci îți voi împărtăși părerea; în caz contrar, renunță, dragul meu Criton, la sfatul pe care mi-l dai neîncetat, că eu trebuie să evadez, împotriva sentinței date de atenieni. Eu țin foarte mult ca tu să-mi înțelegi atitudinea, nu vreau să acționez într-un fel care ți-ar aduce necazuri.

Analizează deci cu atenție argumentele pe care le-am folosit, dacă te mulțumesc, și încearcă să răspunzi cu toată sinceritatea la întrebările mele.

Criton. — Voi încerca.

Socrate. — Suntem de acord că în nici un chip nu trebuie să fii nedrept, cu bună știință, sau că trebuie

să fii, în anumite cazuri, iar în altele, nu? Sau admitem că în niciunul din cazuri nedreptatea nu este nici corectă, nici frumoasă, așa cum am discutat adineaori, fiind de acord asupra acestui punct? Sau toate aceste frumoase principii, acceptate până acum, și-au pierdut valoarea în ultimele zile? Oare e posibil, Criton, ca, bătrâni cum suntem, să nu ne dăm seama că vorbim de atâta vreme ca niște copii? Sau trebuie mai curând să credem cu tărie că este adevărat ceea ce spuneam — indiferent de aprobarea sau dezaprobarea celor mulți — și că, oricare ne-ar fi soarta, mai neîndurătoare sau mai binevoitoare, ne rămâne certitudinea că fapta nedreaptă reprezintă, în toate cazurile, o rușine și un păcat de neiertat pentru cel ce o săvârșește? Suntem de acord, da sau nu?

Criton. — Suntem de acord.

Socrate. — Să nu se facă niciodată vreo nedreptate.

Criton. — Nu, desigur.

Socrate. — Nu trebuie nici să se răspundă unei nedreptăți prin altă nedreptate, dat fiind că nu este îngăduit să fii nedrept.

Criton. — Nu, evident.

Socrate. — Suntem sau nu îndreptățiți să facem un rău cuiva?

Criton. — Bineînțeles că nu, Socrate.

Socrate. — Dar a răspunde unui rău cu alt rău este drept, Criton, sau nu?

Criton. — Nu, nu este drept.

Socrate. — Vezi tu, prietene, nu este nici o diferență între cel ce face un rău și cel ce acționează nedrept.

Criton. — Adevărat.

Socrate. — Așadar, nu trebuie să răspunzi cu nedreptate la nedreptate și nici să faci rău cuiva, chiar celui care ți-ar fi făcut mari necazuri. Ia seama, Criton, dacă tu ești de acord cu tot ce am spus, ca această aprobare să nu fie contrară convingerilor tale; știu bine că puțini oameni îmi împărtășesc părerile. Ori, între aceștia și cei care au cu totul alte vederi, nu există cale de înțelegere; ei se disprețuiesc, pentru că drumurile lor sunt opuse. Cântărește bine ce am spus; dacă părerile noastre concordă, vom putea discuta mai departe, pornind de la principiul că nu este corect să fii nedrept, că nu se răspunde nedreptății cu altă nedreptate, iar atunci când cineva ți-a pricinuit un necaz mare nu-i răspunzi cu aceeași monedă, răzbunându-te. Criton, accepți acest principiu sau îl respingi? În ceea ce mă privește, eu l-am considerat întotdeauna adevărat, iar acum, mai mult ca oricând. Dar dacă tu ești de altă părere, spune-o și explică-mi-o. Dacă ți-ai păstrat prima părere, ascultă ce urmează.

Criton. — Sunt de părerea ta; vorbește!

Socrate. — Voi continua, sau, mai curând te voi întreba. Dacă i s-a dat dreptate cuiva, socotind că susține o cauză dreaptă, aceasta trebuie dusă la bun sfârșit sau ignorată intenționat?

Criton. — Trebuie să te ții de cuvânt.

Socrate. — Principiul acesta odată stabilit, analizează urmarea. Dacă plecăm de aici fără a fi obținut încuviințarea cetății, oare nu provocăm multe neajunsuri cuiva, în special celor cărora li se cuvine cel mai

puțin? Suntem consecvenți, respectăm ceea ce considerăm drept? Da sau nu?

Criton. — Nu pot să-ți răspund, Socrate; nu-ți înțeleg bine întrebarea.

Socrate. — Ascultă-mă cu atenție. Să ne închipuim că în clipa în care am evada — putem folosi oricare alt termen pentru a denumi fapta aceasta — s-ar prezenta în fața noastră Legile și Cetatea[1] și ni s-ar adresa astfel: „Spune-ne, Socrate, ce ai de gând să faci? Prin lovitura pe care vrei să o dai urmărești oare distrugerea noastră, a Legilor și a întregului Stat? Crezi că un Stat mai poate dăinui și nu poate fi răsturnat, în momentul în care sentințele date nu mai au nici o valoare, iar persoanele particulare le pot anula efectul și le pot distruge?" Ce vom răspunde, Criton, la această întrebare și la altele, asemănătoare? Câte argumente nu s-ar putea aduce — îndeosebi de către un orator — în favoarea acestei legi anihilate, care prevede aplicarea sentințelor pronunțate! Am putea răspunde „Statul ne-a nedreptățit, a fost o judecată strâmbă?" Acesta va fi răspunsul nostru sau altul?

Criton. — Da, Socrate, așa vom răspunde.

Socrate. — Și dacă Legile ne-ar spune: „Așa înțelegi tu să respecți ceea ce era stabilit între noi? Nu este de datoria ta, Socrate, să te supui hotărârilor Cetății?" Iar dacă noi ne-am mira, la auzul acestor cuvinte, s-ar putea să ne spună: „Nu te mira, Socrate, de vorbele noastre! Mai bine răspunde-ne, pentru că

---

1) cetatea-stat, Atena.

tu așa obișnuiești să discuți, cu întrebări și răspunsuri. Să vedem! Care sunt învinuirile pe care ni le aduci, ca să dorești să ne distrugi? Mai întâi, nu datorită nouă ai văzut lumina zilei, pentru că părinții tăi s-au căsătorit, te-au zămislit și te-au crescut, sub protecția noastră? Spune! Ai ceva de reproșat unora dintre noi, care au reglementat căsătoriile? Socotești oare că au fost Legi greșite? — Câtuși de puțin! aș răspunde eu. — Dar celor care au orânduit creșterea și educația ta? Greșeau cele care au prescris tatălui tău să-ți asigure o pregătire temeinică, atât a minții cât și a trupului? — Aveau deplină dreptate, aș spune eu. — Bine! Te-ai născut, ai crescut, ai fost educat, datorită nouă. Îndrăznești să afirmi că nu ești copilul nostru, supusul nostru, tu, împreună cu toți strămoșii tăi? Dacă este așa, crezi că te bucuri de aceleași drepturi ca noi și îți închipui că ai fi îndreptățit să procedezi față de noi așa cum avem noi dreptul să o facem, față de tine? Cum? Nu exista egalitate în drepturi, între tine și tatăl tău sau stăpânul tău— dacă ai fi avut cumva vreunul — și nu ți-ar fi fost îngăduit să te porți cu el așa cum era el îndreptățit să se poarte cu tine: nu ai fi răspuns la ocară cu altă ocară, la lovituri, cu alte lovituri. Iar acum, toate acestea îți sunt îngăduite, față de patrie și de legile ei! Dacă noi am dat o sentință, condamnându-te la moarte, înseamnă că am socotit-o întemeiată. Iar tu, în măsura în care depinde de tine, vrei, la rândul tău, să ne distrugi, pe noi, Legile și Patria ta! Ai mai putea susține că procedând astfel nu faci altceva decât să respecți legile drepte, tu, care slăvești

virtutea? În ce constă înțelepciunea ta, dacă ignoră faptul că patria este mai scumpă, mai sfântă și mai demnă de respect decât o mamă, un tată și decât toți strămoșii laolaltă, că ea este socotită mai presus de orice, atât de zei cât și de oamenii cu judecată; uiți că, atunci când este mânioasă, îi datorezi mult mai mult respect, supunere și considerație decât unui tată, și în cazul acesta ori încerci să o îmbunezi, prin puterea ta de convingere, ori i te supui și faci ce îți poruncește, înduri fără să crâcnești, ceea ce îți ordonă să înduri, te lași lovit, pus în lanțuri sau trimis la război, unde poți să mori sau să fii rănit. Trebuie să-ți îndeplinești toate datoriile acestea, pentru că așa este drept. Nu trebuie să te eschivezi, să dai înapoi ori să-ți părăsești postul; la război, la tribunal, oriunde, datoria ta este de a îndeplini ceea ce îți cer Cetatea și Patria. În privința violenței, dacă este nelegiuită față de o mamă, este și mai condamnabilă, față de patrie."— Ce am răspunde noi la toate acestea, Criton? Legile greșesc sau au dreptate?

Criton. — Cred că au dreptate.

Socrate. — „Recunoaște, Socrate, că am spus adevărul, ar adăuga Legile, când am afirmat că nu ești îndreptățit să te porți față de noi așa cum ai intenția să o faci. Exiști datorită nouă, pentru că te-am adus pe lume, te-am crescut și te-am format. Noi ți-am dat prilejul, ca oricărui cetățean, de a te bucura de toate drepturile; am acordat tuturor atenienilor posibilitatea de a acționa după voie, și anume: după obținerea titlului de cetățean, cunoscând principiile politice ale

Cetății, cunoscându-ne și pe noi, Legile, nefiindu-le pe plac, nici unele, nici altele, ei au tot dreptul de a părăsi Atena, de a pleca unde doresc, luând toate bunurile lor. Dacă vreunul dintre voi hotărăște să se stabilească într-o colonie, sau într-o țară străină, pentru că nu se împacă cu noi, poate pleca, fără opreliște, oriunde dorește, luând tot ce-i aparține. Dar cine rămâne aici, cunoscând felul nostru de a conduce statul și de a face dreptate, acela face legământ să îndeplinească ceea ce îi cerem. Îl considerăm de trei ori vinovat pe cel ce nu ne dă ascultare nouă, care i-am dat viață, care se revoltă împotriva noastră, noi, care l-am crescut și, în cele din urmă pentru că nici nu se supune, deși a făcut legământ să ne fie supus, nici nu încearcă să ne convingă, dacă am greșit. Noi nu am poruncit cu duritate, i-am dat posibilitatea de a alege calea potrivită: să ne convingă ori să ni se supună. Dar el nu face nici una, nici alta.

Ți-am înfățișat, Socrate, toate acuzațiile care ți s-ar aduce dacă ai executa ceea ce plănuiești; riști să fii învinuit mai mult decât oricare atenian. „Dacă le-aș întreba de ce, ele mi-ar face reproșuri, poate, pentru că eu, mai ales, mai mult decât oricare atenian, le făgăduisem supunere. Ele mi-ar mai spune: „Avem dovezi temeinice că îți conveneam, atât noi, cât și Cetatea. În realitate, tu nu ai fi rămas în acest oraș dacă nu îți era pe plac, mai mult decât oricare altul; nu ai părăsit Atena nici măcar pentru a lua parte la o sărbătoare — cu o singură excepție, jocurile istmice; nu ai făcut nici o călătorie, nu ai avut niciodată

curiozitatea să cunoşti alte legi, să vezi alt oraş. În afara campaniilor militare, tu nu ai ieşit din Atena; i-ai acceptat legile, hotărât să le respecţi principiile. Până acum ai fost mulţumit şi ne-ai preferat, pe noi şi Cetatea noastră. Tu ai copii, în Atena, dovedind încă o dată, cât erai de legat de ea. Mai mult: la proces, ai fi putut obţine sentinţa de exil, iar ceea ce plănuieşti acum să faci, împotriva voinţei Cetăţii, s-ar fi putut realiza cu aprobarea ei. Atunci te lăudai că priveşti moartea cu seninătate, că o preferi exilului; acum, fără să te ruşinezi, fără să-ţi pese de noi, legile, tu urzeşti distrugerea noastră, procedând ca un sclav ticălos, plănuind să evadezi, încălcând învoiala noastră şi legământul tău de a te purta ca un bun cetăţean. Răspunde mai întâi la această întrebare: este adevărat că te-ai obligat să trăieşti sub auspiciile noastre, în fapte, nu în vorbe; este adevărat sau nu?" Ce putem răspunde, Criton? Putem să nu fim de acord?

Criton. — Nu putem, Socrate.

Socrate. — „Ce faci tu acum, vor spune ele în continuare, nu este altceva decât încălcarea convenţiei încheiate între noi şi a obligaţiilor pe care ţi le-ai asumat de bună voie, fără a fi silit, ori înşelat, fără a te pripi, pentru că ai avut un răgaz de şaptezeci de ani, timp în care puteai pleca în altă parte dacă nu-ţi mai eram pe plac şi condiţiile învoielii noastre ţi se păreau incorecte. Dar tu nu ai ales nici Lacedemonia, nici Creta, ale căror legi erau atât de bune, după cum obişnuiai tu să afirmi în toate ocaziile. Nu ai preferat altă cetate, greacă sau străină, şi nu ai ieşit din Atena

nici măcar cât ies șchiopii, orbii sau alți infirmi, pentru că erai pe deplin mulțumit, mai mult decât ceilalți atenieni, atât de noi cât și de Cetate; poate iubi cineva o cetate, fără a-i respecta legile? Iar acum tu ești gata să nu le mai respecți, contrar angajamentelor tale? Nu vei face așa ceva, Socrate, dacă vrei să ne asculți sfatul, și nu te vei face de râs fugind din oraș.

Gândește-te puțin: dacă nu îți respecți obligațiile luate și te abați de la îndatoririle tale, ce folos vei avea, tu și prietenii tăi? Aceștia riscă să fie exilați, și ei, să nu-și mai revadă vreodată Cetatea sau să-și piardă averea, aproape sigur. În ceea ce te privește, dacă te vei refugia într-una din cetățile vecine, Teba sau Megara, întrucât au amândouă legi foarte bune, vei fi privit, Socrate, ca un dușman al constituției lor, iar toți cei ce-și iubesc orașul și-l ocrotesc te vor considera ca un om fără de lege, ferindu-se de tine. Astfel, tu le vei întări convingerea că judecătorii tăi au dat o sentință dreaptă, pentru că cel care calcă legea poate corupe tinerii sau pe cei slabi de minte. Ce vei face, atunci? Vei evita orașele în care legile sunt drepte și oamenii sunt foarte civilizați? Dacă vei proceda astfel, va mai fi pentru tine o viață vrednică de a fi trăită? Sau vei căuta să te apropii de oameni și vei cuteza să le spui... ce anume? Le vei repeta cuvintele pe care le-ai rostit aici, cândva, că nu există pe lume lucru mai prețios decât virtutea, dreptatea, și de a fi în legalitate. Crezi tu că purtarea ta rușinoasă, nechibzuită, va trece neobservată și lumea nu te va disprețui? Nu se poate să nu fii convins de asta.

Poate te vei îndepărta de locurile acestea și te vei duce în Tesalia, la prietenii lui Criton. Acolo vei găsi multă neorânduială și o totală lipsă de respect și de bună-cuviință. Poate te vor asculta cu plăcere când le vei istorisi cât de caraghioasă a fost evadarea ta din închisoare, deghizat, schimbându-ți înfățișarea, purtând o manta de piele sau alte veșminte, folosite de obicei de sclavii fugari. Crezi că nu se va vorbi despre tine? Că, fiind în vârstă, rămânându-ți puțin timp de trăit, ți-ai arătat o dorință aprigă de a trăi, călcând în picioare legile fundamentale ale Cetății; asta nu te face să crezi că vei fi defăimat? Vei auzi multe cuvinte umilitoare, Socrate! Vei trăi deci măgulindu-i pe toți, ca un sclav. Ce vei face în Tesalia? Vei sta numai la mese, ca și cum ai fi fost invitat la un banchet. Ce a rămas din cuvântările frumoase despre dreptate și virtute? Poate vrei să trăiești numai de dragul copiilor tăi, ca să-i crești și să-i educi. Cum? Îi vei lua cu tine în Tesalia și vei face din ei niște străini, datorându-ți și această calitate? Sau ei vor fi crescuți aici și atunci, pentru că vei fi în viață, socotești că ei vor fi mai bine educați, deși nu ești lângă ei? Prietenii tăi vor avea grijă de ei, spui tu. Crezi că ei o vor face numai dacă pleci în Tesalia și nu se vor îngriji de copiii tăi dacă te duci la Hades? Nu încape îndoială, dacă tu ai toate motivele să crezi că cei ce își spun prietenii tăi sunt gata să-ți facă un serviciu.

Haide, Socrate, ascultă-ne pe noi, care te-am crescut, și nu-i pune mai presus de ceea ce este drept nici pe copiii tăi, nici viața ta, încât, ajungând la Hades,

să le poți spune celor ce domnesc acolo toate acestea, pentru a te justifica. Dacă ai de gând să execuți ceea ce ți se propune, lumea nu va socoti că purtarea ta a fost bună sau dreaptă, sau demnă de laudă, nici aici pe pământ, nici în lumea de dincolo. Dacă tu pleci azi spre celălalt tărâm, vei pleca ca un om condamnat pe nedrept, nu de noi, legile, ci de oameni. În schimb, dacă vei evada, răspunzând josnic la nedreptate cu nedreptate, la rău cu rău, nesocotind înțelegerea și legământul pe care te-ai angajat să le respecți, aducând multe neajunsuri celor ce le meritau cel mai puțin, ție, prietenilor tăi, patriei tale, și nouă, atunci îți vom arăta cât suntem de nemulțumite, urmărindu-te cât trăiești, iar dincolo, surorile noastre, legile Hadesului, nu te vor primi cu bunăvoință, știind că ai vrut să ne distrugi. Haide, Socrate, nu te lăsa influențat de propunerile lui Criton; mai bine dă-ne ascultare."

Iată, dragul meu Criton, ceea ce mi se pare că aud; cuvintele acestea îmi răsună în urechi și mă împiedică să aud și altceva. Resemnează-te și gândește-te că în starea de spirit în care mă aflu, toate obiecțiile tale ar fi zadarnice. Cu toate acestea, dacă stărui și crezi că vei izbuti, te ascult.

Criton. — Nu, Socrate, nu mai am nimic de spus.

Socrate. — Rămâne așa, Criton, deoarece aceasta este calea pe care ne-o arată zeii.

PHAIDON
sau
DESPRE SUFLET

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Echecrates. — Ai fost și tu, Phaidon, alături de Socrate în ziua în care a băut otrava, în închisoare, sau ai aflat de la altcineva ce s-a petrecut?

Phaidon. — Am fost de față, Echecrates.

Echecrates. — Spune-mi atunci, te rog, care i-au fost ultimele cuvinte, înainte de a trece în neființă; cum a murit? Aș vrea să știu, pentru că nici unul dintre cetățenii de la noi, din Phlius, nu s-a mai dus, în ultima vreme, la Atena, iar de acolo n-a mai venit vreun prieten în măsură să ne spună cu precizie ce s-a întâmplat acolo, în afara faptului că Socrate a murit după ce a băut otrava. Atât am aflat, nimic altceva.

Phaidon. — Nu știi nici cum s-a desfășurat procesul?

Echecrates. — Ba da, acesta ni s-a relatat, dar ne-a mirat faptul că Socrate a murit după ce s-a scurs mult timp, de la terminarea procesului. Ce s-a petrecut acolo, Phaidon?

Phaidon. — S-a întâmplat ca în ajunul procesului

să fie încununată pupa corăbiei pe care atenienii o trimit anual la Delos.

Echecrates. — Despre ce corabie vorbești?

Phaidon. — Ea reprezintă, după cum spun atenienii, corabia cu care Theseu a plecat odinioară, ducând în Creta pe cei șapte tineri și pe cele șapte fete — destinați Minotaurului — pe care i-a salvat, reușind, în cele din urmă, să se salveze și el. Se spune că atenienii au făcut atunci legământ față de Apollo că-i vor aduce prinos de mulțumire dacă tinerii se vor întoarce cu bine, trimițând în fiecare an o delegație care să participe la serbările ce-i erau închinate, la Delos.

Atenienii au trimis mereu, de atunci, solia lor, și o trimit și acum, ca în fiecare an, slăvindu-l astfel pe Apollo. Există și o lege care prevede ca, în perioada acestui pelerinaj, orașul să fie fără prihană, suspendând orice execuție până la revenirea corăbiei plecate la Delos. Uneori călătoria durează foarte mult, din cauza vânturilor care împiedică bunul mers al vasului. Pelerinajul începe în clipa în care preotul lui Apollo încununează pupa corăbiei și aceasta s-a petrecut, o repet, în ajunul procesului. Pentru acest motiv Socrate a stat atât de mult timp în închisoare, așteptându-și moartea.

Echecrates. — Acum, Phaidon, spune-ne ce s-a petrecut la moartea sa? Ce s-a spus și ce s-a făcut? Care, dintre prieteni, se afla alături de el? Nu cumva conducătorii cetății i-au împiedicat să fie acolo la moartea lui și el a murit singur, fără nici un prieten?

Phaidon. — Nu, au fost acolo, lângă el, și chiar în număr mare.

Echecrates. — Dacă nu te reţin alte treburi, Phaidon, povesteşte-ne tot ce s-a întâmplat, dar cât mai amănunţit.

Phaidon. — Nu, fii liniştit, am tot timpul şi mă voi strădui să vă povestesc totul pe larg, pentru că nimic nu-mi face mai multă plăcere decât să-mi amintesc de Socrate, fie vorbind eu însumi despre el, fie ascultându-i pe alţii.

Echecrates. — Poţi să fii sigur, Phaidon, că noi, ce te ascultăm, îţi împărtăşim gândurile. Caută, deci, să ne istoriseşti cât mai exact şi cât mai amănunţit tot ce s-a întâmplat.

Phaidon. — În ceea ce mă priveşte, mărturisesc că Socrate trezea în mine sentimente deosebite, cu adevărat uimitoare. În zadar mă gândeam că asistam la moartea unui prieten, nu mă covârşea mila! Pentru că îmi părea fericit, Echecrates, judecând după felul în care se purta şi după cum vorbea, dovedindu-se curajos, plin de bărbăţie în faţa morţii; mă gândeam că ducându-se la Hades, el se ducea ocrotit de zei şi, ajungând acolo, va avea parte de o fericire neasemuită. De aceea nu eram tulburat aşa cum ar fi fost firesc să fiu, asistând la moartea unui prieten. Dar nu am simţit nici o bucurie, ca odinioară, participând la discuţia filozofică pe care am avut-o, pentru că şi aici s-au dezbătut tot probleme filozofice. Starea mea sufletească era cu adevărat ciudată: ceea ce simţeam era un amestec straniu de mulţumire şi de durere, la gândul că Socrate va muri atât de curând. Toţi cei care erau de faţă treceau prin aceleaşi stări, ca şi mine:

uneori plângeau, alteori râdeau, îndeosebi Apolodor. Îl cunoști și știi ce fire are, nu-i așa?

Echecrates. — Bineînțeles că-l cunosc.

Phaidon. — Apolodor era copleșit de aceste sentimente contradictorii care puseseră stăpânire și pe mine, — ca și pe ceilalți.

Echecrates. — Dar cine mai era acolo, Phaidon?

Phaidon. — Dintre atenieni, era Apolodor, apoi Cristobulos și tatăl său, Criton; mai erau Hermogenes, Epigenes, Eschine și Antistene, Ctesippos din dema[1] Paiania, Menexenos și alți câțiva. După câte știu, Platon era bolnav.

Echecrates. — În afară de atenieni, erau și străini?

Phaidon. — Da, Simmias din Teba, împreună cu Cebes și Phaidondas, Eucleide și Terpsion din Megara.

Echecrates. — Au fost și Aristoppos, Cleombrotos?

Phaidon. — Nu, mi se pare că se aflau la Egina.

Echecrates. — Au mai fost și alții?

Phaidon. — Cred că aceștia au fost toți.

Echecrates. — Spune-ne acum despre ce ați vorbit?

Phaidon. — Am să încerc să redau totul, cu de-amănuntul, chiar de la început. Toți ne luasem obiceiul, chiar înainte de ziua aceea nefastă, să mergem să-l vedem pe Socrate. Ne adunam dis-de-dimineață la tribunal, unde avusese loc procesul, și care se află foarte aproape de închisoare. Așteptam, de fiecare dată, stând de vorbă între noi, pentru că poarta închisorii

---

1) unitate administrativ-teritorială în Grecia antică și în Imperiul Bizantin.

nu se deschidea prea devreme. Când temnicerul ne dădea drumul, intram la Socrate şi de cele mai multe ori ne petreceam toată ziua cu el. Dar, în ziua aceea, ne-am întâlnit şi mai devreme, pentru că, în ajun, seara, când am plecat din închisoare, aflasem că sosise în port corabia plecată la Delos. Ne strânsesem cu toţii acolo, când, temnicerul, care ne deschidea de obicei, a ieşit, ca să ne spună să aşteptăm şi să nu intrăm până când nu ne va chema el; „cei Unsprezece[1)] tocmai au poruncit să i se scoată lanţurile lui Socrate, care este osândit să moară astăzi", ne-a spus el. Nu a mai durat mult şi ne-a chemat înăuntru. Intrând, l-am văzut pe Socrate, căruia i se scoseseră lanţurile, alături de Xantipa (pe care o cunoşti!) care-l ţinea în braţe pe fiul lor cel mic. Xantipa a început să plângă şi să se tânguiască, de cum ne-a văzut: „Ah, Socrate, a strigat ea, vei sta de vorbă cu prietenii tăi pentru ultima oară!" Atunci Socrate s-a întors spre Criton şi i-a spus: „Duceţi-o acasă!" Câţiva slujitori ai lui Criton au luat-o de acolo, cu toate că ea se împotrivea, se lovea cu pumnii în piept şi plângea, aşa cum au obiceiul să facă femeile.

Socrate stătea în capul oaselor, pe pat şi-şi îndoise piciorul, pe care-l freca uşor cu mâna; apoi, tot frecându-l, ne-a spus: „Ce ciudat lucru, dragii mei, este ceea ce numim plăcere! Şi ce stranie legătură există între ea şi ceea ce se consideră contrariul ei, durerea!

---

1) Cei Unsprezece reprezentau cele zece triburi ale Atticei, împreună cu secretarul comisiei

Nu vor să sălășluiască împreună, în același timp, într-un om; dacă alergi după una dintre ele și o prinzi, ești forțat, aproape întotdeauna să o prinzi și pe cealaltă, ca și cum, în ciuda dualității lor, ele ar aparține unui singur cap. Cred, a continuat Socrate, că dacă Esop ar fi observat acest lucru, ar fi scris pe dată o fabulă în care l-ar fi înfățișat pe Zeus, vrând să împace cele două lucruri potrivnice; neizbutind, le lipise capetele unul de altul; iată de ce, când apare una dintre ele — plăcerea sau durerea —, se ivește și cealaltă, în urma ei. Aceasta mi se întâmplă și mie acum, pentru că, după durerea pe care mi-au provocat-o lanțurile de la picior, simt acum plăcerea care a apărut în urma durerii". Atunci Cebes a spus: „Pe Zeus! Socrate, sunt bucuros că mi-ai amintit de ceva în legătură cu poeziile pe care le-ai făcut, versificând fabulele lui Esop și compunând un imn în cinstea lui Apollo. Multe persoane m-au întrebat, deunăzi chiar Evanos, cum de te-ai gândit să faci versuri, de când ești închis, tocmai tu, care până acum nu ai făcut niciodată așa ceva. Dacă nu ai nimic împotrivă, spune-mi ce să-i răspund lui Evanos când îmi va pune din nou această întrebare — și sunt sigur că o va face!"

— Ei bine, Cebes, a răspuns Socrate, spune-i adevărul... am început să scriu versuri nu pentru a mă lua la întrecere cu Esop și cu fabulele lui — știind foarte bine că nu era deloc ușor — ci pentru a desluși tâlcul unor vise și, din scrupulozitate, pentru a-mi întări convingerea că ele mă îndemnau stăruitor să-mi consacru străduințele tocmai acestei arte ocrotite de muze.

Iată despre ce este vorba: îmi amintesc mereu de același vis pe care l-am avut deseori.

Sub o formă sau alta, mi se transmitea același îndemn: „Socrate, dedică-te poeziei și ocupă-te cu râvnă de muzică“[1]. Până acum, credeam că eram încurajat și îndemnat să fac tocmai ceea ce făceam; visul îmi dădea imboldul de a-mi continua preocupările, pe același făgaș; pentru mine filozofia reprezenta muzica, sub cea mai desăvârșită formă și ei îi consacram toate strădaniile mele. Dar acum, când procesul s-a încheiat și serbările în cinstea lui Apollo au făcut să se amâne clipa morții mele, m-am gândit că aveam datoria de a asculta îndemnul din vis, și anume de a mă ocupa de o artă practicată în mod curent; se cade să mor cu conștiința împăcată, compunând versuri, dând ascultare visului. Opera mea de poet a început cu imnul adresat zeului sărbătorit. După aceea m-am gândit că dacă doream să fiu într-adevăr poet nu trebuia să compun discursuri, ci să plăsmuiesc ficțiuni. Dar cum nu aveam acest har, le-am folosit pe cele care îmi erau la îndemână și pe care le știam pe dinafară, cele imaginate de Esop. În felul acesta am ajuns să versific primele fabule care mi-au venit în minte. Aceasta este, Cebes, explicația pe care te

1) grecii înțelegeau prin *mousiké* toate artele inspirate de Muze, referindu-se la cultura spiritului și a sentimentelor (de pildă literatura, muzica, dansul) în opoziție cu preocupările pentru desăvârșirea puterilor și formelor trupești (*gymnastés*).

rog să i-o transmiți lui Evanos, căruia îi adresez cele mai bune gânduri și sfatul de a mă urma cât mai curând, dacă este un înțelept. Se pare că eu mă duc astăzi, aceasta este hotărârea atenienilor.

Simmias a protestat: „Ce fel de sfat îi dai lui Evanos, Socrate? Eu l-am întâlnit adesea și după cum îl cunosc, nu va fi câtuși de puțin dispus să-ți asculte sfatul."

— Cum așa, a replicat Socrate, Evanos nu este un filozof?

— Ba cred că este, a răspuns Simmias.

— Atunci va fi de acord cu mine, atât el cât și toți cei ce se dăruiesc filozofiei așa cum se cuvine. Desigur, nu-și va pune singur capăt zilelor, pentru că nimănui nu-i este îngăduit să o facă.

Socrate și-a schimbat poziția, lăsând să-i atârne picioarele din pat; tot ce a rostit a fost rostit astfel, șezând. Atunci Cebes l-a întrebat: „Cum poți afirma, Socrate, pe de o parte că nu-i este nimănui îngăduit să-și facă singur seama, iar pe de altă parte că un filozof este dispus să-l urmeze pe cel ce moare?

— Cum? Voi doi, Cebes și Simmias, nu cunoașteți deloc aceste probleme, voi, care ați stat atât de mult în preajma lui Philolaos[1)]?

— Nu știu nimic precis, Socrate.

— Ceea ce știu și eu este doar din auzite; cu toate

---

1) cel dintâi reprezentant literar al filozofiei pitagoreice; Philolaos din Kroton a trăit câtva timp la Teba, unde i-a avut ca elevi pe Simmias și Cebes.

acestea, vă împărtășesc bucuros tot ce am aflat. Poate că a sosit momentul potrivit ca, înainte de a părăsi lumea aceasta, să analizăm ce reprezintă această călătorie spre celălalt tărâm și să exprimăm printr-un mit ceea ce socotim că există acolo. Credeți că am putea face altceva, mai nimerit, înainte de apusul soarelui?

Cebes. — Spune-ne, așadar, Socrate, pe ce ne putem întemeia afirmația că nu-i este îngăduit nimănui să-și ia viața. În ceea ce mă privește, ca să revin la întrebarea ta de adineaori, l-am auzit pe Philolaos, ca și pe mulți alții, că nimănui nu-i este îngăduit să-și curme viața. Dar nimeni nu mi-a explicat vreodată de ce.

— Am să încerc eu să-ți deslușesc această oprelițe, în măsura în care voi putea să o fac.

Poate te va surprinde faptul că această problemă este singura care se poate rezolva numai într-un fel, care nu a depins de posibilitatea omului de a acționa, așa cum este cazul celorlalte probleme. Dat fiind că există oameni care, în anumite împrejurări, preferă moartea, socotind-o mai bună decât viața, ți se va părea, poate, de neînțeles ca celor care doresc să moară — pentru ei moartea fiind mai blândă decât viața — să li se refuze dreptul de a-și pune singuri capăt zilelor, socotindu-se că săvârșesc o nelegiuire.

Cebes a zâmbit ușor și a spus, în dialectul lui natal, beoțian: „Doar Zeus te-ar mai putea înțelege!"

— Această părere, înfățișată astfel, poate să pară lipsită de logică, a continuat Socrate, dar este întemeiată, fără îndoială. Doctrina cunoscută de cei inițiați, referitoare la această problemă, în care se spune că noi,

oamenii, suntem reținuți aici ca într-un post de pază, de unde nu avem dreptul nici să ieșim, nici să evadăm, mi se pare prea greu de pătruns; dar se afirmă foarte clar că zeii ne călăuzesc, iar noi facem parte din bunurile aflate în stăpânirea lor. Nu crezi că este așa?

— Ba da, o cred, a spus Cebes.

— Tu însuți, a continuat Socrate, cum ai reacționa dacă vreunul din sclavii tăi s-ar gândi să-și pună capăt zilelor, fără ca tu să i-o fi cerut? Nu te-ai supăra pe el și nu l-ai pedepsi cu asprime, dacă ți-ar sta în putință?

— Desigur, a spus Cebes.

— Dacă acceptăm acest punct de vedere, poate nu ar fi greșit să spunem că nu ne este îngăduit să ne luăm viața înainte de termenul hotărât de zei, așa cum mi se întâmplă mie, acum.

— Acest lucru, cel puțin, pare admisibil, a spus Cebes. Dar ceea ce spuneai tu adineaori, că filozofii ar accepta moartea fără împotrivire, mi se pare foarte ciudat, dacă ținem seama de faptul că noi am recunoscut că zeii au grijă de soarta noastră, iar noi suntem bunurile lor. Pare o faptă contrară rațiunii, ca oamenii cei mai înțelepți să părăsească cu seninătate această lume, asupra căreia veghează cei mai buni stăpâni din lume, zeii, dat fiind că, în cazul în care ar fi liberi, ei nu și-ar purta de grijă mai bine decât o fac zeii.

Firește, doar un nebun ar avea de gând să-și lase stăpânul, fără să chibzuiască la faptul că nu trebuie să părăsească un stăpân bun, ci, dimpotrivă, că e bine să rămână la el; în cazul acesta, fuga lui nu ar avea nici

o noimă. Un om cu judecată va dori să rămână mereu, cred eu, alături de cel care este mai bun decât el. Iată că ajungem acum la o concluzie verosimilă, contrară celor spuse mai înainte, Socrate: ar trebui ca înțelepții să fie mâhniți, atunci când mor, iar cei lipsiți de judecată să fie bucuroși.

Mi s-a părut că Socrate urmărise cu plăcere argumentarea ageră a lui Cebes. Întorcându-și privirea spre noi, ne-a spus: „Cebes este mereu în căutare de argumente contrare, pentru că nu se lasă repede convins de ceea ce i se spune".

— Și eu sunt de părere că, de data aceasta, raționamentul lui Cebes este cât se poate de corect, a adăugat Simmias. În ce scop oamenii cu adevărat înțelepți ar fugi de stăpânii lor, care le sunt superiori, și de ce s-ar despărți de ei, de bună voie? Sunt sigur că vorbele lui Cebes ție îți erau adresate, Socrate, care te învoiești atât de ușor să ne părăsești, pe noi și pe zeii care sunt, tu singur ai spus-o, cârmuitori desăvârșiți.

— Aveți dreptate, a răspuns Socrate; înțeleg că îmi cereți să răspund la toate obiecțiile acestea, și să-mi susțin cauza, ca la tribunal.

— Chiar asta dorim, a spus Simmias.

— Atunci, am să încerc să mă apăr, străduindu-mă să fiu mai convingător decât am fost în fața judecătorilor atenieni. Desigur, a continuat Socrate, dacă nu aș fi încredințat că voi găsi, pe lumea cealaltă, în primul rând alți zei, înțelepți și buni, și apoi oameni mai buni decât cei ce viețuiesc în lumea pământeană, aș avea

toate motivele să fiu mâhnit că mor. Nu vă temeți, Simmias și Cebes, nădăjduiesc să ajung la oameni de bine — dar nu o luați ca o afirmație categorică. În schimb, sunt sigur că voi găsi pe celălalt tărâm zei care să fie stăpâni deosebit de buni — și acest lucru îl afirm cu toată tăria. V-am explicat acum, de ce nu sunt supărat că mor și de ce am credința că există *ceva* după moarte, *ceva* care, potrivit vechilor credințe, va fi spre mulțumirea și bucuria mai mare a celor buni, decât a celor răi.

— Așadar, Socrate, a spus Simmias, vrei să te duci de lângă noi, păstrând aceste gânduri numai pentru tine? Cred că avem dreptul să ni le împărtășești; dacă izbutești să ne convingi, cauza ta e câștigată.

— Bine, voi încerca, a răspuns Socrate. Dar mai întâi să vedem ce dorește prietenul nostru Criton, care, de mult încearcă să ne spună ceva.

— Vreau să-ți comunic, Socrate, ceea ce mi-a spus și mi-a tot repetat cel ce-ți va da otrava: trebuie să vorbești cât mai puțin. El crede că te înfierbânți prea mult discutând și trebuie să te ferești de acest lucru când ți se dă otrava; altfel, s-ar putea să fii nevoit să iei de două sau de trei ori din ea.

— Lasă-l să vorbească, a spus Socrate. Nu are decât să pregătească mai multă otravă, ca să poată să-mi dea de două sau de trei ori, dacă este cazul.

— Bănuiam că vei răspunde așa, a spus Criton, dar el a insistat mult asupra acestui lucru.

Socrate. — Lasă-l să vorbească! Eu voi încerca acum să vă expun — voi sunteți judecătorii mei — și

să vă explic — motivele care mă fac să cred că un om care şi-a petrecut întreaga viaţă ca un filozof este îndreptăţit să nădăjduiască în clipa morţii că, după moarte, pe tărâmul lui Hades, se va împărtăşi din bunurile cele mai de preţ.

Vedeţi voi, Simmias şi Cebes, ceilalţi oameni nu-şi pot da seama că un om care şi-a închinat viaţa filozofiei nu a făcut altceva decât să se preocupe de trecerea spre moarte şi de ceea ce-i urmează.

Dacă este aşa, trebuie să recunoaştem că ar fi absurd ca un filozof adevărat să se revolte — când moartea i se înfăţişează — împotriva unui lucru pe care l-a urmărit întotdeauna.

Auzind cuvintele rostite de Socrate, Simmias a început să râdă.

Simmias. — Pe Zeus! Socrate, mă faci să râd, cu toate că nu îmi arde de râs în clipele acestea. Sunt sigur că cea mai mare parte a oamenilor ar crede, ascultându-te, că ai perfectă dreptate să vorbeşti despre filozofi în acest fel, iar oamenii de la noi, din Beoţia, ar fi de părerea ta din toată inima, şi anume că filozofii, dorindu-şi moartea, o merită din plin.

Socrate. — Ei nu ar spune decât adevărul, Simmias, cu excepţia faptului că aceşti oameni obişnuiţi nu sunt în măsură să cunoască nici motivele care-i determină pe filozofii adevăraţi să-şi dorească moartea, nici în ce sens se cuvine să moară şi nici felul de moarte care le este sortit. Să nu mai dăm atenţie părerii celorlalţi şi să analizăm noi, mai bine, problema aceasta. Credem, nu-i aşa, că moartea înseamnă ceva?

Simmias. — Desigur.

Socrate. — Înseamnă ea oare altceva decât despărțirea sufletului de trup? Ești mort, în momentul în care trupul, despărțit de suflet, rămâne singur, cu sine, iar sufletul, despărțit de trup, rămâne singur, împreună numai cu sine. Moartea nu reprezintă altceva, așa-i?

Simmias. — Așa este!

Socrate. — Să vedem acum, dragul meu, dacă îmi vei împărtăși părerea. Ceea ce îți voi spune ne va ajuta, poate, să deslușim obiectul analizei noastre.

Crezi că un filozof adevărat se va preocupa de ceea ce numim noi plăceri, cum ar fi mâncarea și băutura?

Simmias. — Nicidecum, Socrate!

Socrate. — Va căuta plăcerile pe care le oferă dragostea?

Simmias. — Câtuși de puțin!

Socrate. — Crezi că filozoful acordă o atenție deosebită felului în care arată? Că dorește să se remarce prin frumusețea veșmintelor și a încălțămintei sau prin alte podoabe ale trupului? Sau el nu le ia în seamă și le acceptă doar atunci când este nevoit să o facă?

Simmias. — Cred că le tratează cu dispreț, dacă este cu adevărat filozof.

Socrate. — Ești de părere, așadar, că, în general, un astfel de om nu manifestă nici un interes, pentru trup — neavând nici o înclinație în această direcție — și se preocupă doar de suflet?

Simmias. — Da!

Socrate. — Precizăm, deci, punctul următor: ținând seama de situația respectivă, despre care am vorbit, constatăm că filozoful se străduiește să desprindă cât mai mult sufletul de legăturile sale cu trupul; nu crezi că această latură îl deosebește de ceilalți oameni?

Simmias. — Sigur că da!

Socrate. — Mai departe. Nu crezi, Simmias, că cea mai mare parte a oamenilor își închipuie că dacă astfel de lucruri nu te bucură și nu te folosești de ele, nici nu merită să trăiești și că te poți socoti aproape mort dacă nu râvnești plăcerile trupești?

Simmias. — Este foarte adevărat ceea ce spui.

Socrate. — Și când este vorba despre dobândirea înțelepciunii trupul devine sau nu o piedică, dacă nu este asociat la această străduință? Îți explic acest lucru printr-un exemplu: văzul și auzul oferă oamenilor o anumită certitudine? sau e adevărat ceea ce susțin poeții neîncetat, că noi nu vedem și nu auzim nimic cu precizie? Ori, dacă aceste două simțuri ale omului nu sunt precise și nici sigure, celelalte, de bună seamă, vor fi și mai puțin, fiindu-le inferioare. Nu-i și părerea ta?

Simmias. — Ba da, întru totul.

Socrate. — Atunci, când ajunge sufletul să cunoască adevărul? Am văzut că, acționând de comun acord cu trupul, sufletul este îndrumat pe căi greșite.

Simmias. — Așa este.

Socrate. — Oare nu prin raționament sufletul poate dobândi o anumită percepere a realităților?

Simmias. — Ba da!

Socrate. — Dar sufletul raționează cel mai bine atunci când nu este tulburat de nimic, fără ca auzul, văzul, durerea, chiar o plăcere să-i stânjenească judecata limpede — retrăgându-se în sine cât mai mult, despărțit de trup, atât cât este cu putință, rupând orice legătură cu el, în încercarea de a percepe adevărul.

— Este drept.

Socrate. — Și aici sufletul filozofului nu acordă nici o atenție trupului, îl evită și caută să rămână singur, în sine?

— Așa mi se pare și mie.

Socrate. — Simmias, ce vom spune acum? Admitem că există ceva drept în sine sau că nu există nimic?

— Sigur că admitem.

— Și, de asemenea, că există ceva frumos și bun?

— Bineînțeles.

Socrate. — Ori, ai văzut tu vreodată așa ceva cu propriii tăi ochi?

— Niciodată.

Socrate. — Atunci le-ai perceput cu vreun alt simț? Mă refer la toate lucrurile de acest gen, ca mărimea, sănătatea, puterea, într-un cuvânt esența tuturor celorlalte lucruri, adică ceea ce sunt, în sine. Oare prin mijlocirea trupului percepem realitatea lor sau, mai curând, nu este adevărat că cel ce s-a pregătit foarte bine și minuțios să chibzuiască asupra lucrului pe care-l cercetează în sine, este cel ce va percepe cel mai bine esența fiecărui lucru?

— Desigur.

Socrate. — Ești de acord că mijlocul cel mai pur constă în examinarea fiecărui lucru numai cu cugetul, pe cât posibil, fără a accepta ca judecata să-i fie denaturată de văz sau de alt simț, neimplicându-l sub nici o formă, în raționament; și că este cazul, dimpotrivă, să se recurgă la cugetare, și numai la ea, întru totul pur, atunci când se urmărește cercetarea unui lucru în sine, în toată puritatea sa, neținând seama de văz, de auz, așadar de întregul trup, pentru că acesta, atunci când i se asociază sufletului, nu face decât să-l tulbure și nu-i îngăduie să ajungă la adevăr și la cunoaștere.

Simmias. — Este pe deplin adevărat ce ai spus, Socrate.

Socrate. — Rezultă din toate considerentele enumerate că adevărații filozofi ar trebui să discute și să reflecteze la probleme ca aceasta: se pare că moartea este drumul cel mai scurt care ne duce la țintă, pentru că atâta vreme cât asociem trupul cu rațiunea, în analiza noastră, și, prin urmare, sufletul nostru va fi pângărit, nu vom ajunge niciodată să obținem pe deplin ceea ce dorim, întrucât noi afirmăm că urmărim adevărul.

Trupul creează multe dificultăți, din cauza necesității de a fi hrănit, de a fi ferit de boli, stânjenindu-ne în strădaniile noastre de a afla adevărul. Ceea ce ne oferă trupul — patimi, pofte, temeri, iluzii de tot felul, nenumărate fleacuri — ne răpește orice posibilitate de a raționa. Trupul, cu poftele lui nesăbuite, provoacă neînțelegerile, bătăliile, războaiele; slujindu-l, trupul ne

înrobește și ne îndeamnă să purtăm războaie ca să adunăm cât mai multe bogății. Consecința acestei stări de fapt este că nu ne rămâne nici un răgaz pe care să-l închinăm filozofiei. Admițând chiar că ne-ar lăsa un anumit răgaz, de care am dispune pentru a analiza și a cerceta, lucrul cel mai rău care ni s-ar putea întâmpla, este intervenția sa, care nu aduce decât tulburare și confuzie, zădărnicind orice încercare a noastră de a discerne adevărul. S-a dovedit că dacă urmărim dobândirea cunoașterii pure a unui lucru, trebuie să facem abstracție de trup și să considerăm lucrurile în sine, numai cu ajutorul sufletului. Nu vom dobândi ceea ce râvnim și prețuim, și anume înțelepciunea, decât după moarte, așa cum o dovedește raționamentul nostru, și în nici un caz în timpul vieții.

Dacă într-adevăr este imposibil să ajungem la o cunoaștere pură, atât timp cât ținem seama de trup, înseamnă fie că această cunoaștere nu ne este îngăduită, fie că o vom obține după moarte, pentru că abia atunci sufletul va fi singur, cu sine, fără trup. Cât suntem în viață, cel mai bun mijloc de a ajunge la cunoaștere constă în ruperea oricărei legături cu trupul, atât cât este cu putință, în afara cazurilor în care se impune ca o necesitate, astfel încât să evităm orice pângărire, rămânând neprihăniți până când zeii ne vor chema la ei. Când ne vom purifica, eliberându-ne de nechibzuința trupului, vom fi, cred, în măsură să cunoaștem noi înșine lucrurile pure în toată puritatea lor, pentru că adevărul se află în ceea ce este absolut pur. Cel ce se lasă pângărit nu va ajunge niciodată să

cunoască puritatea absolută. Iată, Simmias, ce ar trebui să discute și la ce ar trebui să reflecteze filozofii adevărați. Nu ești de aceeași părere?

Simmias. — Ba da.

Socrate. — Dacă ceea ce am spus este adevărat, prietene, nădăjduiesc că, odată ajuns acolo unde mă duc, voi izbuti să ating țelul străduințelor mele de o viață. De aceea, călătoria pe care sunt nevoit să o fac astăzi îmi aduce această blândă speranță, ca unul care crede că spiritul îi este pregătit, ca și cum ar fi fost purificat.

Simmias. — Aceasta este sigur.

Socrate. — Ori, a purifica sufletul înseamnă tocmai a-l despărți cât mai mult de trup, obișnuindu-l să se adâncească numai în sine însuși, existând, atât pe lumea aceasta cât și în lumea de dincolo, singur, dezlegat de trup, ca de un lanț împovărător.

Simmias. — Firește.

Socrate. — Această eliberare, această despărțire a sufletului de trup, nu înseamnă, oare, moarte?

Simmias. — Ba da.

Socrate. — Atunci, după părerea noastră, țelul filozofilor adevărați, urmărit cu râvnă, permanent, constă în eliberarea sufletului, despărțit de trup. Așadar, ar fi ridicol ca un om care toată viața s-a pregătit în vederea trecerii spre moarte să se împotrivească atunci când moartea se apropie.

Simmias. — Neîndoielnic, este ridicol.

Socrate. — Este deci o realitate, Simmias, că adevărații filozofi își pregătesc trecerea spre moarte și

dintre toți oamenii ei sunt cei care se tem cel mai puțin de ivirea ei. Gândește-te bine la asta. Dacă ei nu se împacă cu trupul lor și doresc ca sufletul să le fie singur cu sine, iar pe de altă parte se tem și se revoltă, când trebuie să moară, nu înseamnă, oare, că ei sunt de o lipsă de consecvență izbitoare, atunci când nu vor să se ducă de bună voie într-un loc unde nădăjduiesc să dobândească chiar de la sosirea acolo, ceea ce și-au dorit cu înflăcărare toată viața: înțelepciunea, fiind totodată eliberați de o tovărășie supărătoare? Vezi tu, Simmias, s-au văzut mulți oameni care, la moartea unui iubit, a unei soții, a unui fiu, s-au hotărât în mod deliberat să-i urmeze în Hades, călăuziți de speranța de a-i revedea pe cei dragi, pe care-i plângeau, și de a rămâne împreună cu ei. Iar acum, când este vorba despre înțelepciune, cum îți închipui că omul care o prețuiește într-adevăr și care este ferm convins că nu va afla nicăieri, în altă parte decât în Hades, adevărata înțelepciune, cea neprețuită, cum îți închipui că s-ar revolta împotriva morții și nu s-ar duce de bunăvoie pe lumea cealaltă!

Cred că așa ar trebui să se comporte cel ce este cu adevărat filozof, având ferma convingere că nu va descoperi înțelepciunea pură decât acolo. Dacă așa stau lucrurile, nu ar fi, după cum spuneam, o lipsă de consecvență izbitoare, ca un astfel de om să se teamă de moarte?

Simmias. — Ba da, pe Zeus!

Socrate. — Prin urmare, când vei vedea un om îndurerat, pentru că se apropie clipa când trebuie să

moară, ai avea atunci dovada grăitoare că el nu prețuia înțelepciunea, ci trupul; că punea mare preț pe bogății, sau pe onoruri — pe una dintre ele sau pe amândouă.

Simmias. — Desigur, așa este cum spui tu.

Socrate. — Și ceea ce numim curaj, Simmias, nu este o altă trăsătură caracteristică a filozofilor adevărați?

Simmias. — Fără îndoială.

Socrate. — Iar cumpătarea, ceea ce se înțelege în mod obișnuit prin cumpătare, care constă în a nu se lăsa robit de patimi, ci a le ignora și a le înfrâna, nu este oare însușirea celor care se preocupă foarte puțin de trup și trăiesc ca niște filozofi?

Simmias. — Negreșit!

Socrate. — Dacă ai analiza curajul și cumpătarea altor oameni, ai spune că sunt destul de ciudate.

Simmias. — Cum așa, Socrate?

Socrate. — Știi că ei consideră moartea drept o mare năpastă?

Simmias. — Da.

Socrate. — Oare nu de teama unor nenorociri și mai mari cei care au curaj acceptă moartea, când sunt nevoiți să o accepte?

Simmias. — Așa este.

Socrate. — Prin urmare toți se arată curajoși, pentru că se tem, pentru că le este frică, tuturor, cu excepția filozofilor. Totuși este absurd să fii curajos din teamă și din lașitate!

Simmias. — Desigur.

Socrate. — Nu sunt în aceeași situație oamenii

moderați? Cumpătarea lor provine dintr-o anumită lipsă de cumpătare; degeaba spunem noi că așa ceva este imposibil, cumpătarea lor neroadă dovedește contrariul. Pentru că le este teamă să nu fie privați de alte plăceri, pe care le râvnesc, ei renunță la anumite plăceri, pentru a se bucura de altele, care îi robesc. Ei numesc necumpătare faptul de a fi robit de plăceri — deși ei se înfrânează de la unele, pentru că sunt robiți de altele. Aceasta dovedește ce am spus adineaori, că, într-un anumit fel, acei oameni sunt cumpătați dintr-o lipsă de cumpătare.

Simmias. — Așa se pare, Socrate.

Socrate. — Dragul meu Simmias, să credem oare că adevărata cale de a dobândi virtutea constă în înlocuirea unor plăceri cu altele, a grijilor, cu alte griji, a spaimelor, cu spaime, a celor mai mari, cu cele mai mici, ca și cum am schimba niște monede cu altele? Putem crede, din contră, că singura monedă valoroasă pentru efectuarea schimbului este înțelepciunea, pentru că numai cu acest preț și pe această cale se fac adevăratele cumpărări și vânzări, și că dreptatea, cumpătarea, curajul și, în general virtutea reală, se dobândesc odată cu înțelepciunea; iar faptul că i se adaugă sau se înlătură plăcerile, temerile și toate celelalte simțăminte de acest gen, nu prezintă nici o importanță. Dacă vor fi despărțite de înțelepciune și se vor schimba unele cu altele, nu rezultă decât o virtute înșelătoare, potrivită unor sclavi, care nu are nimic adevărat și rațional. Adevărul înseamnă, de fapt, o purificare de toate patimile acestea, iar cumpătarea, dreptatea, curajul și înțelepciunea însăși sunt un fel

de purificare. Îmi închipui că cei care au orânduit misterele[1] erau oameni deosebiți care au vrut să ne facă să înțelegem că orice om ajuns în Hades, fără să fi fost inițiat și purificat, va rămâne afundat în cloacă, iar cel ce a fost purificat și inițiat va sta alături de zei. Sunt „mulți cei care țin nuiaua, ca să pedepsească, dar cei iluminați sunt puțini", spun cei care cunosc tainele inițierii. După părerea mea, acești inspirați sunt cei care au fost filozofi adevărați. Ca să mă pot număra și eu printre ei, nu am precupețit nici un efort și m-am străduit cât am putut, toată viața. Oare am izbutit, într-o oarecare măsură? Mi-am dat toată osteneala, așa cum se cuvenea? Voi afla adevărul când voi ajunge acolo, dacă vor vrea zeii, foarte curând. V-am spus părerea mea.

Iată, Simmias și Cebes, tot ce am avut de spus ca să mă dezvinovățesc. Vedeți acum de ce nu mă întristez și nici nu mă împotrivesc că trebuie să vă părăsesc, pe voi și pe stăpânii mei de aici, deoarece sunt convins că dincolo, ca și aici, voi găsi stăpâni buni și prieteni buni. Ceilalți oameni nu înțeleg lucrul acesta. Acum, dacă felul în care mi-am susținut cauza v-a convins mai mult decât a reușit să-i convingă pe judecătorii atenieni, sunt mulțumit, este tot ce îmi pot dori".

După ce Socrate a rostit cuvintele acestea, Cebes a spus:

---

1) *misterele orfice* au răspândit în lumea greacă ideea și credința în nemurire. Cea mai înaltă datorie a unui om înțelept era purificarea.

— Ți-ai spus părerea cât se poate de bine, Socrate, dar ce ai spus în privința sufletului este greu de crezut; oamenii își spun, probabil, că sufletul desprins de trup nu mai există în altă parte, că se destramă și piere în aceeași clipă în care omul trece în neființă. Ei mai cred că, îndată ce se desparte de trup și se desface de el, sufletul se risipește ca o boare, ca un fum, luându-și zborul, și nu mai rămâne nimic, nicăieri. Căci, dacă sufletul s-ar afla undeva, existând în sine, izbăvit de toate relele pe care ni le-ai înfățișat adineaori, ar mai fi o mare și frumoasă nădejde, ca cele spuse de tine să se adeverească. Dar că sufletul ar dăinui după moartea unui om, păstrând o anumită activitate, precum și cugetul, aceasta necesită o confirmare și o justificare temeinică.

Socrate. — Ai dreptate, Cebes! Cum să procedăm? Ai vrea să facem o analiză adâncă a acestei probleme, ca să vedem dacă este demnă de crezut sau nu?

Cebes. — În ceea ce mă privește, mi-ar face plăcere să-ți ascult părerea.

Socrate. — De data aceasta nu cred că dacă ne-ar auzi cineva, fie și un poet comic, ar putea spune că flecăresc[1] și vorbesc despre lucruri care nu mă privesc. Dacă ești de acord, să judecăm temeinic problema aceasta.

Să ne întrebăm, mai întâi, dacă sufletele răposaților se află sau nu în Hades. După o veche tradiție, de care îmi amintesc acum, sufletele se află acolo, venind

1) poeții comici (Aristofan, Eupolis, Amipsias) și-au bătut joc deseori de Socrate, socotindu-l guraliv.

de aici, și revin aici, renăscând din ce este mort. Dacă problema se pune în felul acesta, și cei vii se întrupează din cei morți, înseamnă că sufletele noastre se află acolo; pentru că nu ar putea să renască dacă nu ar exista. Dacă suntem convinși că ce este viu nu ia naștere decât din ce este mort, existența sufletelor este dovedită din plin. În caz contrar, vom căuta altă dovadă.

Cebes. — Foarte bine.

Socrate. — Acum, nu-ți limita analiza la oameni, dacă vrei să descoperi mai lesne adevărul; extinde-o la toate animalele și la toate plantele, la tot ce ia viață; să vedem apoi, examinând toate acestea, dacă este adevărat că nici un lucru nu ia naștere decât din contrariul său — dacă îl are; de pildă, ce este frumos are drept contrariu ce este urât, ce este drept este opus unui lucru nedrept și, tot astfel, multe alte lucruri. Să vedem, așadar, dacă este neapărat nevoie ca tot ce are un contrariu să nu provină decât din acest contrariu; de pildă, dacă este absolut necesar ca un lucru să fi fost mai mic înainte de a ajunge să fie mai mare.

Cebes. — Da.

Socrate. — Și dacă a devenit mai mic, înseamnă că a fost mai întâi mai mare, transformându-se apoi în ceva mai mic.

Cebes. — Așa este.

Socrate. — Deopotrivă, cel mai slab purcede din cel mai puternic, iar cel mai iute din cel mai încet.

Cebes. — Asta e sigur.

Socrate. — Și dacă un lucru se înrăutățește, nu

înseamnă oare că ia naștere dintr-unul mai bun, iar altul devine drept, din ceea ce a fost nedrept?

Cebes. — Neîndoielnic.

Socrate. — Atunci, credem că s-a dovedit îndeajuns că toate lucrurile iau naștere în felul acesta, adică din contrariile lor?

Cebes. — Da.

Socrate. — Altă problemă: nu există aici, la aceste perechi de contrarii, o dublă trecere? Una, de la starea dintâi spre cea de-a doua, iar cealaltă, de la cea de-a doua, spre cea dintâi? Între starea unui lucru mai mare și a unuia mai mic se stabilește un raport de creștere și de micșorare, iar noi spunem că unul crește, iar celălalt descrește.

Cebes. — Da.

Socrate. — Nu se întâmplă același lucru, când vorbim despre descompunere și compunere, răcire și încălzire, și așa mai departe? Cu toate că nu ne putem explica uneori așa cum trebuie, pentru că nu am găsit termenii cei mai potriviți, socotim că în mod obligatoriu contrariile iau naștere unele din altele și că există între ele o stare de trecere reciprocă, a unora către celelalte.

Cebes. — Desigur.

Socrate. — Dar viața nu-și are și ea contrariul ei, după cum veghea are drept contrariu somnul?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — Care este contrariul acela?

Cebes. — Moartea.

Socrate. — Atunci aceste două lucruri, viața și

moartea, purced una din alta, dacă le considerăm contrarii, și cum sunt două, există între ele două stări de trecere?

Cebes. — Fără îndoială.

Socrate. — Pentru unul dintre elementele care formează perechea de contrarii, menționate mai înainte, vei vorbi tu, iar eu îți voi vorbi despre celălalt și despre trecerile lui. Îți reamintesc că unul este somnul, iar celălalt veghea; că somnul este zămislit de veghe, iar veghea, de somn; cele două treceri — sau zămisliri — duc la adormire în cazul uneia, și la trezire, în cazul celeilalte. Este destul de limpede?

— Foarte limpede.

Socrate. — E rândul tău, acum, să vorbești despre viață și despre moarte. Nu crezi că moartea este contrariul vieții?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — Și că iau naștere una din alta?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — Atunci ce zămislește viața?

Cebes. — Moartea.

Socrate. — Și moartea?

Cebes. — Trebuie să recunosc că este viața.

Socrate. — Atunci, din moarte se înfiripă tot ce capătă viață, plante și animale?

Cebes. — Așa se pare.

Socrate. — În consecință, sufletele noastre există în Hades?

Cebes. — Se pare că da.

Socrate. — Ori, una dintre cele două stări de trecere

ale acestor contrarii poate fi sesizată ușor, pentru că e foarte clar faptul de a muri, nu-i așa?

Cebes. — Desigur.

Socrate. — Ce facem? Să nu-i opunem acestei treceri trecerea sa contrară — natura s-ar dezechilibra atunci — sau să-i opunem morții trecerea sa contrară?

Cebes. — Trebuie, neapărat.

Socrate. — Care este această stare de trecere?

Cebes. — Reîntruparea.

Socrate. — În consecință, dacă există reîntrupare, înseamnă că este o trecere de la cei morți la cei vii?

Cebes. — Da.

Socrate. — Admițând astfel că tot ce este viu ia naștere din ce este mort, și invers, ce este mort, din ceea ce este viu, cred că am găsit o dovadă suficientă că sufletele morților există negreșit undeva, de unde revin la viață.

Cebes. — Mi se pare, Socrate, că este consecința de neînlăturat a principiilor asupra cărora am căzut de acord.

Socrate. — Nu am greșit deloc, Cebes, fiind de acord, și ți-o voi dovedi. Dacă stările de naștere nu s-ar echilibra, de la un contrariu la altul, și trecerile nu ar efectua o rotație; dacă, dimpotrivă, trecerile s-ar desfășura liniar — într-un singur sens — numai de la un contrariu la celălalt, dacă nu ar reveni către celălalt, în sens invers, îți dai seama că la sfârșit toate lucrurile ar fi la fel, s-ar afla în aceeași stare și nimic nu ar mai lua ființă.

Cebes. — Ce vrei să spui?

Socrate. — Nu-i deloc greu să înţelegi ce spun. Dacă, de pildă, ar exista numai trecerea spre somn, fără să fie echilibrată de trezirea generată de somn, îţi dai seama că Endymion[1] ar trece neobservat într-o lume toropită de somn, şi nu s-ar remarca nicăieri, pentru că toată lumea s-ar afla în aceeaşi stare, dormind ca şi el. Iar dacă totul ar fi astfel îmbinat încât să nu se desfacă vreodată, cuvintele lui Anaxagoras[2] „*Toate lucrurile au fost împreună*" s-ar adeveri curând. La fel, dragul meu Cebes, dacă tot ce este viu moare şi, odată mort, ar rămâne în această stare, fără a reveni la viaţă, nu crezi că este inevitabil ca, în cele din urmă, totul să fie mort şi să nu mai existe nimic viu? Dacă tot ce este viu s-ar zămisli din altceva, nu din ceea ce este mort, şi acest *tot* va pieri, s-ar găsi calea ca să nu se piardă totul în moarte?

Cebes. — Nu văd nici una, Socrate şi mi se pare că ai spus numai adevărul.

Socrate. — Aşa este, nimic nu poate fi mai adevărat, şi nu ne înşelăm dacă o recunoaştem. Există neîndoielnic o reîntoarcere la viaţă, că ce este viu este zămislit de ce este mort şi că sufletele morţilor există (soarta sufletelor bune fiind mai bună, iar a celor rele, şi mai rea).

— Acum, a spus Cebes, dacă este adevărat că pentru noi a învăţa nu înseamnă altceva decât a ne

---

1) geniul nopţii şi al somnului; prin extensie, şi al morţii, din cauza lungimii somnului său.

2) filozof grec (500-428 î. H.)

reaminti, așa cum spui tu adesea, aceasta ar constitui o nouă dovadă că, în mod inevitabil, ne reamintim în prezent ceea ce am învățat în trecut. Acest lucru nu ar fi posibil dacă sufletul nostru nu ar fi existat undeva, înainte de a se întrupa într-un înveliș omenesc. Așadar, putem conclude de aici că sufletul este nemuritor.

— Dar, Cebes, a spus Simmias, cum se poate demonstra ceea ce ai afirmat acum? Amintește-mi, te rog, pentru că în clipa aceasta nu-mi vine deloc în minte.

— O singură dovadă ajunge, a spus Cebes, dar este o dovadă concludentă: dacă îi întrebi pe oameni, punând întrebările corect și bine gândit, ei vor descoperi singuri adevărul, în oricare problemă, și nu ar fi în stare de așa ceva, dacă nu ar exista în ei înșiși cunoașterea și judecata corectă. Dați-i unui om să dezlege o problemă de geometrie — sau ceva similar —; experiența aceasta va demonstra, cât se poate de limpede, că lucrurile se petrec întocmai cum am afirmat mai înainte.

— Dacă această demonstrație nu te-a convins încă, Simmias, să vedem dacă, abordând problema din alt unghi, nu vei ajunge la părerea noastră. Îți vine greu să crezi, nu-i așa, că ceea ce noi numim cunoaștere reprezintă o reamintire? a spus Socrate.

— Nu pot spune că mi-e greu să cred, a replicat Simmias; aș vrea numai să știu ce este această reamintire, despre care vorbim. Mi-am amintit totul în legătură cu ceea ce ne-a explicat Cebes adineaori și sunt convins că așa este; cu toate acestea, aș vrea să

știu care sunt argumentele tale, Socrate, și mi-ar face mare plăcere să te ascult.

— Eu? a spus Socrate. Iată cum! Suntem de acord asupra acestui punct, nu-i așa, că pentru a-ți aminti ceva, trebuie să-l fi știut mai înainte?

— Total de acord!

— Suntem de acord și asupra celuilalt punct, și anume, atunci când ne parvine cunoașterea pe această cale, ea reprezintă o reamintire? Iată ce înțeleg eu prin „această cale": considerând că un om care a văzut, a auzit sau a perceput ceva, pe altă cale, nu numai că a luat cunoștință de acest lucru, ci s-a gândit și la altul, dintr-un domeniu diferit, nu suntem îndreptățiți, în cazul acesta să afirmăm că el și-a reamintit lucrul la care s-a gândit?

— Cum adică?

— Să luăm un exemplu: cunoașterea diferă, dacă ne referim la un *om* sau la o *liră*.

— Neîndoielnic!

— Nu știi ce li se întâmplă celor ce se iubesc, la vederea unei lire, a unui veșmânt sau a oricărui obiect folosit în mod obișnuit de cel îndrăgit? În clipa în care recunosc lira, apare în mintea lor imaginea celui căruia îi aparține această liră. Aceasta nu este altceva decât o reamintire, așa cum, atunci când îl vedem pe Simmias ne amintim adeseori de Cebes; aș putea da mii de exemple de acest fel.

— Mii, într-adevăr, pe Zeus! a spus Simmias.

— Nu se află, oare, într-un astfel de caz, a întrebat Socrate, un fel de reamintire, mai ales când este vorba

de lucruri pe care timpul sau neglijența le-a dat uitării?

— Sigur că da!

— Dar, privind un tablou, în care este pictat un cal sau o liră, nu ne putem reaminti un om? Văzând portretul lui Simmias, nu ne amintim de Cebes?

— Sigur că da!

— Nu rezultă oare, din toate acestea, că aducerea aminte provine atât din lucruri asemănătoare, cât și din lucruri neasemănătoare?

— Ba da!

— Și când ne amintim de ceva, în legătură cu lucruri asemănătoare, nu încercăm, implicit, să aflăm dacă acest lucru seamănă sau nu cu cel de care ne-am amintit?

— Este inevitabil!

— Să analizăm dacă e corect ce vreau să spun acum. Facem afirmația că există ceva identic — nu mă refer la o bucată de lemn, identică cu altă bucată de lemn, nici la o piatră, identică cu altă piatră, nici la altceva similar — ci la un lucru mai presus de toate acestea — mă refer la identitatea în sine. Putem spune că ea există sau că nu există?

— Da! Pe zei! a răspuns Simmias. Recunoaștem că există, minunat de bine!

— Știm noi ce este?

— Desigur!

— De unde deținem această cunoaștere? Nu cumva din lucrurile despre care vorbeam adineaori? Nu-i așa că, văzând bucăți de lemn, de piatră și alte lucruri identice între ele, ne-am gândit la această identitate,

care, totuși, diferă de ele? Sau crezi cumva că nu diferă? Mai analizează problema și din acest punct de vedere: nu se întâmplă uneori ca pietre identice, bucăți de lemn identice să pară — fiind mereu aceleași — când identice, când nu?

— Desigur.

— Dar lucrurile identice în sine ți s-au părut vreodată lipsite de egalitate, iar identitatea, o lipsă de egalitate?

— Niciodată, Socrate!

— Cu toate acestea, a continuat Socrate, plecând de la aceste lucruri identice, cu toate că se deosebesc de identitatea în sine, ai ajuns să o percepi și să o cunoști.

— Este foarte adevărat.

— Și aceasta, indiferent de faptul că este asemenea sau ne-asemenea cu aceste lucruri?

— Da.

— Este absolut indiferent, într-adevăr, a continuat Socrate. Din moment ce vederea unui lucru te-a făcut să te gândești la un altul, fie asemănător, fie neasemănător, înseamnă, neapărat, că a fost o reamintire.

— Desigur!

— Dar spune-mi, a continuat Socrate, ce ni se întâmplă în prezența bucăților de lemn identice și a obiectelor identice despre care am vorbit adineaori? Ne par identice, asemenea identității în sine, sau, în asemănarea lor cu identitatea îi sunt inferioare cu ceva sau cu nimic?

— Îi sunt inferioare cu mult.

— Suntem de acord că atunci când un om își spune, văzând un obiect: „Lucrul acesta, pe care-l văd, s-ar dori să fie asemenea unui alt obiect real, dar, lipsindu-i ceva, nu va putea fi asemenea acelui obiect real și-i va fi inferior"; cel care a gândit în felul acesta trebuie să fi cunoscut anterior obiectul căruia îi seamănă lucrul despre care vorbește — dar imperfect.

— Așa este.

— Ei bine, aceasta ni s-a întâmplat și nouă, referitor la lucrurile identice și la identitatea în sine, nu-i așa?

— Întocmai!

— Înseamnă că noi luasem cunoștință despre identitate înainte de momentul în care ne-am spus, văzând pentru prima oară lucruri identice între ele: „Toate aceste lucruri tind să fie asemenea identității, dar nu sunt, decât într-un mod imperfect".

— E corect ce spui!

— Suntem de acord și asupra altui punct, a spus Socrate, și anume că acest gând ne-a venit și nu a putut să ne vină decât din faptul că am văzut, am atins sau am perceput lucrul respectiv prin alt simț, pentru că, după părerea mea, toate aceste simțuri au aceeași valoare.

— Ele se echivalează, într-adevăr, Socrate, și vin în sprijinul argumentării discuției noastre.

— Atunci, de la aceste simțuri trebuie să primim noțiunea că toate identitățile sensibile tind spre această identitate în sine, fără a reuși să o atingă, pe deplin. Asta spuneam, nu?

— Chiar asta.

— Prin urmare, înainte de a începe să vedem, să auzim şi să ne folosim de celelalte simţuri, trebuie să fi cunoscut ce înseamnă identitatea în sine, ca să-i putem raporta identităţile pe care le percepem cu simţurile şi să ne dăm seama că ele vor să fie, toate, asemenea acelei identităţi, dar îi rămân inferioare.

— Este o consecinţă obligatorie, rezultată din ceea ce s-a spus, Socrate.

— Aşadar, de când am văzut lumina zilei, noi vedem, auzim şi ne folosim de toate celelalte simţuri?

— Desigur.

— Înseamnă deci că noi dobândisem anterior noţiunea de identitate?

— Da.

Socrate. — Rezultă, după cât se pare — că noi o dobândisem înainte de a veni pe lume.

— Aşa se pare.

Prin urmare, dacă noi am dobândit această cunoaştere înainte de a ne naşte şi în clipa în care ne-am născut ea există, deja, înseamnă că, atât înainte de a vedea lumina zilei, cât şi în clipa în care ne-am născut, noţiunea de egal, mare şi mic, exista, precum şi alte noţiuni de acest fel. Ceea ce am afirmat aici nu se raportează la identitate mai mult decât la frumuseţea în sine, la bine, la dreptate, şi la sacru în sine, sau, repet, la tot ceea ce considerăm că aparţine domeniului absolutului, fie în cadrul întrebărilor, fie în cadrul răspunsurilor pe care le prilejuieşte dezbaterea noastră; trebuie să admitem atunci că am dobândit toate

noțiunile acestea înainte de a ne naște.

— Este adevărat.

— Și apoi, aceste cunoștințe odată dobândite, dacă noi nu le-am uita de fiecare dată, ar însemna că noi le-am avea în clipa în care ne naștem și le-am păstra cât trăim. A ști nu reprezintă altceva decât păstrarea cunoștințelor dobândite, fără a le pierde, pentru că noi numim uitare pierderea cunoștințelor, nu-i așa, Simmias?

Simmias. — Cu siguranță, așa este, Socrate!

Socrate. — Dar dacă, presupun, am pierdut, născându-ne, cunoștințele pe care le-am dobândit înainte de a vedea lumina zilei, dar că, folosind simțurile noastre, în privința noțiunilor amintite, ne recăpătăm cunoștințele pe care le stăpâneam mai înainte, nu înseamnă oare că este adevărat că ceea ce denumim noi prin termenul „a învăța" nu este altceva decât redobândirea unei cunoașteri care ne aparținea? Folosind cuvântul „a-și reaminti" nu am folosit oare termenul potrivit?

Simmias. — Sigur că da!

Socrate. — Am văzut că se poate întâmpla ca, percepând un lucru cu văzul sau cu auzul sau cu oricare alt simț, acest lucru să ne facă să ne gândim la altul, pe care-l uitasem, având legătură cu el, fără a-i semăna, sau semănându-i. În consecință, trebuie să ne hotărâm: ori admitem ideea că ne-am născut stăpânind cunoașterea realităților în sine și că o păstrăm cât trăim, ori cei care învață nu fac altceva decât își reamintesc, știința fiind, de fapt, o reamintire.

Simmias. — Este perfect adevărat, Socrate.

Socrate. — Care este punctul de vedere pe care l-ai ales, Simmias? Ne naștem având cunoștințe sau ne reamintim apoi de lucruri pe care le cunoscusem dinainte?

Simmias. — Nu sunt în măsură să mă pronunț pe loc, așa cum ceri tu, Socrate.

Socrate. — Ei bine, îți voi pune o întrebare: cine cunoaște poate să explice ceea ce cunoaște sau nu poate să o facă?

Simmias. — Categoric că poate!

Socrate. — Crezi, cumva, că toți oamenii sunt în măsură să explice adevărurile despre care vorbeam?

Simmias. — Tare aș vrea să fie așa! Dar mă tem că mâine, la vremea aceasta, nu va mai fi nimeni pe lume în stare să îndeplinească cum trebuie această cerință.

Socrate. — Așadar nu crezi, Simmias, că toți oamenii cunosc aceste adevăruri?

Simmias. — Deloc.

Socrate. — În cazul acesta ei își amintesc ceea ce au învățat odinioară?

Simmias. — În mod inevitabil.

Socrate. — Când au căpătat sufletele noastre cunoașterea acestor adevăruri? În nici un caz de când existăm ca oameni.

Simmias. — Nu, firește!

Socrate. — Înseamnă că aceasta s-a petrecut mai înainte.

Simmias. — Prin urmare, Simmias, sufletele

existau înainte de a fi prinse în învelișul omenesc, fiind despărțite de trup, dar având capacitatea de a raționa?

Simmias. — Doar dacă nu dobândeam această cunoaștere în clipa venirii noastre pe lume; trebuie să ținem seama că mai există și această posibilitate.

Socrate. — Foarte bine, prietene! Atunci, în ce moment o pierdem? Nu ne naștem odată cu ea, ne-am înțeles asupra acestui punct. Atunci o pierdem chiar în clipa în care o primim? Sau poți să-mi precizezi un alt moment?

Simmias. — Nu există alt moment, Socrate; am spus o prostie, fără să bag de seamă.

Socrate. — Iată punctul la care am ajuns, Simmias: dacă frumusețea, binele și tot ceea ce ține de esență — de ceea ce poate fi cunoscut pătrunzând în adâncul lucrurilor cu ajutorul gândirii — există cu adevărat, dacă raportăm tot ceea ce vine de la simțuri la aceste lucruri care ni s-au părut că existau înaintea noastră, și care ne aparțin numai nouă, comparându-le cu acest tot, trebuie să admitem că, întrucât ele există, sufletul nostru există și el, anterior nașterii noastre; dacă ele nu ar exista, raționamentul nostru nu ar avea nici o noimă.

Simmias. — După părerea mea, este cât se poate de corect, Socrate. Într-adevăr este vorba despre aceeași necesitate, iar argumentația ta a invocat pe drept legătura strânsă dintre existența sufletului înainte de a ne naște și esența despre care vorbești. Rezultă cât se poate de limpede că frumusețea, binele și toate

celelalte pe care le pomeneai adineaori există, existența lor fiind cât se poate de reală. În ceea ce mă privește, sunt mulțumit de demonstrație.

Socrate. — Dar Cebes? Trebuie să-l convingem și pe el.

Simmias. — Cred că se declară și el satisfăcut, deși este cel mai perseverent om din lume, în privința neîncrederii pe care o arată față de raționamente. Cu toate acestea, cred că este destul de convins că sufletul nostru exista înainte de a ne naște. Dar nu s-a demonstrat încă, Socrate, că sufletul există și după moarte. Mai avem de combătut părerea celorlalți, despre care a vorbit Cebes. Omul simplu se teme că, în clipa morții, sufletul piere și el. Dacă sufletul poate fi zămislit, dacă se poate înfiripa din altceva, dacă există înainte de a se așeza într-un trup omenesc, în care sălășluiește și de care se desparte apoi, poate cineva să afirme că sufletul nu piere odată cu trupul?

Cebes. — Ai gândit bine, Simmias. Mi se pare că Socrate nu a dovedit decât jumătate din ceea ce trebuia demonstrat, și anume că sufletul nostru exista înainte de a ne naște. Trebuie să mai dovedească, pentru ca argumentarea să-i fie completă, și faptul că sufletul există și după moarte.

Socrate. — Este completă de pe acum, Simmias și Cebes, dacă adăugați această dovadă celei pe care am admis-o, și anume că ceea ce este viu purcede din ceea ce este mort. Dacă, într-adevăr, sufletul există înaintea noastră, iar atunci când viața se înfiripă, el nu poate fi zămislit decât din ceea ce este mort, nu

trebuie să admitem, implicit, și că există și după moarte, întrucât se va reîntoarce la viață? V-am dat astfel dovada cerută.

Văd că voi doi, Cebes și Simmias, ați dori să aprofundați și mai mult această problemă, dar vă temeți, ca niște copii, că în clipa în care sufletul părăsește trupul, el va fi dus de vânt și risipit în văzduh, mai cu seamă dacă în clipa morții vremea ar fi neprielnică și ar bătea un vânt puternic.

Cebes. (pufnind în râs) — Consideră că ne este frică, Socrate, și străduiește-te să ne convingi, sau, mai curând închipuiește-ți că noi am păstrat firea unui copil, pe care aceste lucruri îl înspăimântă; încearcă să-l convingi că nu trebuie să se teamă de moarte ca de un căpcăun.

Socrate. — Atunci să i se descânte copilului până îi va pieri teama.

Cebes. — Unde am putea găsi un magician bun, care să-l vindece de spaimă, când tu ne părăsești?

Socrate. — Grecia e mare, Cebes, și are mulți oameni minunați; mai sunt apoi numeroasele popoare barbare. Trebuie să străbateți toate aceste țări, să le cercetați fiecare ungher, până veți găsi magicianul de care aveți nevoie; nu trebuie să vă precupețiți nici banii, nici osteneala, pentru că scopul vostru le justifică din plin. Mai trebuie să-l căutați și printre voi, pentru că s-ar putea să găsiți lesne oameni mai pricepuți decât voi la descântece de felul acesta.

Cebes. — Așa vom face! Dar să revenim, dacă vrei, la punctul de la care am plecat.

Socrate. — Sigur că vreau, de ce nu?

Cebes. — Foarte bine.

Socrate. — Trebuie să ne punem întrebarea următoare: în cadrul cărei categorii de lucruri survine această suferință, care este destrămarea sufletului; pentru care categorie anume trebuie să ne temem și pentru care, nu? După aceea, vom cerceta cărei categorii îi aparține sufletul și, după aceea, vom preciza ceea ce avem de nădăjduit sau de temut, pentru sufletul nostru.

Cebes. — Așa este.

Socrate. — Ori, nu este adevărat că ceea ce a fost compus și ceea ce natura compune trebuie să se descompună în același fel în care a fost compus, iar dacă există ceva ce nu a fost compus, doar acel lucru este scutit de suferința despre care am vorbit?

Cebes. — Sunt convins că este așa.

Socrate. — Atunci putem admite că lucrurile care sunt mereu aceleași, rămânând în aceeași stare, nu sunt lucrurile compuse, iar lucrurile care se prezintă când sub o formă, când sub alta, care nu sunt niciodată aceleași, tocmai acestea sunt lucrurile compuse?

Cebes. — În ceea ce mă privește, o cred.

Socrate. — Să revenim acum la discuția noastră anterioară. Esența însăși — prin care noi înțelegem adevărul, așa cum rezultă din întrebările și din răspunsurile noastre — este oare mereu aceeași și în același fel sau uneori într-un fel, iar alteori în altul? Egalul în sine, frumosul în sine, fiecare lucru în sine, cu alte cuvinte adevărul, permite vreodată vreo schimbare, oricare ar fi ea, sau fiecare dintre aceste realități, fiind uniformă și

existând doar pentru sine, este întotdeauna aceeași și se manifestă în același fel și nu admite niciodată, nicăieri și sub nici o formă vreo modificare?

Cebes. — Ea rămâne în mod inevitabil în aceeași stare, sub aceeași formă.

Socrate. — Ce vom spune atunci despre mulțimea de lucruri frumoase — oameni, cai, veșminte și altele de același gen — care sunt fie identice, fie frumoase și sunt desemnate ca esențe? Rămân aceleași, sau, mai curând, contrar esențelor, putem afirma că nu sunt niciodată aceleași, nici în raport cu ele însele, nici în raport cu altele?

Cebes. — E adevărat ce spui; ele nu sunt niciodată aceleași.

Socrate. — Ori, aceste lucruri pot fi atinse, văzute și percepute de celelalte simțuri; invers, cele care sunt mereu aceleași nu pot fi sesizate decât prin raționament, prin gândire, lucrurile de acest gen nefiind vizibile și perceptibile nemijlocit.

Cebes. — Este foarte adevărat.

Socrate. — Să presupunem că există două categorii de lucruri, una vizibilă, iar cealaltă, invizibilă.

Cebes. — Să presupunem.

Socrate. — Că cea invizibilă este mereu aceeași iar cea vizibilă nu este niciodată aceeași?

Cebes. — Admitem și asta.

Socrate. — Spune-mi acum, ființa omenească nu este alcătuită din trup și din suflet?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — În care categorie se clasează trupul,

după părerea noastră? Cărei categorii îi corespunde cel mai bine, fiind strâns legat de ea?

Cebes. — Este evident că aparține categoriei vizibile.

Socrate. — Sufletul este vizibil sau invizibil?

Cebes. — Nu este vizibil, Socrate, cel puțin de către om.

Socrate. — Când discutăm despre ceea ce este și despre ceea ce nu este vizibil, luăm în considerație natura omenească; crezi cumva că este vorba despre o altă natură?

Cebes. — Nu, e vorba despre natura omenească.

Socrate. — Dar sufletul? Putem afirma că-l vedem sau că nu îl vedem?

Cebes. — Nu îl vedem.

Socrate. — Sufletul este, prin urmare, invizibil?

Cebes. — Da.

Socrate. — În consecință, sufletul se încadrează în categoria invizibilă, corespunzându-i mult mai bine decât trupul, care reprezintă categoria vizibilă.

Cebes. — Așa este, negreșit!

Socrate. — Îți amintesc ce spuneam adineaori: când sufletul se folosește de trup pentru a percepe ceva — fie cu ajutorul văzului, fie cu ajutorul auzului sau al oricărui alt simț — pentru că înseamnă că ne-am folosit de trup dacă am luat cunoștință de ceva printr-unul din simțuri — el este atras, atunci, datorită trupului, către ceea ce se schimbă; sufletul este derutat, tulburat, cuprins de amețeală, pentru că este în contact cu lucruri mereu în stare de schimbare.

Cebes. — Desigur.

Socrate. — Dar în cazul în care sufletul cunoaşte ceva numai prin propriile-i mijloace, el se îndreaptă spre lucrurile pure, veşnice, nemuritoare, nesupuse schimbării şi, întrucât are multe afinităţi cu ele, rămâne în preajma lor, atâta vreme cât este singur cu sine şi nu este stânjenit de nimic. Din momentul acela, sufletul îşi regăseşte echilibrul, fiind în legătură cu aceste lucruri, rămânând în mod constant acelaşi datorită legăturii nemijlocite cu ele — iar acestei stări a sufletului noi îi spunem cuget.

Cebes. — Foarte bine zis şi foarte adevărat, Socrate.

Socrate. — Care-i concluzia ta, după tot ce am spus? În care categorie se încadrează cel mai bine sufletul, corespunzându-i cât mai mult?

Cebes. — Mi se pare, Socrate, că nimeni — oricât de încăpăţânat ar fi! — nu ar putea tăgădui, după ce ţi-a ascultat argumentaţia, că sufletul are mai multă asemănare cu lucrul care este mereu acelaşi decât cu cel care nu este aşa.

Socrate. — Dar trupul?

Cebes. — El seamănă mai mult cu cealaltă categorie.

Socrate. — Să examinăm problema în felul următor: când sufletul şi trupul se află laolaltă, natura îl face pe unul sclav şi-i recomandă supunerea, iar pe celălalt îl îndreptăţeşte să poruncească şi să fie stăpân. Ţinând seama şi de aceşti factori, care anume se apropie cel mai mult de ceea ce este divin şi de ceea

ce este muritor? Sufletul sau trupul? Nu ești de părere că ceea ce este divin este în mod firesc hărăzit să călăuzească și să poruncească, iar ceea ce este muritor este sortit supunerii, fiind sclav?

Cebes. — Ba da, așa cred și eu.

Socrate. — De care factor este legat sufletul?

Cebes. — Evident, sufletul seamănă cu ceea ce este divin, iar trupul, cu ceea ce este muritor.

Socrate. — Judecă și tu, Cebes, dacă, din tot ce s-a rostit aici, nu rezultă că sufletul prezintă cea mai mare asemănare cu ceea ce este divin, nemuritor, inteligibil, simplu, indisolubil..., mereu același, deopotrivă cu sine, iar trupul seamănă foarte bine cu ceea ce este caracteristic omului, muritor, neinteligibil, multiform, degradabil și niciodată deopotrivă cu sine? Putem invoca vreun argument care să demonstreze că nu este așa?

Cebes. — Nu!

Socrate. — Atunci, nu este firesc ca trupul să se descompună foarte repede, dat fiind caracterul lui vremelnic, iar sufletul, dimpotrivă să fie cu desăvârșire indisolubil?

Cebes. — Fără discuție.

Socrate. — Ori, poți observa că atunci când omul moare, partea lui vizibilă, trupul, pe care-l numim cadavru și care zace în lumea vizibilă, deși prin natura lui este supus dezagregării și distrugerii, nu suferă la început nici un fel de transformare, rămânând foarte multă vreme în aceeași stare, mai cu seamă dacă cel decedat își menținuse o bună condiție fizică iar

moartea survenise într-un anotimp prielnic păstrării cadavrului într-o stare bună. În Egipt, unde trupul este descărnat și îmbălsămat, el rămâne aproape intact nesfârșit de mult, și chiar dacă putrezește, anumite părți, ca oasele și tendoanele, sunt aproape veșnice, nemuritoare. Nu este așa?

Cebes. — Ba da!

Socrate. — Putem afirma, prin urmare, că sufletul, care se duce într-un loc, care este, ca și el, nobil, pur, invizibil, la cel care este într-adevăr Cel Nevăzut[1], alături de un zeu înțelept și bun, loc unde — cu îngăduința zeilor — se va duce și sufletul meu, repet, putem susține cu tărie că sufletul, fiind înzestrat cu astfel de calități, și prin natura sa specifică, poate pieri risipindu-se în văzduhuri când părăsește trupul? Asta e convingerea majorității oamenilor. Dar, dragii mei Cebes și Simmias, lucrurile nu stau deloc așa. Iată mai curând, ce se întâmplă. Dacă, părăsind trupul, sufletul este pur, fiind complet detașat de el, întrucât în timpul vieții nu acceptase de bună voie nici o legătură cu el și se ferise de el, existând numai împreună cu sine, înseamnă că sufletul care se străduiește în acest fel nu face altceva decât să filozofeze în adevăratul înțeles al cuvântului, și își pregătește trecerea spre moarte cât se poate de lin; sau ești de altă părere?

Cebes. — Așa este, precum spui, Socrate.

Socrate. — Dacă sufletul se află în această stare, el se va îndrepta spre ceea ce este asemănător lui,

---

1) Hades.

spre ceea ce este invizibil, divin, nemuritor și înțelept, iar odată ajuns acolo, va fi fericit, despovărat de greșelile, nebunia, temerile, patimile sălbatice și toate celelalte rele ale omenirii și, așa cum se spune despre cei inițiați, sufletul va rămâne alături de zei. Trebuie să credem acest lucru, Cebes, sau nu?

Cebes. — Îl credem.

Socrate. — Dar presupunând că sufletul este întinat și impur când părăsește trupul, pentru că și-l asociase întotdeauna, îl îngrijise, îl îndrăgise, lăsându-se amăgit de dorințele lui într-atât, încât să considere că este adevărat numai ceea ce este trupesc, tot ce poate fi atins, văzut, băut, mâncat sau ceea ce poate sluji plăcerilor dragostei, și dacă sufletul s-a obișnuit să urască, să se teamă și să evite ceea ce este obscur și nevăzut, dar inteligibil și ușor de perceput pentru filozofie, crezi, Cebes, că un suflet care se află în această stare, va fi singur cu sine, împreună numai cu sine, când se va desprinde de trup?

Cebes. — Nicidecum.

Socrate. — Eu cred, dimpotrivă, că sufletul acesta este năpădit de elemente trupești, care s-au ivit și s-au înmulțit datorită strânsei legături cu trupul, de care nu se desface și căruia îi poartă de grijă.

Cebes. — Aceasta este sigur.

Socrate. — Dragul meu prieten, îți dai seama că elementele acestea împovărează, copleșesc, fiind pământene și vizibile. Sufletul în care s-au cuibărit este îngreunat, tras înapoi spre lumea vizibilă, temându-se de invizibil și, așa cum se spune, de

tărâmul lui Hades. Sufletul acesta rămâne în preajma mormintelor și a monumentelor funerare, unde au fost văzute întunecate fantome ale sufletelor, asemenea spectrelor acelor suflete care erau pângărite când părăseau trupul și care puteau fi văzute tocmai pentru că țineau de lumea vizibilă.

Cebes. — Este de crezut, Socrate.

Socrate. — Da, Cebes, este de crezut și faptul că acestea nu sunt sufletele celor buni, ci ale celor răi, care sunt nevoite să rătăcească prin locurile acelea, drept pedeapsă pentru felul în care au trăit mai înainte, care era greșit. Ele rătăcesc până când dragostea lor pentru elementul trupesc, de care sunt atât de legate, le înlănțuie din nou într-un trup.

Socrate. — Și atunci, firește, sufletele acestea vor sălășlui în ființe potrivite purtării lor din timpul vieții.

Cebes. — Despre care ființe este vorba?

Socrate. — De pildă, cei lacomi, violenți, beți; sufletele lor vor fi așezate, firește, în trupurile animalelor care le seamănă, ca măgarul, de pildă. Nu crezi că este așa?

Cebes. — Ba da, e firesc.

Socrate. — Sufletele celor care au ales nedreptatea, tirania, jaful vor pătrunde în trupurile lupilor, șoimilor, uliilor. După părerea ta, există vreun alt loc unde s-ar putea duce sufletele de acest fel?

Cebes. — Desigur, numai în aceste trupuri.

Socrate. — De asemenea, pentru celelalte este ușor de dedus unde se îndreaptă, potrivit cu propriile deprinderi.

Cebes. — Nici nu se poate altfel.

Socrate. — Sufletele cele mai favorizate, care au dreptul la cel mai bun loc, aparţin celor care au respectat şi au ţinut seama de virtutea civilă şi socială — pe care o numim cumpătare şi dreptate — pe care le-au deprins, aplicându-le în mod obişnuit, fără a recurge la filozofie sau la raţiune.

Cebes. — Cum sunt favorizate?

Socrate. — Este firesc să se reîntoarcă în fiinţe asemenea lor, blânde, obişnuite să trăiască în grupuri, cum sunt albinele, furnicile, sau să revină tot la fiinţa umană, zămislind oameni cinstiţi.

Cebes. — Este firesc!

Socrate. — Dar în tagma zeilor sunt primiţi numai cei care au fost filozofi şi al căror suflet, desprins de trup, a fost neprihănit; acest lucru este îngăduit celor preocupaţi de cunoaştere. Acesta este motivul, dragii mei Cebes şi Simmias, pentru care adevăraţii filozofi se feresc de patimile trupului, nu se lasă copleşiţi de ele şi le înfrânează; numai acest motiv le dictează felul de a fi, şi nu pentru că s-ar teme de sărăcie, ca oamenii care preţuiesc banul, sau pentru că le-ar fi frică de o existenţă obscură, nedemnă, de mizerie, ca oamenii dornici de onoruri şi de putere.

Cebes. — Într-adevăr, Socrate, nu li s-ar potrivi deloc o astfel de purtare.

Socrate. — Nu, pe Zeus! Aşa îţi poţi explica de ce oamenii care se preocupă de sufletul lor şi nu trăiesc pentru a-şi slăvi trupul, fiind robiţi de el, întorc spatele tuturor celor pe care i-am pomenit mai înainte; ei nu

urmează același drum, pentru că acei oameni nu știu unde se duc. Convinși că nu trebuie să se abată de la principiile filozofiei, că nu trebuie să-i stânjenească acțiunea de eliberare și de purificare, filozofii urmează drumul pe care li-l arată ea.

Cebes. — Cum, Socrate?

Socrate. — Am să-ți spun. Prietenii științei știu că atunci când i s-a încredințat filozofiei călăuzirea sufletului lor, acesta era înlănțuit de trup, contopit cu el, obligat să perceapă adevărurile prin mijlocirea trupurilor, ca prin gratiile unei temnițe, în loc să poată să o facă singur; sufletul era cufundat într-o totală ignoranță. Lucrul cel mai cumplit, în această întemnițare, sesizat de filozofie, este un rezultat al poftelor, astfel încât tocmai cel întemnițat era cel ce își strângea și mai bine lanțurile. Prietenii științei, după cum spuneam, știu că filozofia le-a preluat sufletul în stadiul acela, și se străduiesc să-l descătușeze, încurajându-l cu blândețe, arătându-i că în cercetarea adevărurilor, mărturia depusă de ochi, de urechi sau de alte simțuri implică multe iluzii. Filozofia înseamnă ca sufletul să renunțe la serviciile lor dacă nu este nevoit să o facă, să se reculeagă în sine, să nu se încreadă decât în sine și în ceea ce a perceput el însuși, prin propriile mijloace, să se convingă că nu este nimic adevărat din ceea ce vede cu ajutorul altor mijloace și care se schimbă după varietatea condițiilor în care se află, de vreme ce lucrurile de acest fel sunt vizibile, sensibile, iar ceea ce vede sufletul, datorită lui însuși, este inteligibil și invizibil.

Prin urmare, având ferma convingere că nu trebuie să se opună acestei eliberări, sufletul filozofului adevărat se ține departe de plăceri, patimi, necazuri, neliniști, atât cât este cu putință. Sufletul își dă seama că atunci când ești cuprins de patimă, tulburat de necazuri, de neliniște, starea pe care o resimți nu este atât de gravă pe cât ți se pare, dar că ai căzut pradă celui mai cumplit rău, căruia nu i se dă atenție.

Cebes. — Care este răul acela, Socrate?

Socrate. — El constă în faptul că sufletul unui om, cuprins de patimă sau tulburat de suferință, este constrâns să creadă, prin forța împrejurărilor, că ceea ce simte este foarte precis și foarte adevărat; dar nu acesta este adevărul. Aceste lucruri sunt vizibile, în general, nu-i așa?

Cebes. — Da.

Socrate. — Nu înseamnă atunci că în momentul în care este puternic tulburat, după cum am arătat, sufletul a fost înlănțuit de către trup?

Cebes. — Cum așa?

Socrate. — Pentru că fiecare plăcere sau fiecare durere țintuiește sufletul de trup, făcându-l asemenea lui, încredințându-l că este adevărat numai ce spune trupul. Ori, deoarece îmbrățișează părerea trupului și-i împărtășește plăcerile, în mod inevitabil sufletul deprinde același fel de a trăi și aceeași conduită morală; prin urmare nu va putea ajunge pur în Hades, fiind pângărit de trupul pe care l-a părăsit.

De aceea, sufletul pogoară curând în alt trup, și se fixează acolo ca o sămânță pusă în pământ, fiind lipsit,

așadar, de orice legături cu ceea ce este divin, pur și simplu.

Cebes. — Este foarte adevărat, Socrate.

Socrate. — Acestea sunt motivele care-i determină pe adevărații prieteni ai științei să fie moderați și curajoși și nicidecum pentru motivele imaginate de ceilalți oameni. Oare tu gândești ca ei?

Cebes. — Eu? Nu, bineînțeles.

Socrate. — Și bine faci: sufletul filozofului raționează așa cum ți-am spus; nu se gândește nici o clipă că filozofia îl va descătușa, numai pentru ca, odată eliberat, să se lase în voia patimilor sau a necazurilor ca să fie din nou înlănțuit, reluând astfel totul de la capăt, asemenea Penelopei care destrăma pânza pe care o țesuse în ajun. Dimpotrivă!

Sufletul filozofului adevărat stăpânește patimile, nefiind tulburat de ele, se conduce după cum îi dictează rațiunea, în mod neabătut, contemplă ceea ce este adevărat, divin, fără nici o tangență cu trupul, fiind încredințat că numai în felul acesta trebuie să trăiască toată viața și că, după moarte, va fi condus spre ceea ce îi este deopotrivă, înrudit, fiind izbăvit de toate relele omenirii.

Un suflet pregătit în acest fel, Simmias și Cebes, care s-a străduit să se detașeze de trup, nu are de ce să se teamă că va pieri odată cu trupul, și că va dispărea în văzduh, purtat de vânt oriunde, fără a mai exista undeva.

Cuvintele rostite de Socrate au fost ascultate cu atenție, după care a urmat o tăcere îndelungată. Socrate

era vădit preocupat de subiectul discuției noastre, care ne captivase și pe noi. Numai Cebes vorbea cu Simmias, pe șoptite. Socrate a remarcat acest lucru și le-a spus:

Socrate. — Ei! Poate vi se pare că nu am spus totul.

Au rămas, într-adevăr, destule îndoieli și obiecții, pe care ar trebui să le analizăm, dacă vrem să aprofundăm această problemă. Dacă discutați despre altceva, nu am nimic de spus. Dar dacă subiectul dezbaterii noastre vă frământă, nu stați la îndoială, spuneți ce aveți de spus, dacă aveți ceva de adăugat sau de lămurit; dacă socotiți că vă pot fi de folos, pentru rezolvarea problemei noastre, voi fi secundantul vostru.

Simmias. — Am să-ți spun adevărul, Socrate. De câtva timp, fiecare dintre noi, cuprins de îndoială, îl îndeamnă pe celălalt să-ți pună o întrebare, la care tare mult ne-ar plăcea să răspunzi, dar nu îndrăznim să te tulburăm, de teamă să nu-ți creăm o stare neplăcută.

Socrate (râzând încetișor). — Vai, Simmias, îmi dau seama cu câtă greutate aș izbuti să-i conving pe ceilalți oameni că nu consider drept o nenorocire ceea ce mi se întâmplă, de vreme ce nu pot să vă conving măcar pe voi, care vă temeți că sunt mai supărat și mai prost dispus decât am fost vreodată. Mi se pare că mă considerați inferior lebedelor, în privința prezicerii. Când simt că li se apropie sfârșitul, lebedele cântă mai mult și mai melodios decât au făcut-o vreodată, pentru că sunt bucuroase că se duc la zeul pe

care-l slujesc. Dar oamenii, datorită spaimei lor de moarte, ponegresc lebedele, afirmând că ele deplâng trecerea lor spre moarte printr-un cântec de jale. Oamenii aceştia nu se gândesc că nici o pasăre nu cântă când îi este foame sau îi este frig sau suferă, nici măcar privighetoarea sau rândunica, sau pupăza, despre care se spune că îşi plâng durerea atunci când încep să cânte. După părerea mea, nici ele, nici lebedele nu cântă de jale, ci dimpotrivă. Lebedele, fiind consacrate lui Apollo, sunt profetese; ele cântă şi se bucură în ziua în care le este dat să moară, mai mult decât oricând, prevestind că se vor bucura în Hades de bunurile cele mai de preţ. Ori, m-am convins că, asemenea lebedelor, slujesc şi eu acelaşi zeu, care mi-a hărăzit şi mie acelaşi dar al profeţiei şi că nu sunt mai mâhnit decât ele când viaţa mi se sfârşeşte. Iată de ce, ţinând seama de acest lucru, puteţi să vorbiţi şi să puneţi câte întrebări doriţi, atât cât vă vor îngădui Cei Unsprezece atenieni.

Simmias. — Perfect! Îţi voi mărturisi îndoielile mele, iar Cebes, la rândul lui, îţi va spune cu ce nu este de acord din cele ce s-au spus aici. Cred, Socrate, fără îndoială, ca şi tine, că în acest domeniu este imposibil sau extrem de greu să cunoşti adevărul, cât timp trăieşti; totuşi ar fi o dovadă de mare delăsare de a nu supune unei critici minuţioase tot ce se cunoaşte în această privinţă şi totodată o slăbiciune, de a abandona cercetarea înainte de a te fi străduit să studiezi problema sub toate aspectele. Suntem reduşi la alternativa de a afla de la altul sau de a descoperi

noi înșine despre ce este vorba, iar, dacă nu este posibil, să alegem, dintre doctrinele concepute de oameni, pe cea mai bună și mai convingătoare; ea va fi pentru noi pluta pe care ne vom îmbarca, pe tot parcursul vieții.

Firește, viața poate fi străbătută și cu un alt vehicul, mai trainic, cu mai puține riscuri, aici mă refer la revelația divină. Așadar, chiar în clipele acestea, nu-mi va fi rușine să te întreb, pentru că mi-ai dat voie, și nu-mi voi reproșa mai târziu că nu am spus astăzi ceea ce gândesc. În ceea ce mă privește, Socrate, când îmi reamintesc singur sau cu Cebes, tot ce s-a spus, nu mi se pare pe deplin mulțumitor.

Socrate. — Prietene, este posibil ca impresia ta să fie corectă; dar spune-mi ce te nemulțumește?

Simmias. — S-ar putea spune același lucru despre armonia unei lire și despre lira însăși și despre coardele sale, și anume că armonia este ceva invizibil, spiritual, divin, de o frumusețe desăvârșită, la o liră acordată; lira însăși și coardele sale sunt corpuri, materie, lucruri compuse, pământene, legate de natura lor supusă morții. Să presupunem acum că lira se sfărâmă sau că i se rup sau i se taie coardele; că susținem apoi, în felul tău de a argumenta, că această armonie există încă, negreșit, nefiind distrusă. Este cu neputință ca, având coardele rupte, lira cu coardele sale — care sunt de natură vremelnică, supusă morții — să existe încă, iar armonia, care provine din aceeași familie ca divinul și eternul, fiind de aceeași natură, să fie distrusă, pierind înaintea lucrului supus morții. Nu, am spune

noi, armonia dăinuie încă undeva, negreșit, iar lemnul și coardele vor fi putrezit de mult, înainte ca ea să sufere vreo modificare. Tu însuți, Socrate, tu știi foarte bine că ideea pe care ne-o facem despre suflet este aproximativ aceasta: după cum trupul nostru este încordat și menținut în echilibru de diferite elemente ca frigul, căldura, uscăciunea, umiditatea și alte lucruri de felul acesta, și sufletul reprezintă o îmbinare și o armonizare a acelorași elemente, dacă ele au fost combinate într-o măsură potrivită și corectă. Ori, dacă sufletul este cu adevărat o armonie, este evident că atunci când trupul este încordat sau vlăguit, nemăsurat de mult, din cauza bolilor sau a altor necazuri, în mod inevitabil, sufletul, în ciuda naturii sale divine, piere îndată, ca toate celelalte armonii care se află în sunete și în toate lucrările făuritorilor, în timp ce rămășițele pământești ale unui trup durează multă vreme, până când vor fi arse sau vor putrezi. Sfătuiește-ne ce răspuns putem da acestei argumentații, dacă afirmăm că sufletul nostru, reprezentând o îmbinare a calităților trupului, piere primul, în ceea ce numim noi moarte.

Socrate și-a plimbat privirea de la unul la altul, după cum îi era obiceiul, a zâmbit și ne-a spus:

— Obiecția lui Simmias nu este neîndreptățită, cu siguranță. Dacă unul dintre noi are mintea mai ageră decât a mea, să-i răspundă imediat, pentru că mi se pare că Simmias a combătut puternic argumentarea. Dar, înainte de a-i răspunde, să-l ascultăm și pe Cebes, să vedem ce-i reproșează raționamentului. Vom

câştiga, astfel, timp, pentru a chibzui mai bine răspunsul. Haide, Cebes, spune-ne ce te-a nemulţumit şi ţi-a stârnit neîncrederea.

Cebes. — Mi se pare că problema a rămas în acelaşi stadiu ca mai înainte, vulnerabilă sub acelaşi aspect. Nu revin asupra afirmaţiei că sufletul nostru exista înainte de a pătrunde în acest înveliş uman; dacă pot să fac o apreciere — fără a fi acuzat de înfumurare — lucrul acesta a fost dovedit cu măiestrie şi cu eleganţă. Dar nu sunt convins că sufletul mai există undeva, după ce am murit. Cu toate acestea, nu accept obiecţia lui Simmias, care susţine că sufletul nu este mai puternic şi mai trainic decât trupul; pentru că eu cred că sufletul este superior trupului, infinit mai mult, sub toate aspectele. „Atunci de ce, ar spune raţionamentul, mai eşti neîncrezător, când vezi că după moarte, partea cea mai slabă din om dăinuie încă? Nu crezi că ar trebui să dăinuiască totodată şi partea lui cea mai puternică?" Să vedem dacă replica mea la această întrebare este potrivită. Cred că trebuie să recurg la o comparaţie, ca Simmias. Vorbind în felul acesta, mi se pare că am rosti cuvintele următoare, la moartea unui bătrân ţesător: „Moşul nu a murit, el este în viaţă, bine sănătos, undeva", şi am arăta, ca dovadă, haina pe care o purta şi pe care o ţesuse el însuşi, subliniind faptul că haina există, în bună stare, şi că ea nu a pierit. Dacă cineva ar respinge acest raţionament, l-am întreba ce durează mai mult, omul sau haina de care se foloseşte, iar dacă ar fi răspuns că omul este mult mai trainic, am putea crede că s-a

demonstrat că omul este fără îndoială în viață, sănătos întrucât ceea ce era mai puțin durabil decât el nu a pierit.

În realitate, adevărul se prezintă cu totul altfel, Simmias, după părerea mea. Fii atent la ce-ți spun. Întreabă-l pe primul venit și acesta îți va arăta că un astfel de raționament este o nerozie, pentru că acel țesător, după ce a rupt multe haine pe care le-a țesut el însuși, a murit în urma lor, oricât ar fi fost ele de numeroase, dar înainte de a o fi purtat pe cea din urmă; pentru acest motiv, un om nu este nici mai plăpând și nici mai slab decât o haină. Comparația aceasta s-ar potrivi mai bine sufletului și trupului și am putea afirma, pe bună dreptate, că sufletul dăinuie mult timp, pe când trupul este mai slab și are o existență mai scurtă. Am mai putea spune că sufletul se folosește de mai multe trupuri, îndeosebi dacă viața este lungă. Dacă noi considerăm că trupul este pieritor și că se distruge, cât timp omul este încă în viață, iar sufletul reface întotdeauna — țese din nou — ceea ce s-a tocit, rezultă, în mod obligatoriu, că atunci când sufletul piere, el poartă ultimul veșmânt pe care l-a țesut, singurul care rămâne după moartea sa; când sufletul a pierit, trupul își arată îndată slăbiciunea firească și se distruge, putrezind. Prin urmare, nu suntem încă în măsură să credem, bizuindu-ne pe acest argument, că după moarte sufletul nostru mai există undeva.

Dacă l-am aproba pe cel care susține această părere într-o măsură mai mare decât tine, dacă am fi de

părere că sufletele nu numai că au existat într-o perioadă anterioară naşterii noastre, ci şi că nu există nici o oprelişte ca unele dintre ele să mai dăinuie, chiar după moartea noastră, că viaţa lor este prelungită, că se pot naşte de mai multe ori, murind din nou — pentru că sufletul este destul de puternic ca să reziste la mai multe reîntrupări. Dacă am aproba toate acestea, dar am respinge ideea că sufletul nu osteneşte în cursul numeroaselor sale întrupări şi că nu piere de tot, într-una din morţile sale; dacă am adăuga şi faptul că moartea şi distrugerea trupului, care-i dă sufletului lovitura de graţie, nu este cunoscută de nimeni, pentru că nu-i este posibil unui om să se pronunţe în această privinţă, ei bine, în acest caz, omul care şi-ar aştepta moartea cu încredere ar fi un nebun, în afara cazului în care ar putea dovedi că sufletul este cu totul nemuritor şi nepieritor. Altminteri, omul care este pe patul de moarte trebuie să se teamă că sufletul lui va pieri cu desăvârşire în clipa în care se va despărţi de trup.

Cele spuse de ei ne-au descumpănit, după cum ne-am mărturisit mai târziu: convinşi pe deplin de raţionamentul anterior, eram acum din nou încurcaţi, punând la îndoială ceea ce se spusese şi ceea ce urma să se spună. Ne întrebam dacă nu cumva suntem judecători nepriceputi şi ne temeam că lucrurile nu vor putea fi dovedite.

Echecrates. — Mă jur, Phaidon, că nu te acuz! Te-am ascultat şi sunt şi eu tentat să spun: „Cărui raţionament îi vom da crezare, de vreme ce raţionamentul lui

Socrate, care era atât de convingător, s-a discreditat?" Într-adevăr, părerea potrivit căreia sufletul nostru este un fel de armonie m-a captivat și mă atrage și în prezent. Tratarea acestei probleme mi-a amintit că, până acum, împărtășeam această părere; trebuie să o iau de la capăt și am mare nevoie de o nouă probă că sufletul celui decedat nu piere împreună cu el. Spune-mi, te rog, cum a înțeles Socrate să continue dezbaterea și dacă a părut și el stingherit, așa cum ați fost voi; dacă și-a consolidat argumentația; în sfârșit, aș vrea să știu dacă raționamentul lui a fost convingător sau nu a avut acest efect. Povestește-ne totul, amănunțit, cât mai exact.

Phaidon. — Îți mărturisesc, Echecrates, că Socrate m-a uimit de multe ori, dar nu l-am admirat niciodată mai mult ca în această împrejurare, fiind alături de el. Faptul că a răspuns la obiect nu era câtuși de puțin surprinzător, din partea unui om ca el; ceea ce m-a impresionat și am admirat cel mai mult au fost bunăvoința, îngăduința, considerația acordate obiecțiilor acestor tineri — cu spiritul lui pătrunzător și-a dat repede seama de impresia pe care au făcut-o asupra noastră — apoi, m-a uimit cu câtă dibăcie ne-a spulberat temerile, aducându-ne din nou, ca pe fugari și învinși, la punctul de plecare al raționamentului său, ca să-l analizăm împreună cu el.

Echecrates. — Și cum a procedat Socrate?

Phaidon. — Am să-ți spun. Mă așezasem pe un scaun jos, aproape de pat; stăteam la dreapta lui și el se așezase într-un loc mult mai ridicat față de al meu.

M-a mângâiat pe cap și, prinzându-mi părul lung — pentru că avea obiceiul să se joace cu părul meu de câte ori avea ocazia — mi-a spus:

— Mâine, Phaidon, îți vei tăia părul acesta frumos?

— Așa se pare, Socrate, am răspuns.

— N-ai să faci așa ceva, crede-mă!

— Atunci ce vrei să fac? am întrebat.

— Astăzi voi cere să mi se taie părul și tu, pe al tău, dacă raționamentul nostru va cădea și nu-l vom putea reînsufleți. Dacă aș fi în locul tău, în cazul în care mi-ar lipsi argumentul, aș face legământ, ca argienii[1], ca să nu-mi las părul să crească până ce nu voi fi combătut raționamentul lui Simmias și Cebes, dovedind că nu este corect.

— Nici Heracles nu ar fi în stare să lupte odată cu doi!

— Atunci, presupune că eu sunt Iole și cheamă-mă în ajutor, cât este încă lumină.

— Te chem, nu ca Heracles, ci ca Iole, care-l cheamă pe Heracles.

— Nu are nici o importanță, dar mai întâi să prevenim o primejdie.

— Care?

Socrate. — Riscăm să devenim misologi[2] așa cum

---

1) Herodot spune că argienii, după o luptă cu spartanii și pierderea unui oraș, și-au tăiat părul și i-au blestemat pe cei ce-l vor lăsa să crească înainte de a recuceri orașul de la spartani.

2) cei care urăsc rațiunea.

cineva poate deveni mizantrop; nu se poate întâmpla ceva mai cumplit unui om decât să capete aversiune față de raționamente. Misologia are aceeași origine ca mizantropia, cauzele care le determină sunt aceleași. Mizantropia se strecoară în suflet atunci când — fără a cunoaște — s-a acordat cuiva o prea mare încredere socotind că persoana aceea este de bună credință, chibzuită și cinstită; puțin timp după aceea se constată că este rea și falsă. Greșeala aceasta se repetă și cu altă persoană. Când se repetă prea des, mai ales cu cei mai buni prieteni și cu cei mai buni colegi, după atâtea decepții sfârșești prin a-i dușmăni pe toți, socotind că nimeni nu este demn de încredere. Nu ai observat și tu că așa se întâmplă?

— Ba da, am spus.

— Nu credeți că este o rușine? Nu credeți că atunci când un astfel de om stabilește o legătură cu semenii săi, nu cunoaște nimic despre omenire? Dacă ar fi fost în cunoștință de cauză, în raporturile cu ei, ar fi luat lucrurile așa cum sunt, adică oamenii desăvârșit de buni sau oamenii total răi sunt destul de puțini; între aceste extreme se situează cei mai mulți, pe calea de mijloc.

— Ce înțelegi tu prin asta? am întrebat.

— Ceea ce se înțelege și când se vorbește despre oameni extrem de mici și despre oameni extrem de înalți. Nu există raritate mai mare decât un om extrem de înalt sau extrem de scund, nu crezi? Sau un om extrem de încet, celălalt fiind extrem de iute — frumos sau urât, alb sau negru? Nu ai observat că extremele

sunt rare, în număr mic, iar media dintre ele cuprinde cel mai mare număr?

— Ba da, am spus.

— Nu crezi, a adăugat Socrate, că dacă s-ar organiza un concurs de răutate s-ar constata și cu această ocazie că există un număr foarte restrâns de câștigători?

— Este cu putință, am spus.

— Da, este cu putință, a continuat Socrate; dar nu sub aspectul acesta se poate preciza asemănarea dintre raționamente și oameni — tu m-ai îndemnat să discut despre acest subiect și te-am ascultat. Iată unde este asemănarea: atunci când am fost convinși, fără a cunoaște arta de a raționa, că un raționament este adevărat și după aceea, în scurt timp să ne dăm seama că era greșit — uneori este într-adevăr așa, dar alteori nu — și experiența poate fi reluată, cu alte raționamente. Știi bine ce se întâmplă, mai ales cu oamenii care și-au petrecut tot timpul discutând în contradictoriu: ei ajung să creadă că au devenit foarte înțelepți și că ei sunt singurii care au descoperit că nu există nimic rațional și sigur, în nici un lucru și în nici un raționament, că totul se află într-un flux și reflux continuu, ca în Euripe[1], afirmând că nimic nu rămâne în aceeași stare, nici o clipă.

— Este foarte adevărat, am spus.

— Atunci, Phaidon, a continuat Socrate, dacă este

1) coridor îngust, între insula Eubeea și Beoția unde se produc curente marine puternice.

adevărat că există raționamente adevărate, solide și clare, de înțeles, ce poate fi mai supărător decât să vezi că unui om care a ascultat câteva raționamente, cu toate că sunt mereu aceleași, acestea îi par când adevărate, când false și, în loc să dea vina pe nepriceperea lui, de ciudă, acuză raționamentele, în loc să se învinuiască el însuși; din acel moment el va urî și va ponegri raționamentele și va fi astfel lipsit de cunoașterea adevărului, pe care nu-l va dobândi vreodată. Poate fi ceva mai dureros?

— Ar fi într-adevăr un lucru jalnic.

Socrate. — Să băgăm de seamă să nu ni se întâmple și nouă nenorocirea aceasta. Să nu lăsăm să se strecoare în sufletul nostru părerea că s-ar putea să nu găsim nimic rațional în argumentările noastre; să fim încredințați, mai curând, că noi nu avem încă o judecată chibzuită și că trebuie să ne străduim să o dobândim, cu toată energia, tu și ceilalți, având în vedere timpul care vă rămâne de trăit, și eu, care am în vedere numai moartea; pentru că, din cauza morții acesteia, mă tem că nu sunt în stare să discut probleme de filozofie și să susțin o polemică, și că aș putea fi contestat așa cum sunt oamenii lipsiți de cultură. Când acești oameni dezbat vreo problemă, ei nici nu se ostenesc măcar să cunoască lucrurile despre care vorbesc; ei nu urmăresc alt scop decât să determine lumea să accepte teza pe care o susțin. În cazul de față, nu văd decât o singură diferență între noi: străduințele mele nu urmăresc să-i convingă pe cei de față de adevărul celor spuse de mine — pentru mine acest

lucru este secundar — ci să mă conving pe cât posibil eu însumi că lucrurile care îmi par adevărate sunt într-adevăr astfel. Aceasta este, dragul meu, socoteala mea; vezi bine cât este de egoistă: dacă ceea ce afirm este adevărat, atunci cât de mult este în avantajul meu să mă conving! Dacă, dimpotrivă, nu există nimic după moarte, voi fi mai puțin tentat, în timpul care mi-a mai rămas, să vă plictisesc cu tânguirile mele. De altfel, această neștiință nu va ține mult, pentru că nu ar fi bine, i se va pune capăt curând. Încep discuția având această stare de spirit. În ceea ce vă privește, dacă vreți să mă credeți, dați-i mai puțină atenție lui Socrate și mai multă adevărului: dacă voi credeți că afirm ceva adevărat, vă rog să mă aprobați; dacă nu, opuneți-vă din toate puterile și luați seama ca, din exces de zel, să nu vă înșel și să mă înșel, și să nu mă duc, după ce v-am implântat acul meu, asemenea unei albine care v-ar fi înțepat.

Și acum, la treabă! Amintiți-mi mai întâi ce ați spus, dacă băgați de seamă că omit ceva. Simmias are îndoieli și se teme ca sufletul, cu toate că este mai divin și mai frumos decât trupul, să nu piară primul, fiind un fel de armonie. Iar Cebes, dacă nu mă înșel, a fost de acord cu mine, afirmând că sufletul dăinuie mai mult decât trupul, dar a mai spus că nimeni nu știe dacă sufletul — după ce a părăsit mai multe trupuri în care sălășluise, în decursul mai multor reîntrupări — nu piere și el odată cu cel din urmă trup; Cebes se întreba dacă nu cumva moartea constă tocmai în pieirea sufletului, pentru că trupul piere neîncetat. Nu-i așa că trebuie să cercetăm

aceste lucruri, Simmias și Cebes?

Amândoi au recunoscut că despre aceasta era vorba.

Socrate. — Voi respingeți toate argumentele precedente sau doar pe unele dintre ele? Pe celelalte le acceptați?

— Da, au răspuns amândoi, pe unele le acceptăm, dar cu altele nu suntem de acord.

Socrate. — Ce părere aveți despre raționamentul următor: dacă a învăța înseamnă a-și aminti, nu rezultă, negreșit, că sufletul nostru a existat undeva, pe altundeva, înainte de a fi închis într-un trup?

Cebes. — Pe mine m-a convins atunci și mă convinge și acum, așa că îl accept din toată inima.

Simmias. — Și eu sunt de aceeași părere și nu cred că mi-aș putea-o schimba vreodată.

Socrate. — Ei bine, prietene din Teba, ai să ți-o schimbi, dacă susții în continuare că armonia are mai multe componente, iar sufletul reprezintă o anumită armonie rezultată din elemente încordate ca niște coarde, în trup; pentru că te-ai contrazice, tu însuți, dacă ai afirma că exista o armonie compusă înaintea elementelor sale componente. Așa este?

— Da, Socrate.

Socrate. — Nu-ți dai seama că asta faci, când declari că sufletul exista deja, înainte de a căpăta un înveliș omenesc și de a pătrunde în trupul unui om?

Totodată afirmi că sufletul este alcătuit din elemente care nu există încă. Te contrazici, pentru că armonia nu seamănă cu sufletul, cu care o compari;

lira, coardele, sunetele — încă discordante — sunt primele elemente care există; armonia intervine după aceea și este cea dintâi care piere. Se poate împăca ceea ce ai spus cu prima ta afirmație?

Simmias. — Nicidecum!

Socrate. — Dacă este necesar să fim de acord asupra celor spuse, este tocmai atunci când vorbim despre armonie.

Simmias. — Da, într-adevăr.

Socrate. — Ori, nu există o concordanță între cele două afirmații; gândește-te bine, pe care o alegi. Cunoașterea este o reamintire sau sufletul este o armonie?

Simmias. — Prima categorie, Socrate, pentru că cea de-a doua a fost enunțată fără a fi deosebită: mi s-a părut demnă de crezare, prezentându-se sub o formă plăcută, fapt pentru care majoritatea oamenilor o consideră corectă. În ceea ce mă privește, îmi dau seama că argumentele care întemeiază această demonstrație pe aparențe de realitate nu pot fi decât înșelătoare, iar dacă ești în necunoștință de cauză și nu știi să le eviți, te induc repede în eroare, chiar în domeniul geometriei sau în oricare altul. Dimpotrivă, argumentul referitor la reamintire și cunoaștere a fost stabilit pe baza unei ipoteze care merită să fie admisă. S-a spus, într-adevăr, că sufletul nostru exista deja înainte de a pătrunde într-un trup, după cum există însăși esența sa, desemnată ca „ceea ce este"; sunt ferm convins că am avut perfectă dreptate afirmând că această esență există. Acestea sunt motivele care mă obligă, cred, să nu aprob pe nimeni care ar susține că sufletul este o armonie.

Socrate. — Să analizăm problema și în alt mod, Simmias. Crezi tu că este potrivit ca armonia sau orice alt lucru compus să se desfășoare într-un fel diferit de cel al elementelor care o compun?

— Nu, deloc!

— Ea nu poate, așadar, să facă sau să îngăduie ceva diferit de ceea ce fac și permit aceste componente?

— Sunt de acord cu asta.

— Nu se cuvine, deci, ca armonia să conducă elementele din care este alcătuită, ci să li se supună.

— Sunt de acord și cu asta.

— Îi trebuie mult armoniei până să aibă mișcări, sunete sau alte elemente contrarii părților sale componente!

— Mult, fără îndoială.

— Armonia nu este oare, în mod firesc, armonie, potrivit armonizării sale?

— Nu înțeleg.

Socrate. — Nu este adevărat că, dacă a fost mai bine armonizată și aceasta într-o măsură mai mare — dacă lucrul acesta ar fi posibil — ea este cu atât mai mult armonie, și este o armonie mult mai mare; iar dacă, dimpotrivă, a fost armonizată mai puțin și într-o slabă măsură, ea este mult mai puțin o armonie, și o armonie mult mai mică.

— Este foarte adevărat.

Socrate. — Cu sufletul se petrece același lucru? Un suflet poate fi, cât de cât, mai mult acea substanță spirituală care-i dă omului viață, poate fi, așadar suflet

într-o măsură mai mare decât alt suflet, sau, respectiv, într-o măsură mai mică?

— În nici un caz.

Socrate. — Mergem mai departe. Se spune despre un suflet că este deștept, virtuos, bun, iar despre altul că este prost, rău și corupt. Este drept?

— Sigur că este drept.

Socrate. — Dacă admitem că sufletul este o armonie, cum vom caracteriza acele însușiri care există în suflet, și anume virtutea și viciul? Le vom califica drept o armonie de alt fel sau o lipsă de armonie? Vom spune oare că sufletul cel bun a fost armonizat și cuprinde în sine — ceea ce reprezintă deja o armonie — o armonie suplimentară, iar celălalt suflet este lipsit total de armonie și nu mai comportă, în sine, o altă armonie?

— Nu aș putea să-ți spun, dar este clar că așa ceva ar declara numai autorul acestei teorii.

Socrate. — Dar noi am căzut de acord că un suflet nu poate să însemne mai mult sau mai puțin decât altul, cu alte cuvinte, armonia nu poate fi categoric nici mai mare, nici mai vastă decât alta. Nu-i așa?

— Ba da.

Socrate. — Și că această armonie, nefiind nici mai mult nici mai puțin armonie, nu este armonizată nici mai mult nici mai puțin. Este exact?

— Da.

— Ori, această armonie, care nu este armonizată nici mai mult, nici mai puțin, contribuie la armonie într-o măsură mai mare sau în mod egal?

— Da, în mod egal.

Socrate. — Prin urmare, sufletul — pentru că un suflet nu-i nici mai mult nici mai puțin decât ceea ce este sufletul însuși — nu este nici el armonizat, nici mai mult, nici mai puțin.

— Nu.

Socrate. — În condițiile acestea, sufletul nu ar putea contribui într-o măsură mai mare, nici la disonanță, nici la armonie.

— Nu, într-adevăr.

Socrate. — Tot în condițiile amintite, un suflet poate contribui într-o măsură mai mare decât altul, la viciu sau la virtute, dacă noi considerăm viciul o disonanță, iar virtutea, o armonie?

— Nu poate, sub nici o formă.

Socrate. — Mai mult, Simmias, ca să-ți explic cât mai clar, nici un suflet nu va fi corupt de viciu, dacă este pus în armonie; neîndoielnic, pentru că o armonie, dacă este cu totul ceea ce trebuie să fie o armonie, nu va participa niciodată la o disonanță.

— Sigur că nu.

Socrate. — Și nici sufletul, nu-i așa, dacă este pe de-a-ntregul un suflet, nu va fi părtaș la viciu?

— Cum ar putea, în urma celor spuse?

— În virtutea acestui raționament, vom considera deci toate sufletele ființelor vii ca deopotrivă de bune, dacă sufletele au fost create deopotrivă, în mod firesc, nefiind altceva decât suflete.

— Așa mi se pare, Socrate.

Socrate. — Crezi că ce s-a spus este corect și că

raționamentul nostru a ajuns la această concluzie, considerând corectă ipoteza că sufletul este o armonie?

— Câtuși de puțin.

Socrate. — Altceva! Cunoști vreo parte a ființei umane în măsură să le călăuzească pe celelalte în afara sufletului, mai ales când este înțelept?

— Eu nu știu nici una.

Socrate. — Crezi că sufletul acceptă dorințele trupului sau el le ține piept? Mai precis: dacă trupului îi este cald și îi este sete, sufletul îl va reține să nu bea; dacă îi este foame, să nu mănânce, și în multe alte împrejurări vedem sufletul opunându-se patimilor trupului. Este adevărat?

— Da.

Socrate. — Pe de altă parte, nu am convenit noi mai înainte că sufletul, dacă-l considerăm o armonie, nu poate fi disonant, lipsit de armonie, în raport cu tensiunile, slăbiciunile, emoțiile puternice și alte stări ale componentelor sale, ci, dimpotrivă, este în concordanță cu ele, urmându-le, și, ca atare, nu ar mai fi în măsură să le călăuzească?

— Da, Socrate, ne-am înțeles, așa este.

Socrate. — Ei bine, nu vedem că sufletul procedează exact invers? Că el conduce toate elementele care-l alcătuiesc — după cum se spune — că, în timpul vieții, sufletul li se opune în toate, că le stăpânește total, tratându-le pe unele cu mai multă asprime, iar pe altele, cu mai multă blândețe, amenințându-le pe unele, certându-le pe altele, adresându-se patimilor, mâniilor, temerilor, ca și când, deosebindu-se de ele,

ar vorbi cu ființe de care diferă.

Homer, în *Odiseea*, l-a înfățișat pe Ulise, care, lovindu-și pieptul, și-a mustrat aspru inima, rostind cuvintele acestea:

„Îndură și lucrul acesta, inimă; ai îndurat lucruri și mai revoltătoare".

Ce crezi? Compunând aceste versuri, Homer s-a gândit cumva că sufletul era o armonie, menită să fie condusă de poftele trupului? Sau mai curând că a fost creat pentru a le călăuzi și a le stăpâni și că sufletul, el însuși, are un caracter mult prea divin ca să fie o armonie?

— Asta este și părerea mea, Socrate.

Socrate. — Așadar, bunul meu prieten, nu este nimerit, în nici un fel, să afirmăm că sufletul este un fel de armonie, pentru că, în cazul acesta vezi bine, nu am fi de acord nici cu Homer, poetul divin, și nici cu noi înșine.

— Este adevărat.

Socrate. — După câte văd, Harmonia din Teba[1] ni se arată destul de binevoitoare; dar cu Cadmos ce facem, Cebes, prin ce raționament vom reuși să-l convingem?

Cebes. — Sunt sigur că îl vei găsi, Socrate; în orice caz, argumentația ta împotriva armoniei a fost neîntrecută. Când Simmias îți arăta obiecțiile sale, nu-mi

---

1) Socrate face aluzie la întemeietorii Tebei, Cadmos și soția sa, Harmonia, referindu-se astfel, pe un ton glumeț, la obiecțiile celor doi tebani.

închipuiam că teoria lui ar putea fi contestată: de aceea am fost deosebit de surprins să constat că nu a rezistat, de la prima confruntare cu raționamentul tău. Nu m-aș mira deloc dacă teoria lui Cadmos va avea aceeași soartă.

Socrate. — Dragul meu prieten, nu exagera. Să zorim fără preget spre luptă, cum ar spune Homer, ca să demonstrăm adevărata valoare a teoriei. Scopul urmărit de tine, Cebes, se limitează la a demonstra că sufletul nostru este nepieritor și etern, pentru ca filozoful care trebuie să moară să fie liniștit și să fie încredințat că după moarte va fi mai fericit pe tărâmul celălalt decât ar fi fost, în clipa morții, după ce ar fi dus cu totul altă viață pe pământ — fără a dovedi, prin această atitudine, un curaj nesăbuit și excesiv. S-a demonstrat clar că sufletul reprezintă ceva puternic, asemănător cu divinitatea, și că a existat înaintea noastră, înainte ca ființa noastră să prindă viață; dar tu spui că toate acestea nu dovedesc nimic, în privința nemuririi; se dovedește doar că sufletul înseamnă ceva viabil, — că a existat undeva, înaintea noastră, o perioadă nelimitată, — că sufletul cunoștea și făcea multe lucruri, cu toate că nu era nemuritor, iar însuși faptul de a pătrunde într-un corp omenesc însemna începutul sfârșitului său, fiind atins de un fel de boală, — că se istovea în această viață omenească pe care o împărtășea, și că pierea în cele din urmă, trecând în moarte. Tu spui că nu are nici o importanță faptul că se întrupează de mai multe ori, cel puțin în privința care ne interesează, și de care ne temem.

Suntem îndreptățiți să ne temem — doar dacă ne-am pierdut judecata — când nu știm dacă sufletul este nemuritor și suntem în imposibilitate de a dovedi acest lucru. Iată, în linii mari, ceea ce susții tu, Cebes, și eu revin intenționat asupra acestei probleme, ca să nu omitem ceva și ca să poți adăuga sau elimina ceva, dacă o dorești.

Cebes. — În clipa de față nu am nimic de adăugat sau de eliminat; ai redat exact ceea ce susțin eu.

Socrate a tăcut mult timp, absorbit de gândurile sale. În cele din urmă a spus:

— Nu este deloc ușor ce îmi ceri tu, Cebes, întrucât necesită cunoașterea temeinică a cauzei nașterii și a degradării. Îți voi povesti propriile mele experiențe în acest domeniu, dacă ești de acord, iar dacă vei găsi în cele spuse de mine vreun raționament care să-ți folosească, poți să-l reiei, pentru susținerea părerii tale.

Cebes. — Așa voi face.

Socrate. — Ascultă, atunci! În tinerețe, doream foarte mult să cunosc cât mai bine fizica, acea știință care studiază natura, și care mă atrăgea nespus. Mi se părea că e minunat să cunoști cauza fiecărui lucru, să descoperi ce anume îi dă viață, îl face să piară și îl face să existe. Deseori, mă frământau întrebări la care mă străduiam să răspund. Ființele luau viață atunci când frigul și caldul trecuseră printr-un fel de fermentație? Sângele generează gândirea? Sau aerul? Sau focul? Sau poate nici unul dintre aceste elemente? Nu este creierul cel care ne transmite senzația de auz, văz

și miros? Memoria și părerea nu provin din aceste senzații? Iar acestea, odată create, nu generează, la rândul lor, știință? De asemenea, mă străduiam să descopăr cauzele degradării acestora și, de asemenea să studiez fenomenele cerești și pământești. Dar în cele din urmă mi-am dat seama că nu eram deloc înzestrat pentru cercetări de felul acela. Ca dovadă: cunoșteam destul de bine anumite lucruri, mai înainte, cel puțin așa mi se părea mie, și altora. Ei bine Cebes, acest studiu m-a făcut atât de orb încât am uitat și ceea ce învățasem, sau crezusem că știu, despre multe lucruri, îndeosebi despre procesul de creștere al ființelor omenești. Mai înainte, îmi închipuiam că era evident pentru toată lumea, că omul creștea — pentru că mânca și bea; datorită hranei, carnea, oasele, fiecare parte a trupului își sporea volumul. Masa care fusese mică creștea, se făcea mare. La fel se întâmplă și cu omul, care, fiind la început mic, devine mare. Iată ce credeam la vremea aceea; nu aveam dreptate?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — Mai gândește-te și la asta: eu credeam că este destul să știu, văzând un om înalt, în picioare, alături de un om scund, că este cu un cap mai înalt decât celălalt; la fel, un cal, comparat cu altul. Să-ți dau alte exemple, mai deslușit: cifra 10 îmi părea mai mare decât 8, pentru că la 8 se adăuga 2; tot astfel, o lungime de doi coți era mai mare decât una de un cot, pentru că era încă o dată pe atâta.

Cebes. — Și acum, ce crezi despre toate acestea?

Socrate. — Departe de mine gândul că am izbutit

să aflu cauza vreunui lucru! Nu pot nici măcar să deosebesc, când o unitate s-a adăugat altei unități, dacă acea unitate care a primit adaosul a devenit doi, sau dacă cea care a fost adăugată a devenit doi, sau dacă unitatea care a fost adăugată și unitatea căreia i s-a adăugat, au devenit doi, prin adăugarea lor, una la cealaltă. Constatam cu mirare că, atunci când fiecare unitate era despărțită de cealaltă, fiecare forma, în mod firesc, o singură unitate, nu două, iar atunci când s-au apropiat una de alta, ele au devenit două, pentru faptul că, întâlnindu-se, una s-a adăugat celeilalte. De asemenea, nu sunt convins că, înjumătățind o unitate, această împărțire a determinat transformarea sa în două; pentru că este o cauză contrară celei care adineaori ne dădea două.

Mai întâi, pentru că erau alăturate, adăugate una celeilalte, apoi, pentru că una dintre ele a fost scoasă și despărțită de cealaltă. Tot astfel nu știu cu adevărat ce anume a generat unitatea, nici ce anume a făcut ca un lucru să ia ființă, să piară sau să existe. Iată la ce am ajuns, cu prima mea metodă; dar acum mă încumet să adopt alta (cu ce sorți de izbândă?), și o resping categoric pe prima.

— Dar într-o bună zi, am auzit pe cineva spunând că citise într-o carte, al cărei autor era Anaxagoras — după câte spunea el — că spiritul este organizatorul și cauza tuturor lucrurilor. Ideea aceasta mi-a plăcut nespus de mult; mi se părea că era cum nu se poate mai bine ca spiritul să fie cauza a tot ce există. Dacă

lucrurile stau așa, spiritul care le orânduiește pe toate plasează fiecare lucru în chipul cel mai potrivit. Dacă vrem, așadar, să descoperim cauza în virtutea căreia un lucru se naște, piere sau există, trebuie să aflăm care este cel mai bun fel al lui de a exista, de a îndura sau de a întreprinde ceva. Pe baza acestui raționament, omul nu trebuie să cerceteze decât ceea ce este mai bun și mai desăvârșit; implicit, va afla și ceea ce este mai rău, pentru că ambele lucruri țin de aceeași știință. Gândind astfel, mă bucuram că am găsit în Anaxagoras dascălul dorit, care m-ar face să înțeleg cauza a tot ceea ce este. Îmi închipuiam că m-ar lămuri, mai întâi, dacă Pământul este plat sau rotund, ca, după aceea, să-mi explice cauza și necesitatea acestei forme, în virtutea principiului de „cel mai bine", dovedindu-mi că pentru Pământ cel mai bine era să aibă forma aceea. Iar dacă afirma că Pământul se află în centrul lumii, atunci trebuia să mă facă să înțeleg de ce este mai bine să fie așezat astfel. Dacă Anaxagoras îmi dovedea toate acestea, socoteam că sunt pe deplin lămurit și nu mai aveam nevoie de altă explicație a cauzei. De asemenea, cu privire la soare, la lună și la celelalte astre, îmi puneam aceleași întrebări, cu scopul de a descoperi, în privința vitezelor lor relative, a schimbărilor lor de direcție și a altor fenomene la care sunt supuse, de ce este mai bine ca fiecare dintre ele să împlinească ceea ce împlinește și să îndure ceea ce îndură. Nu-mi închipuiam că, după ce s-a afirmat că toate acestea au fost orânduite de Spirit, s-ar mai putea invoca o altă cauză, în afara acesteia: cel mai bine

este să fie cum sunt. Așadar, mă gândeam că, stabilind cauza fiecărui lucru în parte și a tuturor lucrurilor, laolaltă, dascălul mi-ar putea explica amănunțit ce este cel mai bine pentru fiecare și care este binele lor comun. Îmi pusesem toată nădejdea în învățătura lui, astfel încât am luat degrabă cărțile sale, le-am citit pe nerăsuflate, ca să aflu cât mai iute ce este cel mai bine și ce este cel mai rău. Dar foarte curând, prietene, am pierdut această minunată nădejde, pentru că, înaintând cu cititul, am văzut că autorul meu nu ține seama de raportul spirit-cauză, că în loc să determine cauzele reale ale orânduirii lumii, consideră drept cauze aerul, eterul, apa și multe alte lucruri ciudate. Este exact ca și cum ar spune că Socrate face tot ce face cu spiritul și apoi, în încercarea de a stabili cauza fiecărui act al meu, ar afirma că, dacă acum sunt așezat în acest loc, aceasta s-ar datora faptului că trupul meu este format din oase și din mușchi — că oasele au o structură dură și au articulații, care fac legătura între ele, iar mușchii, care au proprietatea de a se contracta și de a se destinde, acoperă oasele cu țesutul lor fibros și cărnos, împreună cu pielea, care le îmbracă pe toate. Oasele, mișcându-se în articulațiile lor, mușchii, încordați sau relaxați, mă fac pe mine în stare, în clipa aceasta, să-mi îndoi membrele și aceasta este cauza datorită căreia stau cu picioarele îndoite. De asemenea, referindu-se la discuția mea cu voi, ar fi ca și cum el i-ar fi atribuit pricini ca glasul, aerul, auzul și altele, ca acestea; în loc să se preocupe de indicarea adevăratelor cauze, și anume: hotărârea atenienilor de a mă

condamna și a mea, care am socotit, la rândul meu, că este mai bine să fiu așezat în acest loc și că este mai corect să rămân aici și să mă supun osândei pe care mi-au dat-o. Altfel, de multă vreme acești mușchi și aceste oase s-ar fi aflat la Megara sau în Beoția, din îndemnul mai binelui, dacă nu aș fi socotit că este mai drept și mai frumos să ispășesc pedeapsa pe care mi-a dat-o statul, în loc să evadez, să fug ca un sclav.

Dar a numi cauze astfel de lucruri este prea din cale-afară! Dacă s-ar afirma că nu aș fi în stare să săvârșesc ceea ce am hotărât, fără sprijinul oaselor, tendoanelor și al altora de felul acesta, pe care le am, s-ar rosti un adevăr. Dar a susține că tocmai din această cauză fac ceea ce fac, că o fac datorită spiritului și nu din alegerea mai binelui, înseamnă a se arăta extrem de neglijent în felul de a-și exprima gândirea. Înseamnă a-și dovedi incapacitatea de a discerne că alta este cauza adevărată, cu totul alta, fără de care cauza nu ar mai fi cauză. Am observat că majoritatea oamenilor asta fac — parcă ar căuta să dibuiască ceva prin întuneric — folosind la întâmplare un cuvânt nepotrivit, pentru a desemna cauza. Iată de ce potrivit unei teorii[1], Pământul, datorită faptului că este învăluit de un vârtej, se poate menține pe bolta

1) era teoria lui Empedocle, care susținea că Pământul nu cade pentru că mișcarea de revoluție a cerului este rapidă, după cum nu cade nici apa dintr-o cupă rotită foarte repede.

cerească, iar autorul alteia[1] concepe Pământul ca o mare covată, care are aerul drept suport.

Ei nu caută să descopere puterea care a orânduit lumea în întregul ei, în chipul cel mai bun cu putință și nici nu gândesc că i-ar fi fost hărăzit un caracter sacru. În schimb, își închipuie că vor descoperi un Atlas mai puternic, mai etern decât ea, care să fie în măsură să mențină mai bine totalitatea lucrurilor, fără a se gândi vreodată că în realitate binele și necesitatea leagă și mențin lucrurile. În ceea ce mă privește, din dorința de a cunoaște o astfel de cauză și de a ști ce este, m-aș face, bucuros, discipolul tuturor dascălilor posibili. Dar, întrucât ea îmi scăpa și eram incapabil să o descopăr eu însumi sau să o aflu de la alții, mi-am schimbat modul de a cerceta. Ai vrea să-ți povestesc, Cebes, cum am procedat?

Cebes. — Mai întrebi? Mai mult decât orice pe lume!

Socrate. — Când am ostenit tot studiind, m-am gândit că ar fi bine să mă feresc să nu mi se întâmple și mie cumva ceea ce li se întâmplă celor care privesc și cercetează soarele în timpul unei eclipse; uneori, ei își pierd vederea dacă nu privesc imaginea soarelui în apă sau într-un mediu asemănător. Astfel, m-am temut ca sufletul meu să nu devină de-a binelea orb, dacă priveam lucrurile cu ochii mei și încercam să le percep

---

1) autorul era Anaximenes, care credea că Pământul are forma dreptunghiulară, plată și concavă la mijloc, ca o covată pentru frământat aluatul de pâine.

cu unul dintre simțuri. Am înțeles atunci că trebuia să recurg la principii, ca să găsesc în ele realitatea lucrurilor. Poate comparația mea nu este atât de exactă, pentru că eu nu sunt de părere, decât cu o anumită rezervă, că examinând lucrurile în principiile lor ele sunt examinate mai curând în reflectările lor, decât atunci când le considerăm în realitatea lor. Iată acum calea pe care am adoptat-o. Pentru fiecare caz am stabilit un principiu, pe care-l consider cel mai temeinic, și afirm că este adevărat tot ce mi se pare în concordanță cu el — fie cauze, fie cu totul altceva — și admit că este fals tot ce nu i se potrivește. Dar vreau să-ți deslușesc mai bine gândurile mele, pentru că am impresia că nu prea mă înțelegi.

— Nu prea, pe Zeus!

— Cu toate acestea, nu este nici o noutate în spusele mele: nimic altceva decât ceea ce v-am spus tot mereu, în alte împrejurări, și acum, în discuția noastră.

Am să încerc să-ți arăt natura cauzei pe care am studiat-o, revenind asupra ideilor pe care le-am susținut neîncetat. Ca punct de plecare, recunoaștem că există ceva frumos, bun, mare, în sine, și așa mai departe. Dacă îmi accepți ideea și ești de acord că aceste lucruri există în sine, nădăjduiesc că voi putea descoperi cauza care determină caracterul nemuritor al sufletului și ți-o voi înfățișa.

— Fii sigur că sunt de acord, continuă-ți raționamentul.

— Chibzuiește acum asupra celor ce urmează; să vedem dacă îmi vei împărtăși părerea. Mi se pare că,

dacă există ceva frumos în afara frumosului în sine, acest lucru nu este frumos decât pentru că ține de acest frumos în sine — și cred că așa se întâmplă cu toate lucrurile. Accepți acest gen de cauză?

— Da.

— În prezent, nu mai înțeleg și nu-mi pot explica celelalte cauze, acele cauze savante care sunt invocate. Dar dacă mi se spune că ceea ce conferă frumusețe unui lucru este fie culoarea sa strălucitoare, fie forma sa, sau ceva analog, nu țin seama de toate argumentele acestea, care nu fac decât să mă încurce, și, poate cu naivitate, rămân pur și simplu la credința că nu-i conferă frumusețe decât prezența sau comunicarea acestei frumuseți în sine sau orice altă cale sau mijloc prin care se adaugă această frumusețe; nu mai afirm cu certitudine nimic în plus, în privința acestei comunicări; spun numai că prin frumos devin frumoase toate lucrurile frumoase. Cred că acesta este răspunsul cel mai sigur pe care mi-l pot da mie însumi și altora. Aplicând cu consecvență acest principiu, sunt convins că nu voi fi indus în eroare și, pot să afirm cu toată siguranța — ca și oricare altul, în locul meu — că prin frumusețe sunt frumoase lucrurile frumoase. Nu este și părerea ta?

— Ba da.

— Și, de asemenea, că mărimea face ca lucrurile mari să fie mari, iar cele mai mari, să fie mai mari, și micimea face ca cele mai mici să fie mai mici?

— Da.

— Tu nu ai fi de acord nici cu cel care ar spune

că un om este mai înalt decât altul cu un cap, iar cel mai scund este mai scund tocmai cu un cap; dar tu ai protesta, mărginindu-te la afirmația că orice obiect mai mare decât altul nu este așa decât datorită mărimii, și numai mărimea îl face să fie mai mare, respectiv, cel mai mic nu este mai mic decât datorită micimii și numai din această cauză — micimea — este mai mic. Te-ai teme, poate, afirmând că un om este mai mare sau mai mic cu un cap să nu întâlnești un adversar, care ar obiecta, mai întâi că același lucru îl face pe cel mai înalt să fie mai mare, iar cel mai mic, să fie mai mic, și apoi, tocmai cu un cap, care este mic, este mai mare cel înalt și că e mare minune ca un om să fie mare datorită unui lucru mic. Nu te-ai aștepta la aceste obiecții?

— Ba da, a spus Cebes, râzând.

— Ți-ar fi teamă, deci, să spui că orice zece este mai mare decât orice opt cu două unități; și tocmai datorită acestui motiv, îl întrece pe opt, și nu prin cantitate sau din cauza cantității; sau că orice obiect de doi coți este de două ori mai mare decât oricare altul de un cot, prin faptul că această o dată mai mult îl face astfel, și nu mărimea? Și aici se pot aduce aceleași obiecții.

— Fără îndoială.

— Iar dacă l-ai aduna pe 1 cu 1 nu te-ai feri să spui că din cauza adunării a devenit 2, sau dacă 1 s-a tăiat în două, este din cauza împărțirii?

Și nu ai protesta cu tărie, susținând că ești sigur că un lucru nu se poate naște decât printr-o participare

la propria esență a lucrului de care ține, și că în ambele cazuri, tu nu vezi altă cauză a devenirii lui 2 decât participarea sa la dualitate, și tocmai la această dualitate trebuie să participe tot ce trebuie să devină 2, iar la unitate, ceea ce trebuie să fie 1. Dar ar fi preferabil să lași adunările, împărțirile și alte raționamente subtile de același gen, pe seama celor mai învățați decât tine.

În ceea ce te privește, ție ți-ar fi frică, cum se spune, și de umbra ta, și ți-ar fi teamă și din cauza lipsei de experiență. Ai rămâne credincios principiului de bază pe care l-am stabilit, și ai răspunde așa cum ți-am spus. Dacă cineva ar ataca principiul însuși, nu ar trebui să fii stânjenit și nu ar trebui să-i răspunzi înainte de a fi analizat consecințele ce decurg din principiu, și de a fi cercetat dacă ele concordă sau nu, între ele. Dacă ai fi obligat să explici principiul însuși, ai proceda la fel, stabilind un alt principiu, mai general, cel care ți s-ar părea cel mai bun, și așa mai departe, până îl vei găsi pe cel potrivit. Dar nu ar trebui să te încurci, așa cum obișnuiesc polemiștii, vorbind totodată de principii și de consecințele care decurg, dacă dorești să descoperi vreun adevăr; pentru că poate nici unul dintre ei nu vorbește sau nu se preocupă de adevăr, ci le încurcă pe toate și, cu toate acestea, datorită științei lor, ei reușesc să fii foarte mulțumiți de ei înșiși. Dar tu, dacă ești filozof, cred că vei face cum îți spun.

— Este cât se poate de adevărat, au spus într-un glas Simmias și Cebes.

Echecrates — Pe Zeus, Phaidon, acesta-i răspunsul

pe care trebuiau să-l dea. Socrate a înfățișat lucrurile foarte limpede, pe înțelesul chiar al unui om mai puțin ager la minte.

Phaidon — Asta-i sigur; de altfel a fost și părerea celor care au fost de față

Echecrates — Este și părerea noastră, care nu eram acolo, dar care te ascultăm acum pe tine. Ce s-a spus după aceea?

Phaidon — După câte îmi amintesc, după ce i s-a dat dreptate, căzând de acord asupra existenței reale a fiecărei forme în parte, și asupra faptului că denumirea acestor forme provine din legătura pe care o au alte lucruri cu ele, Socrate a pus o întrebare: „Dacă admiți ceea ce am afirmat eu, atunci când spui că Simmias este mai înalt decât Socrate, dar mai scund decât Phaidon, nu înseamnă oare că există în Simmias două lucruri odată, mărimea și micimea?"

— Ba da.

— Atunci ești de acord, când spun că Simmias îl întrece în înălțime pe Socrate, această propoziție, exprimată cu cuvintele acestea, nu este exactă, pentru că Simmias nu îl întrece pe Socrate pentru că el este el, Simmias, ci pentru că îl întrece prin înălțimea pe care i-a hărăzit-o întâmplarea; de asemenea, nu îl întrece pe Socrate pentru că Socrate este Socrate, ci pentru faptul că Socrate este scund, comparat cu Simmias, care este înalt.

— Este adevărat.

— Tot așa, el nu este întrecut în înălțime de Phaidon, pentru că Phaidon este Phaidon, ci pentru că

Phaidon are mărime, în comparație cu Simmias, care are micime

— Este exact.

— Așadar, Simmias este caracterizat în același timp și scund, și înalt, iar el se află între aceste două calificative, micimea lui fiind întrecută de mărimea unuia, recunoscându-i celuilalt o mărime care depășește micimea lui. Am vorbit ca la întocmirea unui contract; dar lucrurile stau în felul acesta.

Cebes a fost de părerea lui Socrate, care a adăugat:

— Insist asupra acestei probleme, pentru că vreau să-mi înțelegi bine părerea, ca să fii de acord cu ea.

Pentru că mie mi se pare că nu numai mărimea în sine nu se vrea niciodată și mare și mică, în același timp, ci și mărimea care este în noi nu admite niciodată micimea, și nu se vrea întrecută. Din două, una: sau se retrage și evită întâlnirea cu contrariul ei, micimea, când aceasta încearcă să se apropie de ea, sau, atunci când contrariul ei s-a apropiat de ea, ea piere. Admițând și primind micimea, mărimea nu dorește să fie altceva decât ceea ce era. Tot astfel, eu, care am admis și am primit micimea, fără a înceta să fiu ceea ce sunt, sunt tot același om scund; dar mărimea, fiind mare, nu a dorit niciodată să fie mică. De asemenea, micimea care este în noi nu acceptă să devină sau să fie mai mare, și nici unul dintre celelalte contrarii, fiind încă ceea ce era, nu vrea să devină sau să fie în același timp contrariul său și la ivirea acestuia se retrage ori piere.

— Așa mi se pare și mie, a spus Cebes.

„La aceste cuvinte, unul dintre prietenii noștri, nu-mi aduc bine aminte cine era, a exclamat: „Pe zei, nu ați admis mai înainte exact contrariul celor pe care le susțineți acum? Și anume că mai marele se naște din mai mic, iar mai micul din mai mare, și că tocmai în felul acesta iau naștere contrariile: ele purced din contrarii. Ori, mi se pare că acum afirmați că așa ceva nu s-ar putea întâmpla vreodată."

Socrate a întors capul și i-a spus: „Ești un om de ispravă, că ne-ai amintit lucrul acesta. Cu toate acestea, tu nu vezi diferența dintre spusele noastre, în momentul de față, și ceea ce s-a rostit cu puțin timp mai înainte.

Adineaori am spus că un lucru contradictoriu este zămislit de cel ce-i este contrar; dar acum afirmăm că însuși contrariul nu poate fi vreodată contrariu lui însuși, nici contrariul care este în noi, nici cel care este în natură. Vezi tu, prietene, adineaori vorbeam despre lucruri contradictorii, care au contrarii, lucruri denumite de noi contrarii, iar acum vorbim chiar despre aceste contrarii, al căror caracter imanent conferă lucrurilor numele lor: înseamnă acele contrarii în sine, care, după părerea noastră, nu ar accepta vreodată să se zămislească unele din altele...

Spunând aceasta, s-a uitat la Cebes și i-a spus:

— Obiecția prietenului nostru nu te-a tulburat și pe tine, Cebes?

— Nu, nu a fost cazul, deși nu pot spune că nu sunt deseori tulburat.

— Atunci suntem total de acord asupra acestui

punct, și niciodată un contrariu nu va fi contrar lui însuși?

— Total de acord, a spus Cebes.

— Mai cumpănește și aceasta și vezi dacă ești de părerea mea. Există ceva pe care tu îl numești cald și ceva pe care-l numești rece?

— Da.

— Sunt aceleași lucruri cu zăpada și cu focul?

— Nu, pe Zeus!

— Atunci caldul este altceva decât focul, iar frigul înseamnă altceva decât zăpada?

— Da.

— Atunci cred că ești de părere că niciodată zăpada, ca zăpadă, dacă — reluând expresia anterioară — a acceptat caldul, nu va mai fi ce era, zăpadă și cald, totodată, ci, la ivirea caldului ea se va retrage sau va pieri.

— Desigur.

— De asemenea, focul, dacă frigul se va apropia de el, el îi va ceda locul sau va pieri; dar niciodată nu va accepta, după ce a primit frigul, să mai fie ceea ce era, atât foc, cât și frig.

— Este adevărat.

— Se întâmplă, așadar, ca, în anumite cazuri de același gen, nu numai ideea abstractă însăși să aibă dreptul de a purta veșnic același nume, ci și cu alt lucru, care nu exprimă această idee, dar care se prezintă mereu, atât timp cât există, sub forma acestei idei. Îți dau acum câteva exemple, ca să mă fac mai bine înțeles. Imparul trebuie să păstreze mereu acest

nume, care-l desemnează în prezent, nu-i așa?

— Desigur.

— Este, oare, singurul lucru care să aibă acest nume? Aceasta-i întrebarea; sau mai există altul, care, fără a fi ceea ce este imparul, trebuie, cu toate acestea, să poarte și el nume de impar, pe lângă propriul nume, pentru că, prin specificul naturii sale nu poate fi despărțit de impar? Este cazul numărului 3, și pentru multe alte lucruri. Să ne oprim la numărul 3. Nu crezi că s-ar cuveni să fie desemnat mereu cu numele său propriu și, totodată, cu numele de impar, deși imparul nu înseamnă același lucru cu numărul trei? Totuși, numărul trei, numărul cinci și o jumătate din numerație, sunt astfel alcătuite, încât fiecare dintre aceste numere, fără a fi ceea ce este imparul, este întotdeauna impar. Tot astfel, cu doi, cu patru și cu toată seria celorlalte numere; fiecare dintre ele; fără a fi ceea ce este parul, este totuși mereu par. Ești de acord sau nu?

— Cum să nu fiu?

— Fii atent acum la argumentul meu: este evident că nu numai aceste contrarii abstracte se exclud unele pe altele, ci și toate lucrurile care, fără a fi contrare, unele altora, comportă mereu contrarii, iar aceste lucruri, nici ele nu par să primească ideea contrară celei pe care o includ, iar la apariția ei, ele se retrag sau pier. Nu vom afirma atunci că mai curând numărul 3 va pieri sau va îndura orice, rămânând fără soț decât să accepte să devină par?

— Sigur că da.

— Totuși doi nu-i este contrar lui trei.

— Nu, într-adevăr.

— Deci nu sunt numai formele contrarii cele care nu tolerează alăturarea unora de altele; mai există și alte lucruri care nu îngăduie apropierea contrariilor lor.

— Este foarte adevărat.

— Vrei acum să precizăm — dacă suntem în măsură să o facem — de ce natură sunt aceste lucruri?

— Da, vreau!

— Ei bine, Cebes, nu sunt, cumva, cele care impun lucrului — pe care au pus stăpânire — nu numai să îmbrace forma lor, ci și forma unui alt lucru, care-i este mereu contrar?

— Ce vrei să înțelegi prin asta? a întrebat Cebes.

— Ceea ce spuneam adineaori. Ești de acord, cred, că toate lucrurile în care numărul trei reprezintă elementul dominant trebuie să fie nu numai trei, ci și impare?

— Desigur.

— Ei bine, eu afirm că într-un lucru ca acesta nu poate niciodată să pătrundă vreo idee contrară formei care îl constituie.

— Niciodată, într-adevăr.

— Ori, ceea ce îl constituie este forma imparului?

— Da.

— Iar ideea contrară acestui lucru este cea de par?

— Da.

— Atunci ideea de par nu va fi niciodată inclusă în trei?

— Nu, desigur.

— Trei nu are deci nici o tangență cu ceea ce este par.

— Nici una.

— Atunci trei nu are nici o legătură cu ce este par?

— Da.

— Iată deci ce doream să precizez: care sunt acele lucruri care, fără a fi contrare altui lucru, refuză totuși să-l admită. Astfel, în cazul de față, numărul trei, deși nu este contrar parității, nu o admite, în ciuda acestui fapt, pentru că îi opune mereu contrariul său, așa cum 2 se opune imparului, focul, frigului, și multe altele. Gândește-te bine dacă accepți această definiție: nu numai contrariul nu-și admite contrariul, ci și ceea ce aduce ceva contrar lucrului de care se apropie nu admite vreodată contrariul lucrului pe care-l aduce el însuși. Chibzuiește bine, nu e rău să auzi asta de mai multe ori. Numărul cinci nu va admite ideea parității și nici numărul zece, care este dublul lui, nu va accepta imparul. Este adevărat că acest dublu este el însuși contrariul altui lucru; cu toate acestea, nu va admite ideea de impar, după cum nici jumătatea, treimea, alte fracțiuni asemănătoare nu admit ideea de întreg; nu știu dacă m-ai urmărit și ai fost de acord cu mine.

— Sunt de acord cu tine și te urmăresc, a spus Cebes.

— Să reluăm lucrurile de la început și nu căuta să-mi răspunzi chiar cu aceleași cuvinte, ca în întrebarea mea; urmărește cu atenție exemplul pe care ți-l voi da. În afara modului de a răspunde — despre care

am vorbit mai înainte — un mod ferm, sigur — întrevăd un altul, tot atât de neîndoielnic, în lumina celor spuse până acum. Dacă tu m-ai întreba: Ce anume trebuie să se afle în trup, ca să fie cald? nu ți-aș da răspunsul sigur, cel al neștiutorului, că îi lipsește căldura, și ți-aș da un răspuns mai savant, scos din ceea ce am spus adineaori, și ți-aș spune: focul. Tot astfel, dacă m-ai întreba: Ce trebuie să se afle în trup, ca să se îmbolnăvească? nu ți-aș spune că e boala, ci febra; dacă m-ai întreba ce trebuie să se găsească într-un număr ca să fie impar, nu aș spune imparitatea, ci unitatea, și așa mai departe. Ai înțeles acum ce vreau să spun.

— Da, foarte bine.

— Acum, răspunde-mi. Ce trebuie să se afle într-un trup ca să fie viu?

— Un suflet.

— Și întotdeauna este la fel?

— Fără îndoială.

— Așadar, sufletul este cel care îi dă viață?

— Da, desigur.

— Ori, există ceva contrar vieții, sau nu există nimic?

— Există ceva!

— Ce anume?

— Moartea.

— Deci nu se pune problema să primească vreodată contrariul lucrului pe care-l aduce întotdeauna. Asta decurge din premisele noastre.

— Desigur.

— Cum am numit noi ceea ce nu admite ideea de par?

— Ne-par.

— Şi, ceea ce nu primeşte ceea ce este drept, ceea ce nu primeşte ce este muzical?

— Ne-muzical şi ne-drept.

— Foarte bine; dar ceea ce nu primeşte moartea, cum se va numi?

— Ne-muritor.

— Ori, sufletul nu primeşte moartea?

— Nu.

— Sufletul este deci nemuritor?

— Este nemuritor.

— Foarte bine; putem spune că am demonstrat acest lucru? Ce crezi?

— Da, şi chiar foarte bine, Socrate.

— Să vedem, Cebes, dacă pentru impar ar fi o necesitate să fie nepieritor, nu ar însemna că şi numărul trei ar fi nepieritor?

— Fără îndoială.

— Iar dacă ne-caldul ar fi, de asemenea, negreşit nepieritor, de câte ori s-ar apropia zăpada de cald, nu ar urma ca zăpada să rămână intactă, fără să se topească? Pentru că astfel nu ar pieri, şi nici nu ar aştepta şi nu ar primi căldura.

— Este adevărat.

— Tot aşa şi cu ceea ce nu poate fi răcit. Dacă ar fi nepieritor, când ceva rece s-ar apropia de foc, el nu s-ar stinge şi nu ar pieri, ci ar rămâne intact, cum era.

— Negreșit.

— În mod inevitabil, nu ar urma să spunem același lucru despre ceea ce este nemuritor? Dacă ceea ce este nemuritor este și nepieritor, este cu neputință ca sufletul să piară, când vine clipa morții; căci, după cum am spus, sufletul nu va primi moartea și nu va fi niciodată mort, după cum nici 3, nici imparul, nu va fi par, nici focul, nici căldura care se află în foc nu va deveni frig. Există ceva care să împiedice ca ceea ce este impar — deși, ne-am înțeles asupra acestui punct, el nu devine par la apropierea de ce este par — să nu piară și din impar să devină par?

La această obiecție nu am putea răspunde că nu piere pentru că ne-parul nu este nepieritor. Altfel, dacă am fi recunoscut că este, ne-ar fi fost ușor să replicăm că la apropierea de ceea ce este par, imparul și 3 se retrag, și am da același răspuns cu privire la foc, la cald și la toate celelalte, nu-i așa?

— Desigur!

— Ca urmare, cu privire la ceea ce este nemuritor, — problemă care ne preocupă acum — dacă suntem de acord să-i adăugăm și calitatea de a fi nepieritor, înseamnă că sufletul este nu numai nemuritor, ci și nepieritor. Dacă nu, vom avea nevoie de alte argumente.

— Nu avem câtuși de puțin nevoie de ele; cu greu s-ar putea afla ceva nepieritor, dacă ceea ce este nemuritor, fiind veșnic, ar admite distrugerea.

— Dar, în privința zeilor, a formei însăși de viață, și a tot ce poate să mai fie nemuritor, cred că toată

lumea e de acord că nu pier niciodată.

— Da, pe Zeus, toată lumea, iar zeii, în primul rând, sunt nepieritori.

— Ori, dacă ceea ce este nemuritor este și nepieritor, nu înseamnă oare că sufletul, dacă este nemuritor, este și nepieritor?

— Este, neapărat!

— În consecință, când moartea se apropie de om, ceea ce este muritor în el, moare, după cât se pare, dar ceea ce este nemuritor se retrage intact, nevătămat și lasă loc morții.

— Este evident.

— Atunci este absolut sigur, Cebes, că sufletul este nemuritor și nepieritor, iar sufletele noastre vor sălășlui într-adevăr în Hades.

— În ceea ce mă privește, Socrate, nu am nimic de obiectat și nu am nici un motiv ca să nu mă încred în raționamentul tău. Dacă Simmias sau altcineva are ceva de spus, să facă bine să nu tacă, pentru că nu văd ce ocazie s-ar ivi, mai bună decât aceasta, dacă doresc să vorbească sau să asculte ce se discută cu privire la aceste probleme.

— Nici eu nu mai am nici un motiv să nu dau crezare celor spuse, a început Simmias. Cu toate acestea, importanța subiectului în discuție și părerea destul de proastă pe care o am despre slăbiciunea omenească mă determină să mai am o rezervă, în sufletul meu, păstrând o oarecare neîncredere față de cele spuse de Socrate.

— Simmias, a rostit Socrate, ce ai spus a fost foarte

bine gândit și oricât de sigure ar fi primele noastre ipoteze, ele trebuie supuse unei analize minuțioase, iar atunci când le-ați studiat bine, veți urma raționamentul, atât cât îi stă unui om în putință, și când veți fi siguri că îl urmați, nu mai aveți ce să cercetați.

— E adevărat.

— Iată, prieteni, a continuat Socrate, un lucru asupra căruia se cuvine să chibzuim cu toții: dacă sufletul este nemuritor, trebuie să-i purtăm de grijă, ținând seama nu numai de timpul limitat pe care-l numim viață, ci și de tot timpul care va veni; iar acum, s-ar părea că ne-așteaptă o primejdie cumplită, dacă neglijăm această îndatorire. Dacă moartea ne-ar elibera de toate, ea ar fi, pentru cei răi, clipa potrivită pentru a scăpa de trup, de toată răutatea lor, și, totodată, și de suflet! Dar, întrucât noi știm acum că sufletul este nemuritor, nu-i rămâne altă cale de a se elibera și de a se mântui decât devenind cât mai bun și mai înțelept cu putință. Coborând la Hades, sufletul nu ia cu el decât învățătura și educația, care reprezintă, după cum se spune, tot ce poate fi mai favorabil sau mai dăunător răposatului, din clipa în care se duce în lumea de dincolo.

Se spune într-adevăr că după moarte *daimonul* pe care soarta l-a hărăzit fiecărui om, încă din timpul vieții, are sarcina de a-l însoți până la locul de judecată, unde așteaptă toți morții. Odată judecați, *daimonul* îi călăuzește — fiecare pe al lui — pe toți cei veniți de aici, spre tărâmul lui Hades. Acolo, după ce au stat timpul cuvenit, fiecare cu soarta pe care o merită,

o altă călăuză îi readuce aici, după multe și lungi intervale de timp. Dar călătoria nu este așa cum o descrie Telephos[1] al lui Eschil. Calea spre Hades este simplă, afirmă el, dar eu cred că nu este nici simplă, nici una singură. Altminteri, nu ar mai fi nevoie de călăuze: nimeni nu se poate rătăci dacă nu există decât un singur drum. Eu îmi închipui, dimpotrivă, că are destule răspântii și ocolișuri, judecând după ceremoniile pioase și riturile practicate în lumea noastră. Sufletul înțelept și cumpătat își urmează călăuza, știind ce îl așteaptă; în schimb, sufletul robit de trup rămâne multă vreme înlănțuit de el și de lumea vizibilă. După multe suferințe și o îndelungată împotrivire, sufletul acesta se lasă dus cu multă greutate, cu sila, de *daimonul* său. Ajungând acolo unde sunt și celelalte, sufletul întinat — care s-a făcut vinovat de multe rele, care a săvârșit omoruri neîndreptățite sau alte crime de felul acesta — vede că toți se feresc din calea lui și se îndepărtează. Nimeni nu dorește să-l însoțească sau să-l călăuzească; sufletul acela rătăcește singur, tulburat, neștiind ce să facă, până la împlinirea timpului sorocit, după care este dus cu necesitate în lăcașul cuvenit. Dimpotrivă, sufletul care și-a petrecut viața în cumpătare și neprihănire, ocrotit și călăuzit de zei, și-a găsit de îndată locul, potrivit meritelor lui. Pământul are multe regiuni minunate; de altfel, pământul nici nu este atât de mare și nici nu se prezintă așa cum obișnuiesc să-l înfățișeze cei ce vorbesc despre

1) *Telephos* este titlul unei tragedii pierdute, a lui Eschil.

el — după câte m-a încredințat cineva.

Atunci Simmias a spus: „Ce vrei să spui, Socrate? Am auzit și eu multe lucruri despre Pământ, dar nu sunt cele de care te-ai încredințat tu, așa că mi-ar face plăcere să te ascult."

Nu am nevoie să recurg la arta lui Glaucos[1] ca să-ți înfățișez tot ce știu în această privință; greutatea constă în a dovedi adevărul celor spuse, și aceasta ar pune la grea încercare chiar arta lui Glaucos. Poate că nici nu sunt în stare să o fac, și presupunând chiar că aș fi, timpul care mi-a mai rămas de trăit nu mi-ar permite o relatare prea lungă. Totuși nimic nu mă împiedică să vă împărtășesc și vouă părerea pe care mi-am făcut-o despre felul în care arată Pământul, cu tărâmurile lui felurite.

— Foarte bine, nici nu cer mai mult, a spus Simmias.

— Ei bine, din punctul meu de vedere sunt convins, în primul rând, că, dacă Pământul este rotund și se află în centrul bolții cerești nu are nevoie, ca să nu cadă, nici de aer, nici de altă presiune atmosferică; propria stare de echilibru a Pământului și omogenitatea desăvârșită a cerului ajung pentru a-l menține, pentru că un obiect în echilibru, așezat în mijlocul unui element omogen, nu se va putea înclina, în nici o parte, în nici un fel, și în acest caz rămâne nemișcat. Iată

1) zeu marin, fiul lui Poseidon, înzestrat cu darul profeției.

primul punct de care sunt convins.

— Și pe bună dreptate! a spus Simmias.

— În plus, sunt convins că Pământul este imens și că noi, care-l locuim de la Phasis la Coloanele lui Hercule, nu ocupăm decât o mică parte din el, risipiți în jurul mării, ca niște furnici sau ca niște broaște în jurul unui heleșteu. De asemenea, alte popoare locuiesc în altă parte, în multe alte locuri, care seamănă cu ale noastre; căci pe Pământ există pretutindeni multe adâncituri, de forme și mărimi diferite, în care s-au adunat laolaltă apa, ceața și aerul. Dar Pământul pur este situat, el însuși, pe firmamentul pur unde se află astrele, pe care cei ce studiază Universul îl numesc eter. Depunerea apei, a ceței și a aerului în cavitățile Pământului se datorează tocmai acestui eter. Iar nouă, nici nu ne trece prin minte că viețuim în aceste adâncituri ale Pământului; noi ne închipuim că ne aflăm undeva sus, întocmai ca un om care, trăind în adâncurile mării, ar fi convins că se află la suprafața ei și, văzând prin apă soarele și astrele, ar lua marea drept cer; greutatea sa, ca și neputința sa, l-ar împiedica să ajungă la suprafața mării și nu ar avea posibilitatea să vadă, înălțându-și capul spre tărâmul pe care-l locuim, cu cât este mai pur și mai frumos decât al său și nici nu ar fi aflat vreodată de la cineva care l-ar fi văzut. Este exact situația în care ne aflăm noi. Închiși într-o adâncitură a Pământului, ne închipuim că locuim pe suprafața lui, undeva, sus, luăm aerul drept cer și credem că este adevăratul cer pe care se mișcă astrele. Încetineala și neputința noastră nu ne

lasă să ne ridicăm până la limita aerului. Dacă vreunul dintre noi ar putea răzbi până acolo sau ar ajunge acolo în zbor — având aripi — ar fi ca peștii de la noi, care, scoțând capul din apă, văd lumea de aici. Și el ar putea, înălțându-și capul, să vadă ce este lumea aceea, de sus. Dacă natura l-ar fi înzestrat cu puterea necesară de a rezista la această comtemplare, el ar mărturisi că acolo se află cerul cel adevărat, lumina cea adevărată și Pământul cel adevărat. Pentru că pământul nostru, pietrele și întregul spațiu pe care-l ocupăm, totul este deteriorat și măcinat, așa cum sunt lucrurile care se află în mare, din cauza sărăturii. Acolo, în mare, nu crește nimic vrednic de luat în seamă și nu se găsește nimic care să merite atenție; nu sunt decât grote, nisipuri, mult nămol, mlaștini acolo unde mai este și pământ, ce mai, nimic care să poată fi comparat cu frumusețile lumii noastre. Dar lumea de sus, din înaltul cerului, pare să o întreacă de departe pe a noastră. Dacă îmi îngăduiți să mă folosesc de un mit ca să vă descriu ce se află sub cer, la suprafața pământului, vă rog să mă ascultați, nu o să vă pară rău.

— Da, Socrate, ascultăm cu plăcere mitul acesta, a spus Simmias.

— Se spune că Pământul, văzut de sus, are aspectul unui balon cu douăsprezece benzi de piele, fiind împărțit în bucăți de culori felurite, în care culorile pe care le cunoaștem și pe care le folosesc pictorii sunt doar mostre. Acolo sus, prietene, întregul pământ este smălțat cu aceste culori și cu multe altele, mult mai

strălucitoare și mai pure decât ale noastre: o parte a acestui pământ este purpurie și minunat de frumoasă, alta este aurie, cea albă este de un alb sclipitor, care întrece strălucirea ghipsului și a zăpezii. Tot la fel, celelalte culori care înfrumusețează pământul sunt în număr mult mai mare și mult mai frumoase decât cele pe care le-am putut vedea. Chiar acele adâncituri ale pământului, fiind pline cu apă și cu aer, au o culoare anumită, care se distinge în toată diversitatea celorlalte culori, astfel încât Pământul ni se înfățișează sub un aspect extrem de variat. Roadele acelui pământ — pomi, flori, fructe — sunt deosebite, în egală măsură. La fel, în munți, stâncile sunt mai șlefuite, mai transparente și de o culoare mult mai frumoasă; iar pietrele de la noi, atât de prețuite, cum sunt cornalinele, jaspurile, smaragdele și celelalte, de același fel, nu sunt decât mici fragmente ale acestora. Acolo, toate pietrele sunt de preț și de o frumusețe neîntrecută, pentru că nu s-au măcinat și nu au suferit modificări, ca ale noastre, datorită sărăturii și putrezirii sedimentelor depuse aici, aducând cu ele urâțenia și bolile, pe care le transmit apoi pietrelor, solului, animalelor și plantelor. Pământul acela mai cuprinde, afară de toate nestematele pe care le-am pomenit, și alte bogății: aur, argint și alte metale prețioase, la vedere, răspândite peste tot, nenumărate, oferind astfel o priveliște menită să încânte ființele fericite care o pot admira.

Multe viețuitoare — animale, oameni — se află pe acest pământ; unii oameni locuiesc în mijlocul uscatului, alții, la marginea aerului, așa cum trăim noi la

țărmul mării, alții, în insulele înconjurate de aer, aproape de uscat. Într-un cuvânt, aerul este pentru cei de acolo ceea ce este apa și marea, pentru noi; ceea ce este pentru noi aerul, pentru ei este eterul. Clima este atât de blândă încât ei nu știu ce este boala și trăiesc mult mai mult decât cei de aici. În privința văzului, a auzului, a înțelepciunii și a altor însușiri de acest fel ei ne sunt superiori, pentru că și puritatea aerului este mai mare decât cea a apei, iar a eterului o întrece pe cea a aerului. Ei au crânguri sacre și temple, unde zeii locuiesc, într-adevăr; mai sunt profețiile, glasul oracolelor, înfățișările nemijlocite ale zeilor, datorită cărora ei comunică cu divinitatea. Ei văd, de asemenea, soarele, luna și celelalte astre așa cum sunt; iar fericirea lor este deplină, pe măsura tuturor acestor privilegii.

Aceasta este natura Pământului, în ansamblu, și a obiectelor aflate pe toată întinderea sa. În privința regiunilor situate în cavitățile sale, ele sunt numeroase, formând un cerc în jurul lui, și sunt când mai adânci și mai deschise decât cea în care trăim, când mai adânci, dar cu o deschizătură mai îngustă, uneori mai puțin adânci, dar mai largi decât a noastră. Toate regiunile acestea comunică între ele în multe locuri, prin orificii subterane, când mai înguste, când mai largi, și prin canale, în care circulă o mare cantitate de apă, de la unul la altul, ca la bazine. La fund, în pământ, există de asemenea fluvii nesecate, de o lungime neînchipuită, care-și rostogolesc apele, când calde, când reci; mult foc și mari râuri de foc; multe

dintre ele antrenează un nămol lichid, când mai subțire, când mai gros, așa cum sunt în Sicilia șuvoaiele de lavă și lava însăși. Toate regiunile subpământene se umplu cu aceste ape, după cum se face de fiecare dată scurgerea, către una sau către cealaltă. Mișcarea acestor ape, în sus și în jos, seamănă cu oscilația unui balansier, plasat în interiorul pământului. Oscilația se produce datorită unui fenomen natural; printre hăurile pământului, există unul deosebit de mare, care-l străbate dintr-o parte în alta. Este cel pomenit de Homer:

> *Foarte departe-n pământ, acolo unde se află*
> *Hăul cel mai adânc.*

și de alți poeți, care i-au dat numele de Tartar. În acest hău se prăvălesc toate fluviile și tot din el țâșnesc din nou, cursul fiecăruia depinzând de natura pământului pe care-l străbate. Apele ies din acest hău și se întorc în el, pentru că nu găsesc acolo nici un punct de sprijin, care să le statornicească; atunci ele oscilează și unduiesc, în sus și în jos. Același lucru se petrece cu aerul și cu vântul care le învăluie, însoțindu-le, fie când se reped spre alte regiuni ale pământului, fie când vin înapoi. După cum, când respirăm, suflul este mereu în mișcare, când expirat, când aspirat, tot astfel este și acolo, suflul care oscilează odată cu apa produce vânturi cumplite, de temut, intrând și ieșind. Când apele se retrag în regiunea de jos, ele străbat pământul și umplu regiunea fluviilor subterane, ca și cum apele

ar fi dirijate în vederea irigației. Invers, când apele părăsesc hăul și urcă spre tărâmul nostru, ele se revarsă peste meleagurile noastre. Plinul de ape se scurge prin canale de trecere și prin pământ, se strecoară pe unde i s-a croit drum și formează mări și lacuri, fluvii și izvoare. De acolo, intrând din nou sub pământ și după ce au străbătut fie întinderi mai vaste și mai numeroase, fie suprafețe mai mici și mai puține, se varsă din nou în Tartar. Uneori ajung la un punct așezat mult mai jos decât cel unde s-a produs irigația, alteori doar puțin mai jos; intrarea apelor se face întotdeauna mai jos decât ieșirea. Anumite râuri se întorc într-un punct opus celui de unde au țâșnit, altele, de aceeași parte. Există și unele care fac un circuit complet, înfășurându-se o dată sau de mai multe ori în jurul pământului, ca niște șerpi, coborând astfel cât mai jos cu putință, înainte de a se arunca în abis. Totuși, fie într-un sens, fie într-altul, coborârea nu se poate face decât până la centru, dincolo de el niciodată, căci partea pământului care se află de o parte și de alta a centrului este, pentru ambele râuri, punctul de plecare spre o nouă ridicare.

Există numeroase râuri, mari, felurite, dintre care se disting patru. Cel mai important, fiind cel mai mare și cel mai depărtat de centru, este Ocean, al cărui curs înconjoară globul. Pe partea opusă lui Ocean, și curgând în sens invers, Acheronul care străbate pustiurile și, curgând de asemenea sub pământ, ajunge la un lac, Acherusias, unde sosesc sufletele celei mai

mari părți a celor morți. După ce rămân acolo timpul orânduit de soartă — unele mai mult, altele mai puțin — sufletele sunt trimise înapoi, pentru a se reîntrupa. Al treilea fluviu izvorăște între primele două și, foarte aproape de locul de unde izvorăște, se revarsă într-un loc vast, pustiit de un foc puternic, și formează acolo un lac mai mare decât marea noastră, în care clocotesc apa și noroiul. De acolo, cursul lui formează meandre tulburi și noroioase, înfășurându-se în jurul pământului, trecând prin diferite locuri înainte de a ajunge la malurile Acherusiasului, fără a-și amesteca apele cu el. Apoi, după multe ocoluri sub pământ, se aruncă în Tartar, într-un punct situat mai jos decât Acherusias. Acesta este fluviul numit Pyriphlegethon, ale cărui șuvoaie de lavă azvârl particule în diferite puncte ale suprafeței pământului. În fața acestui fluviu se află cel de-al patrulea, care ajunge întâi într-o regiune înspăimântătoare și sălbatică, de un albastru întunecat. Regiunea este numită stygiană, iar lacul pe care-l formează fluviul revărsându-se, se numește Styx — apele lacului dau fluviului însușiri de temut. Apoi, se cufundă din nou în pământ; cursul lui formează spirale, în sens contrariu Pyriphlegethonului, pe care-l întâlnește în partea cealaltă a Acherusiasului. Nici el nu-și amestecă apele cu alte ape; și el, după un parcurs circular, se varsă în Tartar, pe partea opusă Pyriphlegethonului. Numele acestui râu este Cocytos, după cum spun poeții. Așa se prezintă orânduirea acestor fluvii.

După ce morții ajung acolo unde au fost aduși, fiecare în parte, de *daimonul* respectiv, ei sunt

judecați, atât cei care au dus o viață cumpătată și cucernică, cât și cei care s-au făcut vinovați de multe rele. Cei care au ținut o cale de mijloc, a căror purtare nu a fost nici bună, nici rea, se îndreaptă spre Acheron, unde îi așteaptă bărci mici, care îi vor duce la lacul Acherusias. Ei rămân acolo un timp și se purifică; dacă au nedreptățit pe cineva, își ispășesc vina și sunt iertați; dacă au făcut fapte bune sunt răsplătiți, după merit. Cei care sunt socotiți că nu au leac de izbăvire, din cauza fărădelegilor lor, care au comis grave și numeroase sacrilegii, omoruri fără număr, călcând legea și certându-se cu justiția, sau alte crime de acest fel, sunt sortiți să fie azvârliți în Tartar. După ce au stat acolo un an, valul îi aruncă din nou, pe ucigași în Cocytos, iar pe cei care au ridicat mâna asupra tatălui sau mamei lor, în Pyriphlegethon. Valurile îi poartă, și pe unii, și pe alții, până la lacul Acherusias; atunci ei încep să strige și să cheme, unii pe cei pe care i-au ucis, ceilalți pe părinții pe care i-au lovit.

Ei îi roagă și îi imploră să le îngăduie să treacă pe lac, să îi primească. Dacă izbutesc să-și înduplece victimele, sunt primiți, punând capăt suferințelor lor. În caz contrar, sunt aruncați din nou în Tartar și, de acolo, iarăși în Cocytos și Pyriphlegeton, ispășindu-și pedeapsa până când victimele lor se îndură să-i ierte. Aceasta le era osânda, hotărâtă de judecători. În sfârșit, cei a căror viață a fost exemplară și fără prihană, sunt scutiți de acest stagiu subpământean și eliberați; ei se înalță în înaltul

cerului către sălașurile pure care le sunt hărăzite. Printre aceștia, cei care s-au purificat cu desăvârșire, grație filozofiei, trăiesc, desprinși de trup, în lăcașuri și mai frumoase. Nu e ușor să le descriu și timpul care-mi rămâne de trăit nu îmi ajunge.

Ceea ce am spus, Simmias, ne îndeamnă să nu ne cruțăm, ca să dobândim virtutea și înțelepciunea, în timpul vieții, căci răsplata este frumoasă, iar speranța, mare.

A susține că lucrurile acestea sunt așa cum le-am descris nu este o faptă demnă de un om rațional; totuși, fie că este așa, sau aproape așa, în privința sufletelor noastre și a lăcașurilor lor, din moment ce suntem de acord că sufletul e nemuritor, mi se pare că nu este o îndrăzneală prea mare să susținem acest lucru, iar atunci când îl credem, riscul este îndreptățit, pentru că este frumos; aceste cuvinte trebuie să fie rostite de fiecare, ca niște cuvinte magice. Iată de ce am insistat atât de mult asupra acestui mit. În privința sufletului, aceste argumente ar trebui să-l liniștească pe cel ce a renunțat la plăcerile și la podoabele trupului, socotindu-le nepotrivite cu firea lui, potrivite mai curând cu faptele rele decât cu cele bune, care — după ce s-a dăruit bucuriilor științei care i-au îmbogățit sufletul cu o podoabă care îi aparține numai lui, înțelegând prin aceasta cumpătarea, dreptatea, curajul, libertatea, adevărul, — își așteaptă astfel plecarea spre Hades, pregătit să răspundă chemării sorții sale.

Și voi, Simmias și Cebes, și toți ceilalți; veți face mai târziu această călătorie, fiecare, la timpul și la

rândul său; pe mine mă cheamă soarta chiar acum, cum ar spune un erou de tragedie. E timpul să merg să mă spăl, înainte de a bea otrava, pentru a cruța femeilor osteneala de a spăla un cadavru.

Socrate a tăcut și atunci Criton i-a spus:

— Bine, Socrate! Dorești să ne lași anumite dispoziții în legătură cu copiii tăi, sau cu oricare altă problemă? Ce am putea face să-ți fim de folos cât mai mult cu putință?

— Nimic, Criton, nimic altceva decât ce vă repet neîncetat: aveți grijă de voi înșivă! În felul acesta îmi veți face un serviciu mie, familiei mele și chiar vouă chiar dacă acum nu sunteți de acord cu mine. Dar dacă nu vă veți purta de grijă și nu veți trăi așa cum v-am îndemnat adineaori, dând ascultare poveților mele, chiar dacă acum veți face cele mai solemne promisiuni, nu vă va fi de nici un folos.

— Vom urma întocmai povețele tale, Socrate! Cum ai vrea să te înmormântăm? a spus Criton.

— Cum vreți, numai să puteți să mă prindeți, dacă nu vă scap.

Apoi, a zâmbit cu blândețe și a adăugat:

— Nu izbutesc să-l conving pe Criton că eu, Socrate, sunt cel ce stă de vorbă cu voi, acum, și care își cumpănește fiecare argument. El își închipuie că Socrate este cel pe care-l va vedea mort curând, de aceea mă întreabă cum să mă îngroape. Toată cuvântarea pe care am rostit-o adineaori, cu scopul de a vă încredința că nu voi mai rămâne alături de voi, după

ce voi bea otrava, și că mă voi duce spre tărâmurile dătătoare de bucurii ale fericiților, Criton o consideră ca o vorbărie menită să vă consoleze pe voi și să mă consoleze și pe mine. Fiți chezașii mei față de Criton. Oferiți-i garanția contrară celei pe care el a dat-o judecătorilor mei. El a pus chezășie că voi rămâne; voi, dimpotrivă, încredințați-l că nu voi rămâne, când voi fi mort, ci că voi pleca de aici; în felul acesta, poate o să ia lucrurile mai ușor și, văzând că trupul meu va fi îngropat sau ars, nu va fi mâhnit peste măsură, gândind că îndur chinuri cumplite și că nu va spune, la înmormântarea mea, că Socrate este expus, dus și îngropat.

Să știi, bunul meu Criton, că vorbele nepotrivit folosite pot aduce mult rău sufletelor. Ai încredere și spune-ți că trupul mi-l îngropi, nu pe mine, și îngroapă-l cum vei crede tu de cuviință, și cum este mai potrivit cu obiceiul.

După ce a rostit cuvintele acestea, Socrate s-a ridicat și a trecut în altă încăpere, ca să se spele. Criton l-a urmat, iar noi am rămas acolo (să-l așteptăm pe Socrate), după cum ne spusese el. Timpul a trecut, așteptându-l, fie discutând și analizând din nou tot ce ne spusese, fie vorbind despre marea nenorocire care ne lovea. Simțeam într-adevăr că am pierdut un părinte și că eram nevoiți să trăim de acum încolo ca niște orfani. După ce s-a spălat, lui Socrate i s-au adus copiii — avea doi băieți, însă nici unul mai mare — apoi au venit și rudele. El a stat de vorbă cu ei, fiind

și Criton de față, le-a dat ultimele sale dispoziții, apoi le-a spus femeilor și copiilor să plece și s-a întors la noi. Soarele era acum la asfințit; Socrate rămăsese mult timp în cealaltă încăpere și abia schimbasem câteva cuvinte când a și venit slujitorul Celor Unsprezece. Apropiindu-se de el, i-a spus: „Socrate, nu aș putea să mă plâng de tine, ca de alții, care se supără pe mine și mă blestemă, când le spun să bea otrava, după cum este porunca magistraților. Mi-am dat seama, în mai multe rânduri, de când ești aici, că, dintre toți cei care au stat aici un timp, tu ești omul cel mai blând, mai bun și mai generos. Și acum sunt sigur că nu pe mine ești supărat, ci pe cei care te-au condamnat, pe care îi știi bine. Acum, pentru că știi ce veste îți aduc, îți spun bun rămas pentru totdeauna! Încearcă să înduri cum poți mai bine ceea ce este de neînlăturat." „Și, dându-i lacrimile, s-a întors, vrând să se retragă. Atunci, Socrate i-a spus, ridicându-și ochii spre el: „Bun rămas, și ție! Voi face tot ce îmi spui." Apoi, a adăugat, adresându-se nouă: „Cât de cumsecade este omul acesta! Cât timp am stat aici, a venit uneori să mă vadă și să stea de vorbă cu mine! A fost un om de ispravă și acum cu câtă mărinimie mă plânge! Haide, Criton, să-i dăm ascultare; să mi se aducă otrava, dacă este pregătită, și s-o pregătească, dacă nu este gata."

Criton i-a spus: „Socrate, mi se pare că soarele tot mai strălucește deasupra munților și nu a apus încă. După câte știu, sunt unii care nu au băut otrava decât după mult timp de când li s-a poruncit, după ce au

mâncat și au băut zdravăn, iar alții s-au mai bucurat de dragostea celor pe care-i iubeau. Nu te grăbi, mai ai timp.

— E firesc ca oamenii despre care vorbești să se poarte astfel, închipuindu-și că mai au ceva de câștigat. E firesc, de asemenea, ca eu să nu procedez la fel, pentru că am credința că nu-mi folosește la nimic să beau otrava puțin mai târziu. M-aș face ridicol, în proprii mei ochi, agățându-mă de viață și folosindu-mă de ceva ce nu îmi mai aparține. Haide, Criton, ascultă-mă și nu te mai împotrivi!

Atunci Criton, auzind cuvintele acestea, i-a făcut semn sclavului său, care stătea lângă el.

Sclavul a ieșit și, după o vreme, s-a întors, însoțit de cel care trebuia să-i dea lui Socrate otrava; o aducea într-o cupă, gata pregătită.

Văzându-l, Socrate i-a spus: „Ei bine, dragul meu, pentru că te pricepi la astfel de treburi, spune-mi ce am de făcut". — Nimic altceva, i-a răspuns acesta, decât să te plimbi, după ce ai băut otrava, până când îți vei simți picioarele grele; apoi să te întinzi pe spate, otrava va lucra de la sine. Și i-a întins cupa. Socrate a luat-o cu o desăvârșită seninătate, Echecrates, fără nici un tremur, fără să se schimbe la față; privindu-l pe omul acela pe sub sprâncene, cu uitătura lui de taur, care-i era obișnuită, i-a spus: „Ai ceva împotrivă, dacă aș vărsa câteva picături din această licoare, ca o libație făcută unui zeu? Este îngăduit sau nu? — Socrate, a răspuns el, noi nu pregătim decât atât cât trebuie băut. — Am înțeles; dar cel puțin putem, chiar

suntem obligați să-i rugăm pe zei să ne înlesnească trecerea de la această lume la cealaltă. Este tot ce le cer; fie ca dorința să mi se împlinească!

După ce a spus toate acestea, a dus cupa la buze, a golit-o până la ultima picătură, nestânjenit și netulburat, cu o stăpânire de sine admirabilă.

Până atunci, avusesem aproape toți puterea de a nu izbucni în plâns; dar văzându-l că bea, că a băut, nu ne-am mai putut stăpâni durerea. Eu am încercat, dar nu am reușit; lacrimile mele curgeau șiroaie; mi-am acoperit capul și mi-am plâns propria nefericire; nu-l plângeam pe Socrate, pe mine mă plângeam, gândindu-mă la prietenul neprețuit pe care-l pierdeam. Criton mi-o luase înainte, și neputând să-și stăpânească lacrimile, s-a ridicat să plece. Iar Apolodor, care nu contenise cu plânsul, a început să se tânguiască și hohotele lui de plâns au frânt inima tuturor, în afară de Socrate. „Ce înseamnă asta, dragii mei? Am trimis acasă femeile tocmai ca să evit tânguielile lor, pentru că, după câte știu, așa se cade să mori, petrecut de cuvinte înțelepte, împăcat. Atunci, ține-ți-vă firea și fiți tari."

Dojana lui ne-a făcut să ne rușinăm de slăbiciunea noastră și ne-am stăpânit.

Socrate s-a plimbat până când a spus că i se îngreunează picioarele; s-a întins apoi pe spate, așa cum îl povățuise omul. Cel care-i dăduse otrava îi atingea ușor picioarele, din când în când; după aceea, strângându-i cu putere laba piciorului, l-a întrebat dacă

simte ceva. Socrate a răspuns că nu. Apoi l-a strâns ceva mai sus, arătându-ne astfel cum se răcea și se înțepenea trupul, mereu mai mult. Tot atingându-l, ne-a spus că, în clipa în care răceala va ajunge la inimă. Socrate va muri. Pântecele îi era aproape rece când Socrate a spus, dezvelindu-și fața pe care o acoperise, și au fost ultimele lui cuvinte: „Criton, îi datorăm un cocoș lui Asclepios, să nu uitați să vă achitați de această datorie".

„Da, așa vom face; gândește-te dacă mai ai ceva să ne spui". Întrebarea lui Criton nu a primit nici un răspuns; dar, după câteva clipe, Socrate a tresărit. Omul i-a descoperit fața: avea ochii ficși. Văzându-l așa, Criton i-a închis gura și ochii.

Echecrates, acesta a fost sfârșitul prietenului nostru, al unui om despre care putem spune pe drept cuvânt că, dintre toți oamenii pe care i-am cunoscut în acea vreme, el a fost cel mai bun și totodată cel mai înțelept și cel mai drept.

BCU IAȘI / CENTRUL UNIVERSITARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuprins

Banchetul sau Despre iubire 5
Criton sau Despre datorie 99
Phaidon sau Despre suflet 125

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tipărit în România

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

053498

12.000.

320.982

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
II 320.982

BOSTON COLLEGE UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

29180

HERITAGE

15

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PLATON

Banchetul
Criton
Phaidon

37707

649825
B.C.U. IASI

PRIETENII CĂRȚII
BUCUREȘTI 1998

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Traducere de **Constantin Ionescu Boeru**
Lydia Constanța Ciucă

1(Platon)(02-063)=135.1
821.14'02-83=135.1

Literatură greacă clasică
dialoguri filosofice
concepție filosofică

B. 05. 1998
B.C.U. [illegible]
alu-806.530

Platon

PRIETENII CĂRȚII 58-47 BUCUREȘTI
ISBN 973-573-160-6

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BANCHETUL
sau
DESPRE IUBIRE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Apolodor. — Cred că sunt în măsură să vă povestesc tot ce s-a întâmplat, așa cum doriți. Nu de mult, plecat din Faleron[1], unde locuiesc, mă îndreptam spre oraș, când am fost strigat de un cunoscut de-al meu, care venea în urma mea. „Hei, omule! Apolodor din Faleron! a spus el pe un ton glumeț, stai odată și așteaptă-mă!" M-am oprit și l-am așteptat. „Apolodor, mi-a spus el, pe tine te căutam; voiam să aflu de la tine ce a discutat Agaton cu Socrate, Alcibiade și ceilalți oaspeți la banchetul pe care l-a dat și ce au spus acolo în cuvântările lor despre iubire. Îmi istorisise câte ceva unul, care le auzise de la Foinix, al lui Filip; omul acela îmi spusese că tu le știi mai bine, el nefiind în măsură să mă lămurească mai mult! Așadar, povestește-mi! Tu, în primul rând, ești îndreptățit să redai spusele prietenului tău. Dar mai

1) port lângă Atena (la 4-5 km de oraș).

întâi spune-mi, a adăugat el, ai luat parte și tu, la petrecerea aceea?

— Îmi dau seama că omul acela nu te-a lămurit deloc; dacă tu poți să-ți închipui că ospățul de care vorbești a avut loc atât de curând, încât să fi putut lua parte și eu!

— Așa credeam.

— Cum se poate, Glaucon? Nu știi că sunt câțiva ani de când Agaton nu mai este în Atena? Și apoi nu au trecut nici trei ani de când stau în preajma lui Socrate, străduindu-mă zilnic să aflu ce spune și ce face. Mai înainte vreme, rătăceam, fără țintă, și mă credeam înțelept, fiind, în fond, cel mai nefericit om din lume, așa cum ești tu acum, prețuind orice altă îndeletnicire mai mult decât filozofia!

— Scutește-mă de glumele tale, a spus el; mai bine spune-mi când a avut loc ospățul.

— Pe vremea aceea noi eram copii, am răspuns eu, când Agaton obținuse un premiu pentru prima sa tragedie; a doua zi după victorie, împreună cu choreuții[1] săi, el închinase zeilor o jertfă de mulțumire.

— Înseamnă că a trecut mult timp de atunci, a spus el, dar cine ți-a povestit ce a fost acolo? Chiar Socrate?

— Nu, pe Zeus! i-am răspuns, altcineva! Cel care i-a povestit și lui Foinix, Aristodem din Kydhathenaeon[2], omulețul acela scund, care umbla mereu

---

1) coriștii greci.

2) unul din cele mai vechi cartiere din Atena, așezat în partea de miazăzi.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

desculț; el luase parte la întâlnirea de atunci, și era cel mai devotat discipol al lui Socrate, la data aceea, dacă nu mă înșel. Totuși, de atunci l-am întrebat chiar pe Socrate, vrând să-mi deslușească unele lucruri, iar el a adeverit tot ce auzisem de la Aristodem.

— Atunci, nu mai sta pe gânduri, povestește-mi și mie; drumul care duce spre oraș este foarte potrivit pentru ca cei ce-l străbat să poată sta de vorbă."

Mergând spre oraș am vorbit despre toate cele petrecute atunci pentru că, așa cum vă spuneam la început, știu destul de multe. Deci, dacă vreți să vă povestesc și vouă, așa voi face! De altfel, pentru mine, cea mai mare mulțumire este să discut despre filozofie — fie că-i ascult eu pe alții, fie că eu sunt cel care vorbește — în afara folosului pe care-l dobândesc. În schimb, când îi aud pe unii vorbind despre alte lucruri, îndeosebi pe oamenii voștri bogați sau negustorii voștri, asta mă plictisește la culme și mi se face milă de voi, prietenii lor, întrucât credeți că faceți o treabă grozavă când, de fapt, nu faceți mai nimic. Poate că și voi, la rândul vostru, socotiți că sunt un nefericit și cred că nu vă înșelați; dar părerea și convingerea mea este că voi sunteți cei cu adevărat nefericiți.

Prietenul lui Apolodor. — Ai rămas același, Apolodor! Veșnic nemulțumit, ponegrindu-i pe alții, dar și pe tine; cine te ascultă ar putea crede că în afară de Socrate toți oamenii sunt vrednici de milă, și tu în primul rând. Nu știu în ce împrejurare ți s-a dat porecla de mâniosul, dar știu că nu-ți schimbi felul de a vorbi, fiind mereu pus pe ceartă, cu tine și cu

ceilalți, în afară de Socrate.

Apolodor. — Da, dragul meu prieten, de bună seamă părerea pe care o am despre mine și despre ceilalți a făcut din mine un om mânios și ciudat.

Prietenul lui Apolodor. — Nu are rost să discutăm despre asta acum, Apolodor; mai bine fă ce te-am rugat, povestește-ne despre discuțiile ce s-au purtat acolo.

Apolodor. — Bine! Iată cum s-au petrecut lucrurile, dar mai bine să încerc să o iau de la început, așa cum mi le-a povestit și mie Aristodem.

„L-am întâlnit pe Socrate, tocmai când ieșea de la baie; în picioare avea sandale, contrar obiceiului lui[1]. L-am întrebat unde se ducea așa dichisit.

El mi-a răspuns: Mă duc la masă la Agaton. Ieri nu m-am dus la petrecerea pe care a dat-o, sărbătorindu-și triumful, pentru că mă temeam că va fi lume prea multă; dar am promis că voi veni a doua zi; ai înțeles acum de ce m-am dichisit: voiam să arăt frumos, ca să mă pot duce la un bărbat frumos. Dar tu, a urmat el, primești să vii la masă, fără să fi fost poftit?

— Fac precum zici, i-am răspuns.

— Atunci, hai cu mine, a spus el, să zicem, potrivind puțin zicala, că oamenii cumsecade se duc la masă și nepoftiți la oamenii buni[2]. Homer nu numai că schimbă zicala, dar își bate joc de ea, după cum se pare, când, după ce l-a înfățișat pe Agamemnon ca pe un mare războinic, și pe Menelau ca pe un luptător

---

1) Socrate umbla desculț, de obicei.

2) Agaton, în limba greacă, înseamnă Cel Bun.

nevolnic, l-a adus pe Menelau, nepoftit, la ospățul dat de Agamemnon, după ce acesta adusese jertfe zeilor; adică un om inferior, la un om superior din toate punctele de vedere[1].

La aceste cuvinte, Aristodem ar fi răspuns: „Mi-e teamă să nu fiu, la rândul meu, ca să vorbesc ca Homer, oaspetele nevrednic care se prezintă la ospățul unui înțelept, fără a fi fost poftit. Dacă mă iei cu tine, te-ai gândit la vreo scuză? pentru că, în ce mă privește, nu voi mărturisi că am venit nechemat, ci voi spune că m-ai poftit tu.

— Hai să mergem, ne vom sfătui pe drum ce să spunem, a răspuns Socrate.

Așadar am pornit la drum; Socrate, cufundat în gândurile sale, a rămas în urmă; l-am așteptat, dar el m-a îndemnat să merg înainte. Când am ajuns la casa lui Agaton, am găsit ușa deschisă; am fost pus într-o situație de tot hazul: a venit de îndată un sclav, să mă întâmpine, însoțindu-mă apoi în sala unde se aflau toți oaspeții, voind tocmai să înceapă ospățul. Îndată ce m-a zărit, Agaton mi-a spus: „Ai sosit la momentul potrivit, Aristodem, ca să iei masa cu noi; dacă ai venit pentru altă treabă, las-o pe altă dată; chiar ieri te-am căutat, ca să te invit, și nu am dat de tine nicăieri; dar cum de nu l-ai adus pe Socrate?“

Atunci am privit în urma mea, dar pe Socrate nu l-am văzut.

---

1) era la modă ca un atenian cult să se refere în orice împrejurare la epopeile lui Homer.

— „Eu am venit într-adevăr împreună cu Socrate, el m-a poftit la ospățul vostru."

— Foarte bine a făcut, dar el pe unde o fi?

— Îl lăsasem în urma mea, mă întreb și eu unde o fi.

— Copile, a spus Agaton, du-te repede să vezi unde este Socrate și adu-l încoace. Tu, Aristodem, așează-te lângă Eriximah.

În timp ce un sclav mi-a spălat picioarele, ca să mă pot așeza la masă[1], alt sclav a venit cu vestea că Socrate se oprise sub porticul casei vecine și nu voia să vină, deși îl chemase de mai multe ori.

„Ciudat, a spus Agaton; du-te din nou și-l cheamă și nu-l lăsa până nu vine cu tine."

— Ba nu, am spus eu, lăsați-l în pace, acesta-i obiceiul lui: i se întâmplă, uneori, să se abată din drum și să rămână acolo un timp. Trebuie să vină, de la o clipă la alta, așa cred; nu-l tulburați, lăsați-l în pace.

— Să-l lăsăm, dacă aceasta-i părerea ta; iar voi, băieți, aduceți-ne la masă ce doriți, ca și cum nu ar fi nimeni aici ca să vă poruncească: grija aceasta nu am avut-o niciodată. Închipuiți-vă că acești oaspeți și cu mine am fost invitați de voi; așadar, serviți-ne bine, ca să meritați la urmă toate laudele noastre".

Am început să mâncăm, dar Socrate nu mai venea. Agaton a vrut de câteva ori să trimită după el, dar eu

---

1) gazda și musafirii stăteau întinși pe paturi, sprijiniți pe cotul stâng; cu mâna dreaptă luau mâncarea și apoi băutura, așezate pe o măsuță, în stânga fiecărui pat.

m-am opus de fiecare dată. În cele din urmă a sosit, fără să fi zăbovit prea mult, după cum îi era obiceiul; eram pe la mijlocul mesei. Agaton, care stătea singur pe ultimul pat, l-a strigat: „Vino, Socrate, așează-te aici, aproape de mine, ca să-mi transmiți astfel gândurile înțelepte care ți-au trecut prin minte stând sub porticul vecin; sunt încredințat că ai aflat ce căutai, pentru că altfel nu plecai de acolo."

Socrate, așezându-se, a spus: „Ce bine ar fi, Agaton, dacă înțelepciunea ar fi ceva care s-ar putea strecura de la un om care o are din plin la unul care nu o are deloc, doar prin simplă atingere, după cum apa trece, printr-un fir de lână dintr-o cupă plină într-o cupă goală. Dacă ar fi așa, și cu înțelepciunea, aș aprecia cât se poate de mult hatârul pe care mi-l faci, așezându-mă lângă tine, pentru că îmi închipui că astfel mă voi împărtăși și eu din frumoasa ta înțelepciune, a mea fiind neînsemnată și îndoielnică, amăgitoare ca un vis. A ta însă este sclipitoare, plină de făgăduințe, în ciuda tinereții tale, după cum ai dovedit-o alaltăieri, uimind peste 30.000[1] de spectatori greci.

— Râzi de mine, Socrate, a spus Agaton. În privința înțelepciunii noastre ne vom socoti noi doi ceva mai târziu, luându-l pe Dionisos drept judecător. Acum, gândește-te mai bine la masă și gustă ceva."

Atunci, Socrate s-a așezat pe pat și s-a ospătat împreună cu ceilalți comeseni; au făcut libații, au adus

1) numărul acesta era folosit de greci pentru a desemna o mulțime foarte mare.

cinstirea cuvenită zeului și, după ce s-a îndeplinit ritualul obișnuit[1], s-a adus băutura. Atunci Pausanias a luat cuvântul: „Ei bine, prietene, cum să rânduim mai bine băutura ca să nu ne tulbure? Eu unul, vă spun drept, simt că nu mi-am revenit complet după cheful de ieri, mi-e capul greu, și am nevoie, ca și cea mai mare parte dintre voi (doar erați de față!), de un mic repaus, să-mi trag sufletul. Gândiți-vă deci să bem cu mai multă cumpătare.

Aristofan i-a răspuns: — Bine zici, Pausanias; se cade să facem o pauză; și eu fac parte din cei care au întrecut măsura ieri."

Eriximah, fiul lui Acumenos, a luat și el cuvântul: „Ați gândit cum nu se poate mai bine; dar aș vrea să-l mai întreb pe unul dintre voi, și anume pe Agaton, dacă și astăzi are chef de băutură.

— Eu, nu! a răspuns Agaton. Sunt cam mahmur.

— Ăsta-i norocul nostru, al meu, al lui Aristodem, al lui Phaidros și al celorlalți comeseni, ca voi, marii băutori, să vă lăsați păgubași, pentru că noi, aștialalți, nu am știut niciodată să bem. Cu excepția lui Socrate, care este în stare și să bea, și să fie cumpătat astfel încât el va fi mulțumit, orice hotărâre am lua noi. Întrucât nici unul dintre cei de față nu pare dispus să bea peste măsură, poate vă va plictisi mai puțin ceea ce vă voi spune despre beție. Practica mea de medic m-a dus la concluzia că beția este dăunătoare, iar eu nu doresc să beau din nou și nici nu i-aș îndemna pe

1) ca spălarea mâinilor, aranjarea meselor pentru băut.

ceilalți să bea, mai ales cei care se resimt încă după cheful din ajun.

— Eu te ascult întotdeauna, mai cu seamă când vorbești ca un medic, a spus Phaidros din Mirinunte, dar cred că astăzi îți vor asculta povețele și ceilalți, dacă sunt înțelepți.

După ce s-au rostit aceste cuvinte, toată lumea a fost de acord ca această petrecere să nu fie o beție, ci fiecare să bea atât cât îi face plăcere[1].

Eriximah a mai spus: „Dacă s-a hotărât ca fiecare să bea cât îi va face plăcere, fără obligația de a se supune unei reguli, am o propunere: să o lăsăm să plece pe flautista care tocmai a intrat, să cânte pentru ea sau pentru femeile din casă, dacă dorește; iar noi să ne petrecem timpul între noi, stând de vorbă; dacă doriți, vă voi propune o temă de discuție."

Au răspuns cu toții că sunt de acord și l-au rugat pe Eriximah să le spună despre ce era vorba.

Eriximah a continuat astfel: „Voi începe ca în Melanippe a lui Euripide[2]: propunerea nu este a mea, ci

1) la partea a doua a mesei, când venea rândul băuturii, era o regulă hotărâtă după care se bea și cărcia trebuia să i se supună toți. De aceea se alegea un simposiarh, — un conducător al banchetului — care supraveghea ca fiecare să-și bea porția impusă.

2) eroina Melanippe din tragedia lui Euripide începe astfel dialogul cu părintele ei, Eol: „Povestea ce ți-o spun nu e a mea, ci auzită de la maică-mea". Eriximah vrea să spună că el nu face decât să repete ideea lui Phaidros.

a lui Phaidros, aici de față, care îmi spune mereu, cu indignare: „Nu crezi că este ciudat, Eriximah, ca foarte mulți zei să fi fost slăviți de poeți, prin imnuri și cântece de victorie, iar unui zeu ca Eros, atât de puternic și vrednic de cinstire, nici un poet, dintre atâția poeți câți am avut, să nu-i fi închinat un imn de laudă?

Dacă i-ai cerceta cu atenție pe sofiștii destoinici, ai vedea că ei compun în proză imnuri spre slava lui Heracles și a altora, cum a făcut vestitul Prodicos, și este foarte firesc să fie așa. Dar mi-a căzut în mână o carte a unui sofist, în care sarea era grozav de lăudată, pentru foloasele sale; laudele aduse unor lucruri tot atât de mărunte sunt destul de frecvente[1].

Nu este ciudat că se dă atenție unor astfel de nimicuri și că nimeni nu s-a gândit, până acum, să-l preamărească pe Eros, așa cum i s-ar cuveni? Iată totuși, cum a putut fi trecut cu vederea un zeu atât de mare!

În privința aceasta, cred că Phaidros are dreptate și de aceea doresc să-i aduc prinos lui Eros; totodată s-ar cădea ca la acest ospăț să-i aducă cinstire zeului iubirii toți cei de față. Dacă vreți să mă ascultați, fiecare dintre noi, începând de la stânga la dreapta,

---

1) sofiștii din secolul al V-lea și al IV-lea î.H. scriau cuvântări de laudă — sau dojană — din care se puteau scoate pentru orice prilej figuri de stil, tipice. Mai întâi s-a scris despre eroii legendari, apoi despre lucrurile cele mai neașteptate.

va face, cât mai bine cu putință, panegiricul[1] lui Eros, iar Phaidros va vorbi primul, pentru că ocupă primul loc (în ordinea vorbitorilor) și în același timp este părintele acestei propuneri.

— Toți vor fi de părerea ta, Eriximah, a spus Socrate; eu unul nu mă voi opune, eu care recunosc că nu mă pricep decât la dragoste; de asemenea, nici Agaton, nici Pausanias și cu atât mai puțin Aristofan, care nu se ocupă decât de Dionisos și de Afrodita; deci nici unul din cei care s-au întrunit aici. Cu toate acestea, noi, care suntem pe ultimele locuri, ne aflăm într-o situație de inferioritate față de primii, dar dacă aceștia vor vorbi cum nu se poate mai bine, noi ne vom declara mulțumiți. Să înceapă Phaidros și, cu ajutorul zeilor, să-l preamărească pe Eros."

Desigur, toți au fost de părerea lui Socrate și au cerut să se procedeze după cum a spus el. Nu aș putea să redau exact tot ce a spus fiecare, pentru că nici Aristodem nu-și amintea prea bine, iar eu nu-mi amintesc chiar tot ce mi-a spus el. Mă voi opri, așadar, la cuvântările și la oratorii cei mai de seamă.

După cum mi-a povestit Aristodem, Phaidros a vorbit primul și a început astfel: „Mare zeu este Eros, demn de venerația oamenilor și a zeilor, și pe bună dreptate, lucrul cel mai de seamă fiind obârșia sa. El are cinstea de a se număra printre zeii cei mai vechi și, ca dovadă, nu are părinți; nici un prozator sau poet

1) *panegurikos*, în greacă, înseamnă elogiul excesiv adus cuiva.

nu i-a menționat vreodată; doar Hesiod afirmă că mai întâi a fost Haosul:

„apoi Gaea[1]*, cu sânu-i generos, veșnică și trainică temelie a tuturor lucrurilor, și Eros"*.

Așadar, după Haos s-au născut Gaea (Pământul) și Eros; părerea lui Hesiod este împărtășită și de Acusilaos, dar, pe de altă parte, Parmenide, în epopeea sa despre facerea lumii, spune:

„Înaintea tuturor zeilor a fost zămislit Eros".

Astfel, toți sunt de acord, considerându-l pe Eros unul dintre zeii cei mai vechi.

Zeul acesta străvechi este un mare binefăcător pentru întreaga omenire; nu poate fi mai mare bine pentru un tânăr, la vârsta adolescenței, decât iubirea pe care i-o arată un om virtuos, iar cel iubit nu-și poate dori binefacere mai mare decât aceea de a avea un prieten virtuos. Acest sentiment trebuie să ne călăuzească toată viața, dacă vrem să trăim cinstit; ori, acest sentiment nu ni-l poate inspira nici familia, nici onorurile, nici bogățiile, nimic, în afară de dragoste. Ce înțeleg eu prin acest sentiment? A te rușina de tot ce este rău și urât, a năzui către tot ce este bun și frumos, dacă acest sentiment nu există, nici Cetatea, nici cetățeanul nu vor realiza ceva măreț sau frumos. De aceea spun că un om care iubește, dacă este prins asupra unei fapte rușinoase sau dacă a fost destul de laș, ca să se lase insultat, fără să se apere, va fi mai puțin copleșit de rușine dacă a fost văzut de tatăl său, de prietenul

1) Gaea (sau Ge) era personificarea Pământului.

său sau de oricare altă persoană, decât dacă a fost văzut de cel pe care-l iubește; la fel cel iubit, se rușinează cel mai mult de cei care îl iubesc, dacă săvârșește o faptă condamnabilă. Dacă ar exista o cale de a întemeia o cetate sau de a constitui o armată, numai din cei ce iubesc și din cei ce sunt iubiți, s-ar realiza astfel o societate ideală, bazată pe aversiunea față de viciu și năzuința de a săvârși, pe întrecute, tot ce este bine și frumos; dacă acești oameni — într-un număr destul de mic — ar porni la luptă, strâns uniți, ar fi în stare să biruiască lumea întreagă. Un bărbat care iubește s-ar simți mai puțin stingherit dacă, în toiul luptei, l-ar fi văzut întreaga armată cum își părăsește postul și își aruncă armele, decât să fie văzut de cel pe care îl iubește; desigur, ar prefera să moară decât să îndure o astfel de umilință. Cât despre a-l părăsi pe cel iubit sau a nu-i veni în ajutor, la primejdie, nu cred că există vreun om, oricât de laș ar fi el, căruia Eros să nu-i insufle vitejia necesară, ca să facă din el un adevărat erou. Ceea ce spune Homer, anume, că „zeul îi însuflețea pe anumiți eroi“[1], Eros o face, într-adevăr, îmbărbătându-i pe cei ce iubesc.

Neîndoielnic, numai cei ce iubesc sunt gata să moară unul pentru altul; nu este vorba doar de bărbați, ci și de femei. Fiica lui Pelias, Alcesta[2], a dat Greciei o pildă grăitoare: ea singură s-a oferit de bunăvoie să

1) eroii lui Homer, atât în *Iliada*, cât și în *Odiseea*, sunt deseori încurajați de zei.

2) Alcesta a fost soția regelui Admet din Tesalia.

moară în locul soțului ei, deși acesta avea și tată și mamă! Dragostea ei a întrecut-o atât de mult pe cea a părinților, încât aceștia au apărut în ochii fiului lor ca niște străini, părinți doar cu numele. Fapta ei atât de frumoasă a fost prețuită nu numai de oameni, ci și de zei, care i-au acordat o favoare deosebită. Dintre toți cei ce au săvârșit fapte vrednice de laudă, puțini sunt cei cărora zeii le-au redat viața, aducându-i înapoi pe pământ.

Zeii au îngăduit sufletului Alcestei să părăsească Hadesul, căpătând din nou viață, pentru că i-au admirat curajul și i-au cinstit astfel devotamentul și sacrificiul făcut din iubire!

Dimpotrivă, zeii l-au lăsat pe Orfeu, fiul lui Oiagros, să se întoarcă din Hades fără să-i îndeplinească ruga; i-au arătat doar umbra soției sale, pe care o căuta, ca să o aducă înapoi, pe pământ. Zeii nu i-au dăruit-o lui Orfeu, cântărețul din liră, pentru că se arătase lipsit de curaj, nefiind în stare să moară pentru dragostea lui, ca Alcesta, și încercase să pătrundă la Hades fiind încă în viață. De aceea, zeii l-au pedepsit, făcându-l să moară ucis de femei[1].

În schimb, l-au slăvit pe Ahile, fiul lui Thetis, trimițându-l în insula Fericiților, pentru că, deși fusese prevenit de mama sa — că va muri, dacă îl va ucide

---

1) sunt două versiuni, conform legendei: femeile din Tracia l-au ucis, supărate că Orfeu, după moartea soției sale, le disprețuia; preotesele lui Dionisos l-au sfâșiat pentru că se împotrivea cultului zeului lor.

pe Hector, iar dacă nu-l va ucide, se va întoarce în patria sa, unde va trăi până la adânci bătrânețe — Ahile a preferat să moară, pentru a-l răzbuna pe Patrocle, de care era iubit, dorind ca prin moarte să fie din nou alături de el. Zeii și-au arătat mulțumirea, prețuindu-l pe Ahile ca pe un erou neasemuit, pentru că cinstise astfel dragostea ce i-o purta Patrocle. Eschil a născocit că Ahile era cel ce-l iubea pe Patrocle; cum să dăm crezare acestei închipuiri, când Ahile îi întrecea în frumusețe pe toți eroii, chiar și pe Patrocle, și era mult mai tânăr, după cum spune Homer, nici nu-i crescuse barba. Dacă zeii dau o mare cinstire virtuții inspirate de iubire, ei admiră, îndrăgesc și prețuiesc mult mai mult devotamentul celui iubit față de prietenul care îl iubește, decât al celui care iubește față de prietenul care este iubit (cel care iubește este într-adevăr mult mai aproape de zei, fiind călăuzit de Eros). De aceea, Ahile a fost răsplătit și cinstit mai mult decât Alcesta, ajungând în insulele Fericiților.

Astfel, eu cred că Eros este zeul cel mai vechi, cel mai slăvit, cel mai în măsură să le insufle oamenilor virtutea și să le dăruiască fericirea, atât în timpul vieții cât și după moarte.

Aceasta a fost cuvântarea lui Phaidros, după spusele lui Aristodem. Au mai fost și alții, despre care nu-și mai amintea bine și pe care nu i-a mai pomenit; a trecut apoi la cuvântarea lui Pausanias.

„Phaidros, mi se pare că propunerea ta de a-i aduce laude lui Eros nu este lămurită. Dacă într-adevăr este vorba de un singur Eros, este corect; dar, întrucât Eros

nu este unic, este bine să precizăm pe care dintre ei îl preamărim. Voi căuta să îndrept acest neajuns, precizând cărui Eros îi aducem cinstire și apoi îi voi aduce prinosul cuvenit. Știm cu toții că Afrodita nu poate fi închipuită fără Eros; dacă ar fi o singură Afrodită, atunci ar fi și un singur Eros. Nu poate fi tăgăduit faptul că sunt două zeițe Afrodita: cea dintâi, zămislită numai de Uranus[1], pe care o socotim cerească, pură — numită Urania —, iar cea de-a doua, mai tânără, fiica lui Zeus și a Dionei — numită Pandemos[2] — este zeița dragostei pământene, vulgare; implicit, și Eros care o însoțește pe prima este Ceresc, iar cel care-i stă alături celeilalte este Obștesc, vulgar. E drept că trebuie să-i lăudăm pe toți zeii, dar să încercăm să precizăm ce le stă în putere celor doi Eros. Orice faptă nu este nici bună, nici rea, privită în sine; de pildă, tot ceea ce facem noi acum — bem, cântăm, discutăm — nu este bun în sine, ci devine astfel, datorită modului în care o facem: este bun și frumos ceea ce se face respectând principiile de cinste și dreptate; este rău și urât ceea ce se săvârșește prin încălcarea lor. Același lucru se poate spune despre dragoste și despre Eros: nu orice iubire este frumoasă și vrednică de laudă, ci doar cea care te face să iubești cinstit.

Eros care o însoțește pe Afrodita dragostei comune,

---

1) personificare a Cerului

2) în greacă *pan* = tot; *demos* = popor. Numele dat zeiței poate fi înțeles ca (zeița) „iubită de popor"

vulgare, este și el cu adevărat comun, pentru că nu cunoaște înfrânarea. Este acea dragoste pe care o manifestă oamenii de rând, atât față de tinere, cât și față de tineri, iubind mai mult trupul decât sufletul, căutându-i cu precădere pe cei mai săraci cu duhul, pentru că acei oameni nu urmăresc decât satisfacerea plăcerilor lor, fără să se gândească dacă este cinstit sau nu, bine sau rău; de aceea, fiind lipsiți de discernământ ei fac și bune, și rele. Zeița cea tânără, născută din parte bărbătească și din parte femeiască, îi îndeamnă să iubească astfel.

Cealaltă iubire, însuflețită de Afrodita cerească — care nu a fost zămislită decât de parte bărbătească, și este cea dintâi născută — nu cunoaște nechibzuința, lipsa de măsură. Așa se explică faptul că cei ce sunt în puterea Erosului ceresc își îndreaptă dragostea către partea bărbătească, care, prin natura ei, este înzestrată cu mai multă putere și istețime; printre aceștia, se pot distinge cei inspirați numai de acest Eros, prin faptul că ei iubesc numai pe cei care au trecut de la copilărie la adolescență, atunci când încep să judece mai bine.

Legându-se de tinerii aceștia, ei doresc să rămână împreună și să le fie mereu alături; ei nu au de gând să înșele un tânăr necopt, de care să-și bată joc, ca apoi să caute alți iubiți.

Ar trebui instituită o lege care să interzică iubirea față de copilandri, pentru a evita o strădanie care s-ar putea dovedi zadarnică, rezultatul fiind nesigur; și aceasta pentru că nu se poate prevedea cum va evolua un copil, în bine sau în rău, fie sub aspect fizic, fie

sub aspect moral. Oamenii superiori respectă această lege de la sine; ar trebui să li se impună și oamenilor de rând, așa cum li se interzice, atât cât este cu putință, să aibă legături de dragoste cu femei de moravuri ușoare. Oamenii aceștia au defăimat iubirea față de tineri atât de mult, încât unii cutează să spună că este o rușine a fi pe placul celui ce iubește; ei vorbesc astfel pentru că iau drept exemplu dragostea nepotrivită a unor oameni necinstiți, care iubesc; căci nu este drept să iei în nume de rău o faptă care nu încalcă în nici un fel legea și buna rânduială.

În alte cetăți, principiile de judecată în privința iubirii sunt ușor de înțeles, simple și precise; aici, în schimb, sunt complicate (ca și în Lacedemonia[1]); în Elida[2] și în Beoția[3] și în alte locuri unde oamenii nu au darul vorbirii meșteșugite, se socotește că este corect a face pe placul celui ce iubește și nimeni, fie tânăr, fie bătrân, nu ar gândi că este ceva rușinos.

Eu cred că în felul acesta ei vor să nu se mai străduiască să-i câștige pe tineri cu darul vorbirii — pe care nu-l au; fiind mai degrabă zgârciți la vorbă[4]. În Ionia și în multe alte state aflate sub stăpânirea barbarilor, se dezaprobă dragostea pentru bărbați, socotind-o rușinoasă. De asemenea, ei consideră că este

---

1) Sparta
2) partea de nord-vest a Peloponesului
3) în Grecia de mijloc
4) „Cel iubit să asculte fără multă vorbă de cel ce-l iubește", spuneau ei.

o rușine să te consacri filozofiei sau gimnasticii, pentru că, fiind stăpânitori absoluți, se tem ca nu cumva să se înfiripeze, printre supușii lor, prietenii și asociații trainice, cum numai Eros știe să insufle, putând să le primejduiască domnia.

Tiranii[1] din Atena au simțit acest lucru pe propria lor piele: iubirea lui Aristogiton și prietenia lui cu Harmodios, strâns legate, i-au înlăturat de la putere. Prin urmare, acolo unde s-a împământenit convingerea că este rușinos să-i faci pe plac celui ce iubește, aceasta dăinuie numai din vina celor care au format-o, adică din cauza ambiției conducătorilor și a lipsei de curaj a celor conduși. Acolo unde legea îi aprobă, fără ocolișuri, este din comoditatea de gândire a celor care au formulat-o. La noi, însă, legea este întemeiată pe principii mai frumoase și, așa cum spuneam, mai greu de pătruns.

Într-adevăr, dacă ne gândim că după concepția noastră este mai frumos să iubești pe față, fără ascunzișuri, decât să iubești pe furiș, și în mod deosebit să-i iubești pe tinerii cei mai buni, a căror fire este aleasă, chiar dacă frumusețea lor este mai prejos decât a altora; că, pe de altă parte, cel ce iubește se bucură de încurajarea tuturor, deoarece se consideră că procedează cinstit, faptele lui fiind onorabile; că izbânda lui îi face cinste, iar eșecul îl acoperă de rușine; că legea dă îndrăgostitului care încearcă să câștige dragostea celuilalt deplina libertate de a acționa, săvârșind

1) stăpânitor absolut al unui stat sau al unei cetăți grecești din antichitate

tot felul de năstrușnicii, care ar fi sancționate dacă s-ar urmări și s-ar atinge cu totul alt scop, primind, în acest caz, și mustrări aspre. Dacă țelul cuiva ar consta în a căpăta bani de la cineva, sau în a dobândi o slujbă însemnată, fiind dispus să facă ceea ce fac cei ce iubesc pentru cel iubit — când cererea lor este susținută de reproșuri, rugăminți fierbinți, stăruitoare, când fac jurăminte, se culcă pe pragul ușii — umilindu-se într-un fel pe care nici un sclav nu l-ar îngădui, — omul acela nu ar fi lăsat să procedeze în acest fel, pentru că atât prietenii cât și dușmanii lui l-ar împiedica. Unii l-ar învinui pentru lingușire și josnicie, iar ceilalți l-ar mustra, fiindu-le rușine de el.

În schimb, toate acestea sunt trecute cu vederea celui îndrăgostit, care se poate comporta astfel, cu îngăduința legii, ca și cum purtarea lui ar fi fără cusur. Mai mult: potrivit zicalei populare, zeii îl iartă numai pe îndrăgostitul care a făcut un jurământ strâmb, pentru că jurământul din dragoste nu este un jurământ adevărat. Iată deci cum zeii și oamenii îi dau celui ce iubește toată îngăduința — după cum o dovedește legea ateniană —; dacă ne gândim bine la toate acestea, ajungem la concluzia că în cetatea noastră se socotește că este foarte frumos să iubești și să răspunzi dragostei celui ce ți-o poartă.

Dar, pe de altă parte, întâlnim situații contrare. Vedem părinți care-și pun băieții sub supravegherea unor pedagogi, interzicându-le fiilor lor să stea de vorbă cu cei ce caută să le câștige dragostea, recomandând și pedagogilor să insiste asupra acestei

interdicții. Când vedem că băieții de vârsta lor și colegii lor îi dojenesc și-i fac de ocară, pentru că leagă astfel de prietenii, iar cei vârstnici nu găsesc că este ceva nepotrivit, nu-i împiedică și nici nu-i mustră, atunci putem afirma, din contră, că dragostea față de tineri este rău văzută, ca ceva înjositor.

Iată ce cred eu în această privință. Dragostea nu este un lucru simplu. Am afirmat, la început, că nu este nici frumoasă, nici urâtă, în sine, dar dacă se desfășoară corect, într-un chip frumos, este frumoasă; săvârșită într-un chip urât este urâtă. Este nedemn și urât să-i acorzi dragoste unui ticălos sau pentru că ai temeiuri josnice; este corect și frumos să o acorzi unui om bun, vrednic de ea, sau pentru că ai temeiuri cinstite.

Este josnic cel ce iubește, fiind stăpânit de Erosul vulgar, pentru că iubește trupul mai mult decât sufletul, pentru că se leagă de ceva trecător, iar atunci când frumusețea îndrăgită se veștejește, „își ia zborul și dispare", el uită de vorbele frumoase rostite și de făgăduielile făcute; în schimb, cel ce iubește un suflet nobil îi rămâne credincios toată viața pentru că s-a legat de ceva neschimbător.

La noi este obiceiul de a-i pune la încercare pe cei ce iubesc, într-un fel precis și cinstit, acceptându-i pe unii, respingându-i pe alții; astfel este îndemnat și cel ce iubește să stăruiască, iar cel iubit să se ferească. Se analizează și se precizează felul de a iubi al celor doi, cărei categorii îi aparține cel ce iubește și cărei categorii îi aparține cel iubit. Pentru acest motiv se

consideră că este rușinos să cedezi repede, pentru că dragostea cere timp, dar proba impusă de timp este fără greș. Nu este frumos nici să te lași copleșit de bogății sau de putere, cedând astfel ușor, fie din teama de a fi persecutat, necutezând să te opui, fie din neputința de a te lăsa ispitit de bani și de onoruri. Din toate acestea, nimic nu este sigur, nici stabil, și pe această bază șubredă nu se poate lega o prietenie frumoasă. Ținând seama de spiritul principiilor noastre, nu există decât un singur fel de comportare corectă a celui iubit, față de cel ce-l iubește; căci, după cum am spus, nu este nimic josnic sau rușinos în supunerea de bunăvoie, oricât ar fi de mare și de completă, a celui ce iubește față de cel iubit; de asemenea, mai există o altă formă de supunere de bunăvoie care nu este supusă oprobriului: servitutea acceptată pentru dobândirea virtuții.

La noi s-a statornicit părerea, care se respectă ca o lege, că dacă cineva acceptă să dea ascultare altuia, făcându-i pe plac, năzuind totodată să devină mai înțelept sau să dobândească altă virtute, această supunere de bunăvoie nu are nici un caracter josnic sau rușinos. Aceste două cerințe trebuie să slujească același țel, atât cea referitoare la dragostea pentru tineri cât și cea privind filozofia sau alte domenii ale înțelepciunii, dacă socotim că este un lucru frumos ca cel iubit să se supună dragostei celui ce-l iubește. Dacă, de o parte și de alta, se respectă legământul pe care-l fac de bunăvoie, și anume ca cel ce iubește să-l slujească cu cinste pe cel ce i-a primit dragostea, iar

celălalt să se poarte deopotrivă, cu cinste, făcându-i pe plac celui ce-l ajută să devină mai bun și mai înțelept, unul este în măsură să împărtășească celuilalt din înțelepciunea și învățătura sa, pe care el dorește să le dobândească. Așadar, numai când există această concordanță, și numai atunci, cel iubit poate răspunde cu aceeași dragoste celui ce-l iubește, altfel, nu! Atunci nu mai este o rușine chiar să fie înșelat, în timp ce, în caz contrar, înșelat sau nu, se face de rușine. Dacă, într-adevăr, cineva se lasă iubit, numai pentru că lăcomia lui de bani este mare, crezându-l bogat pe cel ce-l iubește, dovedindu-se până la urmă că acela nu este bogat, și că astfel s-a înșelat, este vrednic de tot disprețul pentru purtarea lui nedemnă. Un astfel de om își arată adevărata sa fire, fiind în stare să facă tot ce este pe placul primului venit, de dragul banilor, și acest lucru nu este deloc frumos. La fel trebuie judecat și cel care răspunde iubirii cuiva, crezându-l pe celălalt bun și virtuos, năzuind să ajungă mai bun și mai înțelept datorită prieteniei acestuia; dacă se înșeală și cel ce iubește se dovedește un om nevrednic, fără virtute, dezamăgirea lui este totuși onorabilă, deoarece și el își arată adevărata fire, și el, fiind dispus să facă pe placul oricui, din dorința de a deveni mai bun și mai vrednic, ceea ce este deosebit de frumos. Tragem concluzia că cel ce se dăruiește de dragul virtuții și al desăvârșirii este vrednic de stimă.

Aceasta este iubirea cerească a Afroditei cerești, binefăcătoare atât pentru întreaga cetate cât și pentru fiecare om în parte, pentru că îi obligă, pe cei ce

iubesc și pe cei ce sunt iubiți, să vegheze neîncetat, unii asupra altora, întru dobândirea virtuții. Orice altă iubire pornește de la cealaltă zeiță. Iată, Phaidros, tot ce am putut improviza, preamărind iubirea; aceasta este contribuția mea la laudele aduse lui Eros".

Pausanias a făcut o pauză — ca să fac și eu un joc de cuvinte așa cum m-au învățat sofiștii[1] — și a venit rândul lui Aristofan. Dar, după cum a povestit în continuare Aristodem, acesta nu a fost în stare să vorbească, fiind apucat tocmai atunci de sughiț, pentru că ori mâncase prea mult, ori era din altă pricină. El i-a spus medicului Eriximah, care stătea ceva mai încolo: „Eriximah, trebuie să faci ceva ca să-mi treacă sughițul sau să vorbești în locul meu, până când se va opri de la sine". Și Eriximah i-a răspuns: „Le voi face pe amândouă. Voi vorbi în locul tău, și după ce îți va trece sughițul, vei vorbi în locul meu. Acum, dacă vrei, ține-ți respirația cât timp voi vorbi, poate te va lăsa; dacă nu, fă gargară cu apă; dacă tot nu vrea să-ți treacă, ia ceva și gâdilă-ți nasul ca să strănuți; dacă vei strănuta de două sau de trei ori îți va trece sughițul negreșit. — Grăbește-te să iei cuvântul, a spus Aristofan, iar eu îți voi asculta poveștele."

Eriximah a vorbit astfel: „Pausanias a început bine, dar nu a dezvoltat suficient tema; cred că ar trebui completată și mă voi strădui să o fac. Deosebirea dintre cei doi Eros mi se pare îndreptățită, dar

---

1) sofiștii țineau cursuri de retorică, învățându-i pe discipoli să întrebuințeze diferite figuri de stil.

practicarea meseriei mele, medicina, mi-a arătat că Eros pune stăpânire nu numai pe sufletele oamenilor, pentru frumusețea altor oameni, ci și pe multe alte lucruri; iubirea sălășluiește, de asemenea, în trupurile tuturor viețuitoarelor — animale sau plante —, într-un cuvânt, în toate ființele. Eros este într-adevăr un zeu mare și minunat, în puterea căruia se află tot ce este divin și omenesc. Voi vorbi mai întâi despre medicină, pentru a da cinstire meseriei mele.

Trupul, prin natura sa, este supus celor doi Eros, întrucât ceea ce este sănătos se deosebește întru totul de ceea ce este bolnav, dorind și iubind lucruri neasemănătoare. Una este iubirea care cuprinde partea sănătoasă din trup și alta este cea din partea bolnavă. Astfel, așa cum spunea adineaori Pausanias, este frumos să răspunzi iubirii celor buni și rușinos, celei a desfrânaților și tot așa se întâmplă și cu trupul oamenilor. Este frumos și chiar necesar să răspunzi deopotrivă părții bune și sănătoase a fiecăruia — ceea ce numim noi medicină — dar este urât și rușinos să cedezi și trebuie să lupți împotriva a tot ce este rău și bolnav, dacă vrei să fii un medic bun; [...] cel care poate să deosebească iubirea cea bună de cea rea este un medic priceput, iar cel care poate schimba pornirile trupului, ca o iubire să ia locul celeilalte, care este capabil să insufle dragostea acolo unde nu există, dar ar trebui să fie, sau să o retragă de acolo de unde se află, nefiind priincioasă, acela este un foarte bun cunoscător în ale medicinii. El trebuie să fie în măsură să stabilească o armonie și o împăcare între elementele cele mai potrivnice ale trupului, care

sunt opuse și se resping. Aceste elemente contrare sunt frigul și căldura, amăreala și dulcele, uscăciunea și umezeala și altele de acest fel. După cum spun poeții care sunt de față, străbunul nostru Asclepios este considerat întemeietorul medicinii pentru că a știut să împace aceste elemente, prin dragostea și buna înțelegere pe care le-a întipărit în ele. Astfel, medicina este călăuzită în întregime de zeul Eros, ca și gimnastica și agricultura.

În privința muzicii, dacă o analizăm cât de puțin, este limpede că face parte din aceeași categorie. Poate că Heraclit[1] a vrut să spună tocmai acest lucru, deși afirmația lui nu este prea deslușită: „*unitatea dezbinată ea însăși față de sine, se recompune ca armonia arcului și a lirei*". Nu este logic să afirmi că armonia înseamnă raportul dintre două lucruri contradictorii sau că este alcătuită din elemente care rămân opuse; poate că a vrut să spună că este constituită din elemente care sunt mai întâi contrarii, sunetul ascuțit și cel grav, pe care apoi le pune de acord arta muzicală. Într-adevăr, armonia nu poate fi creată din elemente care rămân opuse, mă refer la sunetele înalte și la cele joase; cine spune armonie spune consonanță și cine spune consonanță spune acord, iar acordul nu poate rezulta din elemente opuse, atât timp cât rămân opuse, iar armonia, la rândul ei, nu poate rezulta decât din concordanța dintre sunete. Ca și armonia, ritmul este format din elemente mai întâi opuse,

---

1) mare filozof grec, de pe la sfârșitul secolului al VI-lea î.H. Esența filozofiei sale este că *nimic nu este, ci totul e în devenire.*

lung — scurt[1], apoi acordate. Muzica creează acordul, stabilind dragostea și concordanța între elemente; ca și medicina, muzica este știința despre dragoste, cu privire la armonie și ritm.

Nu este greu de remarcat rolul dragostei chiar în alcătuirea armoniei și a ritmului. Aici nu mai este vorba de două feluri de iubire; dar când ritmul și armonia trebuie să fie puse la dispoziția oamenilor — fie creându-le, ceea ce se numește a compune, fie executând corect melodiile și ritmurile compuse deja, ceea ce se numește a fi instruit — atunci se ivesc greutățile și este nevoie de un artist iscusit, pentru că revenim aici la principiul că trebuie să ții seama numai de oamenii înțelepți, cărora se cuvine să le fii pe plac, și să-i ajuți pe ceilalți să devină înțelepți — dacă nu sunt încă — să răspunzi iubirii lor, care este iubirea cea frumoasă, cerească, iubirea muzei Urania. În schimb, cea a Polymniei[2] este iubirea oamenilor de rând: trebuie să te bucuri de ea cu măsură, astfel încât să-i guști plăcerea, fără a ajunge la necumpătare. Tot astfel, și în meseria noastră, este greu să strunești pofta

---

1) în antichitatea greco-romană, muzica și poezia erau arte îngemănate, iar metrica muzicală se baza în totul pe metrica poetică, rezultată din organizarea cantitativă a duratelor temporale ale silabelor. Durata era de două feluri: lungă (*syllaba longa*) și scurtă (*syllaba brevis*).

2) Polymnia era una dintre muze, cea a retoricii. Eriximah pomenește această muză în locul Afroditei care insuflă dragostea vulgară.

unui om lacom, încât să-i facă plăcere mâncarea, evitând excesele care ar duce la îmbolnăvire.

În consecință, și în muzică, și în medicină, ca și în toate celelalte lucruri fie cerești, fie pământene, te poți bucura de amândouă felurile de iubire, în măsura îngăduită, pentru că ele se află în toate.

Până și în orânduirea anotimpurilor se întâlnesc acești doi Eros. Când stările contradictorii despre care am vorbit, cald și rece, uscat și umed, sunt stăpânite de iubirea cea frumoasă și cumpătată, și se îmbină într-un echilibru armonios, ele aduc belșugul și sănătatea atât oamenilor, cât și animalelor și plantelor, fără a dăuna cu ceva. Atunci când iubirea cea urâtă și necumpătată își face simțită puterea asupra anotimpurilor, ea strică și distruge multe lucruri; atunci apar de obicei molimele, cum sunt pestele și alte feluri de boli ale animalelor și ale plantelor. Înghețul, grindina, tăciunele grânelor se ivesc ca urmare a lipsei de măsură și de orânduială aduse de iubire în îmbinarea elementelor. Cunoașterea influenței pe care o are iubirea asupra mișcării astrelor și asupra anotimpurilor anului se numește astronomie.

În plus, toate jertfele și tot ce ține de profeție, care face legătura între oameni și zei, nu urmăresc decât statornicirea Erosului bun și alungarea celui rău.

Este o nelegiuire să nu dăm ascultare Erosului cumpătat, să nu-l cinstim, să nu-l preamărim în tot ce facem, aducându-i slavă celuilalt Eros, în raporturile noastre cu părinții, vii sau morți, sau cu zeii. Este sarcina proorociei de a supraveghea și de a avea grijă

de cei doi Eros: ea este cea care a creat legăturile de prietenie dintre zei și oameni, pentru că știe ce anume, în iubirea dintre oameni, duce la cinstirea zeilor și la cucernicie.

Aceasta este puterea lui Eros: multiplă, imensă, mai curând universală; cel care are drept țel săvârșirea binelui cu ajutorul înțelepciunii și al cumpătării este Erosul care are cea mai mare putere, fie asupra noastră, fie asupra zeilor, cel care ne oferă o fericire deplină, dându-ne putința de a lega prietenii, atât între noi cât și cu zeii, care sunt mai presus decât noi.

Poate că în această laudă a lui Eros am uitat de multe lucruri, fără voia mea. De altfel, ți-a venit rândul, Aristofan, și dacă mi-a scăpat ceva, tu vei aduce completările cuvenite. Dacă ai de gând să-l preamărești pe zeu în alt chip, ești liber să o faci; văd că ți-a trecut sughițul".

După cum mi-a spus Aristodem, Aristofan a vorbit astfel: „Fără doar și poate, s-a oprit, dar nu mai înainte de a-i fi aplicat tratamentul cu strănutul; mă uimește faptul că pentru binele trupului e nevoie de zgomote și gâdilituri, așa cum e cu strănutatul. Cum l-am provocat, mi-a trecut sughițul.

— Dragul meu Aristofan, a spus Eriximah, ia seama ce spui! Faci lumea să râdă pe socoteala mea, chiar acum când ți s-a dat cuvântul; mă silești să-ți controlez cuvântarea, ca nu cumva să strecori ceva care să stârnească râsul, deși poți vorbi nestânjenit".

Aristofan a început să râdă și a spus: „Ai dreptate,

Eriximah, consideră că nu am spus nimic și nu mă supraveghea, nu mi-e teamă că aș putea spune ceva, în cuvântarea mea, care ar stârni râsete: ar fi pentru mine un bun prilej, fiind și potrivit firii muzei mele — mi-e teamă doar să nu spun lucruri nepotrivite și să mă fac de râs.

— După ce m-ai luat peste picior, crezi că ai să-mi scapi, Aristofan? Fii cu băgare de seamă și vorbește ca un om care trebuie să dea socoteală de vorbele sale; cu toate acestea, dacă voi crede de cuviință, am să te iert.

— Da, Eriximah, a spus Aristofan, am de gând să vorbesc într-un fel diferit de al tău și de al lui Pausanias. Într-adevăr, am impresia că oamenii nu cunosc deloc marea putere a lui Eros; dacă și-ar da seama de ea, i-ar consacra zeului templele și altarele cele mai măreț și i-ar aduce prinosul celor mai bogate jertfe; în zilele noastre nu este cinstit în acest fel, deși ar fi lucrul cel mai necesar. Dintre toți zeii, el se arată cel mai iubitor, venind în ajutorul oamenilor, alinând suferințele, a căror lecuire ar aduce neamului omenesc cea mai mare fericire. Așadar, voi încerca să vă fac să înțelegeți care este puterea lui Eros, și apoi voi îi veți lămuri pe alții. Mai întâi trebuie să învățați să cunoașteți natura omenească și prefacerile la care este supusă.

Odinioară, făptura umană se înfățișa cu totul altfel decât acum. La început au fost trei tipuri de oameni și nu două, ca în ziua de azi: bărbatul, femeia și în plus, al treilea tip care le îmbina, în ființa sa, pe primele două. Numele i-a rămas, dar ca speță a dispărut: este

vorba despre androgini[1] care aveau înfățișarea de bărbat-femeie, având trăsături caracteristice, atât bărbatului cât și femeii; în prezent numele este folosit ca un cuvânt de batjocură. Mai mult: cele trei tipuri de oameni aveau o înfățișare rotundă, cu spatele și cu fiecare din cele două laturi ale trupului omenesc formând un cerc; aveau patru mâini, tot atâtea picioare, două fețe întru totul asemenea pe un gât rotund, iar aceste două fețe care priveau în direcții opuse aveau un singur cap, patru urechi, două organe genitale și toate celelalte pe măsură. Mergeau drept, ca și acum, în direcția pe care o doreau, iar când începeau să alerge, făceau ca saltimbancii care se învârtesc în cerc, aruncându-și picioarele în sus; sprijinindu-se pe cele opt membre se rostogoleau cât se poate de repede. Aceste trei tipuri de oameni erau alcătuite astfel, pentru că bărbatul se născuse din soare, femeia, din pământ, iar tipul bărbătesc — femeiesc își avea obârșia în lună, care ține și de soare, și de pământ. Oamenii aceștia erau sferici și felul lor de a umbla la fel, pentru că semănau cu cei care îi zămisliseră. Puterea și capacitatea lor de a acționa erau uimitoare, și cum cutezanța le era nemăsurată, i-au înfruntat pe zei, și ceea ce spune Homer despre Efialte și Otos[2] se spune despre

1) în greceşte, hermafroditi *andros* = bărbat; *gune* = femeie
2) Efialte și Otos erau fiii lui Aloens și ai zeiței Geea. În fiecare an creșteau câte un cot în grosime și câte un stânjen în înălțime. Când au împlinit 9 ani au vrut să pună munții Pelion, Ossa și Olimp unul peste altul ca să urce în cer și să-i dea jos pe zei. Au fost uciși însă de zeul Apollo.

ei, și anume că au vrut să urce până la cer ca să se războiască cu zeii. Atunci Zeus s-a sfătuit cu ceilalți zei în privința măsurilor care trebuiau luate. Situația era delicată, zeii șovăiau; nu se hotărau să-i distrugă pe oameni, ca să piară neamul omenesc trimițând asupra lui tunetul, așa cum au fost nimiciți și Giganții; dar pierdeau atunci onorurile și jertfele pe care le primeau de la oameni; pe de altă parte, nu mai puteau îngădui cutezanța lor nerușinată. În cele din urmă Zeus, după ce a chibzuit bine, a spus: „Cred că am găsit mijlocul de a-i păstra pe oameni, curmându-le totodată necuviința: îi voi face mai slabi. Îi voi tăia în două, pe fiecare; vom obține foloase mai mari, slăbindu-le puterea și făcând să crească numărul lor. Vor merge drept, pe două picioare. Dacă vor continua să se poarte fără pic de rușine și nu se vor cuminți îi voi tăia în două încă o dată, și nu vor mai putea merge decât sărind într-un picior".

După ce a vorbit astfel, a tăiat oamenii în două, așa cum se taie fructele sorbului, când le pui la uscat, sau când tai niște ouă fierte, cu un fir de păr. Pe măsură ce-i tăia îi dădea lui Apollo, care primise porunca să le întoarcă fața și jumătatea de gât înspre tăietură pentru ca oamenii, văzând-o, să devină mai cuviincioși în purtare. De asemenea, Zeus i-a poruncit să vindece rănile rămase: Apollo a întors fețele și a adunat pielea din toate părțile peste ce numim noi pântece, așa cum se strâng băierile unei pungi, lăsând o singură deschizătură la mijlocul pântecelui, în jurul căreia a legat pielea, pe care noi o numim buric. Apoi

a netezit cutele, a modelat pieptul cu o unealtă asemănătoare celei pe care o folosesc cizmarii pentru întinderea cutelor pielii pe calapod; Apollo a lăsat înadins câteva cute, în jurul buricului, ca să le rămână oamenilor amintirea străvechii pedepse.

Trupul odată tăiat, fiecare parte, simțind lipsa celeilalte, dorea să fie împreună cu ea; se strângeau în brațe, cu dorința de a se contopi, formând o singură ființă. Oamenii au început să moară de foame, pentru că nu voiau să facă nimic, fără cealaltă parte; când una dintre jumătăți murea și cealaltă era în viață, aceasta căuta o altă jumătate, se alipea de ea — fie că era vorba de o jumătate de femeie întreagă — adică o femeie, în ziua de azi — fie de o jumătate de bărbat și neamul omenesc se stingea cu încetul.

Atunci Zeus, înduioșat, a găsit un alt mijloc: le-a mutat în față organele genitale — până atunci erau așezate la spate, și oamenii zămisleau și nășteau nu prin conlucrarea acestor organe, ci în pământ, ca greierii. Așadar, Zeus, așezând acele părți în față, le-a dat oamenilor putința de a se împreuna și de a zămisli. Hotărârea lui urmărea două țeluri: să asigure dăinuirea speciei umane, prin împreunarea unui bărbat cu o femeie, iar dacă era vorba de un bărbat cu un bărbat, după ce își împlineau dorințele și intervenea saturația, despărțindu-i un timp, se apucau de treabă, asigurând astfel cele trebuincioase vieții. De atunci există dragostea înnăscută a oamenilor, unii pentru alții: iubirea reface străvechea specie omenească, tămăduind-o prin contopirea a două ființe într-una.

Prin urmare, fiecare dintre noi este o jumătate dintr-un întreg, de vreme ce am fost despicați ca niște limbi de mare, făcându-se doi din unul; de aceea fiecare își caută jumătatea lui. Tuturor bărbaților care sunt o jumătate din tipul androgin (îmbinând cele două sexe — bărbătesc și femeiesc) le plac femeile; de aici provin cei mai mulți bărbați adulteri; de asemenea, toate femeile cărora le plac bărbații și sunt adultere, purced din același tip androgin. Dar femeile care sunt jumătăți de ființă-femeie nu dau nici o atenție bărbaților preferând să se apropie de femei; acestei spețe îi aparțin lesbienele. Bărbaților care au fost tăiați din ființe-bărbat le plac bărbații, și câtă vreme sunt copii, cum sunt și ei felii mici, tăiate din partea bărbătească, îndrăgesc bărbații, le plac îmbrățișările lor și fac dragoste cu ei; dintre toți copiii și băieții tineri ei sunt cei mai destoinici, pentru că au firea cea mai bărbătească. Sunt unii care îi socotesc lipsiți de decență; nu au dreptate pentru că ei se comportă așa nu din lipsă de decență ci pentru că au curaj, bărbăție, cutezanță, îndrăgindu-i pe cei care le seamănă. Iată o dovadă convingătoare: când ajung la maturitate, bărbați în toată firea, ei sunt singurii care se consacră conducerii cetăților. Chiar dacă se căsătoresc și au copii, ei o fac, fiind siliți de lege, nu dintr-o pornire firească; ei s-ar mulțumi să ducă o viață de celibatari, petrecându-și viața împreună. Astfel de oameni iubesc sau sunt iubiți de bărbați deoarece dragostea lor se îndreaptă către cei care sunt asemenea lor.

Când un om întâlnește partea aceea care a fost cândva jumătatea lui — fiind atras fie de bărbați, fie de

femei — el este cuprins pe dată de o mare dragoste, încredere și prietenie și nu vrea să mai fie despărțit nici măcar o clipă de jumătatea sa. Iată cum asemenea oameni își petrec toată viața împreună, fără a fi capabili să spună ce așteaptă unul de la celălalt; s-ar părea că nu desfătarea simțurilor îi face să se caute cu atâta foc și să se bucure că sunt mereu împreună. Este clar că sufletul amândurora tânjește după altceva, ce nu este rostit dar pe care sufletul îl bănuiește. Dacă atunci când sunt îmbrățișați, ar apărea Hefaistos cu uneltele sale și le-ar spune: „Oameni buni, ce vreți unul de la altul?" și văzându-i că nu știu ce să răspundă, i-ar mai întreba: „Nu doriți din tot sufletul să fiți cât se poate de mult împreună și să nu vă despărțiți, unul de celălalt, nici ziua, nici noaptea? Dacă asta-i dorința voastră, am să vă topesc, alipindu-vă pentru a forma, din doi cât sunteți acum, o singură ființă, fiind împreună pentru tot restul vieții, trăind o singură viață, ca și când ați fi un singur om; iar după moarte, la Hades, să fiți unul, în loc de doi, murind împreună. Gândiți-vă, dacă aceasta vă e dorința și veți fi mulțumiți când vi se va împlini!" Știm bine că nici unul dintre ei nu ar spune nu și nu ar arăta că dorește altceva; ar crede mai curând că a fost rostită dorința lui cea mai vie, de a se alipi și de a se contopi cu ființa iubită fiind unul în loc de doi, căci în vremurile de demult, ființa noastră era un întreg. Dorința de a fi din nou întregi, căutarea înfrigurată a celeilalte jumătăți, aceasta este iubirea.

Întregi am fost, după cum am spus, dar din cauza cutezanței noastre nesăbuite, am fost despărțiți, tăiați

în două de Zeus, așa cum spartanii i-au despărțit pe arcadieni[1]. Dacă nu-i vom respecta pe zei cum se cuvine, ne putem teme că vom fi din nou despicați și vom fi asemenea figurilor reprezentate din profil pe basoreliefurile de pe pietrele de mormânt, care par tăiate în două pe linia nasului[2]. Iată de ce trebuie să ne îndemnăm unii pe alții, să nu uităm de datoria noastră față de zei, ca să scăpăm de aceste nenorociri și să dobândim mulțumirea pe care numai Eros poate să ne-o dea, zeul care este călăuza și căpetenia noastră. Să nu i se împotrivească nimeni! a te război cu Eros înseamnă a-ți atrage ura zeilor. Dacă ne străduim să-i câștigăm bunăvoința și ne este prielnic, vom izbuti să-i întâlnim pe cei care sunt propriile noastre jumătăți — foarte puțini sunt cei cărora le este hărăzită fericirea aceasta.

Să nu-și bată joc de spusele mele Eriximah, închipuindu-și că m-am referit la Pausanias și la Agaton! Poate că ei fac parte din numărul acela restrâns de fericiți, și provin amândoi din aceeași ființă bărbătească. Dar eu vorbeam despre femei și bărbați, în general, și spuneam că neamul nostru omenesc nu poate dobândi fericirea decât cu condiția de a împlini năzuința de a afla iubirea cea adevărată, ca fiecare

---

1) în 385 î.H., arcadienii au fost biruiți de spartani, orașul lor, Mantinea, a fost distrus, iar locuitorii lui au colonizat patru localități diferite.

2) figurile de pe basoreliefurile pietrelor de mormânt erau întotdeauna executate din profil.

să-și găsească propria jumătate, revenind astfel la starea dintâi. Dacă în acest fapt constă suprema fericire, rezultă că acum, ceea ce ne apropie cel mai mult de ea este găsirea unei ființe pe plac, după voia inimii noastre. Dacă trebuie să-i mulțumim unui zeu pentru că ne-a scos în cale făptura dorită, atunci se cuvine să-l preamărim pe Eros, care în prezent ne ajută cel mai mult, călăuzindu-ne către ființa cu care ne putem întregi, și care ne face să sperăm, pe viitor — dacă vom aduce zeilor prinosul cucericiei noastre — că vom reveni la starea dintâi, vindecându-ne rănile[1] și dăruindu-ne o mare mulțumire și fericire.

Aceasta a fost lauda pe care i-am adus-o lui Eros; nu seamănă cu a ta, Eriximah! Acum, după cum te-am mai rugat, nu o lua în râs! Mai bine să-i ascultăm pe cei doi care au rămas, Agaton și Socrate".

După cum povestește Aristodem, Eriximah a spus: „Am să te ascult, căci mi-a plăcut cuvântarea ta! Dacă nu aș ști bine că Socrate și Agaton sunt cei mai în măsură să discute despre iubire, aș fi foarte îngrijorat că nu ar mai găsi ceva de spus, după atâtea cuvântări felurite; dar îmi pun toată nădejdea în talentul lor!"

Socrate a spus: „Ai dus la bun sfârșit obligația ce-ți revenea, Eriximah; dar dacă ai fi în situația în care mă aflu acum sau în care mă voi afla, după ce Agaton își va fi rostit frumoasa sa cuvântare, ai fi și tu foarte neliniștit și tot atât de încurcat cum sunt eu, acum."

---

1) este vorba despre tăietura făcută de Zeus.

— Vrei să mă deochi, Socrate, a spus Agaton; vrei să mă fâstâcesc la gândul că cei întruniți aici se așteaptă la o cuvântare minunată.

— Ar însemna să nu țin minte cu cât curaj și încredere te-ai urcat pe scenă împreună cu actorii, fiind în fața unui public numeros, care asista la reprezentarea piesei tale, dacă mi-aș închipui acum că te-ar putea tulbura un auditoriu atât de restrâns.

— Ei bine, Socrate, a răspuns Agaton, doar nu mă crezi atât de împătimit de teatru încât să nu-mi dau seama că pentru un om cu judecată câțiva oameni înțelepți sunt mai de temut decât un număr mare de necunoscători.

— Aș face o mare greșeală, Agaton, dacă mi-aș închipui că ai atât de puțin discernământ; dimpotrivă, știu bine că dacă te afli în fața câtorva oameni pe care-i consideri înțelepți, cu judecată limpede, pentru tine are mult mai mult preț părerea lor decât cea a mulțimii. Dar poate că noi nu ne număram printre acei înțelepți, pentru că atunci ne aflam și noi la teatru și făceam parte din mulțime. Dar dacă te-ai afla în fața altor oameni cu minte luminată, te-ai teme de judecata lor, dacă ai crede că ai înfăptuit ceva nepotrivit, nu-i așa?

— Așa este, a răspuns Agaton.

— Și nu te-ai teme de părerea mulțimii dacă ai crede că săvârșești o faptă condamnabilă?

Phaidros l-a întrerupt atunci: „Dragul meu Agaton, dacă îi răspunzi mereu lui Socrate, lui nu-i va păsa cum se va desfășura mai departe discuția noastră, totul

pentru el este să aibă cu cine să stea de vorbă, mai cu seamă dacă este un tânăr frumos. Și mie îmi place să-l ascult pe Socrate cum vorbește, dar eu trebuie să veghez asupra preamăririi lui Eros și să adun laudele fiecăruia dintre noi; făceți-vă datoria față de zeu și după aceea puteți discuta în voie.

— Ai dreptate, Phaidros, a spus Agaton; pot să-mi încep cuvântarea, căci se vor ivi și alte prilejuri ca să stau de vorbă cu Socrate."

„Mai întâi aș vrea să spun un cuvânt despre felul cum s-ar cuveni să fie lăudat Eros, după părerea mea, apoi îl voi preamări în cuvântarea mea. Mi se pare că toți cei care au vorbit până acum nu l-au lăudat pe zeu, ci au slăvit binele pe care l-a făcut oamenilor. Nimeni nu a rostit un cuvânt despre ceea ce este în sine autorul acestor binefaceri. În privința laudei — indiferent de subiect — nu există decât o singură metodă precisă, aceea de a arăta felul de a fi, apoi de a înfățișa binele făcut de cel lăudat. Potrivit acestei metode, pentru a-l preamări pe Eros se cade să arăt mai întâi cum este zeul, ce fire are, apoi să vorbesc despre darurile pe care ni le face.

Ori, eu susțin că dintre zeii preafericiți, Eros este — dacă se poate spune fără a o jigni pe Nemesis[1] — cel

---

1) una din divinitățile infernale; slujitoare a echilibrului și a ordinii din univers, ea cântărea fericirea și nenorocirile oamenilor, faptele lor bune și fărădelegile săvârșite și abătea asupra lor pedeapsa cuvenită, călăuzindu-le soarta.

mai fericit, fiind cel mai frumos și totodată cel mai bun. Este cel mai frumos și am să vă explic de ce spun asta. Mai întâi este cel mai tânăr dintre toți zeii, Phaidros; dovada cea mai grăitoare o dă el însuși, prin faptul că pe el nu-l atinge bătrânețea, care pe noi ne ajunge destul de repede, mai repede decât ar trebui. Ori, Eros are față de bătrânețe o aversiune înnăscută și nu vrea să se apropie de ea, nici de departe. Tânăr, este mereu împreună cu tinerii; este îndreptățită vechea zicală: cine se aseamănă se adună. Așa că, fiind de acord cu Phaidros asupra multor alte aspecte, nu pot să-i împărtășesc părerea, și anume că Eros ar fi un zeu mai vechi decât Chronos și Iapet[1]. Eu susțin, dimpotrivă, că este cel mai tânăr dintre zei, că este veșnic tânăr, iar vechile certuri dintre zei, despre care povestesc Hesiod și Parmenide, s-au iscat din cauza Necesității, nu a lui Eros, dacă or fi adevărate cele spuse de scriitorii aceștia. Căci nu s-ar fi săvârșit atâtea acte de violență — mutilări, puneri în lanțuri — dacă Eros ar fi fost printre ei; ar fi trăit în pace și bună înțelegere, precum trăiesc acum, când Eros domnește asupra lor.

Deci, Eros este tânăr și nu numai tânăr, ci și gingaș; numai un poet ca Homer ar putea descrie gingășia acestui zeu. Homer spune despre Ate[2] că

---

1) Chronos, unul dintre titani, fiul lui Uranus și al Geei, care a luat locul tatălui său, devenind stăpânul lumii. Iapet era fratele lui Chronos.

2) Ate este zeița care te orbește împingându-te la păcate și apoi te pedepsește.

este zeiță și gingașă sau cel puțin că picioarele ei sunt gingașe:

„*Ea are picioare gingașe; căci nu atinge pământul, pășește doar pe creștetul oamenilor.*"

Mi se pare că dă o frumoasă dovadă a gingășiei Atei spunând că ea nu umblă pe drum tare, ci calcă pe ceva moale.

Voi folosi același argument în favoarea lui Eros, pentru a-i sublinia delicatețea: el nu calcă nici pe pământ, nici pe capetele oamenilor — punct de sprijin nu prea moale; el umblă și își găsește sălașul în tot ce este mai gingaș pe lume. Într-adevăr, el se stabilește în sufletele zeilor și ale oamenilor, dar nu în toate, fără deosebire; dacă dă peste o fire aspră, fuge de ea, pentru că nu rămâne decât acolo unde întâlnește blândețea. Așadar, întrucât atinge mereu cu picioarele și cu toată făptura sa lucrurile cele mai gingașe dintre cele gingașe, trebuie neapărat să fie înzestrat cu cea mai desăvârșită gingășie. Este, deci, cel mai tânăr și cel mai gingaș.

Mai mult, el este foarte mlădios, pentru că altfel nu ar putea cuprinde lăcașul ales, nici să se strecoare în suflete și să le părăsească, pe nesimțite. Dovada hotărâtoare că este mlădios ne-o dă grația sa, fără pereche, recunoscută de toți. Eros nu se poate împăca cu ceea ce este urât, lipsit de grație.

Pielea obrazului său, atât de frumoasă, o datorează faptului că a stat mereu în mijlocul florilor, căci Eros nu sălășluiește într-un trup, un suflet sau în alt loc, care să nu aibă belșug de flori. Unde se află florile

frumoase și miresmele alese, acolo îi place zeului să stea!

Am vorbit destul despre frumusețea zeului, deși ar mai fi încă multe de spus. Se cuvine să-i preamăresc acum virtutea. Lucrul cel mai de seamă este că Eros nu face nimănui vreun rău, fie zeu, fie om, după cum nici el nu are de îndurat neajunsuri, nici de la unii, nici de la alții. Dacă are ceva de îndurat nu este prin forța brutală, care nu-l poate atinge pe Eros, pentru că nici el nu folosește constrângerea. Toți ne supunem de bună voie, în toate, zeului Eros. Iar atunci când există un acord, de ambele părți, legile, „stăpânele cetății" declară că este drept.

În afară de dreptate, Eros este înzestrat cu cea mai mare moderație. Noi înțelegem prin a fi moderat a-ți stăpâni plăcerile și patimile, ori, nici o plăcere nu este mai presus de dragoste. Dacă plăcerile îi sunt inferioare, ele sunt biruite de zeu, iar el este cel care triumfă; fiind învingător, înfrânând plăcerile și patimile, el dovedește cât este de cumpătat, având măsură în toate.

Cât despre bărbăție, nici zeul războiului, Ares, nu poate să-i țină piept, pentru că nu Ares îl domină pe Eros, ci Eros este cel care a pus stăpânire pe Ares, îndrăgostit, după cum se povestește, de Afrodita. Cel care stăpânește este superior celui stăpânit și cel care-l învinge pe cel mai viteaz este, de bună seamă, cel mai viteaz dintre toți.

Am vorbit despre spiritul de dreptate, despre moderația și bărbăția lui Eros. Mai rămâne să vorbesc

despre destoinicia sa, încercând, atât cât îmi stă în putere, să nu rămân mai prejos în această privință. În primul rând ca să aduc și eu cinstire meseriei noastre, după cum a făcut și Eriximah cu a sa, voi spune că zeul este un poet atât de iscusit, încât este în stare să-l facă și pe altul poet. Într-adevăr, orice om, chiar străin de Muze[1], fiind sub puterea lui Eros, devine poet. Este o dovadă foarte bună că priceperea lui Eros în toate lucrările muzelor este fără seamăn, pentru că ceea ce nu ai sau nu știi nu poate fi dăruit sau făcut cunoscut altuia.

Dacă trecem acum la crearea tuturor viețuitoarelor, poate fi tăgăduit faptul că puterea lui Eros le-a dat viață și le-a făcut să crească?

Iar în privința iscusinței în orice meserie, știm bine că cel călăuzit de zeu va străluci și va avea renume, iar cel pe care Eros nu l-a atins rămâne necunoscut, fără faimă. Apollo, mânat de dorință și de iubire, a descoperit arta de a trage cu arcul, medicina, prezicerea, astfel încât putem să-l socotim unul din discipolii lui Eros. Tot așa sunt și Muzele, în privința muzicii, Hefaistos, în meșteșugul făurăriei, Athena, în cel al țesătoriei, și chiar Zeus, în cel al cârmuirii zeilor și oamenilor. Astfel, printre zei s-a înstăpânit ordinea,

---

1) Cele nouă muze (zeițe ocrotitoare și inspiratoare ale artelor, în general) erau: Calliope — elocvența; Clio — istoria; Erato — elegia; Euterpe — muzica; Melpomena — tragedia; Polymnia — poezia lirică; Terpsichora — dansul; Thalia — comedia; Urania — astronomia.

sub înrâurirea lui Eros, zeul iubirii, adică al frumuseții, pentru că Eros nu are nici o legătură cu ce este urât. În vremea de demult, după cum am mai spus, în lumea zeilor, potrivit legendelor, s-au petrecut fapte cumplite din porunca zeiței Ananke, Necesitatea. Când s-a născut Eros, dragostea pentru tot ce este frumos i-a îndreptat spre bine atât pe zei cât și pe oameni.

Sunt convins, Phaidros, că Eros, fiind mai întâi el însuși cel mai frumos și cel mai bun dintre toți zeii, le dăruiește și celorlalți aceste însușiri. Aș vrea să spun în versuri ce gândesc acum, că el este zeul care dăruiește „*pace, oamenilor; liniște, mării; tăcere, vântului; culcuș și somn, grijilor*".

El este cel care ne descătușează de sălbăticie și ne insuflă dorința de a ne împrieteni cu semenii noștri, cel care ne face să ne întrunim, care ne îndrumează la sărbătoare, la coruri și la jertfe. El ne învață ce e blândețea și alungă asprimea; el ne dăruiește bunăvoința și ne ferește de reavoință; ocrotitor al celor buni, slăvit de înțelepți, admirat de zei; dorit de cei ce nu-l au, prețuit de cei ce-l au; părinte al fineței, al gingășiei, al desfătării, al grațiilor, al patimii, al dorinței, el poartă de grijă celor buni și pe cei răi nu-i bagă în seamă; necazul, teama, dorința, felul de a vorbi, el le cârmuiește; este, de asemenea, apărătorul, sprijinul și mântuitorul nostru, în cel mai înalt grad; este fala zeilor, cel mai bun și mai frumos povățuitor, pe care trebuie să-l urmeze fiecare om, cântând imnuri frumoase și reluând cântarea minunată pe care o cântă el însuși, ca să încânte sufletul zeilor și al oamenilor.

Iată, Phaidros, prinosul meu, închinat zeului; am îmbinat, în cuvântarea mea, gluma cu seriozitatea, cât am putut mai bine".

Când a sfârșit Agaton de vorbit, toți cei de față și-au manifestat zgomotos aprobarea; după părerea lor, laudele aduse lui Eros îi făceau cinste atât zeului cât și tânărului care le rostise.

Atunci Socrate, întorcându-se către Eriximah, a spus:

— Tot mai crezi că teama mea era zadarnică, fiu al lui Acumenos[1]? Nu am fost eu un bun profet când am spus că Agaton va vorbi atât de bine încât mă va pune în încurcătură?

— Sunt de acord că ai fost un profet bun, în privința lui Agaton, i-a răspuns Eriximah, dar că ai fost pus în încurcătură, asta n-o cred!

— Cum să nu fiu pus în cumpănă, a reluat Socrate, nu numai eu, dar și oricare altul ar fi în locul meu, când trebuie să vorbesc după o cuvântare atât de frumoasă și de cuprinzătoare? Nu-i prețuim toate părțile în egală măsură, dar la sfârșit cine nu a rămas uluit de frumusețea cuvintelor și a rânduielii lor alese? În ceea ce mă privește, recunosc că nu aș fi în stare să vorbesc tot atât de frumos și m-aș ascunde undeva de rușine, dacă aș ști încotro să mă îndrept. Într-adevăr, această cuvântare îmi amintește de Gorgias[2] atât de

1) Acumenos era tatăl lui Eriximah, medic vestit.

2) retor și sofist grec, din secolul V î.H.

mult, încât am resimțit pe deplin ceea ce spune Homer: mi-a fost teamă că Agaton, sfârșindu-și cuvântarea va arunca asupra vorbirii mele capul acelui maestru al elocvenței, care a fost Gorgias și mă va lăsa fără grai, transformându-mă în stană de piatră[1].

Apoi, mi-am dat seama că m-am făcut de râs promițându-vă că îl voi lăuda și eu pe Eros, împreună cu voi, făcând mare caz de faptul că sunt priceput în ale iubirii, când eu nu mă pricep de loc să aduc laude, oricui ar fi. În prostia mea, îmi închipuiam că trebuie să spui adevărul despre cel pe care-l vei preamări, că lauda trebuie să se întemeieze pe adevăr, din care să se aleagă tot ce este mai frumos, orânduindu-l într-un chip potrivit. Mă mândream că voi vorbi bine, cunoscând metoda cea bună și adevărată de a rosti o laudă, dar, după cum văd, aceasta nu este metoda cea mai bună. Dimpotrivă, trebuie să-i atribui celui în cauză cele mai mari și cele mai frumoase însușiri, adevărate sau nu, neadevărul fiind fără importanță, pentru că ne-am înțeles să avem aerul că-l lăudăm pe Eros, nu să-l lăudăm cu adevărat. Iată, de ce cred că vă străduiți, din toate puterile ca să-l copleșiți cu laude pe Eros, și susțineți că este un zeu atât de mare și de

1) joc de cuvinte pe care-l face Socrate, bazat pe asemănarea numelui sofistului Gorgias cu numele Gorgonei (Gorgo), monstru din mitologia greacă, închipuit ca o femeie cu ochii aprinși și cu șerpi în loc de păr (erau trei Gorgone; una dintre ele, Medusa, transforma în stană de piatră pe cel pe care-l privea).

binefăcător: voi îl faceți să treacă drept cel mai bun și cel mai frumos zeu, în ochii neștiutorilor, bineînțeles, nu ai celor cu minte luminată. Este, într-adevăr, ceva frumos și măreț, într-o astfel de proslăvire; dar eu nu cunosc acest fel de a lăuda și, necunoscându-l, am făgăduit că-l voi lăuda și eu pe Eros, la rândul meu: „limba a făcut făgăduiala, nu mintea". Nu-mi pasă de ea! Eu nu voi slăvi în felul acesta, nici nu aș fi în stare! Totuși sunt de acord să-l laud pe Eros ținând seama de adevăr, potrivit obiceiului meu, fără a mă face de râs, măsurându-mă cu voi în elocință. Așadar, Phaidros, gândește-te bine dacă ai nevoie de o astfel de cuvântare, cu alte cuvinte să vi se spună adevărul despre Eros, cu cuvintele și întorsăturile lor, care-mi vor trece prin minte".

Phaidros și ceilalți l-au rugat să vorbească așa cum crede de cuviință.

„Te rog să-mi îngădui, Phaidros, să-i pun câteva întrebări lui Agaton, ca să mă înțeleg cu el asupra lor, înainte de a-mi rosti cuvântarea.

— Desigur, întreabă-l, a spus Phaidros."

După aceea, Aristodem mi-a povestit că Socrate a început cam așa:

— După părerea mea, dragă Agaton, ți-ai început bine cuvântarea spunând că mai întâi trebuie arătat ce este Eros, apoi ce este în măsură să înfăptuiască. Îmi place foarte mult începutul acesta. Acum, după ce ai spus lucruri atât de frumoase și de minunate asupra naturii lui Eros, aș vrea să-ți pun o întrebare, în privința aceasta.

Prin firea lui, Eros este iubire de ceva sau de nimic? Nu întreb dacă este iubirea unei mame sau a unui tată, ar fi absurd să întreb dacă Iubirea este iubirea pe care o nutrești pentru o mamă sau un tată. Dar dacă aș întreba, de exemplu, în privința noțiunii de *tată*, dacă *tata* înseamnă *tată* al cuiva sau nu, tu mi-ai răspunde, fără îndoială, dacă vrei să răspunzi corect că un *tată* este *tatăl* unui fiu sau al unei fiice, nu-i așa?

— Da, a răspuns Agaton.

— Nu ai spune același lucru și despre noțiunea de *mamă*?

Agaton a încuviințat și de data aceasta.

— Dă-mi voie să-ți mai pun câteva întrebări, ca să te fac să-mi înțelegi mai bine gândurile: noțiunea de *frate*, în sine, înseamnă *frate* al cuiva?

— Este frate al cuiva.

— Al unui frate sau al unei surori?

— Desigur.

— Încearcă atunci să gândești la fel despre noțiunea de *iubire:* există iubire de ceva sau de nimic?

— Fără îndoială, iubire de ceva.

— Ține minte ce ai spus: *iubire de ceva;* acum, spune-mi, Eros dorește sau nu ceea ce iubește?

— Firește! a răspuns Agaton.

— Dar, a continuat Socrate, când dorește și iubește acel lucru, îl are sau nu îl are?

— După cât se pare, nu îl are, a spus Agaton.

— Gândește-te dacă în loc de *după cât se pare* nu trebuie să spui *negreșit* că acel ce dorește dorește un

lucru care îi lipsește și nu dorește ceva de care nu duce lipsă. Mie mi se pare cât se poate de evident că este negreșit așa; tu ce crezi?

— Așa cred și eu, a spus Agaton.

— Foarte bine. Atunci un om care e mare nu ar putea dori să fie mare, nici un om care e puternic, să fie puternic?

— Nu se poate, ținând seama de ceea ce am stabilit mai înainte.

— Într-adevăr, având această însușire, nu ar mai putea dori să o aibă.

— Este adevărat.

— Dar dacă un om puternic ar dori să fie puternic, un om sprinten, să fie sprinten, un om sănătos, să fie sănătos — s-ar putea crede că astfel de oameni care au aceste însușiri și altele, asemănătoare, tot mai doresc ceea ce au, de fapt! Stărui asupra acestui punct, pentru că nu vreau să ne amăgim. Te rog să chibzuiești puțin, Agaton, asupra celor ce-ți voi spune: în cazul acestor oameni, se înțelege că ei trebuie să aibă, în clipa de față, toate însușirile pe care le au, că le vor sau nu le vor. Atunci, cum ar mai putea dori ceea ce au? Iar dacă s-ar găsi cineva care ar spune sus și tare că dorește să fie sănătos, fiind sănătos, că dorește să fie bogat, fiind bogat, și că dorește să dobândească tocmai bunurile pe care le are, noi i-am răspunde: Tu, prietene, care te bucuri de bogăție, de sănătate, de putere, tu vrei să te bucuri de toate bunurile acestea și în viitor, pentru că în clipa de față le ai, de vrei sau nu. Ia gândește-te, când tânjești după ce ai, dacă

nu cumva vrei să spui mai curând: Doresc să am și în viitor bunurile pe care le am acum. Crezi că ar încuviința spusele mele?

— Cred că da, a spus Agaton.

— Nu înseamnă oare că dorești un lucru de care nu dispui încă și pe care nu-l ai, atunci când îți exprimi dorința ca, pe viitor, să rămână al tău ceea ce ai în clipa de față? a spus Socrate.

— Fără îndoială.

— Așadar, un astfel de om, asemenea tuturor celor care doresc ceva, dorește ceea ce îi lipsește acum; ceea ce nu ai, ceea ce nu ești, ce îți lipsește, iată țelul râvnit de dorință și de iubire.

— Este foarte adevărat, a spus Agaton.

— Bine! Să recapitulăm ce am stabilit împreună: în primul rând, Eros înseamnă iubire de anumite lucruri, și în al doilea rând iubire de acele lucruri care îi lipsesc în clipa aceea. Așa este, Agaton?

— Da.

— În afară de aceasta, amintește-ți că în cuvântarea ta, ai spus că Eros înseamnă iubire de ceva. Care este acel *ceva?* Ți-l voi aminti eu, dacă ești de acord. Dacă nu mă înșel, tu ai afirmat că buna rânduială s-a stabilit în lumea zeilor, datorită dragostei pentru tot ce este frumos, căci nu poți iubi ce este urât. Acesta este sensul celor spuse de tine, nu-i așa?

— Chiar așa este.

— Ai avut dreptate, prietene, a continuat Socrate; dacă lucrurile stau așa, Eros înseamnă iubirea pentru frumusețe și nu pentru urâțenie?

Agaton a recunoscut că este așa.

— Nu am stabilit noi că el iubește ceea ce îi lipsește și ceea ce nu are?

— Ba da.

— Așadar, iubirii îi lipsește frumusețea, pe care nu o are.

— În mod inevitabil.

— Și atunci, poți să mai susții că este frumos ceea ce este lipsit de frumusețe și nu o are sub nici o formă?

— Nu, nu mai pot.

— Atunci, mai poți afirma că Eros este frumos?

— Tare mă tem, Socrate, a răspuns Agaton, că am vorbit fără să mă gândesc mai bine la ce spun.

— Cu toate acestea, cuvântarea ta a fost minunată, Agaton. Mai răspunde-mi, te rog, la câteva întrebări: nu crezi că tot ce este bun este și frumos?

— Cred că este așa.

— Prin urmare, dacă Iubirii — lui Eros — îi lipsește frumusețea, iar frumusețea este nedespărțită de bunătate, înseamnă că îi lipsește și bunătatea.

— Socrate, nu pot să-ți țin piept, a spus Agaton; mă plec în fața raționamentului tău.

— Te pleci în fața adevărului, dragă Agaton, pentru că lui Socrate nu e greu de loc să-i ții piept.

Dar acum, te las în pace, Agaton; am să vă povestesc ce mi-a spus despre Eros, odinioară, o femeie din Mantineea, Diotima, care cunoștea foarte bine aceste lucruri, și multe altele. Ea era cea care, demult, înainte

să izbucnească ciuma, i-a îndemnat pe atenieni să facă jertfe ca să îndepărteze de ei molima — timp de zece ani această urgie nu i-a atins — tot ea m-a învățat tot ce știu despre iubire. Voi încerca să redau propriile ei cuvinte, pornind de la principiile pe care le-am stabilit, Agaton și cu mine; o voi face cum voi putea mai bine. Mai întâi, se cuvine să arăt, așa cum ai făcut și tu Agaton, cine este și cum este Eros și apoi să vorbesc despre ceea ce face. Pentru mine, cred, este mult mai ușor să vă povestesc totul așa cum s-a întâmplat în ordinea întrebărilor pe care mi le punea străina, și a răspunsurilor mele. Am făcut aproape aceleași afirmații ca și tine, Agaton, adineaori, față de mine, și anume că Eros este un mare zeu, un zeu al iubirii de frumos. Ea mi-a demonstrat atunci, folosind același raționament ca și mine, când nu am fost de acord cu Agaton, că Eros nu este nici frumos, cum credeam, nici bun.

— Cum poți spune așa ceva, Diotima? am spus eu. Atunci Eros este un zeu urât și rău?

— Vorbește mai bine fără să defăimezi; crezi că ceea ce nu este frumos trebuie să fie negreșit urât?

— Desigur.

— Crezi tu, de asemenea, că cel care nu este învățat este neapărat neștiutor? Nu știi că există ceva intermediar, între știință și neștiință?

— Ce poate fi?

— Este vorba despre părerea adevărată — de adevărul căreia ești conștient, fără a-l putea explica — care nu este nici știință — nu se poate numi știință

ceea ce nu poate fi dovedit — nici neștiință — ceea ce conține întâmplător un adevăr nu se poate chema neștiință; părerea adevărată este acel *ceva* care se situează între știință și neștiință.

— E adevărat, am spus eu.

— Prin urmare, nu trebuie neapărat să tragi concluzia că ceea ce nu este frumos este urât și că ceea ce nu este bun este rău. Și în privința lui Eros lucrurile se petrec la fel: de vreme ce tu singur ai recunoscut că nu este nici bun, nici frumos, să nu gândești că în chip necesar trebuie să fie urât și rău, mai curând socotește-l ceva între acestea două.

— Cu toate acestea, am spus, toată lumea este de părere că este un zeu mare.

— Când spui „toată lumea" te referi la neștiutori sau și la cei știutori?

— La toți la un loc.

— Cum ar putea fi recunoscut drept un mare zeu de către cei care spun că nu este nici măcar un zeu? a spus Diotima râzând.

— Care sunt aceia? am întrebat eu.

— Cel dintâi dintre ei ești tu, după aceea vin eu.

— Ce vrei să spui, Diotima?

— Nimic altceva decât ceea ce pot dovedi cu ușurință. Spune-mi, nu crezi că toți zeii sunt fericiți și frumoși? Poți să afirmi că există printre zei vreunul care să nu fie fericit și frumos?

— Nu, pe Zeus!

— Ori, după părerea ta, fericiți sunt cei care stăpânesc lucrurile bune și frumoase, nu-i așa?

— Sigur că da.

— Dar tu ai recunoscut că Eros, fiind lipsit de aceste lucruri bune și frumoase, le dorește tocmai pe acestea, pe care nu le are.

— Am recunoscut că așa e, într-adevăr.

— Și atunci, cum ar putea fi el un zeu, dacă nu are parte nici de cele bune, nici de cele frumoase?

— Mi se pare că nu poate fi.

— Vezi bine, a spus ea, că nici tu nu-l consideri pe Eros un zeu.

— Atunci, ce poate fi Eros? Un muritor?

— Nici vorbă.

— Atunci, ce?

— Întocmai ca lucrurile despre care am vorbit, este ceva care se află între muritor și nemuritor.

— Ce înțelegi tu prin asta, Diotima?

— Un mare *daimon*[1], Socrate; pentru că un *daimon* se află la mijloc, între zei și muritori.

— Și ce-i stă în putere unui *daimon*?

— El tălmăcește și mijlocește, transmițând zeilor rugăciunile și jertfele pe care le fac oamenii, iar oamenilor, poruncile zeilor și răsplata dată pentru prinosuri; aflându-se la mijloc, între zei și oameni, el umple golul dintre ei (ca o punte între cele două lumi) astfel încât îmbină părțile marelui Tot; el este cel care

1) *daimon* în limba greacă înseamnă un geniu mijlocitor ce unește lumea zeilor cu cea a oamenilor, dând universului unitatea.

dăruiește harul profeției, iar preoții îi datorează priceperea lor de a aduce jertfe și de a înălța rugăciuni. Prin mijlocirea lui se înfăptuiesc farmecele, vrăjile. Zeii nu sunt în legătură cu oamenii; ei stau de vorbă cu ei, comunică cu ei, fie în somn, fie când sunt treji, numai prin intermediul *daimon*-ului. Cel care este în măsură să facă astfel de lucruri este *daimonic*, iar cel ce se pricepe la altele, artă sau meșteșug, nu este decât un meșteșugar. *Daimonii* sunt mulți și feluriți: unul dintre ei este Eros.

— Cine-i este tatăl, cine-i este mama?

— E o poveste cam lungă, a spus Diotima, dar am să ți-o spun.

La nașterea Afroditei, zeii au făcut un banchet, la care a luat parte și Poros[1)], fiul lui Metis[2)]. La sfârșitul ospățului s-a arătat și zeița Penia[3)], care văzând masa atât de îmbelșugată, s-a așezat lângă ușă, să cerșească.

Ori, Poros, amețit de cât nectar băuse — căci pe atunci nu era vin — a ieșit în grădina lui Zeus și, cu capul greu de atâta băutură, s-a întins și a adormit. Atunci Penia, împinsă de sărăcia ei, s-a gândit să aibă un copil cu Poros; s-a culcat lângă el și astfel l-a avut pe Eros, care a devenit însoțitorul și slujitorul Afroditei, întrucât a fost zămislit în ziua în care se sărbătorea nașterea Afroditei și bineînțeles pentru că iubește

1) *Poros* era zeul belșugului.
2) prima soție a lui Zeus.
3) Sărăcia.

frumosul, iar Afrodita este frumoasă.

Ca fiu al lui Poros și al Peniei, Eros a moștenit de la părinții săi anumite trăsături: mai întâi este veșnic sărac și, departe de a fi gingaș și frumos, cum este închipuit de obicei, este aspru, uscățiv, desculț, fără adăpost, doarme pe pământul gol, sub cerul liber, pe drumuri și pe lângă pragul caselor; toate acestea le-a moștenit de la mama sa, zeița Penia, iar sărăcia și nevoile îi sunt tovarășe nedespărțite. Pe de altă parte, semănând la fire cu părintele său, se simte întotdeauna atras către ce este frumos și bun. Eros este curajos, hotărât, plin de râvnă, vânător iscusit, mare meșter în născocirea șiretlicurilor, dornic de cunoaștere, foarte priceput, filozofând tot timpul, mare vraci-vrăjitor și sofist. Prin natura sa, nu este nici nemuritor, nici muritor; în cursul aceleiași zile este când înfloritor și plin de viață, atâta vreme cât toate îi merg în plin, când moare și apoi renaște, datorită firii moștenite de la tatăl său. Ceea ce dobândește se spulberă necontenit, astfel încât nu putem spune că trăiește în sărăcie sau în bogăție; Eros se află, de asemenea, la mijloc, între știință și neștiință, și iată de ce: nici un zeu nu este preocupat de filozofie și nu dorește să devină învățat, pentru că *este* un învățat; în general, când cineva este învățat nu se ocupă cu filozofia. Neștiutorii nu se ocupă nici ei cu filozofia și nu doresc să devină savanți; ceea ce este supărător este faptul că neștiința, neavând nici frumusețe, nici bunătate, nici știință, crede că le are îndeajuns. Ori, când crezi că nu duci lipsă de ceva, nu ai dorința de a avea acel lucru.

Am întrebat apoi: Cine se ocupă cu filozofia, Diotima, dacă nu sunt nici ştiutorii, nici neştiutorii?

— Şi un copil ar fi înţeles pe dată că sunt cei care se află la mijloc, iar Eros este unul dintre aceştia. Într-adevăr, ştiinţa se numără printre lucrurile frumoase, iar Eros este plin de dragoste pentru frumos; astfel deducem că Eros este filozof şi, fiind filozof, se situează între învăţat şi neştiutor; această stare intermediară se datorează obârşiei sale, ca fiu al unui părinte învăţat şi cu multiple posibilităţi şi al unei mame neştiutoare şi lipsite de mijloace. Iată, dragul meu Socrate, care este natura acestui *daimon*. Cât despre felul în care ţi-l închipuiai pe Eros, nu e de mirare; îţi închipuiai — după cum reiese din spusele tale — că Eros reprezintă ce este iubit şi nu ce iubeşte: iată de ce, cred, îl vedeai atât de frumos. Într-adevăr, demn de a fi iubit este ceea ce este frumos, gingaş, desăvârşit şi preafericit. Dar partea care iubeşte are cu totul altă fire, cea pe care am arătat-o.

— Fie cum spui, străino, pentru că judecata ta e dreaptă! Dar Eros, fiind aşa cum l-ai descris, ce rol are în viaţa omenească? Care sunt binefacerile sale?

— Voi încerca să te lămuresc în această privinţă, Socrate, chiar acum. Cunoşti firea şi obârşia lui Eros şi recunoşti tu însuţi că el este iubirea de lucruri frumoase. Dar dacă ne-ar întreba cineva: În ce privinţă, Socrate şi Diotima, Eros este iubirea de frumos? Sau, mai clar, ce doreşte cel ce iubeşte frumosul?

— Să fie al lui, am răspuns eu.

— Răspunsul tău atrage o altă întrebare: Ce va

dobândi cel ce va avea toate acele lucruri frumoase?

I-am spus că nu eram pregătit să-i dau de îndată un răspuns.

— Dar dacă, înlocuind *frumos* cu *bun*, te-ar întreba cineva: Spune-mi te rog, Socrate, când iubești lucrurile bune, ce dorești?

— Să fie ale tale, am spus eu.

— Și ce va dobândi cel ce va avea toate acele lucruri bune?

— Aici răspunsul este mult mai ușor: va fi fericit.

— Într-adevăr, fericirea constă în stăpânirea veșnică a lucrurilor bune și este de prisos să întrebi de ce cel ce năzuiește la fericire vrea să fie fericit: am obținut răspunsul la întrebare, după câte mi se pare.

— Adevărat, așa este.

— Dar ce crezi tu, Socrate: toți oamenii simt această dorință, toți iubesc și vor să stăpânească mereu ceea ce este bun? Care este părerea ta în privința aceasta?

— Eu cred că toți oamenii au această dorință și iubire.

— Atunci, de ce să nu spunem despre toți oamenii că iubesc, de vreme ce toți iubesc și toți doresc aceleași lucruri? noi o spunem doar despre unii, iar despre alții nu.

— Mă mir și eu, am spus.

— Nu te mai mira! Noi folosim termenul de iubire pentru a desemna prin numele întregului, o parte, un anumit tip de iubire.

— Dă-mi o pildă, te rog!

— Iată una: știi bine că termenul *poiesis*[1], cuprinde multe lucruri. În general, *poiesis* este orice lucrare care face ca ceva să treacă de la neființă la ființă; putem spune despre formele de creație din toate artele că sunt *poiesis*, iar cei ce le realizează sunt *poietai*[2].

— Este adevărat.

— Totuși, a adăugat ea, nu-i numim pe toți *poietai* și le dăm multe alte nume; o singură parte, desprinsă din întreaga *poiesis*, cea care privește numai compunerea versurilor și a melodiilor poartă numele întregului; numai această parte se numește *poiesis*, iar cei care se îndeletnicesc cu ea se numesc *poietai*.

— E adevărat.

— Tot așa e și cu iubirea; în general, năzuința la bine și la fericire, sub toate formele, este, pentru toată lumea, „marele și iscusitul Eros". Iubirea te poate însufleți în multe feluri; despre cei care urmăresc alte țeluri, ca dobândirea bogăției, a puterii trupului, a filozofiei, nu se spune că iubesc sau că sunt iubiți; cei ce năzuiesc către bine pe o singură cale anume sunt cei ce iubesc și cei ce sunt iubiți.

— Se pare că ai dreptate.

— Se spune uneori, a continuat ea, că a iubi înseamnă a căuta cealaltă jumătate a ființei tale; după părerea mea, dragul meu prieten, iubirea, îndreptată asupra unei jumătăți sau asupra întregului, nu este iubire decât dacă această jumătate sau acest întreg sunt

---

1) în greacă înseamnă creație, facere, poezie.

2) în greacă cei ce fac, creatorii, poeții.

bune. Oamenii acceptă să li se taie picioarele și mâinile, atunci când socotesc că acele părți ale ființei lor nu mai sunt bune. Eu cred că oamenii nu țin la ceea ce le aparține, decât dacă privesc *binele* ca pe un bun al lor, parte integrantă din propria ființă, iar *răul* le este străin; oamenii nu iubesc decât *binele*; nu este și părerea ta, Socrate?

— Ba da, pe Zeus!

— Atunci putem spune fără ocolișuri că oamenii iubesc binele?

— Da.

— Dar nu s-ar cuveni să adăugăm că ei doresc ca binele să fie al lor?

— Așa ar trebui.

— Mai mult: că ei doresc nu numai să-l aibă, ci să-l aibă mereu?

— Așa este, trebuie adăugat și asta.

— De fapt, iubirea înseamnă dorința de a avea mereu binele.

— Este cât se poate de adevărat, Diotima.

Ea a continuat: „Odată ce am stabilit că iubirea este iubirea de bine, să vedem acum în ce chip și în care împrejurări putem numi iubire râvna și strădania celor ce urmăresc binele lor? Poți să-mi spui ce anume trebuie să facă?

— Dacă aș ști, Diotima, nu aș mai fi uimit de știința ta și nici nu aș fi venit la tine ca să învăț toate acestea.

— Bine, o să-ți spun eu. Este zămislirea, întru frumos, atât trupește cât și sufletește.

— Nu te înțeleg; ar trebui să fiu ghicitor ca să pricep ce spui.

— Am să-ți vorbesc mai deslușit. Toți oamenii simt nevoia de a procrea, Socrate, atât trupește cât și sufletește. Când ajungem la o anumită vârstă, firea noastră omenească dorește să zămislească, dar numai întru frumos; împreunarea bărbatului cu femeia este într-adevăr zămislire. Aceasta este o lucrare divină, iar oamenii își manifestă năzuința la nemurire prin procreare, numai în prezența frumuseții, pentru că urâtul nu se potrivește deloc cu ce este divin! La zămislire, frumusețea (zeița Kallone) are rolul Moirelor[1] și al Eileithyei[2]. Iată de ce, când ființa doritoare să zămislească se află în preajma frumuseții este bucuroasă, și în mulțumirea ei deplină zămislește și dă naștere. În schimb, când se apropie de urât, făptura omenească, mâhnită, supărată, se închide în sine, se îndepărtează și zămislirea nu mai are loc; ea își păstrează rodul și suferă. Încântarea celui prea plin de rodnicie, în prezența frumuseții, provine din faptul că ea îl scapă de marele chin al dorinței. Dragostea nu este iubirea de frumusețe, cum crezi tu, Socrate.

— Ce este deci?

— Dorința de a procrea întru frumusețe.

— Cred că este așa cum spui, Diotima.

— Chiar așa este. De ce pentru procreare? Pentru

---

1) zeițe care călăuzeau destinele omenești; puterea lor era mai presus de voința zeilor (Ursita).

2) zeița nașterilor.

că reprezintă pentru un muritor ceva veșnic și nepieritor; ori, năzuința la nemurire este strâns legată de năzuința de a dobândi binele, după cum am vorbit, de vreme ce iubirea înseamnă dorința de a poseda pe vecie binele; rezultă, implicit, că iubirea este și dorința de nemurire.

Toate acestea mi le-a spus Diotima, când am vorbit despre iubire. Odată ea m-a întrebat: După părerea ta, Socrate, care este imboldul acestei iubiri și al acestei dorințe? Nu ai văzut ce neastâmpăr ciudat cuprinde toate animalele — cele care zboară în văzduh și cele care umblă pe pământ — când vine vremea împerecherii și sunt toate bolnave de dragoste, chinuite de dorința de a zămisli și apoi când trebuie să-și hrănească puii, cum sunt gata să-i apere, chiar animalele cele mai slabe, luptă împotriva celor mai puternice decât ele, fiind gata să-și dea viața pentru a-și salva puii; cum se lipsesc de hrană, deși sunt înfometate, numai pentru a-i hrăni și nu precupețesc nici un sacrificiu pentru binele lor?

În privința oamenilor, s-ar putea crede că ei procedează astfel din chibzuință; dar la animale, cum se explică aceste porniri nestăpânite? Ai putea să-mi spui?

Am mărturisit iar că nu știam.

— Și crezi că vei înțelege vreodată ce este iubirea dacă nu cunoști lucrurile acestea? a adăugat ea.

— Doar de aceea am venit la tine, Diotima, ca să învăț și să fiu lămurit. Spune-mi deci, care este cauza acestor manifestări deosebite, precum și a altor

lucrări ale iubirii.

— Dacă ești încredințat că obiectul firesc al iubirii este cel pe care l-am stabilit noi în mai multe rânduri, nu mai ai de ce să te miri. Și în cazul acesta, ca și mai înainte, același principiu călăuzește ființa pieritoare, care caută mereu să dobândească, atât cât poate, veșnicia și nemurirea; dar aceasta nu se poate realiza decât prin zămislire, prin care o făptură mai tânără ia locul alteia, mai bătrâne. În realitate, chiar în timpul cât trăiește și rămâne mereu ea însăși, — de exemplu, de la copilărie la bătrânețe — cu toate că se spune că este aceeași, nimic nu a rămas același din ființa aceea, primenindu-se și lepădând mereu câte ceva: părul, carnea, oasele, sângele, în tot trupul său — și nu numai în trup ci și în suflet: obiceiuri, fire, păreri, patimi, plăceri, amărăciuni, nu rămân niciodată aceleași, unele se nasc, iar altele pier.

Ceea ce este mult mai ciudat, este faptul că și cunoștințele noastre apar și dispar din conștiința noastră și nu rămânem niciodată aceiași în privința aceasta. Fiecare cunoștință, în parte, poate să sufere schimbări; medităm atunci când ne lipsesc cunoștințele.

Uitarea înseamnă dispariția cunoștințelor, iar gândirea profundă, redeșteptând o nouă amintire ce ia locul celei dispărute, păstrează cunoștințele, astfel încât par că au rămas aceleași. În felul acesta poate dăinui tot ce este pieritor și vremelnic, nerămânând mereu absolut același, ca tot ce este divin, ci lăsând în locul celui care piere, îmbătrânit, un urmaș tânăr care-i

seamănă. Datorită acestui mijloc, Socrate, a adăugat ea, ceea ce este sortit pieirii (trupul și tot ce face parte din ființă) devine părtaș la nemurire; căci ceea ce este veșnic se prezintă în cu totul alt fel.

Nu te mai mira, așadar, că fiecare făptură își iubește odrasla; strădania și iubirea ce o însuflețesc izvorăsc din năzuința la nemurire.

După ce am auzit aceste cuvinte, i-am spus, plin de admirație: „Bine, prea înțeleaptă Diotima; dar o fi într-adevăr chiar așa cum spui?"

Ea a vorbit apoi ca un sofist desăvârșit: „Fii sigur că este așa, Socrate! Dacă te oprești puțin asupra dorinței de glorie a oamenilor, te va surprinde absurditatea unei astfel de ambiții — dacă ții seama de ce am vorbit — gândindu-te la starea ciudată în care-i aduce dorința de a avea o faimă și de a dobândi o glorie veșnică. Această dorință, mai puternică chiar decât iubirea față de copii, îi îndeamnă să înfrunte toate primejdiile, îi determină să-și cheltuiască averile, să îndure oboseala și nevoile și să-și dea viața. Ești sigur că Alcesta ar fi murit de dragul lui Admet; că Ahile s-ar fi jertfit pentru a-l răzbuna pe Patrocle, sau că regele vostru Codros[1] nu s-ar fi hotărât să moară,

1) rege legendar al Atenei; în veacul al XI-lea î.H., orașul era în primejdie mare, urmând a fi cucerit de dușmani; potrivit oracolului, cineva trebuia să-și dea viața de bunăvoie pentru salvarea Cetății. Codros nu a șovăit, s-a jertfit și a salvat Atena.

ca să păstreze domnia pentru fiii săi, dacă nu s-ar fi gândit la faptul că lasă o amintire nepieritoare a curajului lor? Nici gând! Nu cred că mă înșel atunci când spun că pentru a fi veșnic preamăriți și a se bucura de o faimă asemănătoare, oamenii s-au învoit să jertfească tot ce le sta în putință, cu atât mai mult cu cât era vorba despre oamenii cei mai buni și mai destoinici; pentru că iubeau nemurirea.

Cei care doresc să procreeze sunt atrași de femei; este felul lor de a iubi, zămislind copii, ca să-și asigure nemurirea, amintirea nepieritoare, fericirea, într-un viitor pe care și-l închipuie veșnic. Cât despre cei al căror preaplin de rodnicie este sufletesc... există și oameni din aceștia, care sunt mult mai rodnici sufletește decât trupește, în privința lucrurilor pe care sufletul le poate concepe și zămisli. Care sunt acelea? Înțelepciunea și celelalte virtuți, cărora le-au dat viață toți poeții și acei artiști care au darul de a crea. Dar latura cea mai importantă și cea mai frumoasă a înțelepciunii este cea care stă la baza cârmuirii statelor și a familiilor, vreau să spun, cu alte cuvinte, chibzuiala și dreptatea. Când aceste virtuți sunt sădite în sufletul omului, de mic copil, la vremea cuvenită acest om deosebit va fi încercat de dorința de a zămisli și el va căuta cu înfrigurare frumusețea, ca să procreeze întru frumos, pentru că niciodată nu va putea zămisli întru urât. Îmboldit de această dorință, el va fi atras de un trup frumos, iar dacă în acest trup frumos găsește și un suflet frumos, generos și nobil, iubirea lui pentru acea ființă va fi nețărmurită. În prezența

unui astfel de om, el găsește multe cuvinte alese despre virtute, îndatoririle și îndeletnicirile unui om vrednic, și începe să-l instruiască pe calea virtuții; și, într-adevăr, în prezența frumuseții, el zămislește și dă la iveală ceea ce purta de mult în suflet. În prezență sau în lipsă, el se gândește la celălalt și împreună poartă de grijă rodului unirii lor. Comuniunea unei astfel de perechi este mult mai profundă, iar dragostea, mult mai trainică decât cea care leagă tatăl de mamă, pentru că au împreună copii mai frumoși și mai nepieritori. Nu există om care să nu dorească să fie părintele unor astfel de copii — preferându-i celor pe care-i poate avea după legea firii — gândindu-se numai la Homer, la Hesiod și la alți mari poeți, pe care-i invidiază pentru că odraslele lor sunt nepieritoare, le asigură gloria dincolo de moarte și le păstrează amintirea, neștearsă. Sau când își amintește de Licurg[1], ai cărui copii au salvat Sparta și, putem să o spunem deschis, întreaga Grecie. Solon[2] se bucură la voi de aceeași slavă, pentru că a conceput legile voastre; alți bărbați, în multe alte țări, grecești sau străine, sunt preamăriți pentru lucrările lor minunate și au dat la iveală tot felul de virtuți: numeroase temple le-au fost închinate, pentru a fi lăsat aceste odrasle ale spiritului lor — ceea

1) a fost primul legiuitor al Spartei, dându-i o constituție cu un caracter aristocratic militar (secolul IX î.H.)

2) Solon este autorul legislației democratice care a fost dată Atenei la începutul secolului VI î.H.

ce nu s-a întâmplat vreodată, cu un copil născut din femeie.

Îmi închipui că până aici, Socrate, am izbutit să te fac să pătrunzi tainele iubirii; în privința ultimei trepte a inițierii, contemplația, țelul final al celui care urmează calea cea bună, nu știu dacă vei fi în stare să o atingi. Am să-mi dau toată silința, în continuare, ca să te fac să înțelegi, iar tu, urmărește-mă cu atenție. Cel ce se îndreaptă către acest țel pe calea cea adevărată trebuie să caute de tânăr să se apropie de un trup frumos. Mai întâi, dacă este bine îndrumat, el trebuie să-l iubească numai pe acela, și împreună să aibă gânduri și cuvântări frumoase. Apoi își va da seama că frumusețea unui trup este soră cu frumusețea oricărui altuia; într-adevăr, ar da dovadă de lipsă de pricepere cel care, căutând frumusețea înfățișării, nu și-ar da seama că frumusețea tuturor trupurilor este una și aceeași. Odată convins de acest adevăr, va fi cuprins de iubire pentru toate trupurile frumoase și va renunța la iubirea pătimașă pentru un singur trup, socotind-o neînsemnată, vrednică de dispreț. Va trebui apoi să prețuiască frumusețea sufletelor, mai mult decât frumusețea trupurilor; astfel, dacă va găsi un suflet frumos, chiar într-un trup mai puțin ademenitor, acest fapt trebuie să-i fie de ajuns ca să-l atragă și să-l facă să-i dăruiască toată iubirea, să-i poarte de grijă și să găsească pentru el cuvântări frumoase, creând altele, care să-i facă pe tineri mai buni. În felul acesta, ajunge să iubească frumusețea care există în acțiuni și în legi, să își dea seama că frumusețea este aceeași în toate

cazurile și, în consecință, că frumusețea trupului nu are mare preț. De la acțiunile oamenilor va trece la cunoaștere și va vedea frumusețea științelor. Realizând o percepție mai cuprinzătoare a frumuseții, el nu se va mai lega de frumusețea unui singur obiect și va mai iubi, în felul meschin și limitat al unui sclav, un tânăr, un bărbat, o îndeletnicire anume. De acum înainte, întorcându-și privirile spre întinsul necuprins al frumuseții, contemplându-i nenumăratele aspecte, el va produce neîncetat, cuvântări frumoase, minunate, iar belșugul de gânduri alese va izvorî din iubirea pentru înțelepciune, până când spiritul său, care a prins noi puteri și s-a înălțat, va descoperi o cunoaștere unică, aceea a frumosului, despre care îți voi vorbi acum.

Încearcă acum să mă asculți cu toată atenția. Cel ce a fost călăuzit până în acest moment pe căile iubirii, după ce a contemplat frumosul, trecând de la o treaptă la alta, după o ordine firească, atingând țelul suprem, se va afla deodată în fața unei frumuseți de o natură aparte, fără seamăn. Este chiar acea frumusețe, Socrate, care constituia țelul străduaniilor sale de până acum, frumusețea eternă, care nu se naște și nu piere, nu crește și nu scade, frumusețe care nu este frumoasă sub un aspect și urâtă dintr-altul, când frumoasă, când urâtă, frumoasă dintr-o privință, urâtă dintr-alta, frumoasă aici, urâtă acolo, frumoasă pentru aceștia, urâtă pentru aceia; frumusețea care nu i se va arăta ca având chip, sau mâini, sau trup; nu i se va înfățișa nici ca un raționament, nici ca o știință, nici ca un lucru care

există în altcineva, de exemplu, într-un animal, în pământ, în cer sau într-un anumit lucru; frumusețe care, dimpotrivă, există în sine și prin sine, simplă și veșnică, din care au luat naștere toate celelalte lucruri frumoase, încât ivirea sau pieirea lor nu-i produce nici o modificare, nici mărire, nici micșorare. Când cineva — fiind, desigur, iubitor de tineri — s-a înălțat, treaptă cu treaptă, până la acea frumusețe și începe să o zărească se poate spune că a ajuns la țintă.

Aceasta este adevărata cale a iubirii, pe care o străbatem singuri sau călăuziți, pornind de la frumusețile obișnuite, ale lumii noastre vremelnice, înălțându-ne neîncetat către acea frumusețe minunată, eternă, trecând, treaptă cu treaptă, de la un trup frumos la două, de la două, la toate; de la frumusețea trupurilor la frumusețea faptelor, apoi de la faptele frumoase la frumusețea științelor, iar de la acestea din urmă ajungem la știința despre frumusețea absolută, cunoscând în sfârșit frumosul în sine.

Dacă vreodată viața merită a fi trăită, dragă Socrate, este în clipa în care omul contemplă frumusețea în sine. Dacă o vei vedea cândva, îți vei da seama că este mai presus decât toate lucrurile pe care le prețuiești acum — aurul, podoaba, băieții și tinerii frumoși, care te tulbură în prezent, pe tine și pe mulți alții. Voi ați fi în stare, dacă ar fi cu putință, să răbdați de foame și de sete numai ca să-i vedeți pe iubiții voștri și să fiți mereu împreună cu ei. Închipuie-ți, Socrate, cât de fericit ar fi un om, dacă ar putea vedea frumosul absolut, simplu, neamestecat, pur, și i-ar fi

îngăduit să contemple — în locul unei frumuseți pângărite de cărnuri, culori, și nenumărate nimicuri trecătoare — însăși frumusețea absolută, în unica ei înfățișare. Crezi că ar fi o viață obișnuită aceea hărăzită unui om, care înălțându-și privirea spre ea, ar contempla-o cu mintea, și ar fi împreună cu ea în cugetul său? Nu crezi că privind frumosul astfel, cu ochii minții, va da naștere nu unor asemănări cu virtutea, ci unor virtuți adevărate, pentru că a cunoscut adevărul? Ori, cel ce zămislește și ocrotește adevărata virtute este îndrăgit de zei, iar dacă vreunui om îi este dat să fie nemuritor, va dobândi și el nemurirea".

Phaidros, și voi, prieteni, care mă ascultați, asta-i tot ce mi-a spus Diotima. Ea m-a convins și, la rândul meu, încerc să-i conving pe alții că, pentru dobândirea unui bun atât de minunat, firea omenească nu poate găsi un mijlocitor mai vrednic decât Eros. Iată de ce afirm sus și tare că fiecare om e dator să-l cinstească pe Eros, de ce îl slăvesc eu însumi și îl preamăresc în mod deosebit, de ce îi îndemn și pe alții să o facă, de ce și acum, și întotdeauna, voi lăuda puterea și bărbăția lui Eros, cât sunt în măsură să o fac. Dacă vrei, Phaidros, poți considera cuvântarea mea ca o laudă adusă lui Eros; dacă nu, numește-o cum îți va plăcea.

Socrate a sfârșit astfel de vorbit și a fost lăudat de toți cei de față; Aristofan tocmai se pregătea să spună ceva în legătură cu faptul că Socrate se referise la o parte a laudei pe care el o adusese lui Eros, când,

deodată s-au auzit bătăi în poarta de la curtea ce da în drum, mult zgomot, de parcă s-ar fi adunat acolo un alai de beţivi, însoţiţi de o femeie care cânta la flaut.

Agaton le-a spus sclavilor să meargă repede să vadă despre ce este vorba: „Dacă este vreunul din prietenii noştri, poftiţi-l înăuntru; dacă nu, spuneţi-le că nu mai bem, pentru că banchetul s-a sfârşit şi că ne odihnim acum."

La scurt timp după aceea, s-a făcut auzit glasul lui Alcibiade, care părea doborât de băutură; el striga cât îl ţinea gura: „Unde e Agaton? Vreau să fiu dus la Agaton". Atunci flautista şi câţiva oameni care-l însoţeau l-au prins de braţ şi ni l-au adus. S-a oprit în prag, purtând o cunună groasă de iederă şi viorele, capul fiindu-i acoperit de tot felul de panglici. „Vă salut, prieteni! a spus el. Primiţi să bea alături de voi un om care a băut şi aşa destul de mult? Sau vom fi nevoiţi să plecăm? Ne mărginim atunci la a-l încununa pe Agaton, că doar de aceea am venit! Mi-a fost cu neputinţă să vin ieri, dar iată-mă astăzi, cu aceste panglici pe cap, pe care le voi lua ca să încing fruntea celui mai înţelept şi mai frumos bărbat. Veţi râde de mine, pentru că sunt beat? Râdeţi, dacă asta vă e voia, dar eu ştiu că e drept ce spun. Dar spuneţi-mi degrabă dacă îmi îngăduiţi să intru, în condiţiile pe care le-am stabilit. Vreţi sau nu vreţi să beţi cu mine?"

Toţi comesenii l-au salutat, cu strigăte de bucurie şi l-au poftit să intre şi să se aşeze la masă. Agaton l-a chemat şi el. Alcibiade a intrat, însoţit de prietenii lui de petrecere, şi şi-a scos panglicile de pe cap, ca

să-l încununeze pe Agaton; avându-le în fața ochilor, nu l-a mai putut vedea pe Socrate și s-a așezat lângă Agaton, între el și Socrate, care, îndată ce-l zărise pe Alcibiade se trăsese de o parte ca să-i facă loc. După ce s-a așezat, Alcibiade l-a îmbrățișat pe Agaton și i-a pus cununa pe frunte.

Agaton le-a poruncit sclavilor să-i scoată încălțămintea lui Alcibiade, ca să se întindă lângă ei, ca al treilea oaspete.

— Foarte bine, a spus Alcibiade, dar cine este al treilea?

Totodată s-a întors și, văzându-l pe Socrate, a tresărit și a spus: „O, zei! Ce înseamnă asta? Socrate aici? Te găsesc iar, așteptându-mă, la pândă, după cum ți-e obiceiul de a apărea deodată acolo unde mă așteptam cel mai puțin să te întâlnesc. Și acum, ce cauți aici? De ce te-ai așezat acolo? De ce nu ai stat lângă Aristofan sau vreun alt mucalit? Te-ai dat peste cap ca să te așezi lângă cel mai frumos bărbat de aici.

— Agaton, a spus Socrate, vino, te rog, în ajutorul meu. Dragostea pe care o am pentru omul acesta îmi pricinuiește destule necazuri; de când am început să-l îndrăgesc, nu mi se mai îngăduie nici măcar să arunc o privire fugară unui tânăr frumos, nici să-i vorbesc; dacă o fac, gelos și invidios cum e, îmi face o scenă, mă ocărăște și abia se stăpânește ca să nu mă lovească. Vezi dacă-l poți opri cumva, să nu facă vreo năstrușnicie, și împacă-mă cu el; sau dacă face vreun gest necugetat, apără-mă, pentru că mi-e teamă de mânia și de iubirea lui.

— Nu, a răspuns Alcibiade; noi doi nu putem face pace; dar ai să mi-o plătești tu, altă dată! Până atunci, Agaton, dă-mi înapoi câteva panglici, pentru că vreau să încunun capul minunat al omului acestuia, ca să nu vină să-mi reproșeze că l-am uitat încununându-te numai pe tine, el, a cărui vorbă meșteșugită îi biruie pe toți, în toate împrejurările, nu ca tine, doar alaltăieri[1]".

Luând panglici, l-a încununat pe Socrate, apoi s-a așezat pe pat, rezemându-se pe cot.

— Ei, prieteni, a spus Alcibiade, ce-i cu voi de sunteți atât de cumpătați la băutură? Așa ceva nu vi se îngăduie: trebuie să beți, așa ne-am înțeles! Ca să beți îndeajuns, mă aleg chiar eu simposiarh[2]. Acum, să ne dea Agaton câte o cupă mare... sau mai bine nu: adu-mi, băiete, vasul acela de răcit băutura (zărise un vas în care intrau cel puțin opt pahare).

După ce sclavul i l-a umplut, Alcibiade l-a băut dintr-o singură înghițitură, a cerut să i se toarne lui Socrate și a spus: „Cu Socrate e altceva, nu am de ce să mă ascund: el poate să bea oricât pentru că de îmbătat nu se îmbată niciodată."

Sclavul i-a umplut vasul lui Socrate și acesta l-a băut.

Eriximah a spus atunci: „Ce vom face acum,

---

1) când a fost premiat, pentru una din tragediile sale. Agaton este socotit un urmaș al lui Euripide; din tragediile pe care le-a scris nu au rămas decât câteva fragmente răzlețe.

2) în această calitate, putea dispune cum și cât să se bea.

Alcibiade? Vom sta așa, fără să scoatem o vorbă sau să cântăm după ce am băut un pahar? Ne vom pune pe băutură ca niște oameni care mor de sete?"

— Eriximah, a spus Alcibiade, fiu minunat al celui mai bun și mai cumpătat dintre părinți, mă închin ție!

— Și eu ție! a răspuns Eriximah; dar ce vom face?

— Ce ne vei porunci; îți datorăm ascultare. „Un doctor prețuiește cât mulți oameni la un loc." Prescrie-ne ce vrei.

— Ascultă, a spus Eriximah. Hotărâsem, înainte de venirea ta, ca fiecare dintre noi, începând de la dreapta, să vorbească despre Eros, ținând o cuvântare cât se poate de frumoasă, preamărind zeul. Noi am vorbit, cu toții, iar tu, care ai băut, dar nu ai spus nimic, trebuie să iei cuvântul! După aceea, îi vei cere lui Socrate să vorbească despre ce vei crede tu de cuviință, Socrate va cere vecinului din dreapta și așa mai departe.

— Bine ai gândit, Eriximah, a spus Alcibiade; numai că nu mi se pare drept să se măsoare cuvântarea unui om amețit de băutură cu a unuia care nu a băut deloc. Pe de altă parte, crezi vreun cuvânt din toate câte le-a spus Socrate despre mine? Nu știi că este adevărat exact contrariul? Dacă laud pe altcineva de față cu el — fie zeu, fie alt bărbat, — în afară de el, nu se va putea stăpâni să nu mă lovească.

— Ce tot îndrugi acolo? a spus Socrate.

— Pe Poseidon, a continuat Alcibiade, nu mă mai contrazice, pentru că nu voi lăuda pe nimeni altul decât pe tine, dacă ești de față.

— Ei bine, a spus Eriximah, fă cum crezi că e

mai bine, laudă-l pe Socrate.

— Ce spui, Eriximah? Te-ai gândit bine? Să-l atac pe omul acesta, ca să mă răzbun, aici, în fața voastră?

— Ei, prietene, a spus Socrate, ce gânduri ai? Vrei să-ți bați joc de mine, în cuvântarea ta de laudă? Ce vrei să faci?

— Să spun adevărul, dacă îmi dai voie.

— Adevărul! nu numai că îți îngădui, dar și îți cer cu hotărâre să-l spui.

— Îndată, a spus Alcibiade. Să ne înțelegem; iată ce te rog: dacă voi susține ceva neadevărat, oprește-mă fără șovăială și spune fără înconjur că este o minciună — pentru că nu vreau să mint de bunăvoie; dacă voi vorbi fără șir, depănându-mi amintirile la întâmplare, te rog să nu te miri: nu e prea ușor, în starea în care mă aflu, să înfățișez ordonat și amănunțit ciudățeniile tale.

Prieteni, voi folosi comparația, ca să-l laud pe Socrate; el își va închipui, poate, că vreau să-mi bat joc de el, dar nu este câtuși de puțin așa. Eu voi schița un portret real, nu o caricatură. Spun, deci, că el seamănă cât se poate de bine cu acei Sileni[1] pe care-i vedem

---

1) statuile reprezentând sileni erau, de fapt, dulapuri în care se păstrau statuete de zei și alte obiecte de cult. Silenii aveau o înfățișare urâtă; se știe că Socrate era urât. De aici asemănarea; mai mult, după cum dulapurile în formă de sileni aveau figuri de zei înăuntru, tot astfel și înfățișarea urâtă a lui Socrate ascundea un suflet nespus de frumos (Sileni — denumire purtată de satiri la bătrânețe).

expuși în atelierele sculptorilor, pe care artistul i-a înfățișat cântând din nai sau la flaut. Desfăcând în două aceste statui, găsești înăuntrul lor statuete ale zeilor. Eu sunt convins și de marea lui asemănare cu satirul Marsyas[1]. Faptul că te asemeni la chip cu acești semizei este de netăgăduit, Socrate, cred că nu mă vei contrazice; că le semeni și în alte privințe, o voi dovedi îndată. Îți place să zeflemisești, nu-i așa? Dacă ai de gând să negi, să știi că pot aduce martori. Dar eu nu știu să cânt la flaut, îmi vei spune tu. Ba da, știi, și mult mai frumos decât Marsyas, care-i încânta pe oameni cu sunetele minunate ale flautului său, și îi farmecă și acum când i se cântă cântecele; cele pe care le cânta Olympos[2] erau tot ale lui Marsyas, dascălul său. Fie că sunt cântate de un mare artist, fie de o flautistă nepriceputâ, aceste melodii sunt singurele care au darul de a fermeca inimile și, întrucât sunt divine, ne fac să-i descoperim pe cei

---

1) satirii erau genii câmpenești sau ale pădurilor, legate de cultul lui Dionysos. Marsyas, socotind că el cânta la fluier mai frumos decât Apollo, l-a provocat la întrecere pe zeu, care s-a învoit, cu condiția ca acel ce va fi învins să se supună pedepsei dictate de învingător. Victoria a revenit în cele din urmă lui Apollo; drept pedeapsă pentru trufia lui, zeul l-a legat pe Marsyas de crengile unui copac și l-a jupuit de piele. Apoi, domolindu-și mânia, s-a căit de fapta sa crudă și l-a transformat într-un râu.

2) cântăreț legendar, care ar fi învățat arta sa de la Marsyas; la anumite ceremonii religioase se cântau cântece la flaut, care făceau o impresie deosebită asupra auditorilor, mergând până la exaltare.

care au nevoie de zei și de a fi inițiați în cultul lor. Singura diferență care există între voi este că tu produci aceleași emoții fără ajutorul vreunui instrument, numai cu darul vorbirii. Când ascultăm cuvântările altuia, de ar fi el orator înnăscut, rămânem nepăsători; în schimb, dacă te ascultăm pe tine, sau pe altul care redă spusele tale, chiar dacă nu s-ar pricepe prea bine să le repovestească, toți, fără deosebire — femei, bărbați, băieți tineri — suntem mișcați și fermecați.

În ceea ce mă privește, vă voi spune ce simt sub impresia cuvântărilor lui, iar de vă par prea beat ca să-mi dați crezare, martori îmi sunt zeii! Când îl ascult, inima mea bate mai tare decât a coribanților[1], iar vorbele lui mă pătrund și-mi dau lacrimile; am văzut foarte mulți oameni care împărtășeau emoția mea. Ascultându-l pe Pericle sau pe alți mari oratori, am gândit deseori că vorbeau frumos, dar nu simțeam nici o emoție, sufletul meu nu era tulburat și nu mă revoltam că am un suflet de sclav. Dar acest Marsyas, aici de față, m-a adus deseori în astfel de stări încât mi se părea cu neputință să continui în același fel viața pe care o duceam.

Nu vei spune, Socrate, că nu este adevărat. Și, acum, dacă aș asculta o cuvântare de-a lui, aș fi numai urechi și aș fi copleșit de aceleași emoții. Omul acesta mă silește să mărturisesc că având, eu însumi, multe lipsuri în multe privințe, nu mă preocupă desăvârșirea ființei mele, ci mai curând port de grijă treburilor

1) preoți ai zeiței Cibela

atenienilor. De aceea sunt nevoit să-mi astup urechile, ca în fața sirenelor[1], fugind departe de el; altfel, rămân țintuit lângă el, până la bătrânețe. Numai față de Socrate simt ceea ce nimeni nu ar crede că sunt în stare să simt față de cineva, în toată lumea largă: e singurul om care mă face să roșesc de rușine și de care mi-e rușine. Îmi dau foarte bine seama că nu mă pot împotrivi și că ar trebui să fac ceea ce îmi poruncește; dar îndată ce nu-i mai stau în preajmă râvnesc să mă bucur cât mai mult de cinstirea pe care mi-o dă mulțimea. De aceea fug de el, ca un sclav fugar, iar când îl văd, mi-e rușine de mărturisirile făcute și deseori aș vrea să-l știu pe lumea cealaltă; numai că, dacă ar fi așa, amărăciunea mea ar fi cumplită; ajung să spun că nu știu ce să mă fac cu omul acesta.

Iată care este efectul pe care-l produce cântul din flaut al acestui satir, asupra mea și asupra altora. Am să vă dau acum alte dovezi ale asemănării sale cu cei cu care l-am comparat, precum și ale însușirilor lui minunate. Eu vă încredințez că nici unul dintre voi nu-l cunoaște pe Socrate așa cum îl cunosc eu și cum am să vi-l înfățișez. Vouă vi se pare că Socrate îndrăgește tinerii frumoși și caută să le fie mereu în preajmă, privindu-i, fermecat. Pe de altă parte, afirmă că nu știe nimic; cel puțin așa vrea să pară, neștiutor.

---

1) nimfe ale mării care aveau un glas atât de melodios încât vrăjeau cu cântecele lor pe toți corăbierii care se abăteau prin apropierea insulei lor (în Marea Mediterană) și-i făceau să-și zdrobească navele de stânci.

Nu seamănă cu statueta unui silen? Ba da, întru totul, pentru că acestea sunt aparențele sub care se ascunde, ca silenul sculptat, al cărui înveliș exterior tăinuiește comori de înțelepciune. Să mai știți că nu pune nici un preț pe frumusețea unui bărbat; dimpotrivă, o privește cu o nepăsare neînchipuită, ca și bogățiile și celelalte plăceri pe care le râvnește mulțimea. Pentru el, toate aceste bunuri nu au nici o valoare și nici noi nu reprezentăm mare lucru, credeți-mă! Își petrece viața batjocorindu-i sau luându-i în râs pe oameni; dar când nu glumește și te lasă să vezi comorile minunate ce le ascunde sufletul său... nu știu dacă cineva a văzut frumusețile pe care le tăinuiește — ca un silen; dar eu le-am văzut și mi s-au părut atât de strălucitoare și de frumoase, atât de divine și de minunate, încât mi-am dat seama că ar trebui să mă supun întotdeauna și să-i împlinesc voile.

Mi-am închipuit că este îndrăgostit de frumusețea mea și am crezut că, datorită acestui fapt, răspunzând dorinței lui, voi avea ocazia nemaipomenită de a învăța de la el tot ce știe; cât eram de mândru de privilegiul meu, numai zeii o știu! Frământat de gândul acesta, vrând să fiu singur cu el, l-am îndepărtat pe preceptorul meu, care, de obicei, era de față ori de câte ori venea Socrate. Acum, așa cum v-am făgăduit, am să vă spun tot adevărul; vă rog să mă ascultați cu atenție, iar tu, Socrate, dacă spun un neadevăr, te rog să mă critici și să mă dojenești. Am rămas, așadar, singur cu el și eram convins, dragii mei prieteni, că va începe să-mi spună ceea ce spune de obicei cel ce iubește

celui iubit; mă bucuram dinainte, dar nu s-a întâmplat așa. El a stat cu mine de vorbă ca de obicei și la sfârșitul zilei a plecat. Apoi l-am chemat la palestră, ca să facem împreună câteva exerciții fizice, l-am provocat la luptă dreaptă, corp la corp, crezând că voi izbuti; deseori am fost singuri, dar ce să vă mai spun? nu am făcut nici o ispravă. Văzând că dădusem greș, luând-o pe calea aceasta m-am gândit să dau un atac hotărâtor și să nu mă las până nu mă voi lămuri cum stau lucrurile. Prin urmare, l-am poftit să ia masa cu mine, întocmai ca un îndrăgostit care vrea să prindă în mrejele sale ființa iubită. Nu s-a arătat prea dornic să răspundă invitației mele, dar în cele din urmă a primit. Prima dată, după ce am luat masa a vrut să plece; mi-a fost rușine să insist ca să rămână, așa că a plecat. Altă dată, am încercat să-l ademenesc în alt fel: după ce am mâncat, am stat mult de vorbă și eu am căutat să lungesc discuția până noaptea târziu; când Socrate a vrut să plece, l-am silit să rămână pentru că se făcuse prea târziu. A rămas întins pe patul pe care se așezase când am luat masa; patul lui era alături de al meu, eram singuri, nu mai era nimeni în casă.

Ceea ce am spus până acum poate fi repetat, în fața tuturor; voi nu ați avea prilejul să auziți cele ce urmează dacă, vorba proverbului, „adevărul nu ar fi în vin" sau în gura copiilor; apoi mi s-ar părea nedrept, ca în lauda lui Socrate să trec sub tăcere pilda aceasta de trufașă stăpânire de sine. În afară de aceasta, mă simt ca omul mușcat de viperă: el nu vrea să vorbească despre nenorocirea lui decât cu cei care au fost și ei

mușcați, pentru că sunt singurii care pot înțelege și privi cu îngăduință faptele nesăbuite pe care le-a făcut sau cuvintele necugetate pe care le-a rostit, în marea lui suferință. Dar eu am fost mușcat într-un fel mult mai dureros, în partea cea mai vulnerabilă a ființei mele — căci am fost împuns și mușcat, în inimă sau în suflet, (cum veți dori să-i spuneți) de vorbele filozofiei, care pătrund, mai nemiloase decât veninul viperei, în sufletul ales al unui tânăr, îndemnându-l să spună sau să facă tot felul de lucruri lipsite de judecată — de altfel, îi văd pe Phaidros, Agaton, Eriximah, Pausanias, Aristodem, Aristofan, fără să mai vorbim despre Socrate și despre ceilalți, pe toți îi văd cuprinși, ca și mine, de patima filozofiei, și sunt hotărât să vă spun totul, fără înconjur; voi găsi la voi înțelegerea necesară pentru a ierta ce am făcut atunci și ce voi spune acum. Iar slujitorii și oamenii mai puțin instruiți să-și astupe bine urechile.

Așadar, prieteni, după ce sclavii au ieșit din casă și s-a stins lampa, am socotit cu cale să nu o iau pe ocolite și să-i spun deschis ce gânduri am. L-am atins ușor și i-am spus: „Dormi, Socrate?"

— Nu, nu dorm, mi-a răspuns el.

— Știi la ce mă gândesc?

— Spune, mai lămurit, mi-a spus el.

— Dintre toți oamenii care mă iubesc tu ești singurul vrednic de mine, dar văd că șovăi să mi-o spui. Iată care este părerea mea în această privință: ai da dovadă de puțină înțelepciune dacă nu te-ai bucura de faptul că vreau să-ți fiu pe plac și că te-ai putea

folosi de averea și de prietenii mei, dacă ai avea nevoie. Nu am vreo dorință mai mare decât aceea de a fi cât mai desăvârșit și nimeni nu m-ar putea ajuta mai bine decât tine. De aceea m-aș simți mult mai rușinat în fața unor oameni luminați, neîmplinind dorințele unui om ca tine, decât aș fi, în fața unei mulțimi de nătărăi, pentru că le-am împlinit."

Socrate a răspuns cuvintelor mele în felul lui batjocoritor: „Dragul meu Alcibiade, s-ar părea că nu ești căutși de puțin un nesocotit, dacă tot ce ai spus despre mine este adevărat, și îmi stă mie în putere să te fac mai bun. În cazul acesta, tu ai văzut în mine o frumusețe neasemuită, superioară frumuseții înfățișării tale; ori, după ce ai făcut descoperirea aceasta, dacă încerci să mă convingi să facem un schimb, frumusețe pentru frumusețe, înseamnă că vrei să închei un târg destul de bun: în schimbul unei frumuseți amăgitoare vrei să dobândești o frumusețe reală, adevărată, gândindu-te că în realitate „dai aramă și iei aur." Dar, dragul meu, chibzuiește mai bine și fii atent să nu-ți faci vreo iluzie în privința nimicniciei mele. Ochii minții devin pătrunzători atunci când vederea începe să scadă; tu mai ai încă mult până să ajungi la vârsta aceea."

Iar eu i-am spus: „În ceea ce mă privește, ți-am spus care mi-e părerea și nu am spus decât ceea ce gândesc cu adevărat; acum gândește-te și tu la ceea ce este mai bine pentru tine și pentru mine.

— Ai dreptate! a spus el; pe viitor ne vom sfătui ca să luăm cea mai bună hotărâre, în folosul amândurora, în privința aceasta și în altele".

După acest schimb de cuvinte, m-am ridicat și, fără să-i dau răgazul de a mai spune ceva, acoperindu-l cu haina mea — pentru că era iarnă — m-am strecurat sub vechea lui manta și m-am culcat alături de el; l-am luat în brațe pe omul acesta divin și minunat și l-am ținut așa, îmbrățișat, toată noaptea.

Cred că nu vei dezminți spusele mele, Socrate. Cu toate aceste ademeniri, a rămas neclintit, nepăsător față de frumusețea mea, pentru care nu a avut decât dispreț, ironie și batjocură, cu toate că eu îmi închipuisem că îi ofeream ceva de mare preț: frumusețea mea, judecătorilor, pentru că eu vă chem să judecați trufia lui Socrate. Vă jur pe zei, pe zeițe, că spun numai adevărul, când m-am ridicat de lângă el, să știți că petrecusem noaptea ca și cum aș fi stat alături de tatăl meu sau de fratele meu mai mare.

Vă închipuiți în ce stare eram după tot ce se întâmplase: mă credeam disprețuit; cu toate acestea, îi admiram caracterul, stăpânirea de sine, tăria sufletească. Întâlnisem un om neegalabil, prin dârzenia și înțelepciunea sa, cum nu voi mai găsi altul pe lume. De fapt nu puteam să-i port pică și nici nu eram în stare să mă lipsesc de tovărășia lui; pe de altă parte, nu vedeam cum l-aș putea cuceri; știam că bogățiile nu aveau nici o însemnătate în ochii lui, fiind, în această privință, de neatins, mai mult decât era Ajax[1],

1) după o tradiție târzie, Ajax a devenit invulnerabil pentru că Hercule l-a învelit odată cu pielea sa de leu, pe care o purta pe umeri

la lovitura unei lănci. Singura momeală pe care o folosisem cu gândul că voi izbuti să-l prind dăduse greș. Eram pus în mare încurcătură și-l urmam pe omul acesta, robit de el cum nu s-a mai aflat nimeni în robia cuiva.

După aceea, în campania împotriva Potideei[1] ne aflam împreună, în aceeași unitate de luptă. De la bun început trebuie să spun că a făcut față nenorocirilor pe care le pricinuiește războiul într-un fel care a dovedit superioritatea sa, nu numai în raport cu mine, ci și cu ceilalți. De pildă, dacă nu mai puteam primi hrana, așa cum se întâmplă la război, pentru că drumurile erau închise, și eram nevoiți să răbdăm de foame, Socrate îndura toate lipsurile acestea cu seninătate, ca nimeni altul. În schimb, dacă ne aflam la un ospăț, el era omul care cinstea cel mai mult masa îmbelșugată și băutura; dacă cineva îl silea să bea, deși nu este băutor, el îi întrecea pe toți dar ceea ce uluiește și mai mult este faptul că nimeni nu l-a văzut vreodată beat. Veți avea și voi îndată prilejul să o constatați. Cât despre felul în care a îndurat frigul — iernile sunt foarte aspre în această regiune — este un lucru tot atât de uimitor; pe un ger năpraznic, când nimeni nu îndrăznea să iasă afară sau dacă ieșea cineva, era bine încotoșmănat, încălțat, cu picioarele înfășurate în pâslă sau în piei de miel, a fost văzut ieșind cu aceeași haină pe care o purta de obicei și

1) oraș în peninsula Calcidică, pe țărmul nordic al Mării Egee

desculț, pășind pe gheață cu mai multă ușurință decât ceilalți, cu toate încălțările lor, iar soldații îl priveau bănuitori, crezând că vrea să-i sfideze.

Asta-i aproape tot ce vroiam să vă spun despre puterea de a răbda a acestui om; dar „câte a făcut și a îndurat acest bărbat viteaz"[1], acolo, la Potideea, trebuie să știți, așa că vă rog să mă ascultați. S-a întâmplat o dată să-l găsim, în zorii zilei, stând în picioare, adâncit în gândurile sale, neclintit, urmărind o idee pe care nu izbutea să o limpezească. A stat așa până la amiază; soldații se uitau la el cu mirare și își spuneau: „Socrate stă acolo, în picioare, de dis-de-dimineață, tot cugetând". În sfârșit, spre seară, câțiva ionieni, după ce au mâncat și-au scos paturile de campanie afară — pentru că eram în toiul verii — ca să poată dormi la răcoare, fără să-l piardă din ochi pe Socrate, ca să vadă dacă și noaptea va mai sta în picioare.

Într-adevăr, nu s-a clintit din loc până în zorii zilei următoare, când a răsărit soarele; după ce i s-a rugat, a plecat de acolo.

Vreți să aflați cum se comporta Socrate pe câmpul de luptă? Căci și aici se cuvine să-i recunoaștem meritele. În bătălia de pe urma căreia am primit din partea strategilor noștri cea mai mare distincție, pentru vitejia mea, am rămas în viață numai datorită lui. Eram rănit; nu m-a părăsit și m-a salvat, salvându-mi totodată și armele. Iar eu le-am cerut atunci comandanților mei

1) Homer, *Odiseea*, cântul IX.

să-ți dea ție, Socrate, acea distincție. Cred că nici asupra acestui punct nu mă vei dojeni sau vei spune că mint. Strategii luaseră însă hotărârea de a-mi acorda mie distincția, ținând seama de faptul că eram un om cu vază; atunci tu, Socrate, ai insistat mai mult decât ei, ca să fiu eu răsplătit astfel, și nu tu.

Să vă povestesc acum, prieteni, o altă întâmplare, din care va ieși la iveală felul de a fi a lui Socrate. Armata noastră se retrăgea în dezordine după înfrângerea de la Delion[1]. S-a întâmplat să ajung în preajma lui; eu, călare, el, pe jos, ca hoplit[2]. Soldații noștri se retrăgeau, împrăștiindu-se, care pe unde putea; Socrate era alături de generalul Lahes[3]. Îndată ce i-am zărit, i-am îndemnat să-și recapete curajul, încredințându-i că nu-i voi lăsa. Cu acest prilej l-am privit cu atenție pe Socrate, mai bine decât la Potideea. În primul rând, am observat că avea mult mai mult sânge rece și stăpânire de sine decât Lahes. Apoi, l-am văzut pășind acolo, ca și pe străzile Atenei, „semeț, cu pieptul scos în afară, rotindu-și ochii încolo și încoace", cum spui tu, Aristofan[4], privind cu nepăsare, prietenii și dușmanii; îți

---

1) oraș din Beoția, unde atenienii au suferit o grea înfrângere, în anul 424 î.H.

2) soldat pedestraș (infanterist) cu armament greu: coif, zale, scut, suliță, sabie.

3) general și bărbat politic atenian, care a participat la războiul peloponesiac (431-424 î.H.).

4) în comedia *Norii*.

atrăgea atenția, chiar de departe, și îți dădeai seama că oricine ar fi îndrăznit să-l atace ar fi avut de-a face cu un om în măsură să se apere cu îndârjire. Se retrăgeau astfel în liniște, Socrate și Lahes, fără ca cineva să le stea în cale; la război, oamenii aceștia cutezători nu sunt urmăriți de obicei; mai curând, fugarii, care profită de dezordinea generală, sunt cei puși în urmărire.

Multe alte lucruri minunate ar mai fi de spus, spre lauda lui Socrate, cu toate că felul lui de a fi, în general, își găsește asemănare cu al altora. Ceea ce este cu totul uimitor este faptul că nu seamănă cu nici un alt om, nici din trecut, nici din ziua de azi. Ahile poate fi comparat cu Brasidas[1] și cu alții; Pericle are și el semenii lui, de pildă Nestor[2], Antenor[3], și alții. Toți oamenii mari își au pereche, numai un om atât de neobișnuit ca Socrate, cu vorbele lui meșteșugite, nu-și află pereche. Oricât ați căuta să descoperiți pe cineva care să-i semene întrucâtva, printre cei din vremurile de demult și printre cei din ziua de azi, strădania voastră va fi zadarnică, pentru că nu-l veți putea găsi — doar dacă îl comparați, ca mine, cu Silenii și Satirii. Ființa și vorba lui Socrate nu îngăduie nici o

1) general spartan vestit, în războiul peloponesiac; a căzut într-o luptă în anul 422 î.H.

2) cel mai înțelept dintre toți eroii greci care au luat parte la luptele din jurul Troiei.

3) cel mai înțelept dintre eroii troieni.

comparație cu vreun om.

Este un lucru pe care am uitat să vi-l spun de la început, și anume că spusele lui seamănă perfect cu statuetele silenilor, care se pot deschide. Dacă îl ascultăm, spusele lui ne par la început caraghioase; cuvintele, felul deosebit în care le orânduiește într-o cuvântare constituie învelișul gândurilor sale, asemenea pielii unui satir batjocoritor. El vorbește despre fierari, cizmari, tăbăcari și pare că spune mereu aceleași lucruri, cu aceleași cuvinte, încât oricărui nătărău i-ar veni să râdă. Dar dacă izbutește cineva să vadă ce ascunde învelișul lor își va da seama că acele cuvinte au un tâlc aparte; apoi, că sunt mai divine decât oricare altele, cuprinzând nenumărate imagini ale virtuții, exprimând tot ce se cuvine să aibă în vedere cel ce dorește să fie înzestrat cu însușiri alese.

Iată, dragi prieteni, felul în care am crezut eu de cuviință să-l laud pe Socrate. I-am adus și câteva reproșuri, pentru că m-a jignit; v-am povestit cum și-a bătut joc de mine, dar nu am fost singurul. La fel s-a purtat cu Charmides, fiul lui Glaucon, cu Eutidem, fiul lui Diocles, și nenumărați alții, pe care i-a amăgit, prefăcându-se că îi iubește; numai că Socrate preferă să fie el cel iubit, nu cel care iubește. Toate acestea ți le spun mai ales ție, Agaton, ca să nu fii și tu înșelat de omul acesta. Învață din câte am pătimit noi și ferește-te să nu ajungi, așa cum spune proverbul, asemenea copilului care întâi o pățește, apoi se învață minte.

Când Alcibiade a terminat de vorbit, toți au făcut haz pentru că vorbise deschis, fără înconjur, și pentru faptul că părea încă îndrăgostit de Socrate.

„Nu s-ar spune că ai băut, Alcibiade, a spus Socrate; de bună seamă, altfel nu ai fi căutat cu atâta măiestrie să ascunzi cu vorbe iscusite scopul adevărat al cuvântării tale, pe care abia la urmă l-ai dezvăluit, ca un lucru lipsit de însemnătate, ca și când nu ai fi luat cuvântul decât cu scopul de a ne învrăjbi, pe mine și pe Agaton, socotind că trebuie să te iubesc numai pe tine, că Agaton să fie iubit de tine și numai de tine; te-am ghicit și am deslușit foarte bine tâlcul piesei tale satirice și al silenilor tăi. Dar, dragă Agaton, hai să-i zădărnicim jocul, iar tu nu-i îngădui să ne dezbine.

— S-ar putea să ai dreptate, Socrate, a spus Agaton. Mă gândesc și la faptul că s-a așezat între noi înadins, ca să ne despartă; dar nu a obținut nimic, ci a pierdut, pentru că eu vin să mă așez lângă tine.

— Foarte bine, a spus Socrate, stai la dreapta mea.

— O, Zeus! câte nu trebuie să îndur de la omul acesta! Voința lui trebuie să fie lege, oriunde. Cel puțin, om fără pereche ce ești, lasă-l pe Agaton să stea între noi, a spus Alcibiade.

— Cu neputință! a răspuns Socrate; tu mi-ai ținut cuvântarea de laudă și eu, la rândul meu, trebuie să-l slăvesc pe cel din dreapta mea; ori, dacă Agaton se așează la dreapta ta, nu mă va lăuda pe mine din nou, înainte ca eu să-l laud pe el. Lasă-l să-și vadă de

treabă, minunatul meu prieten, și să nu-ți fie ciudă pentru laudele pe care le voi aduce acestui tânăr; doresc din toată inima s-o fac.

— Ah! Ah! nu se poate, Alcibiade, să rămân pe locul acesta, a spus Agaton. Trebuie neapărat să mi-l schimb, ca să fiu lăudat de Socrate.

— Așa se întâmplă mereu când este Socrate de față, a spus Alcibiade. Nimeni nu se mai poate apropia de un bărbat frumos! Vedeți cu câtă ușurință a găsit un motiv demn de crezare, ca să-l așeze lângă el pe frumosul acesta!"

Agaton se ridicase, vrând să se așeze lângă Socrate, când, deodată, un grup mare de petrecăreți s-a oprit în fața porții și, văzând-o deschisă pentru că tocmai ieșise cineva, a intrat de-a dreptul în încăpere și s-a așezat ca să bea. A fost larmă mare, vânzoleală, comesenii au fost nevoiți să bea vin peste măsură, iar Eriximah, Phaidros și alții s-au retras. Pe Aristodem l-a doborât somnul și a dormit foarte mult; nopțile erau lungi, dar după cântatul cocoșilor și ivirea zorilor, s-a trezit și el. Deschizând ochii, a văzut că mai rămăseseră treji Agaton, Aristofan și Socrate, care beau dintr-o cupă mare care trecea de la unul la altul, de la stânga la dreapta. Socrate stătea de vorbă cu ei.

Aristodem nu-și mai amintea bine totul, pentru că nu prinsese începutul, fiind toropit de somn; dar a reținut că Socrate îi făcuse pe ceilalți doi să recunoască faptul că același om putea crea și comedii și tragedii, iar atunci când ești poet tragic, cu artă, ești și poet comic.

Nevoiți să o recunoască, dar urmărindu-l pe Socrate cu greutate, dădeau din cap, aprobând. Aristofan a fost cel dintâi care a adormit; apoi, fiind ziuă în amiaza mare, l-a furat somnul și pe Agaton. Socrate, după ce i-a văzut adormiți, s-a sculat și a plecat, urmat ca de obicei de Aristodem. Socrate s-a dus la Liceu[1] și după ce și-a făcut baia, și-a văzut de treburile lui obișnuite, petrecându-și acolo toată ziua; pe seară s-a dus acasă să se odihnească.

1) gimnaziu, situat în Atena, lângă templul lui Apollo Lykios (în greacă Lukeion)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CRITON
sau
DESPRE DATORIE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Socrate. — Ce te-a făcut să vii atât de devreme, Criton? Nu este prea de dimineață?

Criton. — E dis-de-dimineață, într-adevăr.

Socrate. — S-a făcut ziuă?

Criton. — Abia se ivesc zorile.

Socrate. — Mă mir că te-a lăsat să intri paznicul închisorii!

Criton. — Ne cunoaștem destul de bine, doar am venit de atâtea ori! Și apoi, i-am câștigat bunăvoința cu ceva bani, de fiecare dată.

Socrate. — Ai venit acum sau ești aici mai de mult?

Criton. — De câtva timp.

Socrate. — De ce nu m-ai trezit de îndată? De ce ai stat fără să spui o vorbă?

Criton. — Zeii îmi sunt martori, Socrate, că, dacă aș fi în locul tău, nu mi-ar plăcea veghea aceasta îndelungată și apăsătoare; mă surprinde somnul tău

liniștit, de când ești aici. Nu te-am trezit înadins, pentru că am vrut să te las să te bucuri cât mai mult de odihnă. De altfel, de multe ori ți-am admirat firea echilibrată; dar acum ți-o prețuiesc mai mult ca oricând, când viața ți-e distrusă și tu îți înduri soarta cu atâta seninătate și resemnare.

Socrate. — Ar fi ridicol, Criton, ca la vârsta mea să mă revolt că trebuie să mor.

Criton. — Ah! dragul meu Socrate, mulți oameni de vârsta ta s-ar revolta împotriva destinului, în această încercare, fără ca vârsta să le fie sfetnic înțelept.

Socrate. — Este adevărat. Dar te întreb din nou, de ce ai venit atât de devreme?

Criton. — Ca să-ți aduc o veste dureroasă; oh! nu pentru tine, îmi dau seama, ci pentru mine și pentru toți prietenii tăi, care suntem copleșiți de amărăciune; nimic nu ne-ar putea mâhni mai mult!

Socrate. — Ce veste? Este vorba cumva de întoarcerea corăbiei din Delos, sosirea ei însemnând clipa în care trebuie să mor?

Criton. — Corabia nu a intrat încă în port, dar, dacă nu mă înșel, va sosi chiar azi; cel puțin așa spun oamenii care au venit din Sunion și au văzut-o acolo. Ei au spus că va intra în port astăzi și atunci, Socrate, tu vei muri a doua zi, după cum îți este osânda.

Socrate. — Ei bine, Criton, asta mi-e ursita! Facă-se voia zeilor! Totuși, după părerea mea, vasul nu va sosi chiar astăzi.

Criton. — Ce te face să crezi asta?

Socrate. — Am să-ți spun: eu trebuie să mor a

doua zi după intrarea corăbiei în port.

Criton. — Același lucru îl spun și cei care au hotărât moartea ta.

Socrate. — Iar eu socotesc că vasul nu va sosi astăzi, ci mâine. Presupun acest fapt din cauza unui vis pe care l-am avut, chiar în noaptea aceasta. De aceea, poate ai făcut bine că nu m-ai trezit.

Criton. — Ce ai visat?

Socrate. — Mi s-a arătat o femeie înaltă și frumoasă, îmbrăcată în alb, care m-a chemat și mi-a spus: „Socrate, vei ajunge poimâine în ținuturile mănoase ale Ftiei."

Criton. — Într-adevăr, ciudat vis, Socrate!

Socrate. — Un vis plin de înțelesuri, Criton, după părerea mea.

Criton. — Da, prea plin, din păcate! Pentru ultima oară, ascultă-mi sfatul, neprețuitul meu prieten, și încearcă să te salvezi! Dacă tu vei muri, nenorocirea mea va fi îndoită: pierd un prieten ales, cum nu voi mai găsi vreodată altul! Apoi, dintre oamenii care ne cunosc, mulți mă vor acuza de nepăsare, de lipsă de bunăvoință, gândind că aș fi avut posibilitatea să te salvez, dacă m-aș fi învoit să plătesc cât trebuia! Ori, spune-mi, Socrate, poate fi o ticăloșie mai mare decât aceea de a pune averea mai presus decât prietenii? Majoritatea oamenilor nu va crede că tu ești cel care a refuzat să părăsească închisoarea, în ciuda faptului că noi, prietenii tăi, ne-am străduit din tot sufletul să te salvăm.

Socrate. — Bunul meu Criton, este cazul oare să

dăm atâta importanță părerii celor mulți? Contează numai părerea celor buni, cu judecata dreaptă, care nu se vor îndoi că lucrurile s-au petrecut în realitate, întocmai în acest fel.

Criton. — Ei! Trebuie să înțelegi, Socrate, că este necesar să ții seama de părerea celor mulți! Această împrejurare tristă dovedește cât se poate de clar că ei pot face mult rău — nu se poate nenorocire mai mare! — atunci când dau crezare calomniilor.

Socrate. — Dacă zeii ar fi binevoit, Criton, acești oameni, capabili să creeze multe neajunsuri, ar fi putut, în egală măsură, să facă și mult bine și ar fi fost în ordine. Dar ei nu sunt în stare nici de una, nici de cealaltă; ei nu-i pot face pe oameni mai chibzuiți sau mai lipsiți de chibzuială; ei îndeplinesc numai voia sorții.

Criton. — Fie, cum spui tu! Te rog să-mi răspunzi, Socrate! Ce te împiedică să-mi asculți sfatul? Te gândești, oare, la ceea ce ni s-ar putea întâmpla, mie și celorlalți prieteni ai tăi? Dacă ai ieși de aici ți-e teamă ca nu cumva sicofanții[1] să nu provoace vreun scandal, învinuindu-ne că te-am ajutat să evadezi și, drept consecință, să ne pierdem toată averea, sau, în cel mai bun caz, o grămadă de bani, fiind supuși, poate, și la alte pedepse aspre? Dacă acest lucru te neliniștește, te rog, Socrate, înlătură această temere! Dorința noastră este de a te salva și este de datoria

1) la Atena, sicofanții erau denunțătorii de profesie; ei intimidau oamenii cu acuzațiile lor false, pe care nu le retrăgeau decât în schimbul unei sume importante.

noastră să ne asumăm acest risc, chiar unul mai mare, dacă va fi nevoie. Ai încredere și fă ce îți cer.

Socrate. — E adevărat, gândul acesta mă împiedică să te ascult, Criton, și mai sunt și alte motive.

Criton. — Nu-ți face griji, te rog! De fapt, se găsesc oameni care, pentru o sumă mică, sunt dispuși să te salveze și să te scoată de aici. Pe urmă, sicofanții aceia pot fi cumpărați la un preț scăzut, astfel încât cheltuiala noastră va fi foarte mică.

Îți pun la dispoziție întreaga mea avere și sunt sigur că va fi de ajuns. Pe de altă parte, dacă dintr-o delicatețe prietenească, nu vrei să iei bani de la mine, să știi, dragă Socrate, că se află aici câțiva străini, care vor să contribuie la cheltuială. Unul dintre ei, Simmias din Teba, a și adus suma cuvenită; Cebes[1] și mulți alții doresc să-ți fie de folos. Deci, repet, înlătură această teamă care te reține; și nu te mai gândi, așa cum ai spus în fața tribunalului, la felul în care îți vei duce viața, în afara cetății tale. Oriunde ți-ai îndrepta pașii, vei găsi prieteni; în Tesalia — dacă dorești să ajungi acolo — am mulți cunoscuți care te-ar primi cu toată cinstea ce ți se cuvine, asigurându-ți o viață liniștită, ferită de orice neplăcere.

Mai mult, Socrate. Cred că săvârșești o mare greșeală refuzând să fii salvat, pentru că salvarea este în mâinile tale. Acționezi împotriva ta, îndeplinind dorința celor care au vrut atât de mult să te piardă.

---

1) Simmias și Cebes, oameni bogați din Teba, filozofi, erau buni prieteni cu Socrate.

În plus, cred că îți trădezi propriii fii. Tocmai acum, când ai fi putut să-i crești, să-i educi, tu îi părăsești, lăsându-i în seama sorții; iar soarta lor va fi, așa cum se întâmplă în general, soarta obișnuită a orfanilor. Trebuie să alegi: ori să nu ai copii, ori să te trudești să-i crești, să le dai educație; tu pari a fi ales calea cea mai lesnicioasă. Nu, datoria îți impune alegerea pe care ar face-o orice om cinstit și curajos, mai cu seamă atunci când susține că în viață nu trebuie să se lase condus decât de virtute.

În ceea ce mă privește, mă tem și îmi este rușine, atât pentru tine, cât și pentru noi, prietenii tăi, că vom fi învinuiți de lașitate, pentru felul în care am lăsat să se desfășoare evenimentele: înfățișarea la tribunal, când puteai să nu te prezinți; procesul însuși, care ar fi putut lua altă întorsătură[1]; în sfârșit, acest ultim episod, acest deznodământ ridicol, care va duce la concluzia că noi n-am întreprins nimic ca să te salvăm, din nepăsare, din lașitate, deși acest lucru era posibil, realizabil, dacă noi ne-am fi dovedit capabili să-l îndeplinim. Socrate, gândește-te bine, o astfel de purtare nu este rușinoasă și greșită, atât față de tine, cât și față de noi?

Haide, chibzuiește — mai bine, nu! nu mai avem timp să chibzuim — nu există altă cale, în afara acestei

1) Dacă Socrate ar fi părăsit Atena, înainte de proces, ar fi scăpat de acuzatorii lui. Prezentându-se la tribunal, ar fi putut să apeleze la serviciile unui logograf renumit, ca să-i compună un discurs emoționant, bine ticluit; ar mai fi putut să încerce să-i înduplece pe judecători.

hotărâri: salvarea ta. Totul trebuie să se facă în noaptea următoare; dacă mai întârziem, planul nostru devine irealizabil și nu ne mai rămâne nimic de făcut. Așadar, nu mai șovăi, Socrate, urmează-mi sfatul și fă ce îți spun.

Socrate. — Dragul meu Criton, stăruințele tale ar fi neprețuite, dacă ar fi în concordanță cu datoria pe care o am; cum nu sunt, devin supărătoare.

Deci, avem obligația să analizăm dacă suntem sau nu îndreptățiți să acționăm astfel: am un principiu, pe care l-am respectat întotdeauna: acela de a mă lăsa convins de un singur raționament, care s-a dovedit a fi cel mai bun, după o analiză minuțioasă. Nu pot să resping acum ceea ce susțineam cu tărie mai înainte, numai pentru faptul că mie mi s-a întâmplat ceva; pentru mine argumentele sunt identice: cele pe care le respectam ieri au aceeași valoare și astăzi: Dacă nu există un raționament mai edificator, să știi, Criton, că nu te voi asculta, chiar dacă puterea celor mulți va încerca să ne înspăimânte, cu tot felul de amenințări: închisoare, torturi, confiscări de bunuri.

Să vedem cum vom proceda, ca să analizăm cât mai bine situația de față. Ce ai zice, dacă am relua, pentru început, ideea pe care ai exprimat-o, referitoare la judecata oamenilor? Aveam sau nu dreptate afirmând că sunt judecăți de care trebuie să se țină seamă, iar de altele nu? Sau afirmația care era valabilă pe vremea când nu eram condamnat la moarte s-a preschimbat acum într-un simplu exercițiu oratoric, și constatăm că nu a fost decât un joc de copii, doar vorbe în vânt? Aș

dori să analizăm cu atenție condițiile, Criton: dacă această afirmație se prezintă sub un alt aspect, din cauza situației mele actuale sau rămâne neschimbată: dacă o respingem sau o considerăm ca o lege. Dacă nu mă înșel, iată ce susțineau — în privința aceasta — oamenii demni de toată încrederea și ceea ce, de altfel, am afirmat și eu: dintre hotărârile pronunțate de oameni, unele trebuie respectate cu strictețe, iar altele nu. Afirmația aceasta, Criton — pe toți zeii! — nu ți se pare și acum la fel de îndreptățită? Pentru că tu nu riști să mori mâine — atât cât putem prevedea soarta unui om — neavând deci, perspectiva unui pericol iminent, nimic nu te împiedică să recunoști adevărul. Hotărăște-te. După părerea ta, aveam dreptate când spuneam că nu toate sentințele oamenilor sunt demne de a fi luate în considerație: ale unora trebuie respectate, iar ale altora, nu. Ce părere ai? Este cu adevărat așa?

Criton. — Da, așa este.

Socrate. — Sentințele corecte au fost pronunțate de oameni chibzuiți? Cele nedrepte au fost formulate de ceilalți?

Criton. — Fără îndoială.

Socrate. — Ce trebuie să înțelegem prin această afirmație? De pildă un tânăr sportiv care vrea să devină un bun gimnast ține seama de criticile și de părerea primului venit sau urmează numai sfaturile medicului și ale pedotribului[1]?

---

1) pedotribul se ocupa de antrenamentul copiilor și al tinerilor, la palestră.

Criton. — Numai ale acestora din urmă.

Socrate. — Așadar, critica de care se teme, lauda pe care o primește, provin de la o singură persoană, nu vin din partea celor mulți.

Criton. — Desigur.

Socrate. — Astfel, în domeniul gimnasticii, în privința regimului alimentar, a băuturii, el trebuie să respecte hotărârea unei singure persoane, a celui pe care l-a ales drept îndrumător — un profesionist capabil — și nu se va lăsa influențat de părerea celorlalți.

Criton. — Sunt de acord cu tine.

Socrate. — Bun! Dacă el nu-i va da ascultare acelui singur om, dacă-i va ignora, în mod voit, critica și laudele, acordând toată atenția părerii celor mulți și nepricepuți în domeniul respectiv, nu va avea de suferit?

Criton. — Ba da, firește.

Socrate. — În ce fel va suferi? Cum va fi prejudiciat? În ce sens va fi vătămat cel ce nu ascultă sfaturile înțelepte?

Criton. — Evident, trupul său va avea de suferit, pentru că încetul cu încetul își va ruina sănătatea.

Socrate. — Foarte bine. Și aceasta, Criton, este valabil și pentru alte lucruri, pe care nu le vom mai pomeni. Astfel, vorbind despre dreptate și nedreptate, frumusețe și urâțenie, bine și rău — esența analizei noastre — oare trebuie să urmăm sau să ne temem de părerea celor mulți sau mai curând de aceea a singurului judecător care se poate pronunța asupra acestui punct — singurul capabil să o facă — hotărârea lui

fiind cea care trebuie respectată, de care trebuie să ne temem, mai mult decât a tuturor celorlalți? Mă refer la cel căruia îi datorăm ascultare; orice abatere de la această regulă este dăunătoare, stricând ceea ce se poate îmbunătăți printr-o judecată dreaptă, distrugându-se printr-un raționament incorect, nedrept. Este întemeiată ideea aceasta?

Criton. — Sunt de părerea ta, Socrate.

Socrate. — Și atunci ce se va întâmpla în cazul în care ceea ce se poate îmbunătăți printr-un regim de viață chibzuit, sănătos, și se poate distruge printr-unul nepotrivit, nesănătos — iar noi contribuim la această năruire, ținând seama de părerea celor care nu se pricep în această materie? Ne referim la trup, bineînțeles. Putem trăi cu un trup distrus, vrednic de milă?

Criton. — Nu, firește!

Socrate. — Putem spune, în cazul acesta, că se poate trăi când noi am distrus ceea ce se poate deteriora printr-o judecată incorectă, dar care se poate dezvolta cât se poate de bine, conform unei judecăți drepte? Sau noi acordăm trupului mai multă importanță, decât altei părți a ființei noastre, oricare ar fi ea, raportată la nedreptate și la dreptate[1)]?

Criton. — Nu, desigur.

Socrate. — Această parte nu este mult mai prețioasă?

---

1) pentru a desemna sufletul, Platon se folosește aici de o perifrază, subliniind faptul că un suflet poate fi distrus în aceeași măsură ca un trup.

Criton. — Mult mai mult, bineînțeles.

Socrate. — Prin urmare, dragă prietene, nu de părerile celor mulți trebuie să ținem seama, ci de judecata celui care este singurul îndreptățit să se pronunțe în materie de dreptate și de nedreptate, într-un cuvânt, singurul cunoscător al adevărului pur[1]. Deci mai întâi tu ne induci în eroare, propunându-ne să ținem seama de părerea celor mulți, când este vorba despre dreptate, frumusețe, bine și de contrariul lor. Ni se poate obiecta că cei mulți au puterea de a ne distruge.

Criton. — Așa este, Socrate.

Socrate. — Da, bunul meu prieten; dar raționamentele pe care le-am folosit și-au păstrat valoarea. Dar celălalt principiu, și anume că nu este atât de important a trăi, ci a trăi conform binelui, așa cum trebuie, și-a păstrat valabilitatea?

Criton. — Este pe deplin valabil, firește!

Socrate. — Convingerea că binele, frumusețea, dreptatea alcătuiesc un tot s-a păstrat sau nu?

Criton. — S-a păstrat.

Socrate. — Bizuindu-ne pe principiile enunțate, cu care suntem amândoi de acord, să analizăm dacă este drept să încerc să fug de aici, fără aprobarea atenienilor, sau dacă este nedrept să o fac. Dacă vom dovedi că este drept, vom încerca; dacă nu, vom renunța. În privința argumentelor pe care le invoci, în privința cheltuielii, a opiniei publice, a educației copiilor mă

1) adevărul, conceput ca o însușire a ființei divine, pare a fi identificat aici cu Divinitatea însăși.

tem, Criton, că acestea sunt în realitate cele ale oamenilor care pronunță fără chibzuială o sentință la moarte și cu aceeași ușurință sau lipsă de înțelepciune ar reînvia condamnatul, dacă le-ar sta în putere; m-am referit la cei mulți. În ceea ce ne privește, potrivit raționamentului nostru, trebuie să examinăm ceea ce am spus adineaori: vom face un act de dreptate dând bani celor care mă vor scoate de aici, la care se adaugă recunoștința noastră, pentru că ne-au înlesnit evadarea, iar noi am evadat? Sau comitem o faptă nedreaptă, procedând astfel? Dacă este un lucru nedrept, nu mai trebuie să ne gândim că vom muri, rămânând aici, fără a face ceva, sau vom îndura altă osândă, pentru că este vorba de a nu săvârși o nedreptate.

Criton. — Cred că ai dreptate, Socrate. Vezi ce putem face.

Socrate. — Vom cerceta împreună, bunul meu prieten; dacă ai vreo obiecție, aducând un argument contrar celor spuse de mine, te rog să o faci și atunci îți voi împărtăși părerea; în caz contrar, renunță, dragul meu Criton, la sfatul pe care mi-l dai neîncetat, că eu trebuie să evadez, împotriva sentinței date de atenieni. Eu țin foarte mult ca tu să-mi înțelegi atitudinea, nu vreau să acționez într-un fel care ți-ar aduce necazuri.

Analizează deci cu atenție argumentele pe care le-am folosit, dacă te mulțumesc, și încearcă să răspunzi cu toată sinceritatea la întrebările mele.

Criton. — Voi încerca.

Socrate. — Suntem de acord că în nici un chip nu trebuie să fii nedrept, cu bună știință, sau că trebuie

să fii, în anumite cazuri, iar în altele, nu? Sau admitem că în niciunul din cazuri nedreptatea nu este nici corectă, nici frumoasă, așa cum am discutat adineaori, fiind de acord asupra acestui punct? Sau toate aceste frumoase principii, acceptate până acum, și-au pierdut valoarea în ultimele zile? Oare e posibil, Criton, ca, bătrâni cum suntem, să nu ne dăm seama că vorbim de atâta vreme ca niște copii? Sau trebuie mai curând să credem cu tărie că este adevărat ceea ce spuneam — indiferent de aprobarea sau dezaprobarea celor mulți — și că, oricare ne-ar fi soarta, mai neîndurătoare sau mai binevoitoare, ne rămâne certitudinea că fapta nedreaptă reprezintă, în toate cazurile, o rușine și un păcat de neiertat pentru cel ce o săvârșește? Suntem de acord, da sau nu?

Criton. — Suntem de acord.

Socrate. — Să nu se facă niciodată vreo nedreptate.

Criton. — Nu, desigur.

Socrate. — Nu trebuie nici să se răspundă unei nedreptăți prin altă nedreptate, dat fiind că nu este îngăduit să fii nedrept.

Criton. — Nu, evident.

Socrate. — Suntem sau nu îndreptățiți să facem un rău cuiva?

Criton. — Bineînțeles că nu, Socrate.

Socrate. — Dar a răspunde unui rău cu alt rău este drept, Criton, sau nu?

Criton. — Nu, nu este drept.

Socrate. — Vezi tu, prietene, nu este nici o diferență între cel ce face un rău și cel ce acționează nedrept.

Criton. — Adevărat.

Socrate. — Așadar, nu trebuie să răspunzi cu nedreptate la nedreptate și nici să faci rău cuiva, chiar celui care ți-ar fi făcut mari necazuri. Ia seama, Criton, dacă tu ești de acord cu tot ce am spus, ca această aprobare să nu fie contrară convingerilor tale; știu bine că puțini oameni îmi împărtășesc părerile. Ori, între aceștia și cei care au cu totul alte vederi, nu există cale de înțelegere; ei se disprețuiesc, pentru că drumurile lor sunt opuse. Cântărește bine ce am spus; dacă părerile noastre concordă, vom putea discuta mai departe, pornind de la principiul că nu este corect să fii nedrept, că nu se răspunde nedreptății cu altă nedreptate, iar atunci când cineva ți-a pricinuit un necaz mare nu-i răspunzi cu aceeași monedă, răzbunându-te. Criton, accepți acest principiu sau îl respingi? În ceea ce mă privește, eu l-am considerat întotdeauna adevărat, iar acum, mai mult ca oricând. Dar dacă tu ești de altă părere, spune-o și explică-mi-o. Dacă ți-ai păstrat prima părere, ascultă ce urmează.

Criton. — Sunt de părerea ta; vorbește!

Socrate. — Voi continua, sau, mai curând te voi întreba. Dacă i s-a dat dreptate cuiva, socotind că susține o cauză dreaptă, aceasta trebuie dusă la bun sfârșit sau ignorată intenționat?

Criton. — Trebuie să te ții de cuvânt.

Socrate. — Principiul acesta odată stabilit, analizează urmarea. Dacă plecăm de aici fără a fi obținut încuviințarea cetății, oare nu provocăm multe neajunsuri cuiva, în special celor cărora li se cuvine cel mai

puțin? Suntem consecvenți, respectăm ceea ce considerăm drept? Da sau nu?

Criton. — Nu pot să-ți răspund, Socrate; nu-ți înțeleg bine întrebarea.

Socrate. — Ascultă-mă cu atenție. Să ne închipuim că în clipa în care am evada — putem folosi oricare alt termen pentru a denumi fapta aceasta — s-ar prezenta în fața noastră Legile și Cetatea[1] și ni s-ar adresa astfel: „Spune-ne, Socrate, ce ai de gând să faci? Prin lovitura pe care vrei să o dai urmărești oare distrugerea noastră, a Legilor și a întregului Stat? Crezi că un Stat mai poate dăinui și nu poate fi răsturnat, în momentul în care sentințele date nu mai au nici o valoare, iar persoanele particulare le pot anula efectul și le pot distruge?" Ce vom răspunde, Criton, la această întrebare și la altele, asemănătoare? Câte argumente nu s-ar putea aduce — îndeosebi de către un orator — în favoarea acestei legi anihilate, care prevede aplicarea sentințelor pronunțate! Am putea răspunde „Statul ne-a nedreptățit, a fost o judecată strâmbă?" Acesta va fi răspunsul nostru sau altul?

Criton. — Da, Socrate, așa vom răspunde.

Socrate. — Și dacă Legile ne-ar spune: „Așa înțelegi tu să respecți ceea ce era stabilit între noi? Nu este de datoria ta, Socrate, să te supui hotărârilor Cetății?" Iar dacă noi ne-am mira, la auzul acestor cuvinte, s-ar putea să ne spună: „Nu te mira, Socrate, de vorbele noastre! Mai bine răspunde-ne, pentru că

---

1) cetatea-stat, Atena.

tu așa obișnuiești să discuți, cu întrebări și răspunsuri. Să vedem! Care sunt învinuirile pe care ni le aduci, ca să dorești să ne distrugi? Mai întâi, nu datorită nouă ai văzut lumina zilei, pentru că părinții tăi s-au căsătorit, te-au zămislit și te-au crescut, sub protecția noastră? Spune! Ai ceva de reproșat unora dintre noi, care au reglementat căsătoriile? Socotești oare că au fost Legi greșite? — Câtuși de puțin! aș răspunde eu. — Dar celor care au orânduit creșterea și educația ta? Greșeau cele care au prescris tatălui tău să-ți asigure o pregătire temeinică, atât a minții cât și a trupului? — Aveau deplină dreptate, aș spune eu. — Bine! Te-ai născut, ai crescut, ai fost educat, datorită nouă. Îndrăznești să afirmi că nu ești copilul nostru, supusul nostru, tu, împreună cu toți strămoșii tăi? Dacă este așa, crezi că te bucuri de aceleași drepturi ca noi și îți închipui că ai fi îndreptățit să procedezi față de noi așa cum avem noi dreptul să o facem, față de tine? Cum? Nu exista egalitate în drepturi, între tine și tatăl tău sau stăpânul tău— dacă ai fi avut cumva vreunul — și nu ți-ar fi fost îngăduit să te porți cu el așa cum era el îndreptățit să se poarte cu tine: nu ai fi răspuns la ocară cu altă ocară, la lovituri, cu alte lovituri. Iar acum, toate acestea îți sunt îngăduite, față de patrie și de legile ei! Dacă noi am dat o sentință, condamnându-te la moarte, înseamnă că am socotit-o întemeiată. Iar tu, în măsura în care depinde de tine, vrei, la rândul tău, să ne distrugi, pe noi, Legile și Patria ta! Ai mai putea susține că procedând astfel nu faci altceva decât să respecți legile drepte, tu, care slăvești

virtutea? În ce constă înțelepciunea ta, dacă ignoră faptul că patria este mai scumpă, mai sfântă și mai demnă de respect decât o mamă, un tată și decât toți strămoșii laolaltă, că ea este socotită mai presus de orice, atât de zei cât și de oamenii cu judecată; uiți că, atunci când este mânioasă, îi datorezi mult mai mult respect, supunere și considerație decât unui tată, și în cazul acesta ori încerci să o îmbunezi, prin puterea ta de convingere, ori i te supui și faci ce îți poruncește, înduri fără să crâcnești, ceea ce îți ordonă să înduri, te lași lovit, pus în lanțuri sau trimis la război, unde poți să mori sau să fii rănit. Trebuie să-ți îndeplinești toate datoriile acestea, pentru că așa este drept. Nu trebuie să te eschivezi, să dai înapoi ori să-ți părăsești postul; la război, la tribunal, oriunde, datoria ta este de a îndeplini ceea ce îți cer Cetatea și Patria. În privința violenței, dacă este nelegiuită față de o mamă, este și mai condamnabilă, față de patrie."— Ce am răspunde noi la toate acestea, Criton? Legile greșesc sau au dreptate?

Criton. — Cred că au dreptate.

Socrate. — „Recunoaște, Socrate, că am spus adevărul, ar adăuga Legile, când am afirmat că nu ești îndreptățit să te porți față de noi așa cum ai intenția să o faci. Exiști datorită nouă, pentru că te-am adus pe lume, te-am crescut și te-am format. Noi ți-am dat prilejul, ca oricărui cetățean, de a te bucura de toate drepturile; am acordat tuturor atenienilor posibilitatea de a acționa după voie, și anume: după obținerea titlului de cetățean, cunoscând principiile politice ale

Cetății, cunoscându-ne și pe noi, Legile, nefiindu-le pe plac, nici unele, nici altele, ei au tot dreptul de a părăsi Atena, de a pleca unde doresc, luând toate bunurile lor. Dacă vreunul dintre voi hotărăște să se stabilească într-o colonie, sau într-o țară străină, pentru că nu se împacă cu noi, poate pleca, fără opreliște, oriunde dorește, luând tot ce-i aparține. Dar cine rămâne aici, cunoscând felul nostru de a conduce statul și de a face dreptate, acela face legământ să îndeplinească ceea ce îi cerem. Îl considerăm de trei ori vinovat pe cel ce nu ne dă ascultare nouă, care i-am dat viață, care se revoltă împotriva noastră, noi, care l-am crescut și, în cele din urmă pentru că nici nu se supune, deși a făcut legământ să ne fie supus, nici nu încearcă să ne convingă, dacă am greșit. Noi nu am poruncit cu duritate, i-am dat posibilitatea de a alege calea potrivită: să ne convingă ori să ni se supună. Dar el nu face nici una, nici alta.

Ți-am înfățișat, Socrate, toate acuzațiile care ți s-ar aduce dacă ai executa ceea ce plănuiești; riști să fii învinuit mai mult decât oricare atenian. „Dacă le-aș întreba de ce, ele mi-ar face reproșuri, poate, pentru că eu, mai ales, mai mult decât oricare atenian, le făgăduisem supunere. Ele mi-ar mai spune: „Avem dovezi temeinice că îți conveneam, atât noi, cât și Cetatea. În realitate, tu nu ai fi rămas în acest oraș dacă nu îți era pe plac, mai mult decât oricare altul; nu ai părăsit Atena nici măcar pentru a lua parte la o sărbătoare — cu o singură excepție, jocurile istmice; nu ai făcut nici o călătorie, nu ai avut niciodată

curiozitatea să cunoşti alte legi, să vezi alt oraş. În afara campaniilor militare, tu nu ai ieşit din Atena; i-ai acceptat legile, hotărât să le respecţi principiile. Până acum ai fost mulţumit şi ne-ai preferat, pe noi şi Cetatea noastră. Tu ai copii, în Atena, dovedind încă o dată, cât erai de legat de ea. Mai mult: la proces, ai fi putut obţine sentinţa de exil, iar ceea ce plănuieşti acum să faci, împotriva voinţei Cetăţii, s-ar fi putut realiza cu aprobarea ei. Atunci te lăudai că priveşti moartea cu seninătate, că o preferi exilului; acum, fără să te ruşinezi, fără să-ţi pese de noi, legile, tu urzeşti distrugerea noastră, procedând ca un sclav ticălos, plănuind să evadezi, încălcând învoiala noastră şi legământul tău de a te purta ca un bun cetăţean. Răspunde mai întâi la această întrebare: este adevărat că te-ai obligat să trăieşti sub auspiciile noastre, în fapte, nu în vorbe; este adevărat sau nu?" Ce putem răspunde, Criton? Putem să nu fim de acord?

Criton. — Nu putem, Socrate.

Socrate. — „Ce faci tu acum, vor spune ele în continuare, nu este altceva decât încălcarea convenţiei încheiate între noi şi a obligaţiilor pe care ţi le-ai asumat de bună voie, fără a fi silit, ori înşelat, fără a te pripi, pentru că ai avut un răgaz de şaptezeci de ani, timp în care puteai pleca în altă parte dacă nu-ţi mai eram pe plac şi condiţiile învoielii noastre ţi se păreau incorecte. Dar tu nu ai ales nici Lacedemonia, nici Creta, ale căror legi erau atât de bune, după cum obişnuiai tu să afirmi în toate ocaziile. Nu ai preferat altă cetate, greacă sau străină, şi nu ai ieşit din Atena

nici măcar cât ies șchiopii, orbii sau alți infirmi, pentru că erai pe deplin mulțumit, mai mult decât ceilalți atenieni, atât de noi cât și de Cetate; poate iubi cineva o cetate, fără a-i respecta legile? Iar acum tu ești gata să nu le mai respecți, contrar angajamentelor tale? Nu vei face așa ceva, Socrate, dacă vrei să ne asculți sfatul, și nu te vei face de râs fugind din oraș.

Gândește-te puțin: dacă nu îți respecți obligațiile luate și te abați de la îndatoririle tale, ce folos vei avea, tu și prietenii tăi? Aceștia riscă să fie exilați, și ei, să nu-și mai revadă vreodată Cetatea sau să-și piardă averea, aproape sigur. În ceea ce te privește, dacă te vei refugia într-una din cetățile vecine, Teba sau Megara, întrucât au amândouă legi foarte bune, vei fi privit, Socrate, ca un dușman al constituției lor, iar toți cei ce-și iubesc orașul și-l ocrotesc te vor considera ca un om fără de lege, ferindu-se de tine. Astfel, tu le vei întări convingerea că judecătorii tăi au dat o sentință dreaptă, pentru că cel care calcă legea poate corupe tinerii sau pe cei slabi de minte. Ce vei face, atunci? Vei evita orașele în care legile sunt drepte și oamenii sunt foarte civilizați? Dacă vei proceda astfel, va mai fi pentru tine o viață vrednică de a fi trăită? Sau vei căuta să te apropii de oameni și vei cuteza să le spui... ce anume? Le vei repeta cuvintele pe care le-ai rostit aici, cândva, că nu există pe lume lucru mai prețios decât virtutea, dreptatea, și de a fi în legalitate. Crezi tu că purtarea ta rușinoasă, nechibzuită, va trece neobservată și lumea nu te va disprețui? Nu se poate să nu fii convins de asta.

Poate te vei îndepărta de locurile acestea și te vei duce în Tesalia, la prietenii lui Criton. Acolo vei găsi multă neorânduială și o totală lipsă de respect și de bună-cuviință. Poate te vor asculta cu plăcere când le vei istorisi cât de caraghioasă a fost evadarea ta din închisoare, deghizat, schimbându-ți înfățișarea, purtând o manta de piele sau alte veșminte, folosite de obicei de sclavii fugari. Crezi că nu se va vorbi despre tine? Că, fiind în vârstă, rămânându-ți puțin timp de trăit, ți-ai arătat o dorință aprigă de a trăi, călcând în picioare legile fundamentale ale Cetății; asta nu te face să crezi că vei fi defăimat? Vei auzi multe cuvinte umilitoare, Socrate! Vei trăi deci măgulindu-i pe toți, ca un sclav. Ce vei face în Tesalia? Vei sta numai la mese, ca și cum ai fi fost invitat la un banchet. Ce a rămas din cuvântările frumoase despre dreptate și virtute? Poate vrei să trăiești numai de dragul copiilor tăi, ca să-i crești și să-i educi. Cum? Îi vei lua cu tine în Tesalia și vei face din ei niște străini, datorându-ți și această calitate? Sau ei vor fi crescuți aici și atunci, pentru că vei fi în viață, socotești că ei vor fi mai bine educați, deși nu ești lângă ei? Prietenii tăi vor avea grijă de ei, spui tu. Crezi că ei o vor face numai dacă pleci în Tesalia și nu se vor îngriji de copiii tăi dacă te duci la Hades? Nu încape îndoială, dacă tu ai toate motivele să crezi că cei ce își spun prietenii tăi sunt gata să-ți facă un serviciu.

Haide, Socrate, ascultă-ne pe noi, care te-am crescut, și nu-i pune mai presus de ceea ce este drept nici pe copiii tăi, nici viața ta, încât, ajungând la Hades,

să le poți spune celor ce domnesc acolo toate acestea, pentru a te justifica. Dacă ai de gând să execuți ceea ce ți se propune, lumea nu va socoti că purtarea ta a fost bună sau dreaptă, sau demnă de laudă, nici aici pe pământ, nici în lumea de dincolo. Dacă tu pleci azi spre celălalt tărâm, vei pleca ca un om condamnat pe nedrept, nu de noi, legile, ci de oameni. În schimb, dacă vei evada, răspunzând josnic la nedreptate cu nedreptate, la rău cu rău, nesocotind înțelegerea și legământul pe care te-ai angajat să le respecți, aducând multe neajunsuri celor ce le meritau cel mai puțin, ție, prietenilor tăi, patriei tale, și nouă, atunci îți vom arăta cât suntem de nemulțumite, urmărindu-te cât trăiești, iar dincolo, surorile noastre, legile Hadesului, nu te vor primi cu bunăvoință, știind că ai vrut să ne distrugi. Haide, Socrate, nu te lăsa influențat de propunerile lui Criton; mai bine dă-ne ascultare."

Iată, dragul meu Criton, ceea ce mi se pare că aud; cuvintele acestea îmi răsună în urechi și mă împiedică să aud și altceva. Resemnează-te și gândește-te că în starea de spirit în care mă aflu, toate obiecțiile tale ar fi zadarnice. Cu toate acestea, dacă stărui și crezi că vei izbuti, te ascult.

Criton. — Nu, Socrate, nu mai am nimic de spus.

Socrate. — Rămâne așa, Criton, deoarece aceasta este calea pe care ne-o arată zeii.

PHAIDON
sau
DESPRE SUFLET

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Echecrates. — Ai fost și tu, Phaidon, alături de Socrate în ziua în care a băut otrava, în închisoare, sau ai aflat de la altcineva ce s-a petrecut?

Phaidon. — Am fost de față, Echecrates.

Echecrates. — Spune-mi atunci, te rog, care i-au fost ultimele cuvinte, înainte de a trece în neființă; cum a murit? Aș vrea să știu, pentru că nici unul dintre cetățenii de la noi, din Phlius, nu s-a mai dus, în ultima vreme, la Atena, iar de acolo n-a mai venit vreun prieten în măsură să ne spună cu precizie ce s-a întâmplat acolo, în afara faptului că Socrate a murit după ce a băut otrava. Atât am aflat, nimic altceva.

Phaidon. — Nu știi nici cum s-a desfășurat procesul?

Echecrates. — Ba da, acesta ni s-a relatat, dar ne-a mirat faptul că Socrate a murit după ce s-a scurs mult timp, de la terminarea procesului. Ce s-a petrecut acolo, Phaidon?

Phaidon. — S-a întâmplat ca în ajunul procesului

să fie încununată pupa corăbiei pe care atenienii o trimit anual la Delos.

Echecrates. — Despre ce corabie vorbești?

Phaidon. — Ea reprezintă, după cum spun atenienii, corabia cu care Theseu a plecat odinioară, ducând în Creta pe cei șapte tineri și pe cele șapte fete — destinați Minotaurului — pe care i-a salvat, reușind, în cele din urmă, să se salveze și el. Se spune că atenienii au făcut atunci legământ față de Apollo că-i vor aduce prinos de mulțumire dacă tinerii se vor întoarce cu bine, trimițând în fiecare an o delegație care să participe la serbările ce-i erau închinate, la Delos.

Atenienii au trimis mereu, de atunci, solia lor, și o trimit și acum, ca în fiecare an, slăvindu-l astfel pe Apollo. Există și o lege care prevede ca, în perioada acestui pelerinaj, orașul să fie fără prihană, suspendând orice execuție până la revenirea corăbiei plecate la Delos. Uneori călătoria durează foarte mult, din cauza vânturilor care împiedică bunul mers al vasului. Pelerinajul începe în clipa în care preotul lui Apollo încununează pupa corăbiei și aceasta s-a petrecut, o repet, în ajunul procesului. Pentru acest motiv Socrate a stat atât de mult timp în închisoare, așteptându-și moartea.

Echecrates. — Acum, Phaidon, spune-ne ce s-a petrecut la moartea sa? Ce s-a spus și ce s-a făcut? Care, dintre prieteni, se afla alături de el? Nu cumva conducătorii cetății i-au împiedicat să fie acolo la moartea lui și el a murit singur, fără nici un prieten?

Phaidon. — Nu, au fost acolo, lângă el, și chiar în număr mare.

Echecrates. — Dacă nu te reţin alte treburi, Phaidon, povesteşte-ne tot ce s-a întâmplat, dar cât mai amănunţit.

Phaidon. — Nu, fii liniştit, am tot timpul şi mă voi strădui să vă povestesc totul pe larg, pentru că nimic nu-mi face mai multă plăcere decât să-mi amintesc de Socrate, fie vorbind eu însumi despre el, fie ascultându-i pe alţii.

Echecrates. — Poţi să fii sigur, Phaidon, că noi, ce te ascultăm, îţi împărtăşim gândurile. Caută, deci, să ne istoriseşti cât mai exact şi cât mai amănunţit tot ce s-a întâmplat.

Phaidon. — În ceea ce mă priveşte, mărturisesc că Socrate trezea în mine sentimente deosebite, cu adevărat uimitoare. În zadar mă gândeam că asistam la moartea unui prieten, nu mă covârşea mila! Pentru că îmi părea fericit, Echecrates, judecând după felul în care se purta şi după cum vorbea, dovedindu-se curajos, plin de bărbăţie în faţa morţii; mă gândeam că ducându-se la Hades, el se ducea ocrotit de zei şi, ajungând acolo, va avea parte de o fericire neasemuită. De aceea nu eram tulburat aşa cum ar fi fost firesc să fiu, asistând la moartea unui prieten. Dar nu am simţit nici o bucurie, ca odinioară, participând la discuţia filozofică pe care am avut-o, pentru că şi aici s-au dezbătut tot probleme filozofice. Starea mea sufletească era cu adevărat ciudată: ceea ce simţeam era un amestec straniu de mulţumire şi de durere, la gândul că Socrate va muri atât de curând. Toţi cei care erau de faţă treceau prin aceleaşi stări, ca şi mine:

uneori plângeau, alteori râdeau, îndeosebi Apolodor. Îl cunoști și știi ce fire are, nu-i așa?

Echecrates. — Bineînțeles că-l cunosc.

Phaidon. — Apolodor era copleșit de aceste sentimente contradictorii care puseseră stăpânire și pe mine, — ca și pe ceilalți.

Echecrates. — Dar cine mai era acolo, Phaidon?

Phaidon. — Dintre atenieni, era Apolodor, apoi Cristobulos și tatăl său, Criton; mai erau Hermogenes, Epigenes, Eschine și Antistene, Ctesippos din dema[1] Paiania, Menexenos și alți câțiva. După câte știu, Platon era bolnav.

Echecrates. — În afară de atenieni, erau și străini?

Phaidon. — Da, Simmias din Teba, împreună cu Cebes și Phaidondas, Eucleide și Terpsion din Megara.

Echecrates. — Au fost și Aristoppos, Cleombrotos?

Phaidon. — Nu, mi se pare că se aflau la Egina.

Echecrates. — Au mai fost și alții?

Phaidon. — Cred că aceștia au fost toți.

Echecrates. — Spune-ne acum despre ce ați vorbit?

Phaidon. — Am să încerc să redau totul, cu de-amănuntul, chiar de la început. Toți ne luasem obiceiul, chiar înainte de ziua aceea nefastă, să mergem să-l vedem pe Socrate. Ne adunam dis-de-dimineață la tribunal, unde avusese loc procesul, și care se află foarte aproape de închisoare. Așteptam, de fiecare dată, stând de vorbă între noi, pentru că poarta închisorii

---

1) unitate administrativ-teritorială în Grecia antică și în Imperiul Bizantin.

nu se deschidea prea devreme. Când temnicerul ne dădea drumul, intram la Socrate şi de cele mai multe ori ne petreceam toată ziua cu el. Dar, în ziua aceea, ne-am întâlnit şi mai devreme, pentru că, în ajun, seara, când am plecat din închisoare, aflasem că sosise în port corabia plecată la Delos. Ne strânsesem cu toţii acolo, când, temnicerul, care ne deschidea de obicei, a ieşit, ca să ne spună să aşteptăm şi să nu intrăm până când nu ne va chema el; „cei Unsprezece[1)] tocmai au poruncit să i se scoată lanţurile lui Socrate, care este osândit să moară astăzi", ne-a spus el. Nu a mai durat mult şi ne-a chemat înăuntru. Intrând, l-am văzut pe Socrate, căruia i se scoseseră lanţurile, alături de Xantipa (pe care o cunoşti!) care-l ţinea în braţe pe fiul lor cel mic. Xantipa a început să plângă şi să se tânguiască, de cum ne-a văzut: „Ah, Socrate, a strigat ea, vei sta de vorbă cu prietenii tăi pentru ultima oară!" Atunci Socrate s-a întors spre Criton şi i-a spus: „Duceţi-o acasă!" Câţiva slujitori ai lui Criton au luat-o de acolo, cu toate că ea se împotrivea, se lovea cu pumnii în piept şi plângea, aşa cum au obiceiul să facă femeile.

Socrate stătea în capul oaselor, pe pat şi-şi îndoise piciorul, pe care-l freca uşor cu mâna; apoi, tot frecându-l, ne-a spus: „Ce ciudat lucru, dragii mei, este ceea ce numim plăcere! Şi ce stranie legătură există între ea şi ceea ce se consideră contrariul ei, durerea!

---

1) Cei Unsprezece reprezentau cele zece triburi ale Atticei, împreună cu secretarul comisiei

Nu vor să sălășluiască împreună, în același timp, într-un om; dacă alergi după una dintre ele și o prinzi, ești forțat, aproape întotdeauna să o prinzi și pe cealaltă, ca și cum, în ciuda dualității lor, ele ar aparține unui singur cap. Cred, a continuat Socrate, că dacă Esop ar fi observat acest lucru, ar fi scris pe dată o fabulă în care l-ar fi înfățișat pe Zeus, vrând să împace cele două lucruri potrivnice; neizbutind, le lipise capetele unul de altul; iată de ce, când apare una dintre ele — plăcerea sau durerea —, se ivește și cealaltă, în urma ei. Aceasta mi se întâmplă și mie acum, pentru că, după durerea pe care mi-au provocat-o lanțurile de la picior, simt acum plăcerea care a apărut în urma durerii". Atunci Cebes a spus: „Pe Zeus! Socrate, sunt bucuros că mi-ai amintit de ceva în legătură cu poeziile pe care le-ai făcut, versificând fabulele lui Esop și compunând un imn în cinstea lui Apollo. Multe persoane m-au întrebat, deunăzi chiar Evanos, cum de te-ai gândit să faci versuri, de când ești închis, tocmai tu, care până acum nu ai făcut niciodată așa ceva. Dacă nu ai nimic împotrivă, spune-mi ce să-i răspund lui Evanos când îmi va pune din nou această întrebare — și sunt sigur că o va face!"

— Ei bine, Cebes, a răspuns Socrate, spune-i adevărul... am început să scriu versuri nu pentru a mă lua la întrecere cu Esop și cu fabulele lui — știind foarte bine că nu era deloc ușor — ci pentru a desluși tâlcul unor vise și, din scrupulozitate, pentru a-mi întări convingerea că ele mă îndemnau stăruitor să-mi consacru străduințele tocmai acestei arte ocrotite de muze.

Iată despre ce este vorba: îmi amintesc mereu de același vis pe care l-am avut deseori.

Sub o formă sau alta, mi se transmitea același îndemn: „Socrate, dedică-te poeziei și ocupă-te cu râvnă de muzică“[1]. Până acum, credeam că eram încurajat și îndemnat să fac tocmai ceea ce făceam; visul îmi dădea imboldul de a-mi continua preocupările, pe același făgaș; pentru mine filozofia reprezenta muzica, sub cea mai desăvârșită formă și ei îi consacram toate strădaniile mele. Dar acum, când procesul s-a încheiat și serbările în cinstea lui Apollo au făcut să se amâne clipa morții mele, m-am gândit că aveam datoria de a asculta îndemnul din vis, și anume de a mă ocupa de o artă practicată în mod curent; se cade să mor cu conștiința împăcată, compunând versuri, dând ascultare visului. Opera mea de poet a început cu imnul adresat zeului sărbătorit. După aceea m-am gândit că dacă doream să fiu într-adevăr poet nu trebuia să compun discursuri, ci să plăsmuiesc ficțiuni. Dar cum nu aveam acest har, le-am folosit pe cele care îmi erau la îndemână și pe care le știam pe dinafară, cele imaginate de Esop. În felul acesta am ajuns să versific primele fabule care mi-au venit în minte. Aceasta este, Cebes, explicația pe care te

1) grecii înțelegeau prin *mousiké* toate artele inspirate de Muze, referindu-se la cultura spiritului și a sentimentelor (de pildă literatura, muzica, dansul) în opoziție cu preocupările pentru desăvârșirea puterilor și formelor trupești (*gymnastés*).

rog să i-o transmiți lui Evanos, căruia îi adresez cele mai bune gânduri și sfatul de a mă urma cât mai curând, dacă este un înțelept. Se pare că eu mă duc astăzi, aceasta este hotărârea atenienilor.

Simmias a protestat: „Ce fel de sfat îi dai lui Evanos, Socrate? Eu l-am întâlnit adesea și după cum îl cunosc, nu va fi câtuși de puțin dispus să-ți asculte sfatul."

— Cum așa, a replicat Socrate, Evanos nu este un filozof?

— Ba cred că este, a răspuns Simmias.

— Atunci va fi de acord cu mine, atât el cât și toți cei ce se dăruiesc filozofiei așa cum se cuvine. Desigur, nu-și va pune singur capăt zilelor, pentru că nimănui nu-i este îngăduit să o facă.

Socrate și-a schimbat poziția, lăsând să-i atârne picioarele din pat; tot ce a rostit a fost rostit astfel, șezând. Atunci Cebes l-a întrebat: „Cum poți afirma, Socrate, pe de o parte că nu-i este nimănui îngăduit să-și facă singur seama, iar pe de altă parte că un filozof este dispus să-l urmeze pe cel ce moare?

— Cum? Voi doi, Cebes și Simmias, nu cunoașteți deloc aceste probleme, voi, care ați stat atât de mult în preajma lui Philolaos[1)]?

— Nu știu nimic precis, Socrate.

— Ceea ce știu și eu este doar din auzite; cu toate

---

1) cel dintâi reprezentant literar al filozofiei pitagoreice; Philolaos din Kroton a trăit câtva timp la Teba, unde i-a avut ca elevi pe Simmias și Cebes.

acestea, vă împărtășesc bucuros tot ce am aflat. Poate că a sosit momentul potrivit ca, înainte de a părăsi lumea aceasta, să analizăm ce reprezintă această călătorie spre celălalt tărâm și să exprimăm printr-un mit ceea ce socotim că există acolo. Credeți că am putea face altceva, mai nimerit, înainte de apusul soarelui?

Cebes. — Spune-ne, așadar, Socrate, pe ce ne putem întemeia afirmația că nu-i este îngăduit nimănui să-și ia viața. În ceea ce mă privește, ca să revin la întrebarea ta de adineaori, l-am auzit pe Philolaos, ca și pe mulți alții, că nimănui nu-i este îngăduit să-și curme viața. Dar nimeni nu mi-a explicat vreodată de ce.

— Am să încerc eu să-ți deslușesc această oprelițe, în măsura în care voi putea să o fac.

Poate te va surprinde faptul că această problemă este singura care se poate rezolva numai într-un fel, care nu a depins de posibilitatea omului de a acționa, așa cum este cazul celorlalte probleme. Dat fiind că există oameni care, în anumite împrejurări, preferă moartea, socotind-o mai bună decât viața, ți se va părea, poate, de neînțeles ca celor care doresc să moară — pentru ei moartea fiind mai blândă decât viața — să li se refuze dreptul de a-și pune singuri capăt zilelor, socotindu-se că săvârșesc o nelegiuire.

Cebes a zâmbit ușor și a spus, în dialectul lui natal, beoțian: „Doar Zeus te-ar mai putea înțelege!"

— Această părere, înfățișată astfel, poate să pară lipsită de logică, a continuat Socrate, dar este întemeiată, fără îndoială. Doctrina cunoscută de cei inițiați, referitoare la această problemă, în care se spune că noi,

oamenii, suntem reținuți aici ca într-un post de pază, de unde nu avem dreptul nici să ieșim, nici să evadăm, mi se pare prea greu de pătruns; dar se afirmă foarte clar că zeii ne călăuzesc, iar noi facem parte din bunurile aflate în stăpânirea lor. Nu crezi că este așa?

— Ba da, o cred, a spus Cebes.

— Tu însuți, a continuat Socrate, cum ai reacționa dacă vreunul din sclavii tăi s-ar gândi să-și pună capăt zilelor, fără ca tu să i-o fi cerut? Nu te-ai supăra pe el și nu l-ai pedepsi cu asprime, dacă ți-ar sta în putință?

— Desigur, a spus Cebes.

— Dacă acceptăm acest punct de vedere, poate nu ar fi greșit să spunem că nu ne este îngăduit să ne luăm viața înainte de termenul hotărât de zei, așa cum mi se întâmplă mie, acum.

— Acest lucru, cel puțin, pare admisibil, a spus Cebes. Dar ceea ce spuneai tu adineaori, că filozofii ar accepta moartea fără împotrivire, mi se pare foarte ciudat, dacă ținem seama de faptul că noi am recunoscut că zeii au grijă de soarta noastră, iar noi suntem bunurile lor. Pare o faptă contrară rațiunii, ca oamenii cei mai înțelepți să părăsească cu seninătate această lume, asupra căreia veghează cei mai buni stăpâni din lume, zeii, dat fiind că, în cazul în care ar fi liberi, ei nu și-ar purta de grijă mai bine decât o fac zeii.

Firește, doar un nebun ar avea de gând să-și lase stăpânul, fără să chibzuiască la faptul că nu trebuie să părăsească un stăpân bun, ci, dimpotrivă, că e bine să rămână la el; în cazul acesta, fuga lui nu ar avea nici

o noimă. Un om cu judecată va dori să rămână mereu, cred eu, alături de cel care este mai bun decât el. Iată că ajungem acum la o concluzie verosimilă, contrară celor spuse mai înainte, Socrate: ar trebui ca înțelepții să fie mâhniți, atunci când mor, iar cei lipsiți de judecată să fie bucuroși.

Mi s-a părut că Socrate urmărise cu plăcere argumentarea ageră a lui Cebes. Întorcându-și privirea spre noi, ne-a spus: „Cebes este mereu în căutare de argumente contrare, pentru că nu se lasă repede convins de ceea ce i se spune".

— Și eu sunt de părere că, de data aceasta, raționamentul lui Cebes este cât se poate de corect, a adăugat Simmias. În ce scop oamenii cu adevărat înțelepți ar fugi de stăpânii lor, care le sunt superiori, și de ce s-ar despărți de ei, de bună voie? Sunt sigur că vorbele lui Cebes ție îți erau adresate, Socrate, care te învoiești atât de ușor să ne părăsești, pe noi și pe zeii care sunt, tu singur ai spus-o, cârmuitori desăvârșiți.

— Aveți dreptate, a răspuns Socrate; înțeleg că îmi cereți să răspund la toate obiecțiile acestea, și să-mi susțin cauza, ca la tribunal.

— Chiar asta dorim, a spus Simmias.

— Atunci, am să încerc să mă apăr, străduindu-mă să fiu mai convingător decât am fost în fața judecătorilor atenieni. Desigur, a continuat Socrate, dacă nu aș fi încredințat că voi găsi, pe lumea cealaltă, în primul rând alți zei, înțelepți și buni, și apoi oameni mai buni decât cei ce viețuiesc în lumea pământeană, aș avea

toate motivele să fiu mâhnit că mor. Nu vă temeți, Simmias și Cebes, nădăjduiesc să ajung la oameni de bine — dar nu o luați ca o afirmație categorică. În schimb, sunt sigur că voi găsi pe celălalt tărâm zei care să fie stăpâni deosebit de buni — și acest lucru îl afirm cu toată tăria. V-am explicat acum, de ce nu sunt supărat că mor și de ce am credința că există *ceva* după moarte, *ceva* care, potrivit vechilor credințe, va fi spre mulțumirea și bucuria mai mare a celor buni, decât a celor răi.

— Așadar, Socrate, a spus Simmias, vrei să te duci de lângă noi, păstrând aceste gânduri numai pentru tine? Cred că avem dreptul să ni le împărtășești; dacă izbutești să ne convingi, cauza ta e câștigată.

— Bine, voi încerca, a răspuns Socrate. Dar mai întâi să vedem ce dorește prietenul nostru Criton, care, de mult încearcă să ne spună ceva.

— Vreau să-ți comunic, Socrate, ceea ce mi-a spus și mi-a tot repetat cel ce-ți va da otrava: trebuie să vorbești cât mai puțin. El crede că te înfierbânți prea mult discutând și trebuie să te ferești de acest lucru când ți se dă otrava; altfel, s-ar putea să fii nevoit să iei de două sau de trei ori din ea.

— Lasă-l să vorbească, a spus Socrate. Nu are decât să pregătească mai multă otravă, ca să poată să-mi dea de două sau de trei ori, dacă este cazul.

— Bănuiam că vei răspunde așa, a spus Criton, dar el a insistat mult asupra acestui lucru.

Socrate. — Lasă-l să vorbească! Eu voi încerca acum să vă expun — voi sunteți judecătorii mei — și

să vă explic — motivele care mă fac să cred că un om care şi-a petrecut întreaga viaţă ca un filozof este îndreptăţit să nădăjduiască în clipa morţii că, după moarte, pe tărâmul lui Hades, se va împărtăşi din bunurile cele mai de preţ.

Vedeţi voi, Simmias şi Cebes, ceilalţi oameni nu-şi pot da seama că un om care şi-a închinat viaţa filozofiei nu a făcut altceva decât să se preocupe de trecerea spre moarte şi de ceea ce-i urmează.

Dacă este aşa, trebuie să recunoaştem că ar fi absurd ca un filozof adevărat să se revolte — când moartea i se înfăţişează — împotriva unui lucru pe care l-a urmărit întotdeauna.

Auzind cuvintele rostite de Socrate, Simmias a început să râdă.

Simmias. — Pe Zeus! Socrate, mă faci să râd, cu toate că nu îmi arde de râs în clipele acestea. Sunt sigur că cea mai mare parte a oamenilor ar crede, ascultându-te, că ai perfectă dreptate să vorbeşti despre filozofi în acest fel, iar oamenii de la noi, din Beoţia, ar fi de părerea ta din toată inima, şi anume că filozofii, dorindu-şi moartea, o merită din plin.

Socrate. — Ei nu ar spune decât adevărul, Simmias, cu excepţia faptului că aceşti oameni obişnuiţi nu sunt în măsură să cunoască nici motivele care-i determină pe filozofii adevăraţi să-şi dorească moartea, nici în ce sens se cuvine să moară şi nici felul de moarte care le este sortit. Să nu mai dăm atenţie părerii celorlalţi şi să analizăm noi, mai bine, problema aceasta. Credem, nu-i aşa, că moartea înseamnă ceva?

Simmias. — Desigur.

Socrate. — Înseamnă ea oare altceva decât despărțirea sufletului de trup? Ești mort, în momentul în care trupul, despărțit de suflet, rămâne singur, cu sine, iar sufletul, despărțit de trup, rămâne singur, împreună numai cu sine. Moartea nu reprezintă altceva, așa-i?

Simmias. — Așa este!

Socrate. — Să vedem acum, dragul meu, dacă îmi vei împărtăși părerea. Ceea ce îți voi spune ne va ajuta, poate, să deslușim obiectul analizei noastre.

Crezi că un filozof adevărat se va preocupa de ceea ce numim noi plăceri, cum ar fi mâncarea și băutura?

Simmias. — Nicidecum, Socrate!

Socrate. — Va căuta plăcerile pe care le oferă dragostea?

Simmias. — Câtuși de puțin!

Socrate. — Crezi că filozoful acordă o atenție deosebită felului în care arată? Că dorește să se remarce prin frumusețea veșmintelor și a încălțămintei sau prin alte podoabe ale trupului? Sau el nu le ia în seamă și le acceptă doar atunci când este nevoit să o facă?

Simmias. — Cred că le tratează cu dispreț, dacă este cu adevărat filozof.

Socrate. — Ești de părere, așadar, că, în general, un astfel de om nu manifestă nici un interes, pentru trup — neavând nici o înclinație în această direcție — și se preocupă doar de suflet?

Simmias. — Da!

Socrate. — Precizăm, deci, punctul următor: ținând seama de situația respectivă, despre care am vorbit, constatăm că filozoful se străduiește să desprindă cât mai mult sufletul de legăturile sale cu trupul; nu crezi că această latură îl deosebește de ceilalți oameni?

Simmias. — Sigur că da!

Socrate. — Mai departe. Nu crezi, Simmias, că cea mai mare parte a oamenilor își închipuie că dacă astfel de lucruri nu te bucură și nu te folosești de ele, nici nu merită să trăiești și că te poți socoti aproape mort dacă nu râvnești plăcerile trupești?

Simmias. — Este foarte adevărat ceea ce spui.

Socrate. — Și când este vorba despre dobândirea înțelepciunii trupul devine sau nu o piedică, dacă nu este asociat la această străduință? Îți explic acest lucru printr-un exemplu: văzul și auzul oferă oamenilor o anumită certitudine? sau e adevărat ceea ce susțin poeții neîncetat, că noi nu vedem și nu auzim nimic cu precizie? Ori, dacă aceste două simțuri ale omului nu sunt precise și nici sigure, celelalte, de bună seamă, vor fi și mai puțin, fiindu-le inferioare. Nu-i și părerea ta?

Simmias. — Ba da, întru totul.

Socrate. — Atunci, când ajunge sufletul să cunoască adevărul? Am văzut că, acționând de comun acord cu trupul, sufletul este îndrumat pe căi greșite.

Simmias. — Așa este.

Socrate. — Oare nu prin raționament sufletul poate dobândi o anumită percepere a realităților?

Simmias. — Ba da!

Socrate. — Dar sufletul raționează cel mai bine atunci când nu este tulburat de nimic, fără ca auzul, văzul, durerea, chiar o plăcere să-i stânjenească judecata limpede — retrăgându-se în sine cât mai mult, despărțit de trup, atât cât este cu putință, rupând orice legătură cu el, în încercarea de a percepe adevărul.

— Este drept.

Socrate. — Și aici sufletul filozofului nu acordă nici o atenție trupului, îl evită și caută să rămână singur, în sine?

— Așa mi se pare și mie.

Socrate. — Simmias, ce vom spune acum? Admitem că există ceva drept în sine sau că nu există nimic?

— Sigur că admitem.

— Și, de asemenea, că există ceva frumos și bun?

— Bineînțeles.

Socrate. — Ori, ai văzut tu vreodată așa ceva cu propriii tăi ochi?

— Niciodată.

Socrate. — Atunci le-ai perceput cu vreun alt simț? Mă refer la toate lucrurile de acest gen, ca mărimea, sănătatea, puterea, într-un cuvânt esența tuturor celorlalte lucruri, adică ceea ce sunt, în sine. Oare prin mijlocirea trupului percepem realitatea lor sau, mai curând, nu este adevărat că cel ce s-a pregătit foarte bine și minuțios să chibzuiască asupra lucrului pe care-l cercetează în sine, este cel ce va percepe cel mai bine esența fiecărui lucru?

— Desigur.

Socrate. — Ești de acord că mijlocul cel mai pur constă în examinarea fiecărui lucru numai cu cugetul, pe cât posibil, fără a accepta ca judecata să-i fie denaturată de văz sau de alt simț, neimplicându-l sub nici o formă, în raționament; și că este cazul, dimpotrivă, să se recurgă la cugetare, și numai la ea, întru totul pur, atunci când se urmărește cercetarea unui lucru în sine, în toată puritatea sa, neținând seama de văz, de auz, așadar de întregul trup, pentru că acesta, atunci când i se asociază sufletului, nu face decât să-l tulbure și nu-i îngăduie să ajungă la adevăr și la cunoaștere.

Simmias. — Este pe deplin adevărat ce ai spus, Socrate.

Socrate. — Rezultă din toate considerentele enumerate că adevărații filozofi ar trebui să discute și să reflecteze la probleme ca aceasta: se pare că moartea este drumul cel mai scurt care ne duce la țintă, pentru că atâta vreme cât asociem trupul cu rațiunea, în analiza noastră, și, prin urmare, sufletul nostru va fi pângărit, nu vom ajunge niciodată să obținem pe deplin ceea ce dorim, întrucât noi afirmăm că urmărim adevărul.

Trupul creează multe dificultăți, din cauza necesității de a fi hrănit, de a fi ferit de boli, stânjenindu-ne în strădaniile noastre de a afla adevărul. Ceea ce ne oferă trupul — patimi, pofte, temeri, iluzii de tot felul, nenumărate fleacuri — ne răpește orice posibilitate de a raționa. Trupul, cu poftele lui nesăbuite, provoacă neînțelegerile, bătăliile, războaiele; slujindu-l, trupul ne

înrobește și ne îndeamnă să purtăm războaie ca să adunăm cât mai multe bogății. Consecința acestei stări de fapt este că nu ne rămâne nici un răgaz pe care să-l închinăm filozofiei. Admițând chiar că ne-ar lăsa un anumit răgaz, de care am dispune pentru a analiza și a cerceta, lucrul cel mai rău care ni s-ar putea întâmpla, este intervenția sa, care nu aduce decât tulburare și confuzie, zădărnicind orice încercare a noastră de a discerne adevărul. S-a dovedit că dacă urmărim dobândirea cunoașterii pure a unui lucru, trebuie să facem abstracție de trup și să considerăm lucrurile în sine, numai cu ajutorul sufletului. Nu vom dobândi ceea ce râvnim și prețuim, și anume înțelepciunea, decât după moarte, așa cum o dovedește raționamentul nostru, și în nici un caz în timpul vieții.

Dacă într-adevăr este imposibil să ajungem la o cunoaștere pură, atât timp cât ținem seama de trup, înseamnă fie că această cunoaștere nu ne este îngăduită, fie că o vom obține după moarte, pentru că abia atunci sufletul va fi singur, cu sine, fără trup. Cât suntem în viață, cel mai bun mijloc de a ajunge la cunoaștere constă în ruperea oricărei legături cu trupul, atât cât este cu putință, în afara cazurilor în care se impune ca o necesitate, astfel încât să evităm orice pângărire, rămânând neprihăniți până când zeii ne vor chema la ei. Când ne vom purifica, eliberându-ne de nechibzuința trupului, vom fi, cred, în măsură să cunoaștem noi înșine lucrurile pure în toată puritatea lor, pentru că adevărul se află în ceea ce este absolut pur. Cel ce se lasă pângărit nu va ajunge niciodată să

cunoască puritatea absolută. Iată, Simmias, ce ar trebui să discute și la ce ar trebui să reflecteze filozofii adevărați. Nu ești de aceeași părere?

Simmias. — Ba da.

Socrate. — Dacă ceea ce am spus este adevărat, prietene, nădăjduiesc că, odată ajuns acolo unde mă duc, voi izbuti să ating țelul străduințelor mele de o viață. De aceea, călătoria pe care sunt nevoit să o fac astăzi îmi aduce această blândă speranță, ca unul care crede că spiritul îi este pregătit, ca și cum ar fi fost purificat.

Simmias. — Aceasta este sigur.

Socrate. — Ori, a purifica sufletul înseamnă tocmai a-l despărți cât mai mult de trup, obișnuindu-l să se adâncească numai în sine însuși, existând, atât pe lumea aceasta cât și în lumea de dincolo, singur, dezlegat de trup, ca de un lanț împovărător.

Simmias. — Firește.

Socrate. — Această eliberare, această despărțire a sufletului de trup, nu înseamnă, oare, moarte?

Simmias. — Ba da.

Socrate. — Atunci, după părerea noastră, țelul filozofilor adevărați, urmărit cu râvnă, permanent, constă în eliberarea sufletului, despărțit de trup. Așadar, ar fi ridicol ca un om care toată viața s-a pregătit în vederea trecerii spre moarte să se împotrivească atunci când moartea se apropie.

Simmias. — Neîndoielnic, este ridicol.

Socrate. — Este deci o realitate, Simmias, că adevărații filozofi își pregătesc trecerea spre moarte și

dintre toți oamenii ei sunt cei care se tem cel mai puțin de ivirea ei. Gândește-te bine la asta. Dacă ei nu se împacă cu trupul lor și doresc ca sufletul să le fie singur cu sine, iar pe de altă parte se tem și se revoltă, când trebuie să moară, nu înseamnă, oare, că ei sunt de o lipsă de consecvență izbitoare, atunci când nu vor să se ducă de bună voie într-un loc unde nădăjduiesc să dobândească chiar de la sosirea acolo, ceea ce și-au dorit cu înflăcărare toată viața: înțelepciunea, fiind totodată eliberați de o tovărășie supărătoare? Vezi tu, Simmias, s-au văzut mulți oameni care, la moartea unui iubit, a unei soții, a unui fiu, s-au hotărât în mod deliberat să-i urmeze în Hades, călăuziți de speranța de a-i revedea pe cei dragi, pe care-i plângeau, și de a rămâne împreună cu ei. Iar acum, când este vorba despre înțelepciune, cum îți închipui că omul care o prețuiește într-adevăr și care este ferm convins că nu va afla nicăieri, în altă parte decât în Hades, adevărata înțelepciune, cea neprețuită, cum îți închipui că s-ar revolta împotriva morții și nu s-ar duce de bunăvoie pe lumea cealaltă!

Cred că așa ar trebui să se comporte cel ce este cu adevărat filozof, având ferma convingere că nu va descoperi înțelepciunea pură decât acolo. Dacă așa stau lucrurile, nu ar fi, după cum spuneam, o lipsă de consecvență izbitoare, ca un astfel de om să se teamă de moarte?

Simmias. — Ba da, pe Zeus!

Socrate. — Prin urmare, când vei vedea un om îndurerat, pentru că se apropie clipa când trebuie să

moară, ai avea atunci dovada grăitoare că el nu prețuia înțelepciunea, ci trupul; că punea mare preț pe bogății, sau pe onoruri — pe una dintre ele sau pe amândouă.

Simmias. — Desigur, așa este cum spui tu.

Socrate. — Și ceea ce numim curaj, Simmias, nu este o altă trăsătură caracteristică a filozofilor adevărați?

Simmias. — Fără îndoială.

Socrate. — Iar cumpătarea, ceea ce se înțelege în mod obișnuit prin cumpătare, care constă în a nu se lăsa robit de patimi, ci a le ignora și a le înfrâna, nu este oare însușirea celor care se preocupă foarte puțin de trup și trăiesc ca niște filozofi?

Simmias. — Negreșit!

Socrate. — Dacă ai analiza curajul și cumpătarea altor oameni, ai spune că sunt destul de ciudate.

Simmias. — Cum așa, Socrate?

Socrate. — Știi că ei consideră moartea drept o mare năpastă?

Simmias. — Da.

Socrate. — Oare nu de teama unor nenorociri și mai mari cei care au curaj acceptă moartea, când sunt nevoiți să o accepte?

Simmias. — Așa este.

Socrate. — Prin urmare toți se arată curajoși, pentru că se tem, pentru că le este frică, tuturor, cu excepția filozofilor. Totuși este absurd să fii curajos din teamă și din lașitate!

Simmias. — Desigur.

Socrate. — Nu sunt în aceeași situație oamenii

moderați? Cumpătarea lor provine dintr-o anumită lipsă de cumpătare; degeaba spunem noi că așa ceva este imposibil, cumpătarea lor neroadă dovedește contrariul. Pentru că le este teamă să nu fie privați de alte plăceri, pe care le râvnesc, ei renunță la anumite plăceri, pentru a se bucura de altele, care îi robesc. Ei numesc necumpătare faptul de a fi robit de plăceri — deși ei se înfrânează de la unele, pentru că sunt robiți de altele. Aceasta dovedește ce am spus adineaori, că, într-un anumit fel, acei oameni sunt cumpătați dintr-o lipsă de cumpătare.

Simmias. — Așa se pare, Socrate.

Socrate. — Dragul meu Simmias, să credem oare că adevărata cale de a dobândi virtutea constă în înlocuirea unor plăceri cu altele, a grijilor, cu alte griji, a spaimelor, cu spaime, a celor mai mari, cu cele mai mici, ca și cum am schimba niște monede cu altele? Putem crede, din contră, că singura monedă valoroasă pentru efectuarea schimbului este înțelepciunea, pentru că numai cu acest preț și pe această cale se fac adevăratele cumpărări și vânzări, și că dreptatea, cumpătarea, curajul și, în general virtutea reală, se dobândesc odată cu înțelepciunea; iar faptul că i se adaugă sau se înlătură plăcerile, temerile și toate celelalte simțăminte de acest gen, nu prezintă nici o importanță. Dacă vor fi despărțite de înțelepciune și se vor schimba unele cu altele, nu rezultă decât o virtute înșelătoare, potrivită unor sclavi, care nu are nimic adevărat și rațional. Adevărul înseamnă, de fapt, o purificare de toate patimile acestea, iar cumpătarea, dreptatea, curajul și înțelepciunea însăși sunt un fel

de purificare. Îmi închipui că cei care au orânduit misterele[1] erau oameni deosebiți care au vrut să ne facă să înțelegem că orice om ajuns în Hades, fără să fi fost inițiat și purificat, va rămâne afundat în cloacă, iar cel ce a fost purificat și inițiat va sta alături de zei. Sunt „mulți cei care țin nuiaua, ca să pedepsească, dar cei iluminați sunt puțini", spun cei care cunosc tainele inițierii. După părerea mea, acești inspirați sunt cei care au fost filozofi adevărați. Ca să mă pot număra și eu printre ei, nu am precupețit nici un efort și m-am străduit cât am putut, toată viața. Oare am izbutit, într-o oarecare măsură? Mi-am dat toată osteneala, așa cum se cuvenea? Voi afla adevărul când voi ajunge acolo, dacă vor vrea zeii, foarte curând. V-am spus părerea mea.

Iată, Simmias și Cebes, tot ce am avut de spus ca să mă dezvinovățesc. Vedeți acum de ce nu mă întristez și nici nu mă împotrivesc că trebuie să vă părăsesc, pe voi și pe stăpânii mei de aici, deoarece sunt convins că dincolo, ca și aici, voi găsi stăpâni buni și prieteni buni. Ceilalți oameni nu înțeleg lucrul acesta. Acum, dacă felul în care mi-am susținut cauza v-a convins mai mult decât a reușit să-i convingă pe judecătorii atenieni, sunt mulțumit, este tot ce îmi pot dori".

După ce Socrate a rostit cuvintele acestea, Cebes a spus:

---

1) *misterele orfice* au răspândit în lumea greacă ideea și credința în nemurire. Cea mai înaltă datorie a unui om înțelept era purificarea.

— Ți-ai spus părerea cât se poate de bine, Socrate, dar ce ai spus în privința sufletului este greu de crezut; oamenii își spun, probabil, că sufletul desprins de trup nu mai există în altă parte, că se destramă și piere în aceeași clipă în care omul trece în neființă. Ei mai cred că, îndată ce se desparte de trup și se desface de el, sufletul se risipește ca o boare, ca un fum, luându-și zborul, și nu mai rămâne nimic, nicăieri. Căci, dacă sufletul s-ar afla undeva, existând în sine, izbăvit de toate relele pe care ni le-ai înfățișat adineaori, ar mai fi o mare și frumoasă nădejde, ca cele spuse de tine să se adeverească. Dar că sufletul ar dăinui după moartea unui om, păstrând o anumită activitate, precum și cugetul, aceasta necesită o confirmare și o justificare temeinică.

Socrate. — Ai dreptate, Cebes! Cum să procedăm? Ai vrea să facem o analiză adâncă a acestei probleme, ca să vedem dacă este demnă de crezut sau nu?

Cebes. — În ceea ce mă privește, mi-ar face plăcere să-ți ascult părerea.

Socrate. — De data aceasta nu cred că dacă ne-ar auzi cineva, fie și un poet comic, ar putea spune că flecăresc[1] și vorbesc despre lucruri care nu mă privesc. Dacă ești de acord, să judecăm temeinic problema aceasta.

Să ne întrebăm, mai întâi, dacă sufletele răposaților se află sau nu în Hades. După o veche tradiție, de care îmi amintesc acum, sufletele se află acolo, venind

1) poeții comici (Aristofan, Eupolis, Amipsias) și-au bătut joc deseori de Socrate, socotindu-l guraliv.

de aici, și revin aici, renăscând din ce este mort. Dacă problema se pune în felul acesta, și cei vii se întrupează din cei morți, înseamnă că sufletele noastre se află acolo; pentru că nu ar putea să renască dacă nu ar exista. Dacă suntem convinși că ce este viu nu ia naștere decât din ce este mort, existența sufletelor este dovedită din plin. În caz contrar, vom căuta altă dovadă.

Cebes. — Foarte bine.

Socrate. — Acum, nu-ți limita analiza la oameni, dacă vrei să descoperi mai lesne adevărul; extinde-o la toate animalele și la toate plantele, la tot ce ia viață; să vedem apoi, examinând toate acestea, dacă este adevărat că nici un lucru nu ia naștere decât din contrariul său — dacă îl are; de pildă, ce este frumos are drept contrariu ce este urât, ce este drept este opus unui lucru nedrept și, tot astfel, multe alte lucruri. Să vedem, așadar, dacă este neapărat nevoie ca tot ce are un contrariu să nu provină decât din acest contrariu; de pildă, dacă este absolut necesar ca un lucru să fi fost mai mic înainte de a ajunge să fie mai mare.

Cebes. — Da.

Socrate. — Și dacă a devenit mai mic, înseamnă că a fost mai întâi mai mare, transformându-se apoi în ceva mai mic.

Cebes. — Așa este.

Socrate. — Deopotrivă, cel mai slab purcede din cel mai puternic, iar cel mai iute din cel mai încet.

Cebes. — Asta e sigur.

Socrate. — Și dacă un lucru se înrăutățește, nu

înseamnă oare că ia naștere dintr-unul mai bun, iar altul devine drept, din ceea ce a fost nedrept?

Cebes. — Neîndoielnic.

Socrate. — Atunci, credem că s-a dovedit îndeajuns că toate lucrurile iau naștere în felul acesta, adică din contrariile lor?

Cebes. — Da.

Socrate. — Altă problemă: nu există aici, la aceste perechi de contrarii, o dublă trecere? Una, de la starea dintâi spre cea de-a doua, iar cealaltă, de la cea de-a doua, spre cea dintâi? Între starea unui lucru mai mare și a unuia mai mic se stabilește un raport de creștere și de micșorare, iar noi spunem că unul crește, iar celălalt descrește.

Cebes. — Da.

Socrate. — Nu se întâmplă același lucru, când vorbim despre descompunere și compunere, răcire și încălzire, și așa mai departe? Cu toate că nu ne putem explica uneori așa cum trebuie, pentru că nu am găsit termenii cei mai potriviți, socotim că în mod obligatoriu contrariile iau naștere unele din altele și că există între ele o stare de trecere reciprocă, a unora către celelalte.

Cebes. — Desigur.

Socrate. — Dar viața nu-și are și ea contrariul ei, după cum veghea are drept contrariu somnul?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — Care este contrariul acela?

Cebes. — Moartea.

Socrate. — Atunci aceste două lucruri, viața și

moartea, purced una din alta, dacă le considerăm contrarii, și cum sunt două, există între ele două stări de trecere?

Cebes. — Fără îndoială.

Socrate. — Pentru unul dintre elementele care formează perechea de contrarii, menționate mai înainte, vei vorbi tu, iar eu îți voi vorbi despre celălalt și despre trecerile lui. Îți reamintesc că unul este somnul, iar celălalt veghea; că somnul este zămislit de veghe, iar veghea, de somn; cele două treceri — sau zămisliri — duc la adormire în cazul uneia, și la trezire, în cazul celeilalte. Este destul de limpede?

— Foarte limpede.

Socrate. — E rândul tău, acum, să vorbești despre viață și despre moarte. Nu crezi că moartea este contrariul vieții?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — Și că iau naștere una din alta?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — Atunci ce zămislește viața?

Cebes. — Moartea.

Socrate. — Și moartea?

Cebes. — Trebuie să recunosc că este viața.

Socrate. — Atunci, din moarte se înfiripă tot ce capătă viață, plante și animale?

Cebes. — Așa se pare.

Socrate. — În consecință, sufletele noastre există în Hades?

Cebes. — Se pare că da.

Socrate. — Ori, una dintre cele două stări de trecere

ale acestor contrarii poate fi sesizată ușor, pentru că e foarte clar faptul de a muri, nu-i așa?

Cebes. — Desigur.

Socrate. — Ce facem? Să nu-i opunem acestei treceri trecerea sa contrară — natura s-ar dezechilibra atunci — sau să-i opunem morții trecerea sa contrară?

Cebes. — Trebuie, neapărat.

Socrate. — Care este această stare de trecere?

Cebes. — Reîntruparea.

Socrate. — În consecință, dacă există reîntrupare, înseamnă că este o trecere de la cei morți la cei vii?

Cebes. — Da.

Socrate. — Admițând astfel că tot ce este viu ia naștere din ce este mort, și invers, ce este mort, din ceea ce este viu, cred că am găsit o dovadă suficientă că sufletele morților există negreșit undeva, de unde revin la viață.

Cebes. — Mi se pare, Socrate, că este consecința de neînlăturat a principiilor asupra cărora am căzut de acord.

Socrate. — Nu am greșit deloc, Cebes, fiind de acord, și ți-o voi dovedi. Dacă stările de naștere nu s-ar echilibra, de la un contrariu la altul, și trecerile nu ar efectua o rotație; dacă, dimpotrivă, trecerile s-ar desfășura liniar — într-un singur sens — numai de la un contrariu la celălalt, dacă nu ar reveni către celălalt, în sens invers, îți dai seama că la sfârșit toate lucrurile ar fi la fel, s-ar afla în aceeași stare și nimic nu ar mai lua ființă.

Cebes. — Ce vrei să spui?

Socrate. — Nu-i deloc greu să înţelegi ce spun. Dacă, de pildă, ar exista numai trecerea spre somn, fără să fie echilibrată de trezirea generată de somn, îţi dai seama că Endymion[1] ar trece neobservat într-o lume toropită de somn, şi nu s-ar remarca nicăieri, pentru că toată lumea s-ar afla în aceeaşi stare, dormind ca şi el. Iar dacă totul ar fi astfel îmbinat încât să nu se desfacă vreodată, cuvintele lui Anaxagoras[2] „*Toate lucrurile au fost împreună*" s-ar adeveri curând. La fel, dragul meu Cebes, dacă tot ce este viu moare şi, odată mort, ar rămâne în această stare, fără a reveni la viaţă, nu crezi că este inevitabil ca, în cele din urmă, totul să fie mort şi să nu mai existe nimic viu? Dacă tot ce este viu s-ar zămisli din altceva, nu din ceea ce este mort, şi acest *tot* va pieri, s-ar găsi calea ca să nu se piardă totul în moarte?

Cebes. — Nu văd nici una, Socrate şi mi se pare că ai spus numai adevărul.

Socrate. — Aşa este, nimic nu poate fi mai adevărat, şi nu ne înşelăm dacă o recunoaştem. Există neîndoielnic o reîntoarcere la viaţă, că ce este viu este zămislit de ce este mort şi că sufletele morţilor există (soarta sufletelor bune fiind mai bună, iar a celor rele, şi mai rea).

— Acum, a spus Cebes, dacă este adevărat că pentru noi a învăţa nu înseamnă altceva decât a ne

---

1) geniul nopţii şi al somnului; prin extensie, şi al morţii, din cauza lungimii somnului său.

2) filozof grec (500-428 î. H.)

reaminti, așa cum spui tu adesea, aceasta ar constitui o nouă dovadă că, în mod inevitabil, ne reamintim în prezent ceea ce am învățat în trecut. Acest lucru nu ar fi posibil dacă sufletul nostru nu ar fi existat undeva, înainte de a se întrupa într-un înveliș omenesc. Așadar, putem conclude de aici că sufletul este nemuritor.

— Dar, Cebes, a spus Simmias, cum se poate demonstra ceea ce ai afirmat acum? Amintește-mi, te rog, pentru că în clipa aceasta nu-mi vine deloc în minte.

— O singură dovadă ajunge, a spus Cebes, dar este o dovadă concludentă: dacă îi întrebi pe oameni, punând întrebările corect și bine gândit, ei vor descoperi singuri adevărul, în oricare problemă, și nu ar fi în stare de așa ceva, dacă nu ar exista în ei înșiși cunoașterea și judecata corectă. Dați-i unui om să dezlege o problemă de geometrie — sau ceva similar —; experiența aceasta va demonstra, cât se poate de limpede, că lucrurile se petrec întocmai cum am afirmat mai înainte.

— Dacă această demonstrație nu te-a convins încă, Simmias, să vedem dacă, abordând problema din alt unghi, nu vei ajunge la părerea noastră. Îți vine greu să crezi, nu-i așa, că ceea ce noi numim cunoaștere reprezintă o reamintire? a spus Socrate.

— Nu pot spune că mi-e greu să cred, a replicat Simmias; aș vrea numai să știu ce este această reamintire, despre care vorbim. Mi-am amintit totul în legătură cu ceea ce ne-a explicat Cebes adineaori și sunt convins că așa este; cu toate acestea, aș vrea să

știu care sunt argumentele tale, Socrate, și mi-ar face mare plăcere să te ascult.

— Eu? a spus Socrate. Iată cum! Suntem de acord asupra acestui punct, nu-i așa, că pentru a-ți aminti ceva, trebuie să-l fi știut mai înainte?

— Total de acord!

— Suntem de acord și asupra celuilalt punct, și anume, atunci când ne parvine cunoașterea pe această cale, ea reprezintă o reamintire? Iată ce înțeleg eu prin „această cale": considerând că un om care a văzut, a auzit sau a perceput ceva, pe altă cale, nu numai că a luat cunoștință de acest lucru, ci s-a gândit și la altul, dintr-un domeniu diferit, nu suntem îndreptățiți, în cazul acesta să afirmăm că el și-a reamintit lucrul la care s-a gândit?

— Cum adică?

— Să luăm un exemplu: cunoașterea diferă, dacă ne referim la un *om* sau la o *liră*.

— Neîndoielnic!

— Nu știi ce li se întâmplă celor ce se iubesc, la vederea unei lire, a unui veșmânt sau a oricărui obiect folosit în mod obișnuit de cel îndrăgit? În clipa în care recunosc lira, apare în mintea lor imaginea celui căruia îi aparține această liră. Aceasta nu este altceva decât o reamintire, așa cum, atunci când îl vedem pe Simmias ne amintim adeseori de Cebes; aș putea da mii de exemple de acest fel.

— Mii, într-adevăr, pe Zeus! a spus Simmias.

— Nu se află, oare, într-un astfel de caz, a întrebat Socrate, un fel de reamintire, mai ales când este vorba

de lucruri pe care timpul sau neglijența le-a dat uitării?

— Sigur că da!

— Dar, privind un tablou, în care este pictat un cal sau o liră, nu ne putem reaminti un om? Văzând portretul lui Simmias, nu ne amintim de Cebes?

— Sigur că da!

— Nu rezultă oare, din toate acestea, că aducerea aminte provine atât din lucruri asemănătoare, cât și din lucruri neasemănătoare?

— Ba da!

— Și când ne amintim de ceva, în legătură cu lucruri asemănătoare, nu încercăm, implicit, să aflăm dacă acest lucru seamănă sau nu cu cel de care ne-am amintit?

— Este inevitabil!

— Să analizăm dacă e corect ce vreau să spun acum. Facem afirmația că există ceva identic — nu mă refer la o bucată de lemn, identică cu altă bucată de lemn, nici la o piatră, identică cu altă piatră, nici la altceva similar — ci la un lucru mai presus de toate acestea — mă refer la identitatea în sine. Putem spune că ea există sau că nu există?

— Da! Pe zei! a răspuns Simmias. Recunoaștem că există, minunat de bine!

— Știm noi ce este?

— Desigur!

— De unde deținem această cunoaștere? Nu cumva din lucrurile despre care vorbeam adineaori? Nu-i așa că, văzând bucăți de lemn, de piatră și alte lucruri identice între ele, ne-am gândit la această identitate,

care, totuși, diferă de ele? Sau crezi cumva că nu diferă? Mai analizează problema și din acest punct de vedere: nu se întâmplă uneori ca pietre identice, bucăți de lemn identice să pară — fiind mereu aceleași — când identice, când nu?

— Desigur.

— Dar lucrurile identice în sine ți s-au părut vreodată lipsite de egalitate, iar identitatea, o lipsă de egalitate?

— Niciodată, Socrate!

— Cu toate acestea, a continuat Socrate, plecând de la aceste lucruri identice, cu toate că se deosebesc de identitatea în sine, ai ajuns să o percepi și să o cunoști.

— Este foarte adevărat.

— Și aceasta, indiferent de faptul că este asemenea sau ne-asemenea cu aceste lucruri?

— Da.

— Este absolut indiferent, într-adevăr, a continuat Socrate. Din moment ce vederea unui lucru te-a făcut să te gândești la un altul, fie asemănător, fie neasemănător, înseamnă, neapărat, că a fost o reamintire.

— Desigur!

— Dar spune-mi, a continuat Socrate, ce ni se întâmplă în prezența bucăților de lemn identice și a obiectelor identice despre care am vorbit adineaori? Ne par identice, asemenea identității în sine, sau, în asemănarea lor cu identitatea îi sunt inferioare cu ceva sau cu nimic?

— Îi sunt inferioare cu mult.

— Suntem de acord că atunci când un om își spune, văzând un obiect: „Lucrul acesta, pe care-l văd, s-ar dori să fie asemenea unui alt obiect real, dar, lipsindu-i ceva, nu va putea fi asemenea acelui obiect real și-i va fi inferior"; cel care a gândit în felul acesta trebuie să fi cunoscut anterior obiectul căruia îi seamănă lucrul despre care vorbește — dar imperfect.

— Așa este.

— Ei bine, aceasta ni s-a întâmplat și nouă, referitor la lucrurile identice și la identitatea în sine, nu-i așa?

— Întocmai!

— Înseamnă că noi luasem cunoștință despre identitate înainte de momentul în care ne-am spus, văzând pentru prima oară lucruri identice între ele: „Toate aceste lucruri tind să fie asemenea identității, dar nu sunt, decât într-un mod imperfect".

— E corect ce spui!

— Suntem de acord și asupra altui punct, a spus Socrate, și anume că acest gând ne-a venit și nu a putut să ne vină decât din faptul că am văzut, am atins sau am perceput lucrul respectiv prin alt simț, pentru că, după părerea mea, toate aceste simțuri au aceeași valoare.

— Ele se echivalează, într-adevăr, Socrate, și vin în sprijinul argumentării discuției noastre.

— Atunci, de la aceste simțuri trebuie să primim noțiunea că toate identitățile sensibile tind spre această identitate în sine, fără a reuși să o atingă, pe deplin. Asta spuneam, nu?

— Chiar asta.

— Prin urmare, înainte de a începe să vedem, să auzim şi să ne folosim de celelalte simţuri, trebuie să fi cunoscut ce înseamnă identitatea în sine, ca să-i putem raporta identităţile pe care le percepem cu simţurile şi să ne dăm seama că ele vor să fie, toate, asemenea acelei identităţi, dar îi rămân inferioare.

— Este o consecinţă obligatorie, rezultată din ceea ce s-a spus, Socrate.

— Aşadar, de când am văzut lumina zilei, noi vedem, auzim şi ne folosim de toate celelalte simţuri?

— Desigur.

— Înseamnă deci că noi dobândisem anterior noţiunea de identitate?

— Da.

Socrate. — Rezultă, după cât se pare — că noi o dobândisem înainte de a veni pe lume.

— Aşa se pare.

Prin urmare, dacă noi am dobândit această cunoaştere înainte de a ne naşte şi în clipa în care ne-am născut ea există, deja, înseamnă că, atât înainte de a vedea lumina zilei, cât şi în clipa în care ne-am născut, noţiunea de egal, mare şi mic, exista, precum şi alte noţiuni de acest fel. Ceea ce am afirmat aici nu se raportează la identitate mai mult decât la frumuseţea în sine, la bine, la dreptate, şi la sacru în sine, sau, repet, la tot ceea ce considerăm că aparţine domeniului absolutului, fie în cadrul întrebărilor, fie în cadrul răspunsurilor pe care le prilejuieşte dezbaterea noastră; trebuie să admitem atunci că am dobândit toate

noțiunile acestea înainte de a ne naște.

— Este adevărat.

— Și apoi, aceste cunoștințe odată dobândite, dacă noi nu le-am uita de fiecare dată, ar însemna că noi le-am avea în clipa în care ne naștem și le-am păstra cât trăim. A ști nu reprezintă altceva decât păstrarea cunoștințelor dobândite, fără a le pierde, pentru că noi numim uitare pierderea cunoștințelor, nu-i așa, Simmias?

Simmias. — Cu siguranță, așa este, Socrate!

Socrate. — Dar dacă, presupun, am pierdut, născându-ne, cunoștințele pe care le-am dobândit înainte de a vedea lumina zilei, dar că, folosind simțurile noastre, în privința noțiunilor amintite, ne recăpătăm cunoștințele pe care le stăpâneam mai înainte, nu înseamnă oare că este adevărat că ceea ce denumim noi prin termenul „a învăța" nu este altceva decât redobândirea unei cunoașteri care ne aparținea? Folosind cuvântul „a-și reaminti" nu am folosit oare termenul potrivit?

Simmias. — Sigur că da!

Socrate. — Am văzut că se poate întâmpla ca, percepând un lucru cu văzul sau cu auzul sau cu oricare alt simț, acest lucru să ne facă să ne gândim la altul, pe care-l uitasem, având legătură cu el, fără a-i semăna, sau semănându-i. În consecință, trebuie să ne hotărâm: ori admitem ideea că ne-am născut stăpânind cunoașterea realităților în sine și că o păstrăm cât trăim, ori cei care învață nu fac altceva decât își reamintesc, știința fiind, de fapt, o reamintire.

Simmias. — Este perfect adevărat, Socrate.

Socrate. — Care este punctul de vedere pe care l-ai ales, Simmias? Ne naștem având cunoștințe sau ne reamintim apoi de lucruri pe care le cunoscusem dinainte?

Simmias. — Nu sunt în măsură să mă pronunț pe loc, așa cum ceri tu, Socrate.

Socrate. — Ei bine, îți voi pune o întrebare: cine cunoaște poate să explice ceea ce cunoaște sau nu poate să o facă?

Simmias. — Categoric că poate!

Socrate. — Crezi, cumva, că toți oamenii sunt în măsură să explice adevărurile despre care vorbeam?

Simmias. — Tare aș vrea să fie așa! Dar mă tem că mâine, la vremea aceasta, nu va mai fi nimeni pe lume în stare să îndeplinească cum trebuie această cerință.

Socrate. — Așadar nu crezi, Simmias, că toți oamenii cunosc aceste adevăruri?

Simmias. — Deloc.

Socrate. — În cazul acesta ei își amintesc ceea ce au învățat odinioară?

Simmias. — În mod inevitabil.

Socrate. — Când au căpătat sufletele noastre cunoașterea acestor adevăruri? În nici un caz de când existăm ca oameni.

Simmias. — Nu, firește!

Socrate. — Înseamnă că aceasta s-a petrecut mai înainte.

Simmias. — Prin urmare, Simmias, sufletele

existau înainte de a fi prinse în învelișul omenesc, fiind despărțite de trup, dar având capacitatea de a raționa?

Simmias. — Doar dacă nu dobândeam această cunoaștere în clipa venirii noastre pe lume; trebuie să ținem seama că mai există și această posibilitate.

Socrate. — Foarte bine, prietene! Atunci, în ce moment o pierdem? Nu ne naștem odată cu ea, ne-am înțeles asupra acestui punct. Atunci o pierdem chiar în clipa în care o primim? Sau poți să-mi precizezi un alt moment?

Simmias. — Nu există alt moment, Socrate; am spus o prostie, fără să bag de seamă.

Socrate. — Iată punctul la care am ajuns, Simmias: dacă frumusețea, binele și tot ceea ce ține de esență — de ceea ce poate fi cunoscut pătrunzând în adâncul lucrurilor cu ajutorul gândirii — există cu adevărat, dacă raportăm tot ceea ce vine de la simțuri la aceste lucruri care ni s-au părut că existau înaintea noastră, și care ne aparțin numai nouă, comparându-le cu acest tot, trebuie să admitem că, întrucât ele există, sufletul nostru există și el, anterior nașterii noastre; dacă ele nu ar exista, raționamentul nostru nu ar avea nici o noimă.

Simmias. — După părerea mea, este cât se poate de corect, Socrate. Într-adevăr este vorba despre aceeași necesitate, iar argumentația ta a invocat pe drept legătura strânsă dintre existența sufletului înainte de a ne naște și esența despre care vorbești. Rezultă cât se poate de limpede că frumusețea, binele și toate

celelalte pe care le pomeneai adineaori există, existența lor fiind cât se poate de reală. În ceea ce mă privește, sunt mulțumit de demonstrație.

Socrate. — Dar Cebes? Trebuie să-l convingem și pe el.

Simmias. — Cred că se declară și el satisfăcut, deși este cel mai perseverent om din lume, în privința neîncrederii pe care o arată față de raționamente. Cu toate acestea, cred că este destul de convins că sufletul nostru exista înainte de a ne naște. Dar nu s-a demonstrat încă, Socrate, că sufletul există și după moarte. Mai avem de combătut părerea celorlalți, despre care a vorbit Cebes. Omul simplu se teme că, în clipa morții, sufletul piere și el. Dacă sufletul poate fi zămislit, dacă se poate înfiripa din altceva, dacă există înainte de a se așeza într-un trup omenesc, în care sălășluiește și de care se desparte apoi, poate cineva să afirme că sufletul nu piere odată cu trupul?

Cebes. — Ai gândit bine, Simmias. Mi se pare că Socrate nu a dovedit decât jumătate din ceea ce trebuia demonstrat, și anume că sufletul nostru exista înainte de a ne naște. Trebuie să mai dovedească, pentru ca argumentarea să-i fie completă, și faptul că sufletul există și după moarte.

Socrate. — Este completă de pe acum, Simmias și Cebes, dacă adăugați această dovadă celei pe care am admis-o, și anume că ceea ce este viu purcede din ceea ce este mort. Dacă, într-adevăr, sufletul există înaintea noastră, iar atunci când viața se înfiripă, el nu poate fi zămislit decât din ceea ce este mort, nu

trebuie să admitem, implicit, și că există și după moarte, întrucât se va reîntoarce la viață? V-am dat astfel dovada cerută.

Văd că voi doi, Cebes și Simmias, ați dori să aprofundați și mai mult această problemă, dar vă temeți, ca niște copii, că în clipa în care sufletul părăsește trupul, el va fi dus de vânt și risipit în văzduh, mai cu seamă dacă în clipa morții vremea ar fi neprielnică și ar bătea un vânt puternic.

Cebes. (pufnind în râs) — Consideră că ne este frică, Socrate, și străduiește-te să ne convingi, sau, mai curând închipuiește-ți că noi am păstrat firea unui copil, pe care aceste lucruri îl înspăimântă; încearcă să-l convingi că nu trebuie să se teamă de moarte ca de un căpcăun.

Socrate. — Atunci să i se descânte copilului până îi va pieri teama.

Cebes. — Unde am putea găsi un magician bun, care să-l vindece de spaimă, când tu ne părăsești?

Socrate. — Grecia e mare, Cebes, și are mulți oameni minunați; mai sunt apoi numeroasele popoare barbare. Trebuie să străbateți toate aceste țări, să le cercetați fiecare ungher, până veți găsi magicianul de care aveți nevoie; nu trebuie să vă precupețiți nici banii, nici osteneala, pentru că scopul vostru le justifică din plin. Mai trebuie să-l căutați și printre voi, pentru că s-ar putea să găsiți lesne oameni mai pricepuți decât voi la descântece de felul acesta.

Cebes. — Așa vom face! Dar să revenim, dacă vrei, la punctul de la care am plecat.

Socrate. — Sigur că vreau, de ce nu?

Cebes. — Foarte bine.

Socrate. — Trebuie să ne punem întrebarea următoare: în cadrul cărei categorii de lucruri survine această suferință, care este destrămarea sufletului; pentru care categorie anume trebuie să ne temem și pentru care, nu? După aceea, vom cerceta cărei categorii îi aparține sufletul și, după aceea, vom preciza ceea ce avem de nădăjduit sau de temut, pentru sufletul nostru.

Cebes. — Așa este.

Socrate. — Ori, nu este adevărat că ceea ce a fost compus și ceea ce natura compune trebuie să se descompună în același fel în care a fost compus, iar dacă există ceva ce nu a fost compus, doar acel lucru este scutit de suferința despre care am vorbit?

Cebes. — Sunt convins că este așa.

Socrate. — Atunci putem admite că lucrurile care sunt mereu aceleași, rămânând în aceeași stare, nu sunt lucrurile compuse, iar lucrurile care se prezintă când sub o formă, când sub alta, care nu sunt niciodată aceleași, tocmai acestea sunt lucrurile compuse?

Cebes. — În ceea ce mă privește, o cred.

Socrate. — Să revenim acum la discuția noastră anterioară. Esența însăși — prin care noi înțelegem adevărul, așa cum rezultă din întrebările și din răspunsurile noastre — este oare mereu aceeași și în același fel sau uneori într-un fel, iar alteori în altul? Egalul în sine, frumosul în sine, fiecare lucru în sine, cu alte cuvinte adevărul, permite vreodată vreo schimbare, oricare ar fi ea, sau fiecare dintre aceste realități, fiind uniformă și

existând doar pentru sine, este întotdeauna aceeași și se manifestă în același fel și nu admite niciodată, nicăieri și sub nici o formă vreo modificare?

Cebes. — Ea rămâne în mod inevitabil în aceeași stare, sub aceeași formă.

Socrate. — Ce vom spune atunci despre mulțimea de lucruri frumoase — oameni, cai, veșminte și altele de același gen — care sunt fie identice, fie frumoase și sunt desemnate ca esențe? Rămân aceleași, sau, mai curând, contrar esențelor, putem afirma că nu sunt niciodată aceleași, nici în raport cu ele însele, nici în raport cu altele?

Cebes. — E adevărat ce spui; ele nu sunt niciodată aceleași.

Socrate. — Ori, aceste lucruri pot fi atinse, văzute și percepute de celelalte simțuri; invers, cele care sunt mereu aceleași nu pot fi sesizate decât prin raționament, prin gândire, lucrurile de acest gen nefiind vizibile și perceptibile nemijlocit.

Cebes. — Este foarte adevărat.

Socrate. — Să presupunem că există două categorii de lucruri, una vizibilă, iar cealaltă, invizibilă.

Cebes. — Să presupunem.

Socrate. — Că cea invizibilă este mereu aceeași iar cea vizibilă nu este niciodată aceeași?

Cebes. — Admitem și asta.

Socrate. — Spune-mi acum, ființa omenească nu este alcătuită din trup și din suflet?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — În care categorie se clasează trupul,

după părerea noastră? Cărei categorii îi corespunde cel mai bine, fiind strâns legat de ea?

Cebes. — Este evident că aparține categoriei vizibile.

Socrate. — Sufletul este vizibil sau invizibil?

Cebes. — Nu este vizibil, Socrate, cel puțin de către om.

Socrate. — Când discutăm despre ceea ce este și despre ceea ce nu este vizibil, luăm în considerație natura omenească; crezi cumva că este vorba despre o altă natură?

Cebes. — Nu, e vorba despre natura omenească.

Socrate. — Dar sufletul? Putem afirma că-l vedem sau că nu îl vedem?

Cebes. — Nu îl vedem.

Socrate. — Sufletul este, prin urmare, invizibil?

Cebes. — Da.

Socrate. — În consecință, sufletul se încadrează în categoria invizibilă, corespunzându-i mult mai bine decât trupul, care reprezintă categoria vizibilă.

Cebes. — Așa este, negreșit!

Socrate. — Îți amintesc ce spuneam adineaori: când sufletul se folosește de trup pentru a percepe ceva — fie cu ajutorul văzului, fie cu ajutorul auzului sau al oricărui alt simț — pentru că înseamnă că ne-am folosit de trup dacă am luat cunoștință de ceva printr-unul din simțuri — el este atras, atunci, datorită trupului, către ceea ce se schimbă; sufletul este derutat, tulburat, cuprins de amețeală, pentru că este în contact cu lucruri mereu în stare de schimbare.

Cebes. — Desigur.

Socrate. — Dar în cazul în care sufletul cunoaşte ceva numai prin propriile-i mijloace, el se îndreaptă spre lucrurile pure, veşnice, nemuritoare, nesupuse schimbării şi, întrucât are multe afinităţi cu ele, rămâne în preajma lor, atâta vreme cât este singur cu sine şi nu este stânjenit de nimic. Din momentul acela, sufletul îşi regăseşte echilibrul, fiind în legătură cu aceste lucruri, rămânând în mod constant acelaşi datorită legăturii nemijlocite cu ele — iar acestei stări a sufletului noi îi spunem cuget.

Cebes. — Foarte bine zis şi foarte adevărat, Socrate.

Socrate. — Care-i concluzia ta, după tot ce am spus? În care categorie se încadrează cel mai bine sufletul, corespunzându-i cât mai mult?

Cebes. — Mi se pare, Socrate, că nimeni — oricât de încăpăţânat ar fi! — nu ar putea tăgădui, după ce ţi-a ascultat argumentaţia, că sufletul are mai multă asemănare cu lucrul care este mereu acelaşi decât cu cel care nu este aşa.

Socrate. — Dar trupul?

Cebes. — El seamănă mai mult cu cealaltă categorie.

Socrate. — Să examinăm problema în felul următor: când sufletul şi trupul se află laolaltă, natura îl face pe unul sclav şi-i recomandă supunerea, iar pe celălalt îl îndreptăţeşte să poruncească şi să fie stăpân. Ţinând seama şi de aceşti factori, care anume se apropie cel mai mult de ceea ce este divin şi de ceea

ce este muritor? Sufletul sau trupul? Nu ești de părere că ceea ce este divin este în mod firesc hărăzit să călăuzească și să poruncească, iar ceea ce este muritor este sortit supunerii, fiind sclav?

Cebes. — Ba da, așa cred și eu.

Socrate. — De care factor este legat sufletul?

Cebes. — Evident, sufletul seamănă cu ceea ce este divin, iar trupul, cu ceea ce este muritor.

Socrate. — Judecă și tu, Cebes, dacă, din tot ce s-a rostit aici, nu rezultă că sufletul prezintă cea mai mare asemănare cu ceea ce este divin, nemuritor, inteligibil, simplu, indisolubil..., mereu același, deopotrivă cu sine, iar trupul seamănă foarte bine cu ceea ce este caracteristic omului, muritor, neinteligibil, multiform, degradabil și niciodată deopotrivă cu sine? Putem invoca vreun argument care să demonstreze că nu este așa?

Cebes. — Nu!

Socrate. — Atunci, nu este firesc ca trupul să se descompună foarte repede, dat fiind caracterul lui vremelnic, iar sufletul, dimpotrivă să fie cu desăvârșire indisolubil?

Cebes. — Fără discuție.

Socrate. — Ori, poți observa că atunci când omul moare, partea lui vizibilă, trupul, pe care-l numim cadavru și care zace în lumea vizibilă, deși prin natura lui este supus dezagregării și distrugerii, nu suferă la început nici un fel de transformare, rămânând foarte multă vreme în aceeași stare, mai cu seamă dacă cel decedat își menținuse o bună condiție fizică iar

moartea survenise într-un anotimp prielnic păstrării cadavrului într-o stare bună. În Egipt, unde trupul este descărnat și îmbălsămat, el rămâne aproape intact nesfârșit de mult, și chiar dacă putrezește, anumite părți, ca oasele și tendoanele, sunt aproape veșnice, nemuritoare. Nu este așa?

Cebes. — Ba da!

Socrate. — Putem afirma, prin urmare, că sufletul, care se duce într-un loc, care este, ca și el, nobil, pur, invizibil, la cel care este într-adevăr Cel Nevăzut[1], alături de un zeu înțelept și bun, loc unde — cu îngăduința zeilor — se va duce și sufletul meu, repet, putem susține cu tărie că sufletul, fiind înzestrat cu astfel de calități, și prin natura sa specifică, poate pieri risipindu-se în văzduhuri când părăsește trupul? Asta e convingerea majorității oamenilor. Dar, dragii mei Cebes și Simmias, lucrurile nu stau deloc așa. Iată mai curând, ce se întâmplă. Dacă, părăsind trupul, sufletul este pur, fiind complet detașat de el, întrucât în timpul vieții nu acceptase de bună voie nici o legătură cu el și se ferise de el, existând numai împreună cu sine, înseamnă că sufletul care se străduiește în acest fel nu face altceva decât să filozofeze în adevăratul înțeles al cuvântului, și își pregătește trecerea spre moarte cât se poate de lin; sau ești de altă părere?

Cebes. — Așa este, precum spui, Socrate.

Socrate. — Dacă sufletul se află în această stare, el se va îndrepta spre ceea ce este asemănător lui,

---

1) Hades.

spre ceea ce este invizibil, divin, nemuritor și înțelept, iar odată ajuns acolo, va fi fericit, despovărat de greșelile, nebunia, temerile, patimile sălbatice și toate celelalte rele ale omenirii și, așa cum se spune despre cei inițiați, sufletul va rămâne alături de zei. Trebuie să credem acest lucru, Cebes, sau nu?

Cebes. — Îl credem.

Socrate. — Dar presupunând că sufletul este întinat și impur când părăsește trupul, pentru că și-l asociase întotdeauna, îl îngrijise, îl îndrăgise, lăsându-se amăgit de dorințele lui într-atât, încât să considere că este adevărat numai ceea ce este trupesc, tot ce poate fi atins, văzut, băut, mâncat sau ceea ce poate sluji plăcerilor dragostei, și dacă sufletul s-a obișnuit să urască, să se teamă și să evite ceea ce este obscur și nevăzut, dar inteligibil și ușor de perceput pentru filozofie, crezi, Cebes, că un suflet care se află în această stare, va fi singur cu sine, împreună numai cu sine, când se va desprinde de trup?

Cebes. — Nicidecum.

Socrate. — Eu cred, dimpotrivă, că sufletul acesta este năpădit de elemente trupești, care s-au ivit și s-au înmulțit datorită strânsei legături cu trupul, de care nu se desface și căruia îi poartă de grijă.

Cebes. — Aceasta este sigur.

Socrate. — Dragul meu prieten, îți dai seama că elementele acestea împovărează, copleșesc, fiind pământene și vizibile. Sufletul în care s-au cuibărit este îngreunat, tras înapoi spre lumea vizibilă, temându-se de invizibil și, așa cum se spune, de

tărâmul lui Hades. Sufletul acesta rămâne în preajma mormintelor și a monumentelor funerare, unde au fost văzute întunecate fantome ale sufletelor, asemenea spectrelor acelor suflete care erau pângărite când părăseau trupul și care puteau fi văzute tocmai pentru că țineau de lumea vizibilă.

Cebes. — Este de crezut, Socrate.

Socrate. — Da, Cebes, este de crezut și faptul că acestea nu sunt sufletele celor buni, ci ale celor răi, care sunt nevoite să rătăcească prin locurile acelea, drept pedeapsă pentru felul în care au trăit mai înainte, care era greșit. Ele rătăcesc până când dragostea lor pentru elementul trupesc, de care sunt atât de legate, le înlănțuie din nou într-un trup.

Socrate. — Și atunci, firește, sufletele acestea vor sălășlui în ființe potrivite purtării lor din timpul vieții.

Cebes. — Despre care ființe este vorba?

Socrate. — De pildă, cei lacomi, violenți, beți; sufletele lor vor fi așezate, firește, în trupurile animalelor care le seamănă, ca măgarul, de pildă. Nu crezi că este așa?

Cebes. — Ba da, e firesc.

Socrate. — Sufletele celor care au ales nedreptatea, tirania, jaful vor pătrunde în trupurile lupilor, șoimilor, uliilor. După părerea ta, există vreun alt loc unde s-ar putea duce sufletele de acest fel?

Cebes. — Desigur, numai în aceste trupuri.

Socrate. — De asemenea, pentru celelalte este ușor de dedus unde se îndreaptă, potrivit cu propriile deprinderi.

Cebes. — Nici nu se poate altfel.

Socrate. — Sufletele cele mai favorizate, care au dreptul la cel mai bun loc, aparţin celor care au respectat şi au ţinut seama de virtutea civilă şi socială — pe care o numim cumpătare şi dreptate — pe care le-au deprins, aplicându-le în mod obişnuit, fără a recurge la filozofie sau la raţiune.

Cebes. — Cum sunt favorizate?

Socrate. — Este firesc să se reîntoarcă în fiinţe asemenea lor, blânde, obişnuite să trăiască în grupuri, cum sunt albinele, furnicile, sau să revină tot la fiinţa umană, zămislind oameni cinstiţi.

Cebes. — Este firesc!

Socrate. — Dar în tagma zeilor sunt primiţi numai cei care au fost filozofi şi al căror suflet, desprins de trup, a fost neprihănit; acest lucru este îngăduit celor preocupaţi de cunoaştere. Acesta este motivul, dragii mei Cebes şi Simmias, pentru care adevăraţii filozofi se feresc de patimile trupului, nu se lasă copleşiţi de ele şi le înfrânează; numai acest motiv le dictează felul de a fi, şi nu pentru că s-ar teme de sărăcie, ca oamenii care preţuiesc banul, sau pentru că le-ar fi frică de o existenţă obscură, nedemnă, de mizerie, ca oamenii dornici de onoruri şi de putere.

Cebes. — Într-adevăr, Socrate, nu li s-ar potrivi deloc o astfel de purtare.

Socrate. — Nu, pe Zeus! Aşa îţi poţi explica de ce oamenii care se preocupă de sufletul lor şi nu trăiesc pentru a-şi slăvi trupul, fiind robiţi de el, întorc spatele tuturor celor pe care i-am pomenit mai înainte; ei nu

urmează același drum, pentru că acei oameni nu știu unde se duc. Convinși că nu trebuie să se abată de la principiile filozofiei, că nu trebuie să-i stânjenească acțiunea de eliberare și de purificare, filozofii urmează drumul pe care li-l arată ea.

Cebes. — Cum, Socrate?

Socrate. — Am să-ți spun. Prietenii științei știu că atunci când i s-a încredințat filozofiei călăuzirea sufletului lor, acesta era înlănțuit de trup, contopit cu el, obligat să perceapă adevărurile prin mijlocirea trupurilor, ca prin gratiile unei temnițe, în loc să poată să o facă singur; sufletul era cufundat într-o totală ignoranță. Lucrul cel mai cumplit, în această întemnițare, sesizat de filozofie, este un rezultat al poftelor, astfel încât tocmai cel întemnițat era cel ce își strângea și mai bine lanțurile. Prietenii științei, după cum spuneam, știu că filozofia le-a preluat sufletul în stadiul acela, și se străduiesc să-l descătușeze, încurajându-l cu blândețe, arătându-i că în cercetarea adevărurilor, mărturia depusă de ochi, de urechi sau de alte simțuri implică multe iluzii. Filozofia înseamnă ca sufletul să renunțe la serviciile lor dacă nu este nevoit să o facă, să se reculeagă în sine, să nu se încreadă decât în sine și în ceea ce a perceput el însuși, prin propriile mijloace, să se convingă că nu este nimic adevărat din ceea ce vede cu ajutorul altor mijloace și care se schimbă după varietatea condițiilor în care se află, de vreme ce lucrurile de acest fel sunt vizibile, sensibile, iar ceea ce vede sufletul, datorită lui însuși, este inteligibil și invizibil.

Prin urmare, având ferma convingere că nu trebuie să se opună acestei eliberări, sufletul filozofului adevărat se ține departe de plăceri, patimi, necazuri, neliniști, atât cât este cu putință. Sufletul își dă seama că atunci când ești cuprins de patimă, tulburat de necazuri, de neliniște, starea pe care o resimți nu este atât de gravă pe cât ți se pare, dar că ai căzut pradă celui mai cumplit rău, căruia nu i se dă atenție.

Cebes. — Care este răul acela, Socrate?

Socrate. — El constă în faptul că sufletul unui om, cuprins de patimă sau tulburat de suferință, este constrâns să creadă, prin forța împrejurărilor, că ceea ce simte este foarte precis și foarte adevărat; dar nu acesta este adevărul. Aceste lucruri sunt vizibile, în general, nu-i așa?

Cebes. — Da.

Socrate. — Nu înseamnă atunci că în momentul în care este puternic tulburat, după cum am arătat, sufletul a fost înlănțuit de către trup?

Cebes. — Cum așa?

Socrate. — Pentru că fiecare plăcere sau fiecare durere țintuiește sufletul de trup, făcându-l asemenea lui, încredințându-l că este adevărat numai ce spune trupul. Ori, deoarece îmbrățișează părerea trupului și-i împărtășește plăcerile, în mod inevitabil sufletul deprinde același fel de a trăi și aceeași conduită morală; prin urmare nu va putea ajunge pur în Hades, fiind pângărit de trupul pe care l-a părăsit.

De aceea, sufletul pogoară curând în alt trup, și se fixează acolo ca o sămânță pusă în pământ, fiind lipsit,

așadar, de orice legături cu ceea ce este divin, pur și simplu.

Cebes. — Este foarte adevărat, Socrate.

Socrate. — Acestea sunt motivele care-i determină pe adevărații prieteni ai științei să fie moderați și curajoși și nicidecum pentru motivele imaginate de ceilalți oameni. Oare tu gândești ca ei?

Cebes. — Eu? Nu, bineînțeles.

Socrate. — Și bine faci: sufletul filozofului raționează așa cum ți-am spus; nu se gândește nici o clipă că filozofia îl va descătușa, numai pentru ca, odată eliberat, să se lase în voia patimilor sau a necazurilor ca să fie din nou înlănțuit, reluând astfel totul de la capăt, asemenea Penelopei care destrăma pânza pe care o țesuse în ajun. Dimpotrivă!

Sufletul filozofului adevărat stăpânește patimile, nefiind tulburat de ele, se conduce după cum îi dictează rațiunea, în mod neabătut, contemplă ceea ce este adevărat, divin, fără nici o tangență cu trupul, fiind încredințat că numai în felul acesta trebuie să trăiască toată viața și că, după moarte, va fi condus spre ceea ce îi este deopotrivă, înrudit, fiind izbăvit de toate relele omenirii.

Un suflet pregătit în acest fel, Simmias și Cebes, care s-a străduit să se detașeze de trup, nu are de ce să se teamă că va pieri odată cu trupul, și că va dispărea în văzduh, purtat de vânt oriunde, fără a mai exista undeva.

Cuvintele rostite de Socrate au fost ascultate cu atenție, după care a urmat o tăcere îndelungată. Socrate

era vădit preocupat de subiectul discuției noastre, care ne captivase și pe noi. Numai Cebes vorbea cu Simmias, pe șoptite. Socrate a remarcat acest lucru și le-a spus:

Socrate. — Ei! Poate vi se pare că nu am spus totul.

Au rămas, într-adevăr, destule îndoieli și obiecții, pe care ar trebui să le analizăm, dacă vrem să aprofundăm această problemă. Dacă discutați despre altceva, nu am nimic de spus. Dar dacă subiectul dezbaterii noastre vă frământă, nu stați la îndoială, spuneți ce aveți de spus, dacă aveți ceva de adăugat sau de lămurit; dacă socotiți că vă pot fi de folos, pentru rezolvarea problemei noastre, voi fi secundantul vostru.

Simmias. — Am să-ți spun adevărul, Socrate. De câtva timp, fiecare dintre noi, cuprins de îndoială, îl îndeamnă pe celălalt să-ți pună o întrebare, la care tare mult ne-ar plăcea să răspunzi, dar nu îndrăznim să te tulburăm, de teamă să nu-ți creăm o stare neplăcută.

Socrate (râzând încetișor). — Vai, Simmias, îmi dau seama cu câtă greutate aș izbuti să-i conving pe ceilalți oameni că nu consider drept o nenorocire ceea ce mi se întâmplă, de vreme ce nu pot să vă conving măcar pe voi, care vă temeți că sunt mai supărat și mai prost dispus decât am fost vreodată. Mi se pare că mă considerați inferior lebedelor, în privința prezicerii. Când simt că li se apropie sfârșitul, lebedele cântă mai mult și mai melodios decât au făcut-o vreodată, pentru că sunt bucuroase că se duc la zeul pe

care-l slujesc. Dar oamenii, datorită spaimei lor de moarte, ponegresc lebedele, afirmând că ele deplâng trecerea lor spre moarte printr-un cântec de jale. Oamenii aceştia nu se gândesc că nici o pasăre nu cântă când îi este foame sau îi este frig sau suferă, nici măcar privighetoarea sau rândunica, sau pupăza, despre care se spune că îşi plâng durerea atunci când încep să cânte. După părerea mea, nici ele, nici lebedele nu cântă de jale, ci dimpotrivă. Lebedele, fiind consacrate lui Apollo, sunt profetese; ele cântă şi se bucură în ziua în care le este dat să moară, mai mult decât oricând, prevestind că se vor bucura în Hades de bunurile cele mai de preţ. Ori, m-am convins că, asemenea lebedelor, slujesc şi eu acelaşi zeu, care mi-a hărăzit şi mie acelaşi dar al profeţiei şi că nu sunt mai mâhnit decât ele când viaţa mi se sfârşeşte. Iată de ce, ţinând seama de acest lucru, puteţi să vorbiţi şi să puneţi câte întrebări doriţi, atât cât vă vor îngădui Cei Unsprezece atenieni.

Simmias. — Perfect! Îţi voi mărturisi îndoielile mele, iar Cebes, la rândul lui, îţi va spune cu ce nu este de acord din cele ce s-au spus aici. Cred, Socrate, fără îndoială, ca şi tine, că în acest domeniu este imposibil sau extrem de greu să cunoşti adevărul, cât timp trăieşti; totuşi ar fi o dovadă de mare delăsare de a nu supune unei critici minuţioase tot ce se cunoaşte în această privinţă şi totodată o slăbiciune, de a abandona cercetarea înainte de a te fi străduit să studiezi problema sub toate aspectele. Suntem reduşi la alternativa de a afla de la altul sau de a descoperi

noi înșine despre ce este vorba, iar, dacă nu este posibil, să alegem, dintre doctrinele concepute de oameni, pe cea mai bună și mai convingătoare; ea va fi pentru noi pluta pe care ne vom îmbarca, pe tot parcursul vieții.

Firește, viața poate fi străbătută și cu un alt vehicul, mai trainic, cu mai puține riscuri, aici mă refer la revelația divină. Așadar, chiar în clipele acestea, nu-mi va fi rușine să te întreb, pentru că mi-ai dat voie, și nu-mi voi reproșa mai târziu că nu am spus astăzi ceea ce gândesc. În ceea ce mă privește, Socrate, când îmi reamintesc singur sau cu Cebes, tot ce s-a spus, nu mi se pare pe deplin mulțumitor.

Socrate. — Prietene, este posibil ca impresia ta să fie corectă; dar spune-mi ce te nemulțumește?

Simmias. — S-ar putea spune același lucru despre armonia unei lire și despre lira însăși și despre coardele sale, și anume că armonia este ceva invizibil, spiritual, divin, de o frumusețe desăvârșită, la o liră acordată; lira însăși și coardele sale sunt corpuri, materie, lucruri compuse, pământene, legate de natura lor supusă morții. Să presupunem acum că lira se sfărâmă sau că i se rup sau i se taie coardele; că susținem apoi, în felul tău de a argumenta, că această armonie există încă, negreșit, nefiind distrusă. Este cu neputință ca, având coardele rupte, lira cu coardele sale — care sunt de natură vremelnică, supusă morții — să existe încă, iar armonia, care provine din aceeași familie ca divinul și eternul, fiind de aceeași natură, să fie distrusă, pierind înaintea lucrului supus morții. Nu, am spune

noi, armonia dăinuie încă undeva, negreșit, iar lemnul și coardele vor fi putrezit de mult, înainte ca ea să sufere vreo modificare. Tu însuți, Socrate, tu știi foarte bine că ideea pe care ne-o facem despre suflet este aproximativ aceasta: după cum trupul nostru este încordat și menținut în echilibru de diferite elemente ca frigul, căldura, uscăciunea, umiditatea și alte lucruri de felul acesta, și sufletul reprezintă o îmbinare și o armonizare a acelorași elemente, dacă ele au fost combinate într-o măsură potrivită și corectă. Ori, dacă sufletul este cu adevărat o armonie, este evident că atunci când trupul este încordat sau vlăguit, nemăsurat de mult, din cauza bolilor sau a altor necazuri, în mod inevitabil, sufletul, în ciuda naturii sale divine, piere îndată, ca toate celelalte armonii care se află în sunete și în toate lucrările făuritorilor, în timp ce rămășițele pământești ale unui trup durează multă vreme, până când vor fi arse sau vor putrezi. Sfătuiește-ne ce răspuns putem da acestei argumentații, dacă afirmăm că sufletul nostru, reprezentând o îmbinare a calităților trupului, piere primul, în ceea ce numim noi moarte.

Socrate și-a plimbat privirea de la unul la altul, după cum îi era obiceiul, a zâmbit și ne-a spus:

— Obiecția lui Simmias nu este neîndreptățită, cu siguranță. Dacă unul dintre noi are mintea mai ageră decât a mea, să-i răspundă imediat, pentru că mi se pare că Simmias a combătut puternic argumentarea. Dar, înainte de a-i răspunde, să-l ascultăm și pe Cebes, să vedem ce-i reproșează raționamentului. Vom

câştiga, astfel, timp, pentru a chibzui mai bine răspunsul. Haide, Cebes, spune-ne ce te-a nemulţumit şi ţi-a stârnit neîncrederea.

Cebes. — Mi se pare că problema a rămas în acelaşi stadiu ca mai înainte, vulnerabilă sub acelaşi aspect. Nu revin asupra afirmaţiei că sufletul nostru exista înainte de a pătrunde în acest înveliş uman; dacă pot să fac o apreciere — fără a fi acuzat de înfumurare — lucrul acesta a fost dovedit cu măiestrie şi cu eleganţă. Dar nu sunt convins că sufletul mai există undeva, după ce am murit. Cu toate acestea, nu accept obiecţia lui Simmias, care susţine că sufletul nu este mai puternic şi mai trainic decât trupul; pentru că eu cred că sufletul este superior trupului, infinit mai mult, sub toate aspectele. „Atunci de ce, ar spune raţionamentul, mai eşti neîncrezător, când vezi că după moarte, partea cea mai slabă din om dăinuie încă? Nu crezi că ar trebui să dăinuiască totodată şi partea lui cea mai puternică?" Să vedem dacă replica mea la această întrebare este potrivită. Cred că trebuie să recurg la o comparaţie, ca Simmias. Vorbind în felul acesta, mi se pare că am rosti cuvintele următoare, la moartea unui bătrân ţesător: „Moşul nu a murit, el este în viaţă, bine sănătos, undeva", şi am arăta, ca dovadă, haina pe care o purta şi pe care o ţesuse el însuşi, subliniind faptul că haina există, în bună stare, şi că ea nu a pierit. Dacă cineva ar respinge acest raţionament, l-am întreba ce durează mai mult, omul sau haina de care se foloseşte, iar dacă ar fi răspuns că omul este mult mai trainic, am putea crede că s-a

demonstrat că omul este fără îndoială în viață, sănătos întrucât ceea ce era mai puțin durabil decât el nu a pierit.

În realitate, adevărul se prezintă cu totul altfel, Simmias, după părerea mea. Fii atent la ce-ți spun. Întreabă-l pe primul venit și acesta îți va arăta că un astfel de raționament este o nerozie, pentru că acel țesător, după ce a rupt multe haine pe care le-a țesut el însuși, a murit în urma lor, oricât ar fi fost ele de numeroase, dar înainte de a o fi purtat pe cea din urmă; pentru acest motiv, un om nu este nici mai plăpând și nici mai slab decât o haină. Comparația aceasta s-ar potrivi mai bine sufletului și trupului și am putea afirma, pe bună dreptate, că sufletul dăinuie mult timp, pe când trupul este mai slab și are o existență mai scurtă. Am mai putea spune că sufletul se folosește de mai multe trupuri, îndeosebi dacă viața este lungă. Dacă noi considerăm că trupul este pieritor și că se distruge, cât timp omul este încă în viață, iar sufletul reface întotdeauna — țese din nou — ceea ce s-a tocit, rezultă, în mod obligatoriu, că atunci când sufletul piere, el poartă ultimul veșmânt pe care l-a țesut, singurul care rămâne după moartea sa; când sufletul a pierit, trupul își arată îndată slăbiciunea firească și se distruge, putrezind. Prin urmare, nu suntem încă în măsură să credem, bizuindu-ne pe acest argument, că după moarte sufletul nostru mai există undeva.

Dacă l-am aproba pe cel care susține această părere într-o măsură mai mare decât tine, dacă am fi de

părere că sufletele nu numai că au existat într-o perioadă anterioară naşterii noastre, ci şi că nu există nici o oprelişte ca unele dintre ele să mai dăinuie, chiar după moartea noastră, că viaţa lor este prelungită, că se pot naşte de mai multe ori, murind din nou — pentru că sufletul este destul de puternic ca să reziste la mai multe reîntrupări. Dacă am aproba toate acestea, dar am respinge ideea că sufletul nu osteneşte în cursul numeroaselor sale întrupări şi că nu piere de tot, într-una din morţile sale; dacă am adăuga şi faptul că moartea şi distrugerea trupului, care-i dă sufletului lovitura de graţie, nu este cunoscută de nimeni, pentru că nu-i este posibil unui om să se pronunţe în această privinţă, ei bine, în acest caz, omul care şi-ar aştepta moartea cu încredere ar fi un nebun, în afara cazului în care ar putea dovedi că sufletul este cu totul nemuritor şi nepieritor. Altminteri, omul care este pe patul de moarte trebuie să se teamă că sufletul lui va pieri cu desăvârşire în clipa în care se va despărţi de trup.

Cele spuse de ei ne-au descumpănit, după cum ne-am mărturisit mai târziu: convinşi pe deplin de raţionamentul anterior, eram acum din nou încurcaţi, punând la îndoială ceea ce se spusese şi ceea ce urma să se spună. Ne întrebam dacă nu cumva suntem judecători nepriceputi şi ne temeam că lucrurile nu vor putea fi dovedite.

Echecrates. — Mă jur, Phaidon, că nu te acuz! Te-am ascultat şi sunt şi eu tentat să spun: „Cărui raţionament îi vom da crezare, de vreme ce raţionamentul lui

Socrate, care era atât de convingător, s-a discreditat?" Într-adevăr, părerea potrivit căreia sufletul nostru este un fel de armonie m-a captivat și mă atrage și în prezent. Tratarea acestei probleme mi-a amintit că, până acum, împărtășeam această părere; trebuie să o iau de la capăt și am mare nevoie de o nouă probă că sufletul celui decedat nu piere împreună cu el. Spune-mi, te rog, cum a înțeles Socrate să continue dezbaterea și dacă a părut și el stingherit, așa cum ați fost voi; dacă și-a consolidat argumentația; în sfârșit, aș vrea să știu dacă raționamentul lui a fost convingător sau nu a avut acest efect. Povestește-ne totul, amănunțit, cât mai exact.

Phaidon. — Îți mărturisesc, Echecrates, că Socrate m-a uimit de multe ori, dar nu l-am admirat niciodată mai mult ca în această împrejurare, fiind alături de el. Faptul că a răspuns la obiect nu era câtuși de puțin surprinzător, din partea unui om ca el; ceea ce m-a impresionat și am admirat cel mai mult au fost bunăvoința, îngăduința, considerația acordate obiecțiilor acestor tineri — cu spiritul lui pătrunzător și-a dat repede seama de impresia pe care au făcut-o asupra noastră — apoi, m-a uimit cu câtă dibăcie ne-a spulberat temerile, aducându-ne din nou, ca pe fugari și învinși, la punctul de plecare al raționamentului său, ca să-l analizăm împreună cu el.

Echecrates. — Și cum a procedat Socrate?

Phaidon. — Am să-ți spun. Mă așezasem pe un scaun jos, aproape de pat; stăteam la dreapta lui și el se așezase într-un loc mult mai ridicat față de al meu.

M-a mângâiat pe cap și, prinzându-mi părul lung — pentru că avea obiceiul să se joace cu părul meu de câte ori avea ocazia — mi-a spus:

— Mâine, Phaidon, îți vei tăia părul acesta frumos?

— Așa se pare, Socrate, am răspuns.

— N-ai să faci așa ceva, crede-mă!

— Atunci ce vrei să fac? am întrebat.

— Astăzi voi cere să mi se taie părul și tu, pe al tău, dacă raționamentul nostru va cădea și nu-l vom putea reînsufleți. Dacă aș fi în locul tău, în cazul în care mi-ar lipsi argumentul, aș face legământ, ca argienii[1], ca să nu-mi las părul să crească până ce nu voi fi combătut raționamentul lui Simmias și Cebes, dovedind că nu este corect.

— Nici Heracles nu ar fi în stare să lupte odată cu doi!

— Atunci, presupune că eu sunt Iole și cheamă-mă în ajutor, cât este încă lumină.

— Te chem, nu ca Heracles, ci ca Iole, care-l cheamă pe Heracles.

— Nu are nici o importanță, dar mai întâi să prevenim o primejdie.

— Care?

Socrate. — Riscăm să devenim misologi[2] așa cum

---

1) Herodot spune că argienii, după o luptă cu spartanii și pierderea unui oraș, și-au tăiat părul și i-au blestemat pe cei ce-l vor lăsa să crească înainte de a recuceri orașul de la spartani.

2) cei care urăsc rațiunea.

cineva poate deveni mizantrop; nu se poate întâmpla ceva mai cumplit unui om decât să capete aversiune față de raționamente. Misologia are aceeași origine ca mizantropia, cauzele care le determină sunt aceleași. Mizantropia se strecoară în suflet atunci când — fără a cunoaște — s-a acordat cuiva o prea mare încredere socotind că persoana aceea este de bună credință, chibzuită și cinstită; puțin timp după aceea se constată că este rea și falsă. Greșeala aceasta se repetă și cu altă persoană. Când se repetă prea des, mai ales cu cei mai buni prieteni și cu cei mai buni colegi, după atâtea decepții sfârșești prin a-i dușmăni pe toți, socotind că nimeni nu este demn de încredere. Nu ai observat și tu că așa se întâmplă?

— Ba da, am spus.

— Nu credeți că este o rușine? Nu credeți că atunci când un astfel de om stabilește o legătură cu semenii săi, nu cunoaște nimic despre omenire? Dacă ar fi fost în cunoștință de cauză, în raporturile cu ei, ar fi luat lucrurile așa cum sunt, adică oamenii desăvârșit de buni sau oamenii total răi sunt destul de puțini; între aceste extreme se situează cei mai mulți, pe calea de mijloc.

— Ce înțelegi tu prin asta? am întrebat.

— Ceea ce se înțelege și când se vorbește despre oameni extrem de mici și despre oameni extrem de înalți. Nu există raritate mai mare decât un om extrem de înalt sau extrem de scund, nu crezi? Sau un om extrem de încet, celălalt fiind extrem de iute — frumos sau urât, alb sau negru? Nu ai observat că extremele

sunt rare, în număr mic, iar media dintre ele cuprinde cel mai mare număr?

— Ba da, am spus.

— Nu crezi, a adăugat Socrate, că dacă s-ar organiza un concurs de răutate s-ar constata și cu această ocazie că există un număr foarte restrâns de câștigători?

— Este cu putință, am spus.

— Da, este cu putință, a continuat Socrate; dar nu sub aspectul acesta se poate preciza asemănarea dintre raționamente și oameni — tu m-ai îndemnat să discut despre acest subiect și te-am ascultat. Iată unde este asemănarea: atunci când am fost convinși, fără a cunoaște arta de a raționa, că un raționament este adevărat și după aceea, în scurt timp să ne dăm seama că era greșit — uneori este într-adevăr așa, dar alteori nu — și experiența poate fi reluată, cu alte raționamente. Știi bine ce se întâmplă, mai ales cu oamenii care și-au petrecut tot timpul discutând în contradictoriu: ei ajung să creadă că au devenit foarte înțelepți și că ei sunt singurii care au descoperit că nu există nimic rațional și sigur, în nici un lucru și în nici un raționament, că totul se află într-un flux și reflux continuu, ca în Euripe[1], afirmând că nimic nu rămâne în aceeași stare, nici o clipă.

— Este foarte adevărat, am spus.

— Atunci, Phaidon, a continuat Socrate, dacă este

1) coridor îngust, între insula Eubeea și Beoția unde se produc curente marine puternice.

adevărat că există raționamente adevărate, solide și clare, de înțeles, ce poate fi mai supărător decât să vezi că unui om care a ascultat câteva raționamente, cu toate că sunt mereu aceleași, acestea îi par când adevărate, când false și, în loc să dea vina pe nepriceperea lui, de ciudă, acuză raționamentele, în loc să se învinuiască el însuși; din acel moment el va urî și va ponegri raționamentele și va fi astfel lipsit de cunoașterea adevărului, pe care nu-l va dobândi vreodată. Poate fi ceva mai dureros?

— Ar fi într-adevăr un lucru jalnic.

Socrate. — Să băgăm de seamă să nu ni se întâmple și nouă nenorocirea aceasta. Să nu lăsăm să se strecoare în sufletul nostru părerea că s-ar putea să nu găsim nimic rațional în argumentările noastre; să fim încredințați, mai curând, că noi nu avem încă o judecată chibzuită și că trebuie să ne străduim să o dobândim, cu toată energia, tu și ceilalți, având în vedere timpul care vă rămâne de trăit, și eu, care am în vedere numai moartea; pentru că, din cauza morții acesteia, mă tem că nu sunt în stare să discut probleme de filozofie și să susțin o polemică, și că aș putea fi contestat așa cum sunt oamenii lipsiți de cultură. Când acești oameni dezbat vreo problemă, ei nici nu se ostenesc măcar să cunoască lucrurile despre care vorbesc; ei nu urmăresc alt scop decât să determine lumea să accepte teza pe care o susțin. În cazul de față, nu văd decât o singură diferență între noi: străduințele mele nu urmăresc să-i convingă pe cei de față de adevărul celor spuse de mine — pentru mine acest

lucru este secundar — ci să mă conving pe cât posibil eu însumi că lucrurile care îmi par adevărate sunt într-adevăr astfel. Aceasta este, dragul meu, socoteala mea; vezi bine cât este de egoistă: dacă ceea ce afirm este adevărat, atunci cât de mult este în avantajul meu să mă conving! Dacă, dimpotrivă, nu există nimic după moarte, voi fi mai puțin tentat, în timpul care mi-a mai rămas, să vă plictisesc cu tânguirile mele. De altfel, această neștiință nu va ține mult, pentru că nu ar fi bine, i se va pune capăt curând. Încep discuția având această stare de spirit. În ceea ce vă privește, dacă vreți să mă credeți, dați-i mai puțină atenție lui Socrate și mai multă adevărului: dacă voi credeți că afirm ceva adevărat, vă rog să mă aprobați; dacă nu, opuneți-vă din toate puterile și luați seama ca, din exces de zel, să nu vă înșel și să mă înșel, și să nu mă duc, după ce v-am implântat acul meu, asemenea unei albine care v-ar fi înțepat.

Și acum, la treabă! Amintiți-mi mai întâi ce ați spus, dacă băgați de seamă că omit ceva. Simmias are îndoieli și se teme ca sufletul, cu toate că este mai divin și mai frumos decât trupul, să nu piară primul, fiind un fel de armonie. Iar Cebes, dacă nu mă înșel, a fost de acord cu mine, afirmând că sufletul dăinuie mai mult decât trupul, dar a mai spus că nimeni nu știe dacă sufletul — după ce a părăsit mai multe trupuri în care sălășluise, în decursul mai multor reîntrupări — nu piere și el odată cu cel din urmă trup; Cebes se întreba dacă nu cumva moartea constă tocmai în pieirea sufletului, pentru că trupul piere neîncetat. Nu-i așa că trebuie să cercetăm

aceste lucruri, Simmias și Cebes?

Amândoi au recunoscut că despre aceasta era vorba.

Socrate. — Voi respingeți toate argumentele precedente sau doar pe unele dintre ele? Pe celelalte le acceptați?

— Da, au răspuns amândoi, pe unele le acceptăm, dar cu altele nu suntem de acord.

Socrate. — Ce părere aveți despre raționamentul următor: dacă a învăța înseamnă a-și aminti, nu rezultă, negreșit, că sufletul nostru a existat undeva, pe altundeva, înainte de a fi închis într-un trup?

Cebes. — Pe mine m-a convins atunci și mă convinge și acum, așa că îl accept din toată inima.

Simmias. — Și eu sunt de aceeași părere și nu cred că mi-aș putea-o schimba vreodată.

Socrate. — Ei bine, prietene din Teba, ai să ți-o schimbi, dacă susții în continuare că armonia are mai multe componente, iar sufletul reprezintă o anumită armonie rezultată din elemente încordate ca niște coarde, în trup; pentru că te-ai contrazice, tu însuți, dacă ai afirma că exista o armonie compusă înaintea elementelor sale componente. Așa este?

— Da, Socrate.

Socrate. — Nu-ți dai seama că asta faci, când declari că sufletul exista deja, înainte de a căpăta un înveliș omenesc și de a pătrunde în trupul unui om?

Totodată afirmi că sufletul este alcătuit din elemente care nu există încă. Te contrazici, pentru că armonia nu seamănă cu sufletul, cu care o compari;

lira, coardele, sunetele — încă discordante — sunt primele elemente care există; armonia intervine după aceea și este cea dintâi care piere. Se poate împăca ceea ce ai spus cu prima ta afirmație?

Simmias. — Nicidecum!

Socrate. — Dacă este necesar să fim de acord asupra celor spuse, este tocmai atunci când vorbim despre armonie.

Simmias. — Da, într-adevăr.

Socrate. — Ori, nu există o concordanță între cele două afirmații; gândește-te bine, pe care o alegi. Cunoașterea este o reamintire sau sufletul este o armonie?

Simmias. — Prima categorie, Socrate, pentru că cea de-a doua a fost enunțată fără a fi deosebită: mi s-a părut demnă de crezare, prezentându-se sub o formă plăcută, fapt pentru care majoritatea oamenilor o consideră corectă. În ceea ce mă privește, îmi dau seama că argumentele care întemeiază această demonstrație pe aparențe de realitate nu pot fi decât înșelătoare, iar dacă ești în necunoștință de cauză și nu știi să le eviți, te induc repede în eroare, chiar în domeniul geometriei sau în oricare altul. Dimpotrivă, argumentul referitor la reamintire și cunoaștere a fost stabilit pe baza unei ipoteze care merită să fie admisă. S-a spus, într-adevăr, că sufletul nostru exista deja înainte de a pătrunde într-un trup, după cum există însăși esența sa, desemnată ca „ceea ce este"; sunt ferm convins că am avut perfectă dreptate afirmând că această esență există. Acestea sunt motivele care mă obligă, cred, să nu aprob pe nimeni care ar susține că sufletul este o armonie.

Socrate. — Să analizăm problema și în alt mod, Simmias. Crezi tu că este potrivit ca armonia sau orice alt lucru compus să se desfășoare într-un fel diferit de cel al elementelor care o compun?

— Nu, deloc!

— Ea nu poate, așadar, să facă sau să îngăduie ceva diferit de ceea ce fac și permit aceste componente?

— Sunt de acord cu asta.

— Nu se cuvine, deci, ca armonia să conducă elementele din care este alcătuită, ci să li se supună.

— Sunt de acord și cu asta.

— Îi trebuie mult armoniei până să aibă mișcări, sunete sau alte elemente contrarii părților sale componente!

— Mult, fără îndoială.

— Armonia nu este oare, în mod firesc, armonie, potrivit armonizării sale?

— Nu înțeleg.

Socrate. — Nu este adevărat că, dacă a fost mai bine armonizată și aceasta într-o măsură mai mare — dacă lucrul acesta ar fi posibil — ea este cu atât mai mult armonie, și este o armonie mult mai mare; iar dacă, dimpotrivă, a fost armonizată mai puțin și într-o slabă măsură, ea este mult mai puțin o armonie, și o armonie mult mai mică.

— Este foarte adevărat.

Socrate. — Cu sufletul se petrece același lucru? Un suflet poate fi, cât de cât, mai mult acea substanță spirituală care-i dă omului viață, poate fi, așadar suflet

într-o măsură mai mare decât alt suflet, sau, respectiv, într-o măsură mai mică?

— În nici un caz.

Socrate. — Mergem mai departe. Se spune despre un suflet că este deștept, virtuos, bun, iar despre altul că este prost, rău și corupt. Este drept?

— Sigur că este drept.

Socrate. — Dacă admitem că sufletul este o armonie, cum vom caracteriza acele însușiri care există în suflet, și anume virtutea și viciul? Le vom califica drept o armonie de alt fel sau o lipsă de armonie? Vom spune oare că sufletul cel bun a fost armonizat și cuprinde în sine — ceea ce reprezintă deja o armonie — o armonie suplimentară, iar celălalt suflet este lipsit total de armonie și nu mai comportă, în sine, o altă armonie?

— Nu aș putea să-ți spun, dar este clar că așa ceva ar declara numai autorul acestei teorii.

Socrate. — Dar noi am căzut de acord că un suflet nu poate să însemne mai mult sau mai puțin decât altul, cu alte cuvinte, armonia nu poate fi categoric nici mai mare, nici mai vastă decât alta. Nu-i așa?

— Ba da.

Socrate. — Și că această armonie, nefiind nici mai mult nici mai puțin armonie, nu este armonizată nici mai mult nici mai puțin. Este exact?

— Da.

— Ori, această armonie, care nu este armonizată nici mai mult, nici mai puțin, contribuie la armonie într-o măsură mai mare sau în mod egal?

— Da, în mod egal.

Socrate. — Prin urmare, sufletul — pentru că un suflet nu-i nici mai mult nici mai puțin decât ceea ce este sufletul însuși — nu este nici el armonizat, nici mai mult, nici mai puțin.

— Nu.

Socrate. — În condițiile acestea, sufletul nu ar putea contribui într-o măsură mai mare, nici la disonanță, nici la armonie.

— Nu, într-adevăr.

Socrate. — Tot în condițiile amintite, un suflet poate contribui într-o măsură mai mare decât altul, la viciu sau la virtute, dacă noi considerăm viciul o disonanță, iar virtutea, o armonie?

— Nu poate, sub nici o formă.

Socrate. — Mai mult, Simmias, ca să-ți explic cât mai clar, nici un suflet nu va fi corupt de viciu, dacă este pus în armonie; neîndoielnic, pentru că o armonie, dacă este cu totul ceea ce trebuie să fie o armonie, nu va participa niciodată la o disonanță.

— Sigur că nu.

Socrate. — Și nici sufletul, nu-i așa, dacă este pe de-a-ntregul un suflet, nu va fi părtaș la viciu?

— Cum ar putea, în urma celor spuse?

— În virtutea acestui raționament, vom considera deci toate sufletele ființelor vii ca deopotrivă de bune, dacă sufletele au fost create deopotrivă, în mod firesc, nefiind altceva decât suflete.

— Așa mi se pare, Socrate.

Socrate. — Crezi că ce s-a spus este corect și că

raționamentul nostru a ajuns la această concluzie, considerând corectă ipoteza că sufletul este o armonie?

— Câtuși de puțin.

Socrate. — Altceva! Cunoști vreo parte a ființei umane în măsură să le călăuzească pe celelalte în afara sufletului, mai ales când este înțelept?

— Eu nu știu nici una.

Socrate. — Crezi că sufletul acceptă dorințele trupului sau el le ține piept? Mai precis: dacă trupului îi este cald și îi este sete, sufletul îl va reține să nu bea; dacă îi este foame, să nu mănânce, și în multe alte împrejurări vedem sufletul opunându-se patimilor trupului. Este adevărat?

— Da.

Socrate. — Pe de altă parte, nu am convenit noi mai înainte că sufletul, dacă-l considerăm o armonie, nu poate fi disonant, lipsit de armonie, în raport cu tensiunile, slăbiciunile, emoțiile puternice și alte stări ale componentelor sale, ci, dimpotrivă, este în concordanță cu ele, urmându-le, și, ca atare, nu ar mai fi în măsură să le călăuzească?

— Da, Socrate, ne-am înțeles, așa este.

Socrate. — Ei bine, nu vedem că sufletul procedează exact invers? Că el conduce toate elementele care-l alcătuiesc — după cum se spune — că, în timpul vieții, sufletul li se opune în toate, că le stăpânește total, tratându-le pe unele cu mai multă asprime, iar pe altele, cu mai multă blândețe, amenințându-le pe unele, certându-le pe altele, adresându-se patimilor, mâniilor, temerilor, ca și când, deosebindu-se de ele,

ar vorbi cu ființe de care diferă.

Homer, în *Odiseea*, l-a înfățișat pe Ulise, care, lovindu-și pieptul, și-a mustrat aspru inima, rostind cuvintele acestea:

„Îndură și lucrul acesta, inimă; ai îndurat lucruri și mai revoltătoare".

Ce crezi? Compunând aceste versuri, Homer s-a gândit cumva că sufletul era o armonie, menită să fie condusă de poftele trupului? Sau mai curând că a fost creat pentru a le călăuzi și a le stăpâni și că sufletul, el însuși, are un caracter mult prea divin ca să fie o armonie?

— Asta este și părerea mea, Socrate.

Socrate. — Așadar, bunul meu prieten, nu este nimerit, în nici un fel, să afirmăm că sufletul este un fel de armonie, pentru că, în cazul acesta vezi bine, nu am fi de acord nici cu Homer, poetul divin, și nici cu noi înșine.

— Este adevărat.

Socrate. — După câte văd, Harmonia din Teba[1] ni se arată destul de binevoitoare; dar cu Cadmos ce facem, Cebes, prin ce raționament vom reuși să-l convingem?

Cebes. — Sunt sigur că îl vei găsi, Socrate; în orice caz, argumentația ta împotriva armoniei a fost neîntrecută. Când Simmias îți arăta obiecțiile sale, nu-mi

---

1) Socrate face aluzie la întemeietorii Tebei, Cadmos și soția sa, Harmonia, referindu-se astfel, pe un ton glumeț, la obiecțiile celor doi tebani.

închipuiam că teoria lui ar putea fi contestată: de aceea am fost deosebit de surprins să constat că nu a rezistat, de la prima confruntare cu raționamentul tău. Nu m-aș mira deloc dacă teoria lui Cadmos va avea aceeași soartă.

Socrate. — Dragul meu prieten, nu exagera. Să zorim fără preget spre luptă, cum ar spune Homer, ca să demonstrăm adevărata valoare a teoriei. Scopul urmărit de tine, Cebes, se limitează la a demonstra că sufletul nostru este nepieritor și etern, pentru ca filozoful care trebuie să moară să fie liniștit și să fie încredințat că după moarte va fi mai fericit pe tărâmul celălalt decât ar fi fost, în clipa morții, după ce ar fi dus cu totul altă viață pe pământ — fără a dovedi, prin această atitudine, un curaj nesăbuit și excesiv. S-a demonstrat clar că sufletul reprezintă ceva puternic, asemănător cu divinitatea, și că a existat înaintea noastră, înainte ca ființa noastră să prindă viață; dar tu spui că toate acestea nu dovedesc nimic, în privința nemuririi; se dovedește doar că sufletul înseamnă ceva viabil, — că a existat undeva, înaintea noastră, o perioadă nelimitată, — că sufletul cunoștea și făcea multe lucruri, cu toate că nu era nemuritor, iar însuși faptul de a pătrunde într-un corp omenesc însemna începutul sfârșitului său, fiind atins de un fel de boală, — că se istovea în această viață omenească pe care o împărtășea, și că pierea în cele din urmă, trecând în moarte. Tu spui că nu are nici o importanță faptul că se întrupează de mai multe ori, cel puțin în privința care ne interesează, și de care ne temem.

Suntem îndreptățiți să ne temem — doar dacă ne-am pierdut judecata — când nu știm dacă sufletul este nemuritor și suntem în imposibilitate de a dovedi acest lucru. Iată, în linii mari, ceea ce susții tu, Cebes, și eu revin intenționat asupra acestei probleme, ca să nu omitem ceva și ca să poți adăuga sau elimina ceva, dacă o dorești.

Cebes. — În clipa de față nu am nimic de adăugat sau de eliminat; ai redat exact ceea ce susțin eu.

Socrate a tăcut mult timp, absorbit de gândurile sale. În cele din urmă a spus:

— Nu este deloc ușor ce îmi ceri tu, Cebes, întrucât necesită cunoașterea temeinică a cauzei nașterii și a degradării. Îți voi povesti propriile mele experiențe în acest domeniu, dacă ești de acord, iar dacă vei găsi în cele spuse de mine vreun raționament care să-ți folosească, poți să-l reiei, pentru susținerea părerii tale.

Cebes. — Așa voi face.

Socrate. — Ascultă, atunci! În tinerețe, doream foarte mult să cunosc cât mai bine fizica, acea știință care studiază natura, și care mă atrăgea nespus. Mi se părea că e minunat să cunoști cauza fiecărui lucru, să descoperi ce anume îi dă viață, îl face să piară și îl face să existe. Deseori, mă frământau întrebări la care mă străduiam să răspund. Ființele luau viață atunci când frigul și caldul trecuseră printr-un fel de fermentație? Sângele generează gândirea? Sau aerul? Sau focul? Sau poate nici unul dintre aceste elemente? Nu este creierul cel care ne transmite senzația de auz, văz

și miros? Memoria și părerea nu provin din aceste senzații? Iar acestea, odată create, nu generează, la rândul lor, știință? De asemenea, mă străduiam să descopăr cauzele degradării acestora și, de asemenea să studiez fenomenele cerești și pământești. Dar în cele din urmă mi-am dat seama că nu eram deloc înzestrat pentru cercetări de felul acela. Ca dovadă: cunoșteam destul de bine anumite lucruri, mai înainte, cel puțin așa mi se părea mie, și altora. Ei bine Cebes, acest studiu m-a făcut atât de orb încât am uitat și ceea ce învățasem, sau crezusem că știu, despre multe lucruri, îndeosebi despre procesul de creștere al ființelor omenești. Mai înainte, îmi închipuiam că era evident pentru toată lumea, că omul creștea — pentru că mânca și bea; datorită hranei, carnea, oasele, fiecare parte a trupului își sporea volumul. Masa care fusese mică creștea, se făcea mare. La fel se întâmplă și cu omul, care, fiind la început mic, devine mare. Iată ce credeam la vremea aceea; nu aveam dreptate?

Cebes. — Ba da.

Socrate. — Mai gândește-te și la asta: eu credeam că este destul să știu, văzând un om înalt, în picioare, alături de un om scund, că este cu un cap mai înalt decât celălalt; la fel, un cal, comparat cu altul. Să-ți dau alte exemple, mai deslușit: cifra 10 îmi părea mai mare decât 8, pentru că la 8 se adăuga 2; tot astfel, o lungime de doi coți era mai mare decât una de un cot, pentru că era încă o dată pe atâta.

Cebes. — Și acum, ce crezi despre toate acestea?

Socrate. — Departe de mine gândul că am izbutit

să aflu cauza vreunui lucru! Nu pot nici măcar să deosebesc, când o unitate s-a adăugat altei unități, dacă acea unitate care a primit adaosul a devenit doi, sau dacă cea care a fost adăugată a devenit doi, sau dacă unitatea care a fost adăugată și unitatea căreia i s-a adăugat, au devenit doi, prin adăugarea lor, una la cealaltă. Constatam cu mirare că, atunci când fiecare unitate era despărțită de cealaltă, fiecare forma, în mod firesc, o singură unitate, nu două, iar atunci când s-au apropiat una de alta, ele au devenit două, pentru faptul că, întâlnindu-se, una s-a adăugat celeilalte. De asemenea, nu sunt convins că, înjumătățind o unitate, această împărțire a determinat transformarea sa în două; pentru că este o cauză contrară celei care adineaori ne dădea două.

Mai întâi, pentru că erau alăturate, adăugate una celeilalte, apoi, pentru că una dintre ele a fost scoasă și despărțită de cealaltă. Tot astfel nu știu cu adevărat ce anume a generat unitatea, nici ce anume a făcut ca un lucru să ia ființă, să piară sau să existe. Iată la ce am ajuns, cu prima mea metodă; dar acum mă încumet să adopt alta (cu ce sorți de izbândă?), și o resping categoric pe prima.

— Dar într-o bună zi, am auzit pe cineva spunând că citise într-o carte, al cărei autor era Anaxagoras — după câte spunea el — că spiritul este organizatorul și cauza tuturor lucrurilor. Ideea aceasta mi-a plăcut nespus de mult; mi se părea că era cum nu se poate mai bine ca spiritul să fie cauza a tot ce există. Dacă

lucrurile stau așa, spiritul care le orânduiește pe toate plasează fiecare lucru în chipul cel mai potrivit. Dacă vrem, așadar, să descoperim cauza în virtutea căreia un lucru se naște, piere sau există, trebuie să aflăm care este cel mai bun fel al lui de a exista, de a îndura sau de a întreprinde ceva. Pe baza acestui raționament, omul nu trebuie să cerceteze decât ceea ce este mai bun și mai desăvârșit; implicit, va afla și ceea ce este mai rău, pentru că ambele lucruri țin de aceeași știință. Gândind astfel, mă bucuram că am găsit în Anaxagoras dascălul dorit, care m-ar face să înțeleg cauza a tot ceea ce este. Îmi închipuiam că m-ar lămuri, mai întâi, dacă Pământul este plat sau rotund, ca, după aceea, să-mi explice cauza și necesitatea acestei forme, în virtutea principiului de „cel mai bine", dovedindu-mi că pentru Pământ cel mai bine era să aibă forma aceea. Iar dacă afirma că Pământul se află în centrul lumii, atunci trebuia să mă facă să înțeleg de ce este mai bine să fie așezat astfel. Dacă Anaxagoras îmi dovedea toate acestea, socoteam că sunt pe deplin lămurit și nu mai aveam nevoie de altă explicație a cauzei. De asemenea, cu privire la soare, la lună și la celelalte astre, îmi puneam aceleași întrebări, cu scopul de a descoperi, în privința vitezelor lor relative, a schimbărilor lor de direcție și a altor fenomene la care sunt supuse, de ce este mai bine ca fiecare dintre ele să împlinească ceea ce împlinește și să îndure ceea ce îndură. Nu-mi închipuiam că, după ce s-a afirmat că toate acestea au fost orânduite de Spirit, s-ar mai putea invoca o altă cauză, în afara acesteia: cel mai bine

este să fie cum sunt. Așadar, mă gândeam că, stabilind cauza fiecărui lucru în parte și a tuturor lucrurilor, laolaltă, dascălul mi-ar putea explica amănunțit ce este cel mai bine pentru fiecare și care este binele lor comun. Îmi pusesem toată nădejdea în învățătura lui, astfel încât am luat degrabă cărțile sale, le-am citit pe nerăsuflate, ca să aflu cât mai iute ce este cel mai bine și ce este cel mai rău. Dar foarte curând, prietene, am pierdut această minunată nădejde, pentru că, înaintând cu cititul, am văzut că autorul meu nu ține seama de raportul spirit-cauză, că în loc să determine cauzele reale ale orânduirii lumii, consideră drept cauze aerul, eterul, apa și multe alte lucruri ciudate. Este exact ca și cum ar spune că Socrate face tot ce face cu spiritul și apoi, în încercarea de a stabili cauza fiecărui act al meu, ar afirma că, dacă acum sunt așezat în acest loc, aceasta s-ar datora faptului că trupul meu este format din oase și din mușchi — că oasele au o structură dură și au articulații, care fac legătura între ele, iar mușchii, care au proprietatea de a se contracta și de a se destinde, acoperă oasele cu țesutul lor fibros și cărnos, împreună cu pielea, care le îmbracă pe toate. Oasele, mișcându-se în articulațiile lor, mușchii, încordați sau relaxați, mă fac pe mine în stare, în clipa aceasta, să-mi îndoi membrele și aceasta este cauza datorită căreia stau cu picioarele îndoite. De asemenea, referindu-se la discuția mea cu voi, ar fi ca și cum el i-ar fi atribuit pricini ca glasul, aerul, auzul și altele, ca acestea; în loc să se preocupe de indicarea adevăratelor cauze, și anume: hotărârea atenienilor de a mă

condamna și a mea, care am socotit, la rândul meu, că este mai bine să fiu așezat în acest loc și că este mai corect să rămân aici și să mă supun osândei pe care mi-au dat-o. Altfel, de multă vreme acești mușchi și aceste oase s-ar fi aflat la Megara sau în Beoția, din îndemnul mai binelui, dacă nu aș fi socotit că este mai drept și mai frumos să ispășesc pedeapsa pe care mi-a dat-o statul, în loc să evadez, să fug ca un sclav.

Dar a numi cauze astfel de lucruri este prea din cale-afară! Dacă s-ar afirma că nu aș fi în stare să săvârșesc ceea ce am hotărât, fără sprijinul oaselor, tendoanelor și al altora de felul acesta, pe care le am, s-ar rosti un adevăr. Dar a susține că tocmai din această cauză fac ceea ce fac, că o fac datorită spiritului și nu din alegerea mai binelui, înseamnă a se arăta extrem de neglijent în felul de a-și exprima gândirea. Înseamnă a-și dovedi incapacitatea de a discerne că alta este cauza adevărată, cu totul alta, fără de care cauza nu ar mai fi cauză. Am observat că majoritatea oamenilor asta fac — parcă ar căuta să dibuiască ceva prin întuneric — folosind la întâmplare un cuvânt nepotrivit, pentru a desemna cauza. Iată de ce potrivit unei teorii[1], Pământul, datorită faptului că este învăluit de un vârtej, se poate menține pe bolta

1) era teoria lui Empedocle, care susținea că Pământul nu cade pentru că mișcarea de revoluție a cerului este rapidă, după cum nu cade nici apa dintr-o cupă rotită foarte repede.

cerească, iar autorul alteia[1] concepe Pământul ca o mare covată, care are aerul drept suport.

Ei nu caută să descopere puterea care a orânduit lumea în întregul ei, în chipul cel mai bun cu putință și nici nu gândesc că i-ar fi fost hărăzit un caracter sacru. În schimb, își închipuie că vor descoperi un Atlas mai puternic, mai etern decât ea, care să fie în măsură să mențină mai bine totalitatea lucrurilor, fără a se gândi vreodată că în realitate binele și necesitatea leagă și mențin lucrurile. În ceea ce mă privește, din dorința de a cunoaște o astfel de cauză și de a ști ce este, m-aș face, bucuros, discipolul tuturor dascălilor posibili. Dar, întrucât ea îmi scăpa și eram incapabil să o descopăr eu însumi sau să o aflu de la alții, mi-am schimbat modul de a cerceta. Ai vrea să-ți povestesc, Cebes, cum am procedat?

Cebes. — Mai întrebi? Mai mult decât orice pe lume!

Socrate. — Când am ostenit tot studiind, m-am gândit că ar fi bine să mă feresc să nu mi se întâmple și mie cumva ceea ce li se întâmplă celor care privesc și cercetează soarele în timpul unei eclipse; uneori, ei își pierd vederea dacă nu privesc imaginea soarelui în apă sau într-un mediu asemănător. Astfel, m-am temut ca sufletul meu să nu devină de-a binelea orb, dacă priveam lucrurile cu ochii mei și încercam să le percep

---

1) autorul era Anaximenes, care credea că Pământul are forma dreptunghiulară, plată și concavă la mijloc, ca o covată pentru frământat aluatul de pâine.

cu unul dintre simțuri. Am înțeles atunci că trebuia să recurg la principii, ca să găsesc în ele realitatea lucrurilor. Poate comparația mea nu este atât de exactă, pentru că eu nu sunt de părere, decât cu o anumită rezervă, că examinând lucrurile în principiile lor ele sunt examinate mai curând în reflectările lor, decât atunci când le considerăm în realitatea lor. Iată acum calea pe care am adoptat-o. Pentru fiecare caz am stabilit un principiu, pe care-l consider cel mai temeinic, și afirm că este adevărat tot ce mi se pare în concordanță cu el — fie cauze, fie cu totul altceva — și admit că este fals tot ce nu i se potrivește. Dar vreau să-ți deslușesc mai bine gândurile mele, pentru că am impresia că nu prea mă înțelegi.

— Nu prea, pe Zeus!

— Cu toate acestea, nu este nici o noutate în spusele mele: nimic altceva decât ceea ce v-am spus tot mereu, în alte împrejurări, și acum, în discuția noastră.

Am să încerc să-ți arăt natura cauzei pe care am studiat-o, revenind asupra ideilor pe care le-am susținut neîncetat. Ca punct de plecare, recunoaștem că există ceva frumos, bun, mare, în sine, și așa mai departe. Dacă îmi accepți ideea și ești de acord că aceste lucruri există în sine, nădăjduiesc că voi putea descoperi cauza care determină caracterul nemuritor al sufletului și ți-o voi înfățișa.

— Fii sigur că sunt de acord, continuă-ți raționamentul.

— Chibzuiește acum asupra celor ce urmează; să vedem dacă îmi vei împărtăși părerea. Mi se pare că,

dacă există ceva frumos în afara frumosului în sine, acest lucru nu este frumos decât pentru că ține de acest frumos în sine — și cred că așa se întâmplă cu toate lucrurile. Accepți acest gen de cauză?

— Da.

— În prezent, nu mai înțeleg și nu-mi pot explica celelalte cauze, acele cauze savante care sunt invocate. Dar dacă mi se spune că ceea ce conferă frumusețe unui lucru este fie culoarea sa strălucitoare, fie forma sa, sau ceva analog, nu țin seama de toate argumentele acestea, care nu fac decât să mă încurce, și, poate cu naivitate, rămân pur și simplu la credința că nu-i conferă frumusețe decât prezența sau comunicarea acestei frumuseți în sine sau orice altă cale sau mijloc prin care se adaugă această frumusețe; nu mai afirm cu certitudine nimic în plus, în privința acestei comunicări; spun numai că prin frumos devin frumoase toate lucrurile frumoase. Cred că acesta este răspunsul cel mai sigur pe care mi-l pot da mie însumi și altora. Aplicând cu consecvență acest principiu, sunt convins că nu voi fi indus în eroare și, pot să afirm cu toată siguranța — ca și oricare altul, în locul meu — că prin frumusețe sunt frumoase lucrurile frumoase. Nu este și părerea ta?

— Ba da.

— Și, de asemenea, că mărimea face ca lucrurile mari să fie mari, iar cele mai mari, să fie mai mari, și micimea face ca cele mai mici să fie mai mici?

— Da.

— Tu nu ai fi de acord nici cu cel care ar spune

că un om este mai înalt decât altul cu un cap, iar cel mai scund este mai scund tocmai cu un cap; dar tu ai protesta, mărginindu-te la afirmația că orice obiect mai mare decât altul nu este așa decât datorită mărimii, și numai mărimea îl face să fie mai mare, respectiv, cel mai mic nu este mai mic decât datorită micimii și numai din această cauză — micimea — este mai mic. Te-ai teme, poate, afirmând că un om este mai mare sau mai mic cu un cap să nu întâlnești un adversar, care ar obiecta, mai întâi că același lucru îl face pe cel mai înalt să fie mai mare, iar cel mai mic, să fie mai mic, și apoi, tocmai cu un cap, care este mic, este mai mare cel înalt și că e mare minune ca un om să fie mare datorită unui lucru mic. Nu te-ai aștepta la aceste obiecții?

— Ba da, a spus Cebes, râzând.

— Ți-ar fi teamă, deci, să spui că orice zece este mai mare decât orice opt cu două unități; și tocmai datorită acestui motiv, îl întrece pe opt, și nu prin cantitate sau din cauza cantității; sau că orice obiect de doi coți este de două ori mai mare decât oricare altul de un cot, prin faptul că această o dată mai mult îl face astfel, și nu mărimea? Și aici se pot aduce aceleași obiecții.

— Fără îndoială.

— Iar dacă l-ai aduna pe 1 cu 1 nu te-ai feri să spui că din cauza adunării a devenit 2, sau dacă 1 s-a tăiat în două, este din cauza împărțirii?

Și nu ai protesta cu tărie, susținând că ești sigur că un lucru nu se poate naște decât printr-o participare

la propria esență a lucrului de care ține, și că în ambele cazuri, tu nu vezi altă cauză a devenirii lui 2 decât participarea sa la dualitate, și tocmai la această dualitate trebuie să participe tot ce trebuie să devină 2, iar la unitate, ceea ce trebuie să fie 1. Dar ar fi preferabil să lași adunările, împărțirile și alte raționamente subtile de același gen, pe seama celor mai învățați decât tine.

În ceea ce te privește, ție ți-ar fi frică, cum se spune, și de umbra ta, și ți-ar fi teamă și din cauza lipsei de experiență. Ai rămâne credincios principiului de bază pe care l-am stabilit, și ai răspunde așa cum ți-am spus. Dacă cineva ar ataca principiul însuși, nu ar trebui să fii stânjenit și nu ar trebui să-i răspunzi înainte de a fi analizat consecințele ce decurg din principiu, și de a fi cercetat dacă ele concordă sau nu, între ele. Dacă ai fi obligat să explici principiul însuși, ai proceda la fel, stabilind un alt principiu, mai general, cel care ți s-ar părea cel mai bun, și așa mai departe, până îl vei găsi pe cel potrivit. Dar nu ar trebui să te încurci, așa cum obișnuiesc polemiștii, vorbind totodată de principii și de consecințele care decurg, dacă dorești să descoperi vreun adevăr; pentru că poate nici unul dintre ei nu vorbește sau nu se preocupă de adevăr, ci le încurcă pe toate și, cu toate acestea, datorită științei lor, ei reușesc să fii foarte mulțumiți de ei înșiși. Dar tu, dacă ești filozof, cred că vei face cum îți spun.

— Este cât se poate de adevărat, au spus într-un glas Simmias și Cebes.

Echecrates — Pe Zeus, Phaidon, acesta-i răspunsul

pe care trebuiau să-l dea. Socrate a înfățișat lucrurile foarte limpede, pe înțelesul chiar al unui om mai puțin ager la minte.

Phaidon — Asta-i sigur; de altfel a fost și părerea celor care au fost de față

Echecrates — Este și părerea noastră, care nu eram acolo, dar care te ascultăm acum pe tine. Ce s-a spus după aceea?

Phaidon — După câte îmi amintesc, după ce i s-a dat dreptate, căzând de acord asupra existenței reale a fiecărei forme în parte, și asupra faptului că denumirea acestor forme provine din legătura pe care o au alte lucruri cu ele, Socrate a pus o întrebare: „Dacă admiți ceea ce am afirmat eu, atunci când spui că Simmias este mai înalt decât Socrate, dar mai scund decât Phaidon, nu înseamnă oare că există în Simmias două lucruri odată, mărimea și micimea?"

— Ba da.

— Atunci ești de acord, când spun că Simmias îl întrece în înălțime pe Socrate, această propoziție, exprimată cu cuvintele acestea, nu este exactă, pentru că Simmias nu îl întrece pe Socrate pentru că el este el, Simmias, ci pentru că îl întrece prin înălțimea pe care i-a hărăzit-o întâmplarea; de asemenea, nu îl întrece pe Socrate pentru că Socrate este Socrate, ci pentru faptul că Socrate este scund, comparat cu Simmias, care este înalt.

— Este adevărat.

— Tot așa, el nu este întrecut în înălțime de Phaidon, pentru că Phaidon este Phaidon, ci pentru că

Phaidon are mărime, în comparație cu Simmias, care are micime

— Este exact.

— Așadar, Simmias este caracterizat în același timp și scund, și înalt, iar el se află între aceste două calificative, micimea lui fiind întrecută de mărimea unuia, recunoscându-i celuilalt o mărime care depășește micimea lui. Am vorbit ca la întocmirea unui contract; dar lucrurile stau în felul acesta.

Cebes a fost de părerea lui Socrate, care a adăugat:

— Insist asupra acestei probleme, pentru că vreau să-mi înțelegi bine părerea, ca să fii de acord cu ea.

Pentru că mie mi se pare că nu numai mărimea în sine nu se vrea niciodată și mare și mică, în același timp, ci și mărimea care este în noi nu admite niciodată micimea, și nu se vrea întrecută. Din două, una: sau se retrage și evită întâlnirea cu contrariul ei, micimea, când aceasta încearcă să se apropie de ea, sau, atunci când contrariul ei s-a apropiat de ea, ea piere. Admițând și primind micimea, mărimea nu dorește să fie altceva decât ceea ce era. Tot astfel, eu, care am admis și am primit micimea, fără a înceta să fiu ceea ce sunt, sunt tot același om scund; dar mărimea, fiind mare, nu a dorit niciodată să fie mică. De asemenea, micimea care este în noi nu acceptă să devină sau să fie mai mare, și nici unul dintre celelalte contrarii, fiind încă ceea ce era, nu vrea să devină sau să fie în același timp contrariul său și la ivirea acestuia se retrage ori piere.

— Așa mi se pare și mie, a spus Cebes.

„La aceste cuvinte, unul dintre prietenii noștri, nu-mi aduc bine aminte cine era, a exclamat: „Pe zei, nu ați admis mai înainte exact contrariul celor pe care le susțineți acum? Și anume că mai marele se naște din mai mic, iar mai micul din mai mare, și că tocmai în felul acesta iau naștere contrariile: ele purced din contrarii. Ori, mi se pare că acum afirmați că așa ceva nu s-ar putea întâmpla vreodată."

Socrate a întors capul și i-a spus: „Ești un om de ispravă, că ne-ai amintit lucrul acesta. Cu toate acestea, tu nu vezi diferența dintre spusele noastre, în momentul de față, și ceea ce s-a rostit cu puțin timp mai înainte.

Adineaori am spus că un lucru contradictoriu este zămislit de cel ce-i este contrar; dar acum afirmăm că însuși contrariul nu poate fi vreodată contrariu lui însuși, nici contrariul care este în noi, nici cel care este în natură. Vezi tu, prietene, adineaori vorbeam despre lucruri contradictorii, care au contrarii, lucruri denumite de noi contrarii, iar acum vorbim chiar despre aceste contrarii, al căror caracter imanent conferă lucrurilor numele lor: înseamnă acele contrarii în sine, care, după părerea noastră, nu ar accepta vreodată să se zămislească unele din altele...

Spunând aceasta, s-a uitat la Cebes și i-a spus:

— Obiecția prietenului nostru nu te-a tulburat și pe tine, Cebes?

— Nu, nu a fost cazul, deși nu pot spune că nu sunt deseori tulburat.

— Atunci suntem total de acord asupra acestui

punct, și niciodată un contrariu nu va fi contrar lui însuși?

— Total de acord, a spus Cebes.

— Mai cumpănește și aceasta și vezi dacă ești de părerea mea. Există ceva pe care tu îl numești cald și ceva pe care-l numești rece?

— Da.

— Sunt aceleași lucruri cu zăpada și cu focul?

— Nu, pe Zeus!

— Atunci caldul este altceva decât focul, iar frigul înseamnă altceva decât zăpada?

— Da.

— Atunci cred că ești de părere că niciodată zăpada, ca zăpadă, dacă — reluând expresia anterioară — a acceptat caldul, nu va mai fi ce era, zăpadă și cald, totodată, ci, la ivirea caldului ea se va retrage sau va pieri.

— Desigur.

— De asemenea, focul, dacă frigul se va apropia de el, el îi va ceda locul sau va pieri; dar niciodată nu va accepta, după ce a primit frigul, să mai fie ceea ce era, atât foc, cât și frig.

— Este adevărat.

— Se întâmplă, așadar, ca, în anumite cazuri de același gen, nu numai ideea abstractă însăși să aibă dreptul de a purta veșnic același nume, ci și cu alt lucru, care nu exprimă această idee, dar care se prezintă mereu, atât timp cât există, sub forma acestei idei. Îți dau acum câteva exemple, ca să mă fac mai bine înțeles. Imparul trebuie să păstreze mereu acest

nume, care-l desemnează în prezent, nu-i așa?

— Desigur.

— Este, oare, singurul lucru care să aibă acest nume? Aceasta-i întrebarea; sau mai există altul, care, fără a fi ceea ce este imparul, trebuie, cu toate acestea, să poarte și el nume de impar, pe lângă propriul nume, pentru că, prin specificul naturii sale nu poate fi despărțit de impar? Este cazul numărului 3, și pentru multe alte lucruri. Să ne oprim la numărul 3. Nu crezi că s-ar cuveni să fie desemnat mereu cu numele său propriu și, totodată, cu numele de impar, deși imparul nu înseamnă același lucru cu numărul trei? Totuși, numărul trei, numărul cinci și o jumătate din numerație, sunt astfel alcătuite, încât fiecare dintre aceste numere, fără a fi ceea ce este imparul, este întotdeauna impar. Tot astfel, cu doi, cu patru și cu toată seria celorlalte numere; fiecare dintre ele; fără a fi ceea ce este parul, este totuși mereu par. Ești de acord sau nu?

— Cum să nu fiu?

— Fii atent acum la argumentul meu: este evident că nu numai aceste contrarii abstracte se exclud unele pe altele, ci și toate lucrurile care, fără a fi contrare, unele altora, comportă mereu contrarii, iar aceste lucruri, nici ele nu par să primească ideea contrară celei pe care o includ, iar la apariția ei, ele se retrag sau pier. Nu vom afirma atunci că mai curând numărul 3 va pieri sau va îndura orice, rămânând fără soț decât să accepte să devină par?

— Sigur că da.

— Totuși doi nu-i este contrar lui trei.

— Nu, într-adevăr.

— Deci nu sunt numai formele contrarii cele care nu tolerează alăturarea unora de altele; mai există și alte lucruri care nu îngăduie apropierea contrariilor lor.

— Este foarte adevărat.

— Vrei acum să precizăm — dacă suntem în măsură să o facem — de ce natură sunt aceste lucruri?

— Da, vreau!

— Ei bine, Cebes, nu sunt, cumva, cele care impun lucrului — pe care au pus stăpânire — nu numai să îmbrace forma lor, ci și forma unui alt lucru, care-i este mereu contrar?

— Ce vrei să înțelegi prin asta? a întrebat Cebes.

— Ceea ce spuneam adineaori. Ești de acord, cred, că toate lucrurile în care numărul trei reprezintă elementul dominant trebuie să fie nu numai trei, ci și impare?

— Desigur.

— Ei bine, eu afirm că într-un lucru ca acesta nu poate niciodată să pătrundă vreo idee contrară formei care îl constituie.

— Niciodată, într-adevăr.

— Ori, ceea ce îl constituie este forma imparului?

— Da.

— Iar ideea contrară acestui lucru este cea de par?

— Da.

— Atunci ideea de par nu va fi niciodată inclusă în trei?

— Nu, desigur.

— Trei nu are deci nici o tangență cu ceea ce este par.

— Nici una.

— Atunci trei nu are nici o legătură cu ce este par?

— Da.

— Iată deci ce doream să precizez: care sunt acele lucruri care, fără a fi contrare altui lucru, refuză totuși să-l admită. Astfel, în cazul de față, numărul trei, deși nu este contrar parității, nu o admite, în ciuda acestui fapt, pentru că îi opune mereu contrariul său, așa cum 2 se opune imparului, focul, frigului, și multe altele. Gândește-te bine dacă accepți această definiție: nu numai contrariul nu-și admite contrariul, ci și ceea ce aduce ceva contrar lucrului de care se apropie nu admite vreodată contrariul lucrului pe care-l aduce el însuși. Chibzuiește bine, nu e rău să auzi asta de mai multe ori. Numărul cinci nu va admite ideea parității și nici numărul zece, care este dublul lui, nu va accepta imparul. Este adevărat că acest dublu este el însuși contrariul altui lucru; cu toate acestea, nu va admite ideea de impar, după cum nici jumătatea, treimea, alte fracțiuni asemănătoare nu admit ideea de întreg; nu știu dacă m-ai urmărit și ai fost de acord cu mine.

— Sunt de acord cu tine și te urmăresc, a spus Cebes.

— Să reluăm lucrurile de la început și nu căuta să-mi răspunzi chiar cu aceleași cuvinte, ca în întrebarea mea; urmărește cu atenție exemplul pe care ți-l voi da. În afara modului de a răspunde — despre care

am vorbit mai înainte — un mod ferm, sigur — întrevăd un altul, tot atât de neîndoielnic, în lumina celor spuse până acum. Dacă tu m-ai întreba: Ce anume trebuie să se afle în trup, ca să fie cald? nu ți-aș da răspunsul sigur, cel al neștiutorului, că îi lipsește căldura, și ți-aș da un răspuns mai savant, scos din ceea ce am spus adineaori, și ți-aș spune: focul. Tot astfel, dacă m-ai întreba: Ce trebuie să se afle în trup, ca să se îmbolnăvească? nu ți-aș spune că e boala, ci febra; dacă m-ai întreba ce trebuie să se găsească într-un număr ca să fie impar, nu aș spune imparitatea, ci unitatea, și așa mai departe. Ai înțeles acum ce vreau să spun.

— Da, foarte bine.

— Acum, răspunde-mi. Ce trebuie să se afle într-un trup ca să fie viu?

— Un suflet.

— Și întotdeauna este la fel?

— Fără îndoială.

— Așadar, sufletul este cel care îi dă viață?

— Da, desigur.

— Ori, există ceva contrar vieții, sau nu există nimic?

— Există ceva!

— Ce anume?

— Moartea.

— Deci nu se pune problema să primească vreodată contrariul lucrului pe care-l aduce întotdeauna. Asta decurge din premisele noastre.

— Desigur.

— Cum am numit noi ceea ce nu admite ideea de par?

— Ne-par.

— Şi, ceea ce nu primeşte ceea ce este drept, ceea ce nu primeşte ce este muzical?

— Ne-muzical şi ne-drept.

— Foarte bine; dar ceea ce nu primeşte moartea, cum se va numi?

— Ne-muritor.

— Ori, sufletul nu primeşte moartea?

— Nu.

— Sufletul este deci nemuritor?

— Este nemuritor.

— Foarte bine; putem spune că am demonstrat acest lucru? Ce crezi?

— Da, şi chiar foarte bine, Socrate.

— Să vedem, Cebes, dacă pentru impar ar fi o necesitate să fie nepieritor, nu ar însemna că şi numărul trei ar fi nepieritor?

— Fără îndoială.

— Iar dacă ne-caldul ar fi, de asemenea, negreşit nepieritor, de câte ori s-ar apropia zăpada de cald, nu ar urma ca zăpada să rămână intactă, fără să se topească? Pentru că astfel nu ar pieri, şi nici nu ar aştepta şi nu ar primi căldura.

— Este adevărat.

— Tot aşa şi cu ceea ce nu poate fi răcit. Dacă ar fi nepieritor, când ceva rece s-ar apropia de foc, el nu s-ar stinge şi nu ar pieri, ci ar rămâne intact, cum era.

— Negreșit.

— În mod inevitabil, nu ar urma să spunem același lucru despre ceea ce este nemuritor? Dacă ceea ce este nemuritor este și nepieritor, este cu neputință ca sufletul să piară, când vine clipa morții; căci, după cum am spus, sufletul nu va primi moartea și nu va fi niciodată mort, după cum nici 3, nici imparul, nu va fi par, nici focul, nici căldura care se află în foc nu va deveni frig. Există ceva care să împiedice ca ceea ce este impar — deși, ne-am înțeles asupra acestui punct, el nu devine par la apropierea de ce este par — să nu piară și din impar să devină par?

La această obiecție nu am putea răspunde că nu piere pentru că ne-parul nu este nepieritor. Altfel, dacă am fi recunoscut că este, ne-ar fi fost ușor să replicăm că la apropierea de ceea ce este par, imparul și 3 se retrag, și am da același răspuns cu privire la foc, la cald și la toate celelalte, nu-i așa?

— Desigur!

— Ca urmare, cu privire la ceea ce este nemuritor, — problemă care ne preocupă acum — dacă suntem de acord să-i adăugăm și calitatea de a fi nepieritor, înseamnă că sufletul este nu numai nemuritor, ci și nepieritor. Dacă nu, vom avea nevoie de alte argumente.

— Nu avem câtuși de puțin nevoie de ele; cu greu s-ar putea afla ceva nepieritor, dacă ceea ce este nemuritor, fiind veșnic, ar admite distrugerea.

— Dar, în privința zeilor, a formei însăși de viață, și a tot ce poate să mai fie nemuritor, cred că toată

lumea e de acord că nu pier niciodată.

— Da, pe Zeus, toată lumea, iar zeii, în primul rând, sunt nepieritori.

— Ori, dacă ceea ce este nemuritor este și nepieritor, nu înseamnă oare că sufletul, dacă este nemuritor, este și nepieritor?

— Este, neapărat!

— În consecință, când moartea se apropie de om, ceea ce este muritor în el, moare, după cât se pare, dar ceea ce este nemuritor se retrage intact, nevătămat și lasă loc morții.

— Este evident.

— Atunci este absolut sigur, Cebes, că sufletul este nemuritor și nepieritor, iar sufletele noastre vor sălășlui într-adevăr în Hades.

— În ceea ce mă privește, Socrate, nu am nimic de obiectat și nu am nici un motiv ca să nu mă încred în raționamentul tău. Dacă Simmias sau altcineva are ceva de spus, să facă bine să nu tacă, pentru că nu văd ce ocazie s-ar ivi, mai bună decât aceasta, dacă doresc să vorbească sau să asculte ce se discută cu privire la aceste probleme.

— Nici eu nu mai am nici un motiv să nu dau crezare celor spuse, a început Simmias. Cu toate acestea, importanța subiectului în discuție și părerea destul de proastă pe care o am despre slăbiciunea omenească mă determină să mai am o rezervă, în sufletul meu, păstrând o oarecare neîncredere față de cele spuse de Socrate.

— Simmias, a rostit Socrate, ce ai spus a fost foarte

bine gândit și oricât de sigure ar fi primele noastre ipoteze, ele trebuie supuse unei analize minuțioase, iar atunci când le-ați studiat bine, veți urma raționamentul, atât cât îi stă unui om în putință, și când veți fi siguri că îl urmați, nu mai aveți ce să cercetați.

— E adevărat.

— Iată, prieteni, a continuat Socrate, un lucru asupra căruia se cuvine să chibzuim cu toții: dacă sufletul este nemuritor, trebuie să-i purtăm de grijă, ținând seama nu numai de timpul limitat pe care-l numim viață, ci și de tot timpul care va veni; iar acum, s-ar părea că ne-așteaptă o primejdie cumplită, dacă neglijăm această îndatorire. Dacă moartea ne-ar elibera de toate, ea ar fi, pentru cei răi, clipa potrivită pentru a scăpa de trup, de toată răutatea lor, și, totodată, și de suflet! Dar, întrucât noi știm acum că sufletul este nemuritor, nu-i rămâne altă cale de a se elibera și de a se mântui decât devenind cât mai bun și mai înțelept cu putință. Coborând la Hades, sufletul nu ia cu el decât învățătura și educația, care reprezintă, după cum se spune, tot ce poate fi mai favorabil sau mai dăunător răposatului, din clipa în care se duce în lumea de dincolo.

Se spune într-adevăr că după moarte *daimonul* pe care soarta l-a hărăzit fiecărui om, încă din timpul vieții, are sarcina de a-l însoți până la locul de judecată, unde așteaptă toți morții. Odată judecați, *daimonul* îi călăuzește — fiecare pe al lui — pe toți cei veniți de aici, spre tărâmul lui Hades. Acolo, după ce au stat timpul cuvenit, fiecare cu soarta pe care o merită,

o altă călăuză îi readuce aici, după multe și lungi intervale de timp. Dar călătoria nu este așa cum o descrie Telephos[1] al lui Eschil. Calea spre Hades este simplă, afirmă el, dar eu cred că nu este nici simplă, nici una singură. Altminteri, nu ar mai fi nevoie de călăuze: nimeni nu se poate rătăci dacă nu există decât un singur drum. Eu îmi închipui, dimpotrivă, că are destule răspântii și ocolișuri, judecând după ceremoniile pioase și riturile practicate în lumea noastră. Sufletul înțelept și cumpătat își urmează călăuza, știind ce îl așteaptă; în schimb, sufletul robit de trup rămâne multă vreme înlănțuit de el și de lumea vizibilă. După multe suferințe și o îndelungată împotrivire, sufletul acesta se lasă dus cu multă greutate, cu sila, de *daimonul* său. Ajungând acolo unde sunt și celelalte, sufletul întinat — care s-a făcut vinovat de multe rele, care a săvârșit omoruri neîndreptățite sau alte crime de felul acesta — vede că toți se feresc din calea lui și se îndepărtează. Nimeni nu dorește să-l însoțească sau să-l călăuzească; sufletul acela rătăcește singur, tulburat, neștiind ce să facă, până la împlinirea timpului sorocit, după care este dus cu necesitate în lăcașul cuvenit. Dimpotrivă, sufletul care și-a petrecut viața în cumpătare și neprihănire, ocrotit și călăuzit de zei, și-a găsit de îndată locul, potrivit meritelor lui. Pământul are multe regiuni minunate; de altfel, pământul nici nu este atât de mare și nici nu se prezintă așa cum obișnuiesc să-l înfățișeze cei ce vorbesc despre

1) *Telephos* este titlul unei tragedii pierdute, a lui Eschil.

el — după câte m-a încredințat cineva.

Atunci Simmias a spus: „Ce vrei să spui, Socrate? Am auzit și eu multe lucruri despre Pământ, dar nu sunt cele de care te-ai încredințat tu, așa că mi-ar face plăcere să te ascult."

Nu am nevoie să recurg la arta lui Glaucos[1] ca să-ți înfățișez tot ce știu în această privință; greutatea constă în a dovedi adevărul celor spuse, și aceasta ar pune la grea încercare chiar arta lui Glaucos. Poate că nici nu sunt în stare să o fac, și presupunând chiar că aș fi, timpul care mi-a mai rămas de trăit nu mi-ar permite o relatare prea lungă. Totuși nimic nu mă împiedică să vă împărtășesc și vouă părerea pe care mi-am făcut-o despre felul în care arată Pământul, cu tărâmurile lui felurite.

— Foarte bine, nici nu cer mai mult, a spus Simmias.

— Ei bine, din punctul meu de vedere sunt convins, în primul rând, că, dacă Pământul este rotund și se află în centrul bolții cerești nu are nevoie, ca să nu cadă, nici de aer, nici de altă presiune atmosferică; propria stare de echilibru a Pământului și omogenitatea desăvârșită a cerului ajung pentru a-l menține, pentru că un obiect în echilibru, așezat în mijlocul unui element omogen, nu se va putea înclina, în nici o parte, în nici un fel, și în acest caz rămâne nemișcat. Iată

1) zeu marin, fiul lui Poseidon, înzestrat cu darul profeției.

primul punct de care sunt convins.

— Și pe bună dreptate! a spus Simmias.

— În plus, sunt convins că Pământul este imens și că noi, care-l locuim de la Phasis la Coloanele lui Hercule, nu ocupăm decât o mică parte din el, risipiți în jurul mării, ca niște furnici sau ca niște broaște în jurul unui heleșteu. De asemenea, alte popoare locuiesc în altă parte, în multe alte locuri, care seamănă cu ale noastre; căci pe Pământ există pretutindeni multe adâncituri, de forme și mărimi diferite, în care s-au adunat laolaltă apa, ceața și aerul. Dar Pământul pur este situat, el însuși, pe firmamentul pur unde se află astrele, pe care cei ce studiază Universul îl numesc eter. Depunerea apei, a ceței și a aerului în cavitățile Pământului se datorează tocmai acestui eter. Iar nouă, nici nu ne trece prin minte că viețuim în aceste adâncituri ale Pământului; noi ne închipuim că ne aflăm undeva sus, întocmai ca un om care, trăind în adâncurile mării, ar fi convins că se află la suprafața ei și, văzând prin apă soarele și astrele, ar lua marea drept cer; greutatea sa, ca și neputința sa, l-ar împiedica să ajungă la suprafața mării și nu ar avea posibilitatea să vadă, înălțându-și capul spre tărâmul pe care-l locuim, cu cât este mai pur și mai frumos decât al său și nici nu ar fi aflat vreodată de la cineva care l-ar fi văzut. Este exact situația în care ne aflăm noi. Închiși într-o adâncitură a Pământului, ne închipuim că locuim pe suprafața lui, undeva, sus, luăm aerul drept cer și credem că este adevăratul cer pe care se mișcă astrele. Încetineala și neputința noastră nu ne

lasă să ne ridicăm până la limita aerului. Dacă vreunul dintre noi ar putea răzbi până acolo sau ar ajunge acolo în zbor — având aripi — ar fi ca peștii de la noi, care, scoțând capul din apă, văd lumea de aici. Și el ar putea, înălțându-și capul, să vadă ce este lumea aceea, de sus. Dacă natura l-ar fi înzestrat cu puterea necesară de a rezista la această comtemplare, el ar mărturisi că acolo se află cerul cel adevărat, lumina cea adevărată și Pământul cel adevărat. Pentru că pământul nostru, pietrele și întregul spațiu pe care-l ocupăm, totul este deteriorat și măcinat, așa cum sunt lucrurile care se află în mare, din cauza sărăturii. Acolo, în mare, nu crește nimic vrednic de luat în seamă și nu se găsește nimic care să merite atenție; nu sunt decât grote, nisipuri, mult nămol, mlaștini acolo unde mai este și pământ, ce mai, nimic care să poată fi comparat cu frumusețile lumii noastre. Dar lumea de sus, din înaltul cerului, pare să o întreacă de departe pe a noastră. Dacă îmi îngăduiți să mă folosesc de un mit ca să vă descriu ce se află sub cer, la suprafața pământului, vă rog să mă ascultați, nu o să vă pară rău.

— Da, Socrate, ascultăm cu plăcere mitul acesta, a spus Simmias.

— Se spune că Pământul, văzut de sus, are aspectul unui balon cu douăsprezece benzi de piele, fiind împărțit în bucăți de culori felurite, în care culorile pe care le cunoaștem și pe care le folosesc pictorii sunt doar mostre. Acolo sus, prietene, întregul pământ este smălțat cu aceste culori și cu multe altele, mult mai

strălucitoare și mai pure decât ale noastre: o parte a acestui pământ este purpurie și minunat de frumoasă, alta este aurie, cea albă este de un alb sclipitor, care întrece strălucirea ghipsului și a zăpezii. Tot la fel, celelalte culori care înfrumusețează pământul sunt în număr mult mai mare și mult mai frumoase decât cele pe care le-am putut vedea. Chiar acele adâncituri ale pământului, fiind pline cu apă și cu aer, au o culoare anumită, care se distinge în toată diversitatea celorlalte culori, astfel încât Pământul ni se înfățișează sub un aspect extrem de variat. Roadele acelui pământ — pomi, flori, fructe — sunt deosebite, în egală măsură. La fel, în munți, stâncile sunt mai șlefuite, mai transparente și de o culoare mult mai frumoasă; iar pietrele de la noi, atât de prețuite, cum sunt cornalinele, jaspurile, smaragdele și celelalte, de același fel, nu sunt decât mici fragmente ale acestora. Acolo, toate pietrele sunt de preț și de o frumusețe neîntrecută, pentru că nu s-au măcinat și nu au suferit modificări, ca ale noastre, datorită sărăturii și putrezirii sedimentelor depuse aici, aducând cu ele urâțenia și bolile, pe care le transmit apoi pietrelor, solului, animalelor și plantelor. Pământul acela mai cuprinde, afară de toate nestematele pe care le-am pomenit, și alte bogății: aur, argint și alte metale prețioase, la vedere, răspândite peste tot, nenumărate, oferind astfel o priveliște menită să încânte ființele fericite care o pot admira.

Multe viețuitoare — animale, oameni — se află pe acest pământ; unii oameni locuiesc în mijlocul uscatului, alții, la marginea aerului, așa cum trăim noi la

țărmul mării, alții, în insulele înconjurate de aer, aproape de uscat. Într-un cuvânt, aerul este pentru cei de acolo ceea ce este apa și marea, pentru noi; ceea ce este pentru noi aerul, pentru ei este eterul. Clima este atât de blândă încât ei nu știu ce este boala și trăiesc mult mai mult decât cei de aici. În privința văzului, a auzului, a înțelepciunii și a altor însușiri de acest fel ei ne sunt superiori, pentru că și puritatea aerului este mai mare decât cea a apei, iar a eterului o întrece pe cea a aerului. Ei au crânguri sacre și temple, unde zeii locuiesc, într-adevăr; mai sunt profețiile, glasul oracolelor, înfățișările nemijlocite ale zeilor, datorită cărora ei comunică cu divinitatea. Ei văd, de asemenea, soarele, luna și celelalte astre așa cum sunt; iar fericirea lor este deplină, pe măsura tuturor acestor privilegii.

Aceasta este natura Pământului, în ansamblu, și a obiectelor aflate pe toată întinderea sa. În privința regiunilor situate în cavitățile sale, ele sunt numeroase, formând un cerc în jurul lui, și sunt când mai adânci și mai deschise decât cea în care trăim, când mai adânci, dar cu o deschizătură mai îngustă, uneori mai puțin adânci, dar mai largi decât a noastră. Toate regiunile acestea comunică între ele în multe locuri, prin orificii subterane, când mai înguste, când mai largi, și prin canale, în care circulă o mare cantitate de apă, de la unul la altul, ca la bazine. La fund, în pământ, există de asemenea fluvii nesecate, de o lungime neînchipuită, care-și rostogolesc apele, când calde, când reci; mult foc și mari râuri de foc; multe

dintre ele antrenează un nămol lichid, când mai subțire, când mai gros, așa cum sunt în Sicilia șuvoaiele de lavă și lava însăși. Toate regiunile subpământene se umplu cu aceste ape, după cum se face de fiecare dată scurgerea, către una sau către cealaltă. Mișcarea acestor ape, în sus și în jos, seamănă cu oscilația unui balansier, plasat în interiorul pământului. Oscilația se produce datorită unui fenomen natural; printre hăurile pământului, există unul deosebit de mare, care-l străbate dintr-o parte în alta. Este cel pomenit de Homer:

> *Foarte departe-n pământ, acolo unde se află*
> *Hăul cel mai adânc.*

și de alți poeți, care i-au dat numele de Tartar. În acest hău se prăvălesc toate fluviile și tot din el țâșnesc din nou, cursul fiecăruia depinzând de natura pământului pe care-l străbate. Apele ies din acest hău și se întorc în el, pentru că nu găsesc acolo nici un punct de sprijin, care să le statornicească; atunci ele oscilează și unduiesc, în sus și în jos. Același lucru se petrece cu aerul și cu vântul care le învăluie, însoțindu-le, fie când se reped spre alte regiuni ale pământului, fie când vin înapoi. După cum, când respirăm, suflul este mereu în mișcare, când expirat, când aspirat, tot astfel este și acolo, suflul care oscilează odată cu apa produce vânturi cumplite, de temut, intrând și ieșind. Când apele se retrag în regiunea de jos, ele străbat pământul și umplu regiunea fluviilor subterane, ca și cum apele

ar fi dirijate în vederea irigației. Invers, când apele părăsesc hăul și urcă spre tărâmul nostru, ele se revarsă peste meleagurile noastre. Plinul de ape se scurge prin canale de trecere și prin pământ, se strecoară pe unde i s-a croit drum și formează mări și lacuri, fluvii și izvoare. De acolo, intrând din nou sub pământ și după ce au străbătut fie întinderi mai vaste și mai numeroase, fie suprafețe mai mici și mai puține, se varsă din nou în Tartar. Uneori ajung la un punct așezat mult mai jos decât cel unde s-a produs irigația, alteori doar puțin mai jos; intrarea apelor se face întotdeauna mai jos decât ieșirea. Anumite râuri se întorc într-un punct opus celui de unde au țâșnit, altele, de aceeași parte. Există și unele care fac un circuit complet, înfășurându-se o dată sau de mai multe ori în jurul pământului, ca niște șerpi, coborând astfel cât mai jos cu putință, înainte de a se arunca în abis. Totuși, fie într-un sens, fie într-altul, coborârea nu se poate face decât până la centru, dincolo de el niciodată, căci partea pământului care se află de o parte și de alta a centrului este, pentru ambele râuri, punctul de plecare spre o nouă ridicare.

Există numeroase râuri, mari, felurite, dintre care se disting patru. Cel mai important, fiind cel mai mare și cel mai depărtat de centru, este Ocean, al cărui curs înconjoară globul. Pe partea opusă lui Ocean, și curgând în sens invers, Acheronul care străbate pustiurile și, curgând de asemenea sub pământ, ajunge la un lac, Acherusias, unde sosesc sufletele celei mai

mari părți a celor morți. După ce rămân acolo timpul orânduit de soartă — unele mai mult, altele mai puțin — sufletele sunt trimise înapoi, pentru a se reîntrupa. Al treilea fluviu izvorăște între primele două și, foarte aproape de locul de unde izvorăște, se revarsă într-un loc vast, pustiit de un foc puternic, și formează acolo un lac mai mare decât marea noastră, în care clocotesc apa și noroiul. De acolo, cursul lui formează meandre tulburi și noroioase, înfășurându-se în jurul pământului, trecând prin diferite locuri înainte de a ajunge la malurile Acherusiasului, fără a-și amesteca apele cu el. Apoi, după multe ocoluri sub pământ, se aruncă în Tartar, într-un punct situat mai jos decât Acherusias. Acesta este fluviul numit Pyriphlegethon, ale cărui șuvoaie de lavă azvârl particule în diferite puncte ale suprafeței pământului. În fața acestui fluviu se află cel de-al patrulea, care ajunge întâi într-o regiune înspăimântătoare și sălbatică, de un albastru întunecat. Regiunea este numită stygiană, iar lacul pe care-l formează fluviul revărsându-se, se numește Styx — apele lacului dau fluviului însușiri de temut. Apoi, se cufundă din nou în pământ; cursul lui formează spirale, în sens contrariu Pyriphlegethonului, pe care-l întâlnește în partea cealaltă a Acherusiasului. Nici el nu-și amestecă apele cu alte ape; și el, după un parcurs circular, se varsă în Tartar, pe partea opusă Pyriphlegethonului. Numele acestui râu este Cocytos, după cum spun poeții. Așa se prezintă orânduirea acestor fluvii.

După ce morții ajung acolo unde au fost aduși, fiecare în parte, de *daimonul* respectiv, ei sunt

judecați, atât cei care au dus o viață cumpătată și cucernică, cât și cei care s-au făcut vinovați de multe rele. Cei care au ținut o cale de mijloc, a căror purtare nu a fost nici bună, nici rea, se îndreaptă spre Acheron, unde îi așteaptă bărci mici, care îi vor duce la lacul Acherusias. Ei rămân acolo un timp și se purifică; dacă au nedreptățit pe cineva, își ispășesc vina și sunt iertați; dacă au făcut fapte bune sunt răsplătiți, după merit. Cei care sunt socotiți că nu au leac de izbăvire, din cauza fărădelegilor lor, care au comis grave și numeroase sacrilegii, omoruri fără număr, călcând legea și certându-se cu justiția, sau alte crime de acest fel, sunt sortiți să fie azvârliți în Tartar. După ce au stat acolo un an, valul îi aruncă din nou, pe ucigași în Cocytos, iar pe cei care au ridicat mâna asupra tatălui sau mamei lor, în Pyriphlegethon. Valurile îi poartă, și pe unii, și pe alții, până la lacul Acherusias; atunci ei încep să strige și să cheme, unii pe cei pe care i-au ucis, ceilalți pe părinții pe care i-au lovit.

Ei îi roagă și îi imploră să le îngăduie să treacă pe lac, să îi primească. Dacă izbutesc să-și înduplece victimele, sunt primiți, punând capăt suferințelor lor. În caz contrar, sunt aruncați din nou în Tartar și, de acolo, iarăși în Cocytos și Pyriphlegeton, ispășindu-și pedeapsa până când victimele lor se îndură să-i ierte. Aceasta le era osânda, hotărâtă de judecători. În sfârșit, cei a căror viață a fost exemplară și fără prihană, sunt scutiți de acest stagiu subpământean și eliberați; ei se înalță în înaltul

cerului către sălașurile pure care le sunt hărăzite. Printre aceștia, cei care s-au purificat cu desăvârșire, grație filozofiei, trăiesc, desprinși de trup, în lăcașuri și mai frumoase. Nu e ușor să le descriu și timpul care-mi rămâne de trăit nu îmi ajunge.

Ceea ce am spus, Simmias, ne îndeamnă să nu ne cruțăm, ca să dobândim virtutea și înțelepciunea, în timpul vieții, căci răsplata este frumoasă, iar speranța, mare.

A susține că lucrurile acestea sunt așa cum le-am descris nu este o faptă demnă de un om rațional; totuși, fie că este așa, sau aproape așa, în privința sufletelor noastre și a lăcașurilor lor, din moment ce suntem de acord că sufletul e nemuritor, mi se pare că nu este o îndrăzneală prea mare să susținem acest lucru, iar atunci când îl credem, riscul este îndreptățit, pentru că este frumos; aceste cuvinte trebuie să fie rostite de fiecare, ca niște cuvinte magice. Iată de ce am insistat atât de mult asupra acestui mit. În privința sufletului, aceste argumente ar trebui să-l liniștească pe cel ce a renunțat la plăcerile și la podoabele trupului, socotindu-le nepotrivite cu firea lui, potrivite mai curând cu faptele rele decât cu cele bune, care — după ce s-a dăruit bucuriilor științei care i-au îmbogățit sufletul cu o podoabă care îi aparține numai lui, înțelegând prin aceasta cumpătarea, dreptatea, curajul, libertatea, adevărul, — își așteaptă astfel plecarea spre Hades, pregătit să răspundă chemării sorții sale.

Și voi, Simmias și Cebes, și toți ceilalți; veți face mai târziu această călătorie, fiecare, la timpul și la

rândul său; pe mine mă cheamă soarta chiar acum, cum ar spune un erou de tragedie. E timpul să merg să mă spăl, înainte de a bea otrava, pentru a cruța femeilor osteneala de a spăla un cadavru.

Socrate a tăcut și atunci Criton i-a spus:

— Bine, Socrate! Dorești să ne lași anumite dispoziții în legătură cu copiii tăi, sau cu oricare altă problemă? Ce am putea face să-ți fim de folos cât mai mult cu putință?

— Nimic, Criton, nimic altceva decât ce vă repet neîncetat: aveți grijă de voi înșivă! În felul acesta îmi veți face un serviciu mie, familiei mele și chiar vouă chiar dacă acum nu sunteți de acord cu mine. Dar dacă nu vă veți purta de grijă și nu veți trăi așa cum v-am îndemnat adineaori, dând ascultare poveților mele, chiar dacă acum veți face cele mai solemne promisiuni, nu vă va fi de nici un folos.

— Vom urma întocmai povețele tale, Socrate! Cum ai vrea să te înmormântăm? a spus Criton.

— Cum vreți, numai să puteți să mă prindeți, dacă nu vă scap.

Apoi, a zâmbit cu blândețe și a adăugat:

— Nu izbutesc să-l conving pe Criton că eu, Socrate, sunt cel ce stă de vorbă cu voi, acum, și care își cumpănește fiecare argument. El își închipuie că Socrate este cel pe care-l va vedea mort curând, de aceea mă întreabă cum să mă îngroape. Toată cuvântarea pe care am rostit-o adineaori, cu scopul de a vă încredința că nu voi mai rămâne alături de voi, după

ce voi bea otrava, și că mă voi duce spre tărâmurile dătătoare de bucurii ale fericiților, Criton o consideră ca o vorbărie menită să vă consoleze pe voi și să mă consoleze și pe mine. Fiți chezașii mei față de Criton. Oferiți-i garanția contrară celei pe care el a dat-o judecătorilor mei. El a pus chezășie că voi rămâne; voi, dimpotrivă, încredințați-l că nu voi rămâne, când voi fi mort, ci că voi pleca de aici; în felul acesta, poate o să ia lucrurile mai ușor și, văzând că trupul meu va fi îngropat sau ars, nu va fi mâhnit peste măsură, gândind că îndur chinuri cumplite și că nu va spune, la înmormântarea mea, că Socrate este expus, dus și îngropat.

Să știi, bunul meu Criton, că vorbele nepotrivit folosite pot aduce mult rău sufletelor. Ai încredere și spune-ți că trupul mi-l îngropi, nu pe mine, și îngroapă-l cum vei crede tu de cuviință, și cum este mai potrivit cu obiceiul.

După ce a rostit cuvintele acestea, Socrate s-a ridicat și a trecut în altă încăpere, ca să se spele. Criton l-a urmat, iar noi am rămas acolo (să-l așteptăm pe Socrate), după cum ne spusese el. Timpul a trecut, așteptându-l, fie discutând și analizând din nou tot ce ne spusese, fie vorbind despre marea nenorocire care ne lovea. Simțeam într-adevăr că am pierdut un părinte și că eram nevoiți să trăim de acum încolo ca niște orfani. După ce s-a spălat, lui Socrate i s-au adus copiii — avea doi băieți, însă nici unul mai mare — apoi au venit și rudele. El a stat de vorbă cu ei, fiind

și Criton de față, le-a dat ultimele sale dispoziții, apoi le-a spus femeilor și copiilor să plece și s-a întors la noi. Soarele era acum la asfințit; Socrate rămăsese mult timp în cealaltă încăpere și abia schimbasem câteva cuvinte când a și venit slujitorul Celor Unsprezece. Apropiindu-se de el, i-a spus: „Socrate, nu aș putea să mă plâng de tine, ca de alții, care se supără pe mine și mă blestemă, când le spun să bea otrava, după cum este porunca magistraților. Mi-am dat seama, în mai multe rânduri, de când ești aici, că, dintre toți cei care au stat aici un timp, tu ești omul cel mai blând, mai bun și mai generos. Și acum sunt sigur că nu pe mine ești supărat, ci pe cei care te-au condamnat, pe care îi știi bine. Acum, pentru că știi ce veste îți aduc, îți spun bun rămas pentru totdeauna! Încearcă să înduri cum poți mai bine ceea ce este de neînlăturat." „Și, dându-i lacrimile, s-a întors, vrând să se retragă. Atunci, Socrate i-a spus, ridicându-și ochii spre el: „Bun rămas, și ție! Voi face tot ce îmi spui." Apoi, a adăugat, adresându-se nouă: „Cât de cumsecade este omul acesta! Cât timp am stat aici, a venit uneori să mă vadă și să stea de vorbă cu mine! A fost un om de ispravă și acum cu câtă mărinimie mă plânge! Haide, Criton, să-i dăm ascultare; să mi se aducă otrava, dacă este pregătită, și s-o pregătească, dacă nu este gata."

Criton i-a spus: „Socrate, mi se pare că soarele tot mai strălucește deasupra munților și nu a apus încă. După câte știu, sunt unii care nu au băut otrava decât după mult timp de când li s-a poruncit, după ce au

mâncat și au băut zdravăn, iar alții s-au mai bucurat de dragostea celor pe care-i iubeau. Nu te grăbi, mai ai timp.

— E firesc ca oamenii despre care vorbești să se poarte astfel, închipuindu-și că mai au ceva de câștigat. E firesc, de asemenea, ca eu să nu procedez la fel, pentru că am credința că nu-mi folosește la nimic să beau otrava puțin mai târziu. M-aș face ridicol, în proprii mei ochi, agățându-mă de viață și folosindu-mă de ceva ce nu îmi mai aparține. Haide, Criton, ascultă-mă și nu te mai împotrivi!

Atunci Criton, auzind cuvintele acestea, i-a făcut semn sclavului său, care stătea lângă el.

Sclavul a ieșit și, după o vreme, s-a întors, însoțit de cel care trebuia să-i dea lui Socrate otrava; o aducea într-o cupă, gata pregătită.

Văzându-l, Socrate i-a spus: „Ei bine, dragul meu, pentru că te pricepi la astfel de treburi, spune-mi ce am de făcut". — Nimic altceva, i-a răspuns acesta, decât să te plimbi, după ce ai băut otrava, până când îți vei simți picioarele grele; apoi să te întinzi pe spate, otrava va lucra de la sine. Și i-a întins cupa. Socrate a luat-o cu o desăvârșită seninătate, Echecrates, fără nici un tremur, fără să se schimbe la față; privindu-l pe omul acela pe sub sprâncene, cu uitătura lui de taur, care-i era obișnuită, i-a spus: „Ai ceva împotrivă, dacă aș vărsa câteva picături din această licoare, ca o libație făcută unui zeu? Este îngăduit sau nu? — Socrate, a răspuns el, noi nu pregătim decât atât cât trebuie băut. — Am înțeles; dar cel puțin putem, chiar

suntem obligați să-i rugăm pe zei să ne înlesnească trecerea de la această lume la cealaltă. Este tot ce le cer; fie ca dorința să mi se împlinească!

După ce a spus toate acestea, a dus cupa la buze, a golit-o până la ultima picătură, nestânjenit și netulburat, cu o stăpânire de sine admirabilă.

Până atunci, avusesem aproape toți puterea de a nu izbucni în plâns; dar văzându-l că bea, că a băut, nu ne-am mai putut stăpâni durerea. Eu am încercat, dar nu am reușit; lacrimile mele curgeau șiroaie; mi-am acoperit capul și mi-am plâns propria nefericire; nu-l plângeam pe Socrate, pe mine mă plângeam, gândindu-mă la prietenul neprețuit pe care-l pierdeam. Criton mi-o luase înainte, și neputând să-și stăpânească lacrimile, s-a ridicat să plece. Iar Apolodor, care nu contenise cu plânsul, a început să se tânguiască și hohotele lui de plâns au frânt inima tuturor, în afară de Socrate. „Ce înseamnă asta, dragii mei? Am trimis acasă femeile tocmai ca să evit tânguielile lor, pentru că, după câte știu, așa se cade să mori, petrecut de cuvinte înțelepte, împăcat. Atunci, ține-ți-vă firea și fiți tari."

Dojana lui ne-a făcut să ne rușinăm de slăbiciunea noastră și ne-am stăpânit.

Socrate s-a plimbat până când a spus că i se îngreunează picioarele; s-a întins apoi pe spate, așa cum îl povățuise omul. Cel care-i dăduse otrava îi atingea ușor picioarele, din când în când; după aceea, strângându-i cu putere laba piciorului, l-a întrebat dacă

simte ceva. Socrate a răspuns că nu. Apoi l-a strâns ceva mai sus, arătându-ne astfel cum se răcea și se înțepenea trupul, mereu mai mult. Tot atingându-l, ne-a spus că, în clipa în care răceala va ajunge la inimă. Socrate va muri. Pântecele îi era aproape rece când Socrate a spus, dezvelindu-și fața pe care o acoperise, și au fost ultimele lui cuvinte: „Criton, îi datorăm un cocoș lui Asclepios, să nu uitați să vă achitați de această datorie".

„Da, așa vom face; gândește-te dacă mai ai ceva să ne spui". Întrebarea lui Criton nu a primit nici un răspuns; dar, după câteva clipe, Socrate a tresărit. Omul i-a descoperit fața: avea ochii ficși. Văzându-l așa, Criton i-a închis gura și ochii.

Echecrates, acesta a fost sfârșitul prietenului nostru, al unui om despre care putem spune pe drept cuvânt că, dintre toți oamenii pe care i-am cunoscut în acea vreme, el a fost cel mai bun și totodată cel mai înțelept și cel mai drept.

BCU IAȘI / CENTRUL UNIVERSITARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuprins

Banchetul sau Despre iubire 5
Criton sau Despre datorie 99
Phaidon sau Despre suflet 125

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tipărit în România

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

053498

12.000.